31710

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sanat Tarihi Bilim Dalı

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

EDİRNE SELİMİYE CAMİİ KALEM İŞLERİ ve DEVİR ÜSLUBU

Doktora Tezi

Nuran GÜLENDAM
No : 87-1224

Yöneten
Prof. Dr. Şerare YETKİN

İstanbul 1994

İÇİNDEKİLER Sayfa No

ÖNSÖZ
I- GİRİŞ 1
A- Edirne Selimiye Camii'nin Tanıtımı 1
B- Kalemişi Nedir ? 2
Günümüze Gelen En Eski Kalemişi Örnekleri
C- Osmanlı Süsleme Sanatında Üslup Özellikleri 5
(15., 16. ve 17. yy İlk Yarısı)
D- Edirne Selimiye Camii Kalemişleri 6
E- Edirne Selimiye Camii 1983-1985 Restorasyonu 9

II- SELİMİYE CAMİİ'NİN KALEMİŞLERİ KATALOĞU 18
a. Ana Kubbe 18
b. Mihrap Yarım Kubbesi ve Eksedralar 20
c. Kemer ve Tonozlar 21
d. Hünkâr Mahfeli 24
e. Müezzinler Mahfeli 32
f. Kadınlar Mahfeli 37
g. Kütüphane 45
h. İç Mekanda Pencere Tavan ve Alınlıkları 45
ı. Konsolların Arasındaki Madalyonlar 47
i. Somaki Taklitleri 48
j. Minber 49
k. Dış Mekânda Galeri Tavanları 50
l. Son Cemaat Yeri Kubbe ve Pandantifleri 54
m. Şadırvan Avlusu Revak Kubbe ve Pandantifleri 59
III- SELİMİYE CAMİİ KALEMİŞİ SÜSLEMELERİNDEKİ ÜSLUPLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ 67
A-Kalemişlerinde Süsleme Türleri 67
1- Geometrik Süslemeler 67
2- Rumi-Palmet-Lotus Süslemeler 69
3- Sembolik Süslemeler 70
4- Hatayi Üslûbunda Süslemeler (Baba Nakkaş) 72

5- Saz Üslûbunda Süslemeler (Şah Kulu) 74
6- Natüralist Süslemeler (Kara Memi) 75
IV- KARŞILAŞTIRMALAR 79
A- Karşılaştırmalarda Adı Geçen Mimari Eserlerin Kronolojik Listesi 79
B- Küçük Eserler 79
C- Karşılaştırmalarda İzlenen Yol 79
D- Karşılaştırmalar 80
V- SONUÇ 135
VI-ÖZET/ABSTRACT 138
VII-KAYNAKÇA 139
VIII- GEOMETRİK ÇİZİMLER 145
IX-RESİM LİSTESİ 151
X- SELİMİYE CAMİİ'NDEKİ BAZI KALEMİŞLERİNDEN 1/1 BOYUTUNDA DESENLER

ÖNSÖZ

Edirne Selimiye Camii üstün mimari özelliklerinin yanı sıra, iç dekorasyonu ile de Türk Sanat Tarihi içinde önemli bir yer tutar. Mimari ile büyük bir uyum içinde hazırlanan süsleme programı, ince bir zevkin ve Mimar Sinan'ın ustalığının izlerini taşır. Klasik üslübun bu muhteşem yapısında, ne mimari ne de süsleme elemanları izleyiciyi yoran bir gösteriş içindedir. İnsan boyutları hesaba katılarak, kademeli bir şekilde yükselen yapıda, süslemelerde aynı ahenk içinde yerlerini bulur.

Mihrap çıkıntısının içi, minber köşkü arka duvarı, bazı pencere alınlıkları, kadınlar mahfeli, kemer araları ve hünkar mahfelinin yarıya kadar bütün duvarları çini ile kaplıdır. Yerine göre hazırlanmış çini panolar İznik çini imalatının en güzel örneklerini verir.

Bu araştırmanın asıl konusu "Selimiye Camii Kalemişleri ve Devir Üslubu" olmakla birlikte, karşılaştırmalarda, yapının içindeki çinilere de yer verilmiştir.

İnsan elinin değemeyeceği bir yükseklikten başlayan kalemişleri, zamana karşı çiniler kadar dayanıklı olmadığı için, Selimiye Camii'nin 1983-1985 restorasyonunda büyük bir kısmı yenilenmek zorunda kalınmıştır.

Kamuoyunda ve ilgili çevrelerde tartışmalar yaratan Selimiye Camii restorasyonu, bu çalışmada ayrıntılı bir şekilde ele alınıp günahı ve sevabı ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Müezzinler mahfeli restorasyonunda bizzat çalışma şansını elde etmiş biri olarak, yapının restorasyonunu yürüten ekibin zorluklarını, işle ilgili kılı kırk yaran çalışmalarını yakından izledim. Sıva katmanlarında yapılan araştırma raspaları ve renk araştırmaları işin ehli kimselerce büyük bir titizlikle yürütüldü. Desenlerin aslına uygunluğu dikkatle tahkik edildi. Ancak bütün bunlara rağmen,

çeşitli nedenlerle, aslına uygun olmayan uygulamalarda yapıldı. Bu konu "Edirne Selimiye Camii 1983-1985 Restorasyonu" adlı başlık altında daha ayrıntılı anlatılmıştır. Bu tezin amacı, özgün ya da aslından uzak tüm Selimiye Camii kalemişlerini katologlandırmak, bunların diğer mimari ve küçük eserlerdeki süsleme sanatları ile ilişkisini tespit edip, devir üslübu içindeki yerini ortaya koymaktır.

Böyle bir araştırmada, Osmanlı süsleme sanatları kapsamındaki tüm eserlerde üslupları belirleme ve yönlendirmede etkin rol oynayan sarayın Ehl-i Hiref Teşkilatı'nın önemi göz ardı edilemez.

15. yy. sonlarında II.Beyazıd döneminde, İstanbul Sarayı'nda oluşan Ehl-i Hiref Teşkilatı'nın bazı bölüklerinin, Fatih Sultan Mehmed döneminde de mevcut olduğu bazı belgelerden anlaşılmaktadır.[1] "Ayrıca aynı dönemlerde, Edirne Sarayı'nda da böyle bir teşkilatın olduğu, gerek dönem eserlerinin ortak üslup özelliklerinden, gerek Edirne Sarayı'ndan İstanbul Sarayı Ehl-i Hiref Teşkilatı'na nakledilen sanatçı ve zanaatçılara ait kayıtlardan açıkça belli olmaktadır." [2]

Sarayın Ehl-i Hiref Teşkilatı, süsleme üslüplarının doğup imparatorluğun her köşesine yayıldığı adeta bir "Güzel Sanatlar Akademisi"[3] olmuştur. Doğaldır ki, böylesine bir teşkilatın tezgahından çıkıp çeşitli yerlerde, değişik teknik ve malzeme ile uygulanan süsleme örnekleri, ortak bir öğretinin damgasını taşıyacaktır. Araştırmamızda işte bu bilgiler ışığında izlenen yol, Osmanlı Sanatının klasik devri içinde yer alan bazı camilerdeki kalemişleri ve diğer tekniklerdeki süslemeler ile tezhip, kumaş, kilim ve halı gibi küçük sanat eserlerindeki kompozisyon ve motif özelliklerini, Edirne Selimiye Camii Kalemişleri ile karşılaştırıp üslup birliğini saptamaya çalışmak olmuştur.

---

1 A. Süheyl Ünver, Fatih Devri Nakışhanesi ve Baba Nakkaş Çalışmaları İst. 1958, s.2

2 Filiz Çağman, "Kanuni Dönemi Osmanlı Saray Sanatçıları Örgütü-Ehl-i Hiref" Türkiyemiz Dergisi, Yıl. 18, Sayı. 54, Şubat 1988, s. 11-17

3 A. Süheyl Ünver Fatih Devri Nakışhanesi ve Baba Nakkaş Çalışmaları İst. 1958, s.6-7

1984'te Selimiye Camii restorasyonu sırasında çok sayıda desen kopya edip fotograf biriktirmiş, özellikle boyalar ve desenler konusunda kitaplık çalışmaları yapmıştım. O çalışmalarda hem desen, hem de geleneksel boyalar konusunda aydınlatıcı kaynakların çok fazla olmadığını tespit ettim.

Bu tezin genel çizgisi işte o yıllarda oluştu. Eğer Selimiye Camii, müezzinler mahfeli restorasyonunda çalışmasaydım bu araştırma gerçekleşemezdi. Bana güvenip mahfel restorasyonunda görev veren, Selimiye Camii şantiye şefi Sayın Zafer CEYLAN'a, Selimiye'de yaptığım çalışmayla ilgili beni bu konuya yönlendiren danışman Hocam, Sayın Prof. Dr. Şerare YETKİN'e sonsuz teşekkür borçluyum.

Yapıları inceleme ve fotograf çekme sırasında binbir zorlukla karşılaştığım İstanbul Camiilerinden sonra, Edirne Selimiye Camii müezzinlerine ilgi ve yardımları için teşekkür ederim.

Ayrıca tez konumla iligili bulduğu her kaynağı bana gösteren sevgili arkadaşlarım, Neriman KÖYLÜOĞLU, Cihan ÖZSAYINER ve kardeşim Müjgan ARAL'a, fotograflar konusunda yardımlarını esirgemeyen dostlarım Sn. Zafer CEYLAN, Dr. Paul GEİRSCHBACH, Kadir DEMİR, Dilek ALTAY ve Prof. Dr. İ. H. DURU ve bu tezi yazmakta büyük sabır gösteren Zehra ENKİN'e ne kadar teşekkür etsem azdır.

Aralık 1993 *Nuran GÜLENDAM*

I- GİRİŞ

A- Edirne Selimiye Camii'nin Tanıtımı

Mimar Sinan İstanbul camilerinde çeşitli denemelerle kendisine ideal görünen bir plan şemasını iyice geliştirdikten sonra, II. Sultan Selim'in emriyle en önemli eseri olan Edirne Selimiye Camii'nin inşaasına başlamıştır (1569-1575)[4]. Caminin tek kubbeli mekan yapısı sekizgen bir taşıyıcı sisteme oturur. 45x36 metrelik bir alanı örten 31.50 metre çapındaki kubbe, oniki köşeli sekiz payeye oturmakta ve bunların dışa devamı olan sekiz takviye kulesi ile çevrelenmektedir. 6 metre dışarı çıkıntılı mihrap bölümü yarım kubbe ile örtülüdür. Ana kubbenin bıraktığı köşelere eksedralar yerleştirilmiştir. Üçer şerefeli dört minare yine ana kubbenin dört köşesinde yer alır. Revaklı şadırvan avlusu ile cami, medrese ve darülhadisten oluşan 190x130 metre boyutlarında büyük bir avlu ortasındadır. Avlunun batısında III. Murad'ın mimar Davut Ağa'ya yaptırdığı arasta yer alır.[5]

Caminin içine girildiğinde ana mekanın tam ortasında merkezi mekan duygusunu kuvvetlendiren müezzinler mahfeli bulunur. Mermer ayaklar üzerine oturtulmuş mahfelin altında küçük bir şadırvan vardır. Dış görünüşle iç mekanın iyice bütünleştiği simetrik planlı yapıda süslemelerde mimari ile uyum içinde, simetrik bir düzendedir. Kubbe ve kemerler kalemişi, mihrap çıkıntısı, bazı pencere alınlıkları ve kemer köşeleri, çini ile kaplıdır. Ancak İznik çini üretiminin en güzel örnekleri hünkâr mahfelinde kullanılmıştır. Burada yerlerine göre hazırlanmış sıraltı boyama çini panolar, mahfelin seçkin dekorasyon anlayışını sergiler. Kalemişlerinin en zarif örnekleri ise müezzinler mahfelinde uygulanmıştır.

Yapının bütününden sorumlu olan Mimar Sinan Selimiye'de mimari ile uyumlu, belli bir süsleme düzeninin tasarımını hazırlayarak caminin gerek çini,

---

4 Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İst. 1986, s.254

5 Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İst. 1984, s. 261-266

gerekse kalemişlerini içeren genel süslemesinde çok başarılı bir uygulamanın örneğini vermiştir. Çinilerin en güzelleri hünkâr mahfelinde kullanılırken en seçkin kalemişi bezemelerin müezzinler mahfelinde yer alışı ile iç dekorasyonda süsleme teknikleri arasında da bir denge sağlanmıştır.

Selimiye Camii kalemişlerinin tanıtımına geçmeden önce genel olarak kalemişi nedir, Osmanlı sanatındaki en eski kalemişi örnekleri ve üslup özellikleri üzerinde kısaca durulacaktır.

B- Kalemişi Nedir?

Günümüze Gelen En Eski Kalemişi Örnekleri

Türk sanatında yüzeylerin çini, taş ve alçı yanında renkli boyalar ve fırça ile süslenmesine kalemişi diyoruz. Bu teknikte süsleme, duvarın doğrudan taş yüzeyine veya sıva üzerine yapılabileceği gibi, ahşap, deri ya da bez gerilmiş yüzeylere de yapılabilir. Bir alçı tekniği olan malakariyi de zemininde fırça ile renklendirme yapıldığı için, kalemişleri grubunda incelemek mümkündür.

Sıva üzerine yapılan kalemişlerinde sulu ve tutkallı boyalar yanında az da olsa yağlı boya ile yapılmış örneklere de rastlıyoruz. (15. yy. yapısı olan Edirne Gazimihal Camii'nin 18. yy. daki onarımında, taş ve sıva üzerine Edirnekari örneklerdeki gibi çiçek buketleri yağlı boya ile yapılmıştır.) Sulu ve tutkallı boyalarla yapılmış kalemişleri Edirne Muradiye Camii, Tire Yeşil İmaret Camii gibi pek çok yapıda karşımıza çıkar.

Sıva üzeri kalemişlerinde erken dönem örneklerine pek rastlamıyoruz. Bu zamanla sıvanın dökülmesi ya da çeşitli dönemdeki devrinin zevkini yansıtan yenilemeler, özgün kalemişlerinin bozulmasına hatta yok olmasına neden olmuştur. Malakari tekniğindeki erken örneklere de aynı nedenlerle rastlıyamıyoruz. Taş üzerindeki kalemişleri, sıva üzerindekilere göre daha şanslı da olsalar, zamanla silinmeler olmaktadır. Ahşap yüzeyler üzerindeki

kalemişlerinde ise, boyalar dökülse bile izler kalmakta, bu da özgün desen hakkında fikir verebilmektedir.[6]

Ahşap üzerine kalemişleri, doğrudan ahşap zemine ya da lake tekniğinde olduğu gibi tutkallı bir astar üzerine uygulanır. Ahşabın zamanla çatlaması ya da birbirinden ayrılması gibi nedenlerle boyalar dökülebilir. Bunu önlemek ve süslemenin ömrünü daha da arttırmak için, ahşap üzerine bez ya da deri gerilerek malakari tekniği ile beraber uygulanan değişik şekillerdeki örnekler de günümüze kadar gelmiştir. Bazen ince çıtalarla kasetli tavanlar oluşturup, kaset boşlukları süslenmiş, bazende ahşap, geometrik yıldız geçme kompozisyonların yüzeyi çeşitli motiflerle boyanmıştır. Ahşap üzerine kalemişlerinde diğer renklerin yanında altın yaldız da sıkça kullanılmıştır.

Anadolu Türk Sanatının kalemişi tekniğinde en erken örnekleri, taş üzerine alçak kabartma olarak yapılmış kırmızı yada altın yaldızla boyalı rozetler, geometrik ya da rumi-palmet üslubunda ki süslemelerdir. Bunlar camii girişlerinde tonoz ve benzeri örtü sistemlerinin iç yüzeylerinde, insan elinin değemeyeceği yerlerdedir. Örneğin; Divriği Darüşşifa'sının tonozlarındaki kırmızı boyalı rumi- palmet üslubundaki motifler erken örneklerdendir. Selçuklu ve Beylikler devri ahşap tavanlarında daha zengin renkli süslemeler görürüz.[7] Beyşehir Eşrefoğlu Camii yada Çavuşköyü Camii tavanlarında ahşap üzerine rozet ve rumili kompozisyonlar 13. yy. dan kalan örneklerdir. Erken Osmanlı devri kalemişlerinden en erken örnek İznik, Hacı Camaza (Kırkkızlar) türbesinin rumi kıvrımlı pencere çevreleridir. 14. yy.'a ait bu örnek mavi-beyaz çini ve seramik motiflerine benzerdir.[8]

Edirne, Muradiye Camii, (15. yy. ilk yarısı) kemerde aynalı yazılarla rumilerin birarada kullanıldığı düğüm(örgü) motifleriyle zenginleştirilmiş kalemişi süslemeleri, renkli sır tekniğindeki çini mihrabın motifleri ile benzerlik göstermektedir.

---

6 Yıldız Demiriz, "Mimar Sinan'ın Yapılarında Kalem İşleri" VI. Vakıf Haftası Türk Vakıf Medeniyeti Çevresinde Mimar Sinan ve Dönemi Sempozyumu, İstanbul, 5-8 Aralık 1988, s. 315.

7 Anadolu Uygarlıkları, Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi, 40. fasikül, İstanbul 1985.

8 Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İstanbul 1984, s. 395-396.

Fatih Devri, Karacabey (Mihaliç) Camii, 1457. Yapıdaki bütün duvar ve kubbeleri kaplayan kalemişi süslemelerden büyük kemerin iç yüzünde ve pandantiflerin altında bazı örnekler kalmıştır. Firuze, mavi, sarı ve yer yer kırmızı gibi parlak renklerin kullanıldığı kalemişleri, 15. yy. 'ın diğer örneklerinden ayrılır.[9]

Yine 1472 tarihli Üsküdar Rum Mehmet Paşa Camii'nin kubbe eyvan kemerinde eski orjinal kalemişlerinden izler kalmıştır.

II. Bayezid devri eserlerinden 1485 tarihli İstanbul Davut Paşa Camii 'nin rumi-hatayi üslubundaki çok renkli kalemişi örnekleri 1960 larda ki tamirlerde yok edilmiştir.

Kanuni devri eserlerinden Gebze Çoban Mustafa Paşa Camii (1523) müezzinler mahfeli tavanı da parlak kırmızı ve altın yaldızlı rumiler ve naturalist bitki motiflerinden zengin kalemişleriyle süslüdür. Manisa Muradiye Camii'nde ahşap üzerine malakari ile birlikte uygulanmış kalemişlerinin önemli bir örneğini görmekteyiz. Bunlardan başka klasik döneme ait, Edirne Selimiye Camii kemer içleri, kasetli tavanlı müezzinler mahfeli, Üsküdar Atik Valide Camii'nin geometrik bölünmeli müezzinler mahfeli tavanı (hatayi üslubu yanında yer yer naturalist çiçeklerle bezeli) ahşap üzerine bez gerilerek malakari ile kalemişinin birlikte uygulandığı Topkapı Kara Ahmet Paşa Camii kadınlar mahfeli tavanları, Takkeci Camii, Kadırga Sokullu Camii, kalemişi süslemenin deri üzerine uygulandığı Tophane Kılıç Ali Paşa Camii müezzinler mahfeli tavanını (saz üslubunun en güzel örneklerinden) sayabiliriz.

17. yy. dan Sultan Ahmet Camii mahfel tavanları ile Revan ve Bağdat Köşklerinin tavanları kalemişi süslemenin zengin örneklerini ortaya koyar. Bu devirde naturalist çiçekler, madalyonlar, rumi ve hatayiler, çin bulutları devrin çini süslemelerini kalemişlerinde tekrarlar.[10]

---

9 İbid

10 İbid

C- Osmanlı Süsleme Sanatında Üslup Özellikleri: (15. 16. ve 17. yy. ilk yarısı)

15. ve 16. yy. ilk yarısı Osmanlı süsleme sanatı örnekleri incelendiğinde sanatçıların, İslâm felsefesinin etkisi ile "fani alem"'in görüntüsünü vermekten kaçındıkları görülür. Tabiata karşı bir tutumla gerçekleştirilen basit, yalın çizgilerle verilen antinatüralist süsleme elemanları, bitkilerin dikey ve yatay kesitlerinden oluşturulmuş stilize çiçek motifleri, küçük yapraklar ve dallar yanında "bitki ve hayvan biçimleri öğelerinin bileşimiyle yapılan fantastik veya anlam yüklü" ejder, rumi gibi bol eğrili biçimlerdir. [11]

15 yy.'da Fatih Sultan Mehmet'in sarayında, Baba Nakkaş Atölyesinde gelişen rumi-hatayi karışımı kompozisyonlar Fatih devrinde rumi ağırlıklı iken, II. Bayezid döneminde hatayi ağırlıklıdır. Fatih devrinde Uzakdoğu'nun yuvarlak hatlı motiflerine benzer hatayi üslûbundaki çiçekler, II. Bayezid döneminde daha sivri ve daha iddalıdır.[12]

Kompozisyonların renklendirilmesinde de antinatüralist anlayışın etkisi görülür. Yalın bir ifadeyle doğadan kopuk stilize, bitkisel süsleme örneklerinde mavi yapraklar, kırmızı dallar Modern Batı sanatını anımsatan bir cesaretle boyanmışlardır. Yüzeyler tonlamasız, küçük ve büyük renk lekeleri ve sert kontrastlarla değerlendirilmiştir. Bazen tek renk (monokram), bazen de çok renk (polikrom)'li yapılan uygulamalarda, motiflerin modülasyonundan kaçınılmıştır. Bu dönemde domates kırmızısı, mavi ve yeşil yanında firüze, sarı gibi renklerde kullanılmıştır. Bu renklerin kalemişlerinde de uygulandığına dair Fatih devrinden Karacabey Camii (1457) iyi bir örnektir.

16 yy. ilk çeyreğinden Manisa Hatuniye Camii'nin çini pencere alınlıklarında lacivert zemin üzerine beyaz rumi-hatayi ve rozetlerle bezeli kaplama elemanları, devir üslûbunu yansıtan tipik örneklerdir. Ayrıca pencere

---

11 H. Örçün Barışta, Türk El Sanatları, Sanat Eserleri Dizisi 11, Ankara 1988, s. 51

12 Nurhan Atasoy, Julian Raby, İznik Seramikleri, İstanbul 1989, s. 90

kapaklarında geometrik yıldız geçme kompozisyonlar, kitabesindeki kıvrık dallı rumi dolgular devir üslûbundadır.[13]

Görüldüğü gibi 16 yy. ilk yarısı 15 yy.'ın bir devamı olmuş, sadece rumi, hatayi, çin bulutu gibi süsleme elemanları daha serbest elle çizilmeye başlamıştır. Bunların dışında özellikle çinilerde çok stilize çiçeklerin vazolara yerleştirildiği görülür.

16. yy. ortasından itibaren ise doğaya dönüş başlar. Mimar Sinan'ın eserlerine de yansıyan bu durum en güzel örneklerini çinilerde verir. Kalemişlerinde ise, geleneksel rumi-hatayi üslûbunun yaygın kullanımı ile beraber çin bulutları, kaplan postu-pars beneği (çintemani) motifleri ve geometrik süsleme örnekleri kullanılmaya devam eder.

17 yy. ilk yarısında klâsik dönem özellikleri devam ederken domates kırmızısının mercan kırmızıya ya da kahverengiye dönüştüğü, çivit mavinin yerini açık maviye ya da yeşile bıraktığı görülür. Çinilerin yanında kalemişlerinde de natüralist çiçekler iyice irileşerek süslemeye katılır. Sultan Ahmet Camii (1617)'nin hatayi ağırlıklı kalemişi süslemelerinde karanfil ve lâle motifinin yaygın kullanımı buna iyi bir örnek teşkil eder.

D- Edirne Selimiye Camii Kalemişleri

İnsan elinin değemiyeceği bir yükseklikten başlayan kalemişleri [14] kubbelerde, duvarlarda, kemerler ve tonozlarda, hünkâr, müezzin ve kadınlar mahfeli tavanlarında, kütüphanede, pencere tavan ve alınlıklarında, merdiven çıkışı tavanlarında, şadırvan avlusu revak kubbe ve pandantiflerinde, galerilerde, kapı giriş ve tavanların uygulanmıştır.

Selimiye Camii'ndeki kalemişlerini malzeme ve uygulama özelliklerine göre 4 ayrı grupta inceleyebiliriz.

---

13 Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi. İstanbul 1986, s. 151

14 Yıldız Demiriz, "Sinan Mimarisinde Bezeme", Mimar Başı Koca Sinan'ın Yaşadığı Çağ ve Sinan'ın Eserleri. İst. 1988, s. 466-467

1- Sıva üzerine Kalemişleri

2- Malakâri Tekniğinde Kalemişleri

3- Ahşap üzerine Kalemişleri

4- Taş ve Mermer üzerine Kalemişleri

1- Sıva üzerine Kalemişleri : Dönemin bütün klasik yapılarında olduğu gibi Selimiye'de de kıtıklı ve kıtıksız horasan sıva kullanılmıştır. Geleneksel horasan sıvada bağlayıcı olarak yumurta akı, süt kazein kullanılırdı[15.] 1983-1985 Restorasyonunda yapılan horasan sıvanın katkı maddeleri :

- Söndürülmüş ve dinlendirilmiş kireç
- Kum
- Su
- İnce ve kaba kırılmış pişmiş horasan tuğla parçaları
- Geleneksel horasan sıvadaki hayvansal bağlayıcılar yerine çimento karışımı kullanıldı (malakâri sıva zeminlerde bu karışıma oksit toz boya ilave edilmiştir).

Orijinal horasan sıvının esnekliği ile uyuşmayan çimentolu yeni sıva için alttaki sıvanın zayıf olduğu yerlerde, sıva tamamen kazınıp tuğla aralarına 2.5 cm'lik derzler açılmıştır. Horasan sıvanın kazınmadığı bazı yerlerde de kireç oranı yüksek serpme sıva ile bağlantı sıvası atılmış ve bunun üzerine ince sıva yapılmıştır.

2- Malakâri tekniğinde kalemişleri : Malakâri sıva yapımında kireç takviyeli alçı kullanılmıştır. Kireç alçının geç kuruyup kolay işlenmesini sağlamaktadır. Malakâri tekniğinin uygulanışı :

Alçı+ Kireçli su karışımı ile önceden ıslatılmış yüzey sıvanır. Mala ile yapılan kaba bir düzeltme işleminden sonra demir testeresi ile fazlalıklar

15 Edirne Selimiye Camii Restorasyonu - Restorasyon Belgeleri Dizisi. 1 Vakıf İnşaat (der. Çelen Birkan), İstanbul 1990, s. 23

temizlenir. Kalan pürüzlerde sistre ile giderilir. Sıva 2-3 saat bekletildikten sonra 45°'lik eğimle kesim yapılır.

Malakâri tekniği, kadınlar mahfeli üstü, kütüphane ve şadırvan avlusu kubbe eteklerinde uygulanmıştır.

Sıva üzerine kalemişlerinde ve malakâri zeminde kullanılan boyalar :

Orijinal kalemişlerinde raspa araştırmalarından sonra renk tespiti yapıldı. Piyasada Edirne kırmızısı dışındaki renklere çok yakın boyalar bulundu. Bunlar; oksit sarı, oksit kırmızı, çivit mavi, boncuk mavi, oksit yeşil, sülyen kırmızı ve beyazdır. Bu toz boyalar; Selimiye'de kullanılmış olan renklendiricilerin bileşimlerine çok yakın, doğal oksit boyalardır. Yalnız bugün elde ediliş yöntemleri farklıdır. Özgün boya ile son kullanılan boyalar arasındaki asıl fark bağlayıcıdadır. Eskiden renklendiricileri yüzeye sürecek kıvama getirmek için süt, yumurta akı, kazein, kemik tutkalı ya da bitkisel olarak gliton, zamk-ı arabi gibi bağlayıcılar kullanılıyordu[16]. Bugün ise sentetik olarak üretilmiş beyaz tutkal kullanılmaktadır. Bugün boncuk tutkal kullanılması daha doğru olabilir. Ancak boncuk tutkal hazırlandıktan kısa bir süre sonra tüketilmesi gerektiği için, kullanım kolaylığından uzaktır. Beyaz tutkal, renklendiricilerin içine binde yirmi oranında katılmıştır. Bu da oksit boyaların doğal özelliğini bozmayacak bir miktardır. Boyanın hazırlanışı :

> Toz boya bir gün önceden ıslatılır. Su ve renklendiricinin karışım miktarları, boya sürüldüğünde aşırı örtücü olmayacak bir kıvamı hesaba katarak oranlanır. Toz boya ve su karışımına binde yirmi oranında beyaz tutkal karıştırılır. Bu oranın artması halinde, renkler pastelleşeceği gibi, sürüldüğü zeminde plastik bir film tabakası oluşturarak yüzeyin nefes almasını da önleyecektir[17].

3- Ahşap üzerine kalemişleri : Ahşap üzerine kalemişleri sadece, mermer ince sütunlara oturtulmuş ceviz ağacından yapılma müezzinler

16 Edirne Selimiye Camii Restorasyonu - Restorasyon Belgeleri Dizisi, 1 Vakıf İnşaat (der. Çelen Birkan), İstanbul 1990, s. 54

17 İbid

mahfelinde uygulanmıştır. Tavan kaplaması balıksırtı çıralı çam, tavan çıtaları ise cevizdir. Mahfelde bazı yerlerde gürgen ve meşede kullanılmıştır.

Buradaki kalemişleri 3 ayrı zemine uygulanmıştır:

a. Doğrudan ahşap zemine

b. Ahşap üzerine bez gerilerek

c. Tutkallı zemin hazırlanıp üzerine kalemişi yapılmıştır.

Altın varağın da bolca yer aldığı süslemelerde her üç zeminde de suyla çözülen tutkallı boya kullanılmıştır.

4- Taş ve Mermer üzerine kalemişleri : Kemer araları ve kemerlerde mavi damarlı somaki taklitleri, makaralı kemerlerde taş taklitleri yapılmış, burmalı sütünçeler horasan kırmızısı ile boyanmıştır. Resim : 9, 72, 36, 37

Mermer minber korkuluklarında rölyef halindeki süsleme altın varakla boyanmıştır. Minber köşkü alt tavanındaki alçak kabartma şeklindeki geometrik süsleme örneği, siyah ve sülyen kırmızısı ile boyanmıştır. Resim : 74, 75, 141

E- Edirne Selimiye Camii 1983-1985 Restorasyonu[18]

Selimiye Camii çeşitli dönemlerde bir takım onarımlar geçirmiştir. Saptanabilen en eski onarım, 19. yy.'da Abdülmecid devrindedir. O dönemde yapının kendisinde bir bozulma olmadığı için yalnız bezemelere müdahale edilmiştir. Vakıf İnşaat, Restorasyon ve Ticaret A.Ş.'nin Selimiye Camii restorasyonu sırasındaki (1983-1985) araştırmalarında, 19. y.y. 'daki onarımların orijinal bezemelere zarar verdiği saptanmıştır. Genel olarak klasik süslemelerin üzeri sıvanıp, Batı tarzı barok desenlerle bezenmiş, bazen de orijinal motifler kaba bir üslûpta taklit edilmiştir. Bunun dışında, özgün hali bezemeli olmayan

---

18 Bu başlık altında sunulan bilgiler, Prof. Doğan Kuban'ın denetiminde Mimar Çelen Birkan tarafından derlenip Vakıf İnş. Restorasyon yayını olarak Şubat 1990, İstanbul'da basılan Edirne Selimiye Camii Restorasyonu, Restorasyon Belgeleri Dizisi 1'den alınmıştır. Ayrıca Selimiye C. son restorasyonunda Şantiye Şefi olan Zafer Ceylan, Ustabaşı Şaban Kuyumcu ve Kontrol Müh. İbrahim Genç'in bilgilerine de başvurulmuştur.

taş yüzeyler alçı sıva ile kapatılıp, barok motiflerle abartılı bir biçimde süslenmiştir. Cumhuriyet döneminde bu sıvalar kazınmış , daha sonra 1950 başlarında ana kubbenin dökülen sıvaları yenilenmiş, tezyinat uzmanı Muzaffer Batur tarafından bazı desen ve hat kopyaları alınmıştır. 1960 ' larda taş işlerinde çeşitli onarımlar, 1978-1983 yılları arasında da sadece iç tezyinata yönelik restorasyon çalışmaları yapılmıştır. Bu dönemde somaki taklitleri, makaralı kemerlerde taş taklitleri, kemer içleri ve tonozlar, pencere tığları, camii içini çevreleyen hat panoları ile yarım kubbe ve eksedralardaki kalemişleri ele alınmıştır. Ancak Vakıfların eski eser birim fiyat sistemi ile yapılan bu ihalede, olanaksızlıklar nedeniyle yapılan restorasyon, beklenen düzeye ulaşamamış ve kamuoyunun tepkisine yol açmıştır. Bu nedenle bezeme restorasyonunun yeniden ele alınması gündeme gelmiştir.

Vakıf İnşaat, Restorasyon ve Ticaret A.Ş.'nin 1983' te Selimiye Camii restorasyonunu üstlenmesiyle yapının mevcut durumu araştırılmış; desen, rölöve ve fotograf çalışmaları ile belgelenmiştir. Üzeri barok kalemişi olan, bazı duvar yüzeyleri parçaları Edirne Müzesine konulmuştur. İskele kurulduktan sonra yapılan raspada, ortaya çıkan orijinal desenlerin 1/1 ölçekli kopyaları alınmış, fotografları çekilmiştir. Her desen ve fotograftan üçer kopya yapılıp, Vakıflar ve şirket arşivlerine gönderilmiştir. Eksik yazı panolarından ikisi Vakıf arşivindeki eski fotgraflardan yararlanılarak, M.S.Ü. Öğr. Üyesi Hattat Mahmut ÖNCÜ' ye yazdırılmıştır. Eksik kalemişleri, (ana kubbe eteği ve pencere aralarındaki desenlerde olduğu gibi) yine M.S.Ü. Tezyinat uzmanı Tahsin AYKUTALP tarafından, raspadaki bulgulara dayanılarak yeniden çizilmiştir.

Restorasyon öncesi bezeme ile ilgili yapılan bu ön çalışmalar yanında, yapıdaki malzemenin nitelikleri ile ilgili araştırmalar da yapılmıştır. Örneğin; yapıdaki yöresel küfeki (Kavaklı dolaylarından) taşı, sütunlarda ise mermer, granit, diyabaz ve serpantin gibi taşlar kullanıldığı tespit edilmiştir. Dönemin bütün kalsik yapılarında olduğu gibi Selimiye Camii'nde de kıtıklı ve kıtıksız

horasan sıvası yapıldığı saptanmıştır. Alçı ve horasan sıvanın kireç katkısı ile birlikte hayvansal bağlayıcılarla (yumurta akı, kazein gibi) takviyeli olduğu sanılmaktadır. Renkli boya olarak doğal kökenli toz boyalar, bağlayıcı olarakta kemik tutkalı kullanılmıştır. Bezemelerde kullanılan bazı renklerin pigmentleri piyasada bulunamayınca, yaklaşık olanları ile yetinilmiştir. Yapıda kapı, pencere kepenkleri ve doğramalar ahşaptır. Kapı tablaları ve meşe, kündekari geçmelerde elma ağacı kullanılmıştır. Ceviz ağacından yapılmış müezzinler mahfelinde tavan çıralı çam, tavan çıtaları ise cevizdir. Hünkar mahfelinde minber içinde yer alan pencere kepenkleri abanoz-fildişi kakmadır. Kündakari kapı ve kepenkler genel olarak sağlam kalmış ancak hepsinde kurt yeniği tespit edilmiştir. Çeşitli dönemlerde üst üste yağlıboya ve vernik sürülerek ahşabın o güzel görüntüsü kapatılmıştır. Kapı ve kepenklerde, aydınlatma elemenlarında metal aksesuarlar kullanılmıştır. Bunlar genel olarak dövme demirdir. Orijinal içlik ve dışlık pencerelerde yuvarlak camlar özel kalıpla dökme olarak yapılmıştır. Alçı vitraylarda klasik fener camı kullanılmıştır. Çeşitli yüzey ve değerli bezemelerde kullanılan altın varak, dövme altın varaktır. O, bugün kullanılan sanayi ürünü varaklardan daha dayanıklıdır. Çünkü, dövülme sonucu molekül sıkışması meydana gelmiş ve altının dış etkenlere karşı direnci artmıştır. Camide kullanılan çinilerin çoğu sağlam ve iyi durumdadır. Hünkar mahfelinde 1877- 1878 Osmanlı-Rus savaşında götürülen parçalar dışında, sadece şadırvan avlusu pencere alınlıklarındaki çini hat panoları hasar görmüş ve eksilmiştir.

Selimiye Camii'nin mevcut durumu belgelenip malzeme ve teknik özellikleri belirlendikten sonra restitüsyon önerileri geliştirilmiş, yapılacak restorasyonun sınırları ve niteliği kararlaştırılmıştır. Alınan temel karar, zaman içinde neredeyse ortadan kalkmış özgün bezemelerin, imkanlar ölçüsünde ortaya çıkartılarak restore edilmesidir.

Kalemişlerine bir önceki restorasyon ekibinin yarım bıraktığı son yarım kubbeden başlandı. Ana Kubbe etek kısmı ve pencere araları için hazırlanan

restütüsyon projesinin Yüksek Anıtlar Kurulunca onaylanmasından sonra ana kubbe restorasyonuna geçildi.

Ana Kubbe Restorasyonu

Kubbe göbeğindeki koyu sarı (ocre jaune) zeminden (Resim: 1) sonra, koyu maviden, pencerelere doğru soğuk mavi ve beyaza giden bir renk skalası vardır. Pencere sıraları ile bol ışık giren alanda beyazın kullanılması akılcı bir çözümdür. Beyaz yerine koyu bir renk kullanılmış olsaydı, pencerelerden giren ışık etkisi kırılacak, mekan daha loş görünecekti.

Kubbe göbeğindeki örgülü yazı, raspa işlemleri sırasında alttan çıkan (Resim : 2 Rest öncesi) verilere göre uygulanmış olup renk ve desen bakımından aslına tamamen uygundur.

Bu yazının bir benzerini şu sıralarda (Eylül 1992) restorasyonu sürmekte olan İstanbul Rüstem Paşa Camii ana kubbesinde görmekteyiz. Selimiye'de aslına uygun lacivert zemin üzerine beyaz yazılmış İhlas Suresi, Rüstem Paşa Camii'nde de koyu zemin üzerine beyazla Besmele ve Fatır. 41. ayeti yazılıdır (Resim 3).[19]

Geometrik zencerekler tamamen orijinaldir. Hatayili ince bordür de orijinaldir ancak renkler ve işçilik iyi değildir.

Ana kubbenin ana bordüründe alt yapı ya da taksimat orijinaldir. İtalyanların yaptığı barok süsleme, klasik şema üzerine oturtulmuştur. Ancak desenin detaylarında kısmen bozulmalar vardır. Örneğin; hançer yapraklar kenger yaprağına benzemiştir. (Resim :4) Rozet ve hatayilerde tarama tekniğinde bir boyama yapılmıştır. Desen çok büyüdüğü için renklendirmede, tarama tekniği ile motifler detaylandırılıp, onların kaba görünüşleri inceltilmiştir.

Araştırma raspası sırasında kubbe eteğinde, pencere içi ve aralarında desenin parça parça renk ve motif detayları bulunmuştur. Bu bulgular sonunda

---

19 Semra Ögel, "Die Innenflache Der Osmanischen Kuppel", Anatolica 5, İstanbul 1974, s. 224

desenin ana şemasının İtalyanlar tarafından aynen uygulandığı sadece motiflerin baroklaştırıldığı tespit edilmiştir. Son restorasyonda (1983-1985) alttaki şemaya sadık kalınarak desen tamamlanmıştır. Kubbe eteğindeki açık mavi zeminli rumili kompozisyonda (Resim: 4-5) alttaki şemaya uyulmasına rağmen motifler, genel kompozisyon içinde zayıf kalmıştır. Raspa sonucu pencere içlerinde[20] rumili bir kompozisyon olduğu ortaya çıkarılmış (Resim :), elde edilen bulgulara göre desen yeniden çizilmiştir. Orijinalde tespit edilen renklere sadık kalınarak boyanmıştır. Ana kubbede madalyon içindeki 8 yazı[21] orijinaldir. İtalyanlar da yazıları bozmamışlar aynen yenilemişlerdir (Resim: 4).

Mihrap Yarım Kubbesi Restorasyonu

Resim: 8'de görüldüğü gibi süsleme baroklaştırılmıştır. Burası Vakıf İnş. restorasyonundan önce müteahhit tarafından yapılmıştır. Büyük ihtimalle burada da desenin taksimatı orijinale uygundur. Ancak desen orijinal değildir.

Eksedralar (Resim: 9) Orijinale uygundur.

Somaki Taklidi Kemerler Arasındaki Tonozların Restorasyonu

Resim: 10-11-12'de görülen desenler orijinaldir. Vakıf İnşaat restorasyonundan önce somaki taklidi kemerlerin 6 fil ayağı arası tamamen yapılmıştır. Son restorasyonda kalan 2 ayağın arası kontrolluk kararıyla, önceki uygulamanın devamı olarak aynen somaki taklidi yapıldı. Teknik ve renk bakımından orijinallikten uzak bir uygulamadır.

Cümle Kapısı Üstü Somaki Taklidi Kemerler Arasındaki Tonoz

Resim: 13'de görülen tonozun deseni için orijinal diyemiyoruz. Çünkü doğruya yakın bir analiz yapılmasına rağmen raspa işlemleri sırasındaki bulgular yeterli olmadığı için desenin detaylarında farklılık olabilir. Ancak desenin şeması

---

20 Pencere içi deseni şu sıralarda restorasyonu sürmekte olan Rüstem Paşa C. pencere içi deseniyle aynıdır. Selimiye'de tek renk kırmızı, Rüstem Paşa C.'de ise siyah ve kırmızı ile renklendirilmiştir. (Resim : 6)

21 Madalyon içindeki 8 yazı aynen halen restorasyonu sürmekte olan Edirne Eski C.'deki raspa araştırmaları sırasında, fenerli kubbede çıktı. Ayrıca Selimiye C. ana kubbesindeki örgülü yazının Eski C. mihrap kubbesinde de uygulandığı tespit edildi.

kesinlikle orijinaldir. Buradaki desen mihrap yarım kubbesi (Resim : 8) deseniyle benzerlik gösteriyor. Mihrap yarım kubbesinde Vakıf İnşaat öncesi restorasyonda yeterli araştırma yapılmadığı için yarım kubbe deseni baroklaştırılmıştır.

Resim: 14'deki Cümle kapısı üstü deseni orijinaldir. Aynı desen, kadınlar mahfeli tonozlarında aynı zemin renkleri ile yapılmış ve hepsi aslına uygundur.

Resim : 15'deki yan kapı üstü deseni daha önceki restorasyonda bu şekilde yapılmıştır. Desen orijinal olmakla birlikte renkler ve desenin çevresindeki gri fasa (renkli band) orijinal olmayabilir.

Hünkar Mahfeli Restorasyonu

Aynalı tonozlarda ortadaki yazılı kartuşları çevreleyen rumili kompozisyon (Resim: 17) hünkar mahfeli kemer köşelerindeki rumili kompozisyon (Resim :20 Rest. öncesi)'den alınıp düzenlendi. Çünkü sıva altı raspasında desene ilişkin bir ipucu bulunamadı, desen tamamen tahrib olmuştu. Ancak yazılar orijinaldir. Resim : 24'deki natüralist süsleme dış galerilerden (Resim : 25 detay) alınıp uygulandı. Burada da zemin tahrip olmuştu, desen çıkmadı. Mahfeldeki diğer desenlerin tamamı orijinaldir. (Resim: 26 Res. Öncesi)

Kütüphane

Burada pencere alınlık yazıları orijinaldir. (Resim : 64) Pencere aralarındaki raspada en altta madalyonun yuvarlak hattı bulundu. Ancak içindeki yazı en altta değil, son dönemde bulundu ve aynen uygulandı. Pencere üzerindeki kırmızı-beyaz taş taklidi orijinaldir. Madalyon yazıların etrafındaki üçgenlerdeki rumili desen, orijinal olarak çıkarıldı. Fasaların taksimatı da orijinaldir. Pencere alınlık üstü üçgenlerinin içindeki rumili desen orijinalde çıkmadı. Yapının genel kompozisyon anlayışına uygun olarak rumili desen yapıldı. Bu rumiler, kadınlar mahfeli altındaki ve dış galerilerdeki, kemer

aralarındaki üçgenlerin siyah-beyaz deseni ile aynıdır. Oradan alınıp kütüphanede uygulanmıştır. Taksimatı belirleyen fasalar boş band şeklinde bırakılamazdı. Çünkü, rumiler ve yazılarda ince bir işçilik vardı. Fasalar boş hatlarla boyansa kaba kaçacaktı. Buradaki taksimatın aynısı hünkâr mahfelinde vardır (Resim: 64) Fasaların içindeki hatayili desen hünkâr mahfeli çini bordürlerinden (Resim: 65) alınıp, kalemişine uygun olarak dolgunlaştırılıp çalışıldı.

Yapıdaki alçı kakmaların hepsi orijinaldir. Şadırvan avlusu kubbe ve pandantifleri orijinaldir. Dış galerilerden mihrap sağ ve sol tarafında desen çıkmadı, sıvalar dahi çökülmüştü. (Resim : 32-33 Rest. öncesi). Desen çıkmayan yerlerde, dış galerilerdeki diğer orijinal desenlerden alıntı yapılıp her panonun ölçüsüne göre desen uygulandı.

Müezzinler Mahfeli Restorasyonu

Mahfel 1830'larda İtalyan ustalar tarafından gri zemin üzerine barok desenlerle bezenmiştir. Türk süslemelerine ve yapının karakterine hiç uymayan bu Batı tarzı süslemeler, daha önceki restorasyonda yer yer kaba raspa ile kaldırılmıştı. (Resim : 38 Rest. Öncesi) Alttaki zengin süslemenin ilk ipuçlarını veren bu çalışma, son restorasyonda (1984) kaba ve ince raspa ve tamiratlarla birlikte 7 ayda tamamlandı. Mahfelin dış yüzünde iskele yıkılması (1950) ile tahrip olan silmelerdeki bir-iki ahşap, yapıya uygun sert ağacın (gürgen) üzerine orijinal desen ve renklere sadık kalınarak yeniden boyanmıştır. (Resim : 39'da görüldüğü gibi sol taraf yenilenen, sağ taraf eski parçadır.) Diğer süslemelere ise raspa dışında müdahale edilmemiş, sadece eski motifler bazı yerlerde tamamlanmıştır. Bu işlem doğrudan zemine akrilik boya ile yapılmıştır ki, bu da eski ile yeninin fark edilmesini sağlamaktadır. Mahfeldeki boya tutkallı boyadır. Mahfeldeki raspa işlemlerine başlamadan önce, geniş bir araştırma yapılmıştır. 16. yy. ikinci yarısı renk ve boya imkanları araştırılmış, bunun neticesinde restoratör uzmanların işbirliği ile, günümüz boya kimyası ve sökücüleri üzerinde bir tarama yapılıp en uygun kimyasal sökücülere karar verilmiştir. Kaldı ki iş

bununla da bitmemiş, bazı renkler (siyah, altın varak) için özel karışımlar hazırlanmıştır. Müezzinler mahfeli restorasyonunda her kat boya (3 kat) için farklı sürelerde boya sökücü (sadece üst yüzeyde yağlı boyayı kaldıran solvent kullanıldı) tatbik etmek suretiyle yapılan bu kaba raspa 3 aya yakın sürmüştür. Süslemedeki renklerin kimyasal çözücülere farklı tepki göstermesi yüzünden özellikle siyah ve altın varakların temizlenme işlemi sırasında renklerin bünyesine uygun, kimyasal karışımlarla yapılan ince raspada daha titiz ve hassas bir işçilik gerekmiştir. Ortasında son restorasyonda yenilenen bir çark-ı feleğin yer aldığı kasetli tavanda, kareleri oluşturan altın varaklı çubukların çürümüş olanları yenilenmiştir. Sağlam olan çubuklar ve karelerin ortasındaki kabaralar ise, tek tek sökülerek elde zor ve itinalı bir şekilde raspa edilip tekrar yerlerine monte edilmişlerdir. Yedi ay süren raspa ve onarım işlemlerinden sonra mahfel, naylonla koruma altına alınıp, filit pompası ile içine ilaç püskürtülmüş ve böylece zehirli bir madde olan ilaç (Desowag Bayer XYLAMON BV-Special) sayesinde, ahşap elemanlarda oluşan ahşap kurtlarına karşı önlem alınmıştır. Bir hafta süren bu ilaçlamadan sonra, ahşap kısımlara bir kat gomalak cila yapılmıştır.

Müezzinler Mahfeli raspasında kullanılan kimyasal karışımlar şunlardır :

- Su (Akua)+Amonyak+Aseton+Alkol → 4A Formülü (gerekince su ilave edilmiştir.
- Oksijen+Amonyak
- Toluen+Tiner 1/1 ölçekte karıştırılmıştır.
- Dimetilformamit+Amilasetat 1/1 ölçekte kullanılmıştır.
- Sentetik ve selülozik tiner
- Terabentinle yumuşatıp, çakı ile temizlik yapılmıştır.

Bazı kaynaklardaki yüzeysel bilgilere dayalı eleştirilerde "kimyasal maddelerin artıkları dikkatli gözleri ve eserin orijinalini bilenleri büyük bir üzüntüye sevk etmektedir" denilmektedir.[22] Müezzinler mahfelinin orijinal

22 Mehtap Ülkücü, "Selimiye Camii Kalemişleri", Antik Dekor, S. 10, İst. 1991, s. 68-75

süslemeleri ilk kez 1983-1985 Vakıf İnşaat restorasyonu sırasında, kimyasal çözücülerle yapılan raspa işlemleri sonucu açığa çıkarılmıştır. Yukarıda verilen çözücüler ise uçucudur. Bu nedenle kullanıldıkları yüzeylerde daha sonra görülebilecek bir film tabakası oluşturmazlar.

Müezzinler mahfeli merdiven altı, ahşap üzerine bez gerilerek yapılan bezemenin temizliği, soğan ile sağlanmıştır.

II- SELİMİYE CAMİİ'NİN KALEMİŞLERİ KATALOĞU

a. Ana Kubbe

Katalog No : 1

Kalemişi süslemenin yeri : Ana kubbede örgülü yazı.

Malzeme ve teknik : Sıva üzerine oksit boya ve tutkallı su.

Süslemenin türü : Geometrik geçmeli.

Motif ve Komp. Özellikleri : Koyu sarı zemin üzerine beyaz geometrik geçmeler, merkezi bir kompozisyon şeması üzerine oturmaktadırlar. Ortada lacivert zemin üzerine beyaz ve kırmızılı bir küçük rozet vardır. Geçmelerin ortaları lacivert ve kahverengi ile dolgulanmıştır. Resim : 1

Geometrik geçmeli deseni lacivert üzerine beyaz sülüs yazı (ihlas suresi) çevreler. Yazıların uzantıları ortadaki geçmeli deseni oluşturur. Yazı dışındaki siyah üzerine kırmızı zencerek (eni:16 cm)'ten sonra hatayili bordür (eni:84 cm) yer alır.

Burada küçük ve büyük iki rozet atlamalı olarak yerleştirilmiştir. Aralarındaki yeşil kenger yapraklar ise rozetlere bağlanan koyu sapları böler. Bu bordürü de kırmızılı zencerek sonlandırır. Bundan biraz daha enli, beyazlı geometrik zencerekten sonra, kubbenin ana deseni gelir. Resim : 4

Kubbenin ana çemberi içine simetrik aralıklarla yerleştirilmiş kartuşlar içindeki sekiz madalyon yazı[23] süslemenin asıl karakteristiğini oluşturur.

---

23 Madalyon Yazıları

- Ya muciru beynennucur
- Ya alimu mafissudur
- Ya baki ke aledduhur
- Ya nurennur
- Ya kerimal layebhal
- Ya şafi essudur
- Ya halima layağcel
- Ya kafi elumur

Madalyon yazıların çevresi dilimli ovallerle çevrilmiştir. Ovallerin zemini açık mavidir. Çevrerelerinde açık kahverengi rumiler altıgenler oluşturur. Rumilerle dilimli madalyonlar arasındaki kapalı alanlar beyazdır. Altıgenlerin değme noktalarında, iç içe mavi ve yeşil renkli tepelikle kahverengi rumilerin uzantıları bağlanır. Altıgenlerin üst ve alt açıklıkları mavi zeminlidir. Rumi, hatayi, küçük yapraklar ve kenger yapraklarının oluşturduğu kompozisyonda koyu sarı (ocre jeune) siyah, beyaz ve kahverengi (terra de sienna) gibi renklerde kullanılmıştır. Konturlar siyahtır. Hatayili bordürden itibaren süslemede baroğun klasik üsluba uydurulduğunu izlemekteyiz.

Kenger yaprakların enleri darlaştırılarak hançer yapraklara dönüştürülmüştür. Kenet ya da ortabağ diye adlandıracağımız motiflerde, geleneksel rumili kompozisyonlardaki sadelik yoktur.

Ana Kubbe etek kısmı ve pencere araları için hazırlanan desenler Yüksek Anıtlar Kurulu'nca onaylanıp uygulanmıştır. (1984)

Ana Kubbe etek kısmındaki büyük rumili bordür (Resim : 5) açık mavi zemin üzerine koyu sarı, kırmızı, açık yeşil ve açık mavi ile renklendirilmiştir. Rumi sapları beyazdır. Kompozisyonda süreklilik simetriyle sağlanmıştır. Bu süslemede kasnak üstündeki bir zencerekle sonlanır.

Katalog No : 2

Kalemişi süslemenin yeri : Ana Kubbe çevresindeki pencere üst ve araları

Malzeme ve teknik : Sıva üzerine oksit toz boya ve tutkallı su.

Süslemenin Türü : Rumi-palmet üslubu ve sembolik süsleme.

Motif ve komp. özellikleri : Pencere üstlerinde sarı, kırmızı ve açık mavi ile renklendirilmiş rumili, simetrik bir kompozisyon yer alır. Pencere ve duvar çıkıntı çevreleri kırmızı ve mavi fletolarla çevrilmiştir.

Pencere aralarında ise, rumili ve figürlü bir süsleme vardır. Yerine göre hazırlanmış olan kompozisyonda, iki ruminin simetrik olarak ortabağ motifi ile tutturulduğu yerden, aşağı doğru, zincire asılı bir kandil motifi sarkar. Burada da pencere üstündeki renkler kullanılmıştır. Resim :5

b. Mihrap Yarım Kubbesi ve Eksedralar

Katalog No : 3

Motif ve komp. özellikleri : Beyaz zemin üzerinde mavi ovaller, turuncu dilimli rumiler, çiçekler, kenger yapraklarla düzenlenmiş barok kompozisyonda süreklilik simetrilerle sağlanmıştır. Göbekte ve dışta geometrik zencerek kompozisyonu sınırlar. Resim : 8

Dört eksedranın bezemesi de aynıdır.

Katalog No : 4

Motif ve komp. özellikleri : Ortada yarım daire göbek motifi geometrik geçmelidir. Beyaz geçmelerin aralarında sarı, kırmızı ve siyah ince fletolar vardır. Sülüs yazı siyah üzerine beyazdır. Bunu beyaz dilimli, kırmızı zeminli, bulutlu bordür çevreler. Bulutların çevrelediği kapalı formlar yeşil, bulutlarsa beyazdır. Konturlar siyahla çizilmiştir. Bordürün bitişteki dilimleri üzerindeki tığlar ise rumilerle oluşturulmuştur. İç içe rumilerin boşlukları kırmızı, kendileri siyahtır. Kompozisyonda süreklilik simetrilerle sağlanmıştır. Resim : 9

c. Kemer ve Tonozlar

Katalog No : 5

Kalemişi Süslemenin yeri : Kütüphane ve hünkâr mahfeli üzerindeki iki tonoz.

Malzeme ve teknik : Sıva üzerine oksit toz boya ve tutkallı su.

Süslemenin türü : Rumi-palmet üslubu.

Motif ve komp. özellikleri : Çift kollu rumilerin basık daire oluşturan beyaz sapları tepelik motifleri ile iki yandan birleşir. Rumilerde uzun yaprakların birleşimiyle oluşan kartuşların zemini yeşil, rumi sapı ve kısa yaprağın kıvrımlarıyla meydana gelen kapalı alanlar ise

kiremit kırmızısıdır. Tepelik ortaları turuncu, zemin siyahtır. Tonoz çevresindeki ince beyaz fletodan sonra siyah zemin üzerine beyaz ve turuncu renkli palmetli ince bir bordür yer alır. Resim : 10

Katalog No : 6

Kalemişi Süslemenin yeri : Somakili kemerler arasındaki 3. ve 4. tonoz.

Süslemenin türü : Hatayi üslubu ve rumili karışık uygulama.

Motif ve komp. özellikleri : Kaydırılmış eksen üzerin de yerleştirilmiş madalyonlar ve bunları çevreleyen birleşik oval sisteminde bantlarla düzenlenmiş kompozisyonda zemin açık yeşildir. Dilimli madalyonların içleri simetrik düzenlenmiş geleneksel rumi ve hatayi motifleri ile bezelidir. Şemselerin zemini tuğla kırmızısıdır. Rumi, çiçek ve yapraklarda beyaz hakim olup mavi ve yer yer kırmızı ile renklendirilmişlerdir. Resim : 11 (Bu kompozisyonun benzerlerini 16. yy. 2'nci yarısı kumaşlarında görmekteyiz.

Katalog No : 7

Kalemişi Süslemenin yeri : Karşılıklı iki yan kapının üstündeki somakili kemerler arasındaki iki tonoz.

Malzeme ve teknik : Rumi-palmet üslubu.

Motif ve komp. özellikleri : Tuğla kırmızısı zemin üzerinde rumilerin oluşturduğu kartuşların içi açık yeşildir. Rumiler beyaz olup tepeliklerin içi siyahtır. Yeşil zemin üzerindeki rumiler koyu ve açık turuncu ile renklendirilmiştir.

Yatay ve dikey simetrilerle kompozisyonda süreklilik sağlanmıştır. Rumilerin simetri

eksenleri kaydırılmış eksenlere yerleştirilmiştir. Spiral noktaları ve dilimli rumilerin kıvrılan ince sapları süslemeye eğrileri bol, hareketli bir görünüm katar. Tonoz çevresinde beyaz, kırmızı ve siyah fletodan sonra ince bir bordür uzanır. Lotus palmet motiflerinin atlamalı dizilmeleriyle sürekliliğin sağlandığı kompozisyonda zemin beyaz, motifler siyah, motif boşlukları kiremit kırmızısıdır. Resim : 12

Katalog No : 8

Kalemişi Süslemenin yeri : Cümle kapısı üstü tonozu.

Malzeme ve teknik : Hatayi üslubu ve rumi-palmetli karışık uygulama.

Motif ve komp. özellikleri : Mavi zemin üzerinde birinden diğerine geçilen ovallerle, çevrelenmiş kartuşların içinde kûfi yazılar yer alır. Koyu sarı (ocre jaune), kiremit kırmızısı ve yeşilin tonları deseni renklendirir. Dikey ve yatay katlamalı simetri eksenleriyle kompozisyonda süreklilik sağlanmıştır. Desenin çevresi iki yandan geometrik zencerekle sınırlandırılmıştır. Resim : 13

Katalog No : 9

Kalemişi Süslemenin yeri : Cümle kapısı üstü.

Malzeme ve teknik : Rumi-palmet üslubu.

Motif ve komp. özellikleri : Tuğla kırmızısı zemin üzerinde beyaz renkli, çift kollu rumiler yer alır. Rumilerin oluşturduğu kapalı formların içi sarıdır. Desende enden ve boydan katlamalı simetri eksenleri ile süreklilik sağlanmıştır. Kenet ya da bağ motiflerinin içi siyahla doldurulmuştur. Rumi sapları, birbirine taç veya kanca motifleri ile birleştirilmiş daireler çizer. Resim : 14

Katalog No : 10

Kalemişi Süslemenin yeri : İki yan kapı üstü.

Malzeme ve teknik : Rumi-palmet üslubu.

Motif ve komp. özellikleri : Cümle kapısı üstü deseniyle aynı kompozisyon şeması gösterir. Açık kiremit kırmızısı zemin üzerine açık yeşil, beyaz ve siyah ile renklendirilmiştir. Desenin konturları siyahla çizilmiştir. Kavuşan çift kollu rumilerin oluşturduğu kapalı formlar açık yeşildir. Rumiler ve daire kompozisyonlar oluşturan sapları beyazdır. Daireler, zeminleri siyahla doldurulmuş tepelik ve agraf motifleriyle bağlanır. Resim : 15

d. Hünkâr Mahfeli

" Osmanlı camilerinde padişahların namaz kılmalarına ayrılmış, özel kapısı ve merdiveni olan parmaklıklı, yüksekçe yer."[24]

Selimiye Camii Hünkâr Mahfeli, mihrap duvarının solunda, dört sütun üzerinde yer almaktadır. Kapısı bir dış galeriye açılmaktadır. Taş merdivenden mahfele çıkıldığında, pencere alınlıklarına kadar alt duvarların çini ile kaplı olduğu görülür. Kalemişleri ise kemer yan ve iç yüzeylerini, müzeyyen pencere çevrelerini, giriş ve karşısındaki duvarda yer alan ikişer madalyonu ve bütün tavanı kaplar. Buradaki müzeyyen pencereler (üst pencereler) alçı şebekeli ve renkli camlıdır. Alt pencereler ise, daha sade ve dıştan demir parmaklıklıdır. Pencerelerin içindeki döşeme, geometrik desenli renkli taş süslemelidir. Hünkâr mahfelinin benzersiz mihrabı, sedef kakmalı ahşap iki pencere kapağı ile aydınlığa açılır. Pencere tavanında devrin özgün bir kalemişi örneği yer alır.

---

24 Doğan Hasol, Mimarlık Sözlüğü, İstanbul 1979, s. 228.

Katalog No : 11

Kalemişi Süslemenin yeri : Hünkâr mahfelinde aynalı tonozları birbirinden ayıran simetrik iki kemer.

Malzeme ve teknik : Alçı sıva üzerine, oksit toz boya ve tutkallı su.

Süsleme türü : Hatayi üslûbu.

Motif ve Komp. özellikleri : Süreklilik ilkesine uygun düzenlemede, birbirine geçmeli şemse formları, atlamalı olarak yeşil ve pembe zeminlidir. İçleri, hatayi üslubunda çiçek, hançer yapraklar ve ortaları rozetlerle dolgulanmıştır. Beyaz ve sarı renkli saplarla grift bağlantılar süslemede sürekliliği sağlar. Pembe, açık ve koyu yeşil, mavi ve değişik tonları, turuncu gibi renkler siyah konturlu deseni renklendirir. Resim : 17

Katalog No : 12

Kalemişi Süslemenin yeri : Kemer yan yüzleri ve müzeyyen pencerelerin çevresi.

Malzeme ve teknik :Alçı sıva üzerine, oksit toz boya ve tutkallı su.

Süsleme türü : Hatayi üslûbu.

Motif ve Komp. özellikleri : Mavi zeminli dilimli madalyonlar ve pembe zeminli kartuşlar atlamalı olarak yerleştirilmişlerdir. Dilim uzantıları ile bağlanan madalyon ve kartuşların içi, hatayi üslubunda yaprak ve çiçeklerle bezelidir. Siyah konturlu süslemede beyaz hakim olup, açık ve koyu mavi, sarı, yeşil ve kırmızının tonları kullanılmıştır.Resim : 21

Katalog No : 13

Kalemişi Süslemenin yeri : Müzeyyen pencerelerin dış çevrelerini, köşeler ve kemer yan yüzeylerini üstten ve köşelerden saran ince bordür.

Motif ve komp. özellikleri : Asma yaprağı ve kıvrık sapları ile süreklilik ilkesine bağlı kompozisyonda zemin yeşildir. Asma yaprak ve saplarıyla spiral noktaları beyazdır. Yaprak ortaları ve kıvrılan sapların boşluğu kırmızı ile renklendirilmiş olup konturlar siyahla çizilmiştir. Resim : 21

Katalog No : 14

Kalemişi süslemenin yeri : Hünkâr mahfelindeki giriş ile karşısındaki duvarın iki köşesinde ve kemer köşelerindeki üçgen yüzeyler.

Süslemenin türü : Rumi-palmet üslûbu.

Motif ve komp. özellikleri : Yeşil zemin üzerine beyaz ve kırmızı ile renklendirilmiş iç içe rumilerle kıvrak eğriler çizen bir kompozisyon. Resim : 21

Katalog No : 15

Kalemişi Süslemenin yeri : Hünkâr mahfeli tavanı. Araları iki kemerle ayrılan üç aynalı tonoz.

Süsleme türü : Bitkisel süslemenin her türü, geometrik ve rumi palmet süslemeler birlikte, uyum içinde uygulanmıştır.

Motif ve Komp. özellikleri : Kiremit kırmızısı (Terra de sienna)üzerine koyu sarı (ocre jeune) renkli ince bir zencerek alçı tavanı çevreler. Hemen yanında ince bir çıkıntı yapan alçı kornişten sonra, süslemenin en göz alıcı yerini oluşturan geniş bir bordür ince uzun dikdörtgen çizer. Pembe zemin üzerine, dört köşeye ve uzun kenarlara ikişer tane mavi zeminli, dilimli, oval madalyon yerleştirilmiştir. Madalyonların içi çarkı-ı felek düzeninde, hatayi üslubunda yaprak ve çiçeklerle bezelidir. Dilimli

oval madalyonların aralarında, küçük rozetlerle birbirine bağlanan daire kompozisyon şeması üzerine yerleştirilmiş hatayi üslubunda çiçek ve yapraklar yer alır (Resim: 19 detay). İnce şerit halinde alçı kornişle sonlanan geniş bordürü, açık mavi zeminli bir başka bordür çevreler. Açık mavi zemin üzerinde sapları ile birbirini delen siyah konturlu, oymalı yapraklar beyazdır. Yeniden bir sıra, ince alçı kornişe paralel, çok ince bir zencerek çerçeveyi tamamlar. Tavanın tam ortasında yeşil zemin üzerinde rumili geleneksel Türk süsleme örneği yer alır. Basık daire formu oluşturan saplar beyaz, iç içe rumiler pembe dolguludur. Orta tonozda iç içe rumilerin çevresini kuşattığı kartuşların içinde kiremit kırmızısı zemin üzerine koyu sarı yazılar vardır. İki yan tonozda ise kartuşların içinde naturalist üslûbta (Resim :24) karanfil, lale ve sümbüller, saplarıyla ortadaki rozete bağlanır. Kiremet kırmızısı zeminde koyu sarı ile boyanmış olan çiçekler yer yer kırmızı, mavi ve tonları ile renklendirilmişlerdir.Resim : 17

Katalog No : 16

Kalemişi Süslemenin yeri : Hünkâr Mahfelinde girişin karşısındaki duvarda yer alan iki madalyon.

Malzeme ve teknik : Sıva üzerine oksit toz boya ve tutkallı su.

Süsleme türü : Hatayi üslubu ve rumili karışık uygulama.

Motif ve Komp. özellikleri : Nefti yeşil zemin üzerinde, beyaz çift kollu rumilerin meydana getirdiği kapalı alanlar, kırmızı ile renklendirilmiştir. Siyah konturlu süslemede

turuncu, açık yeşil, lacivert, mavi gibi renkler de kullanılmıştır.

Ortada iri bir rozetin yer aldığı merkezi kompozisyonda, basit rumi saplarının oluşturduğu sekiz birleşik ovalin zemini de nefti yeşildir. Ovallerin içine, sapları ortadaki rozette birleşen hatayiler yerleştirilmiştir. Ovallerin tepeliklerinden çıkan çift kollu rumilerse madalyon çevresine kadar uzanır. Ayrıca rumi kollarının aralarında küçük rozetler ve yapraklar vardır. Merkezi kompozisyonda simetrilerden de yararlanılarak bir düzenleme yapılmıştır.

Madalyonun çevresi ise, rumilerin oluşturduğu siyah renkli tığlarla bezelidir. Resim : 27

Katalog No : 17

Kalemişi Süslemenin yeri : Hünkâr Mahfeli mihrabı pencere tavanı.

Malzeme ve teknik : Taş üzerine ince bir sıva tabakası onun üzerine oksit toz boya ve altın varak.

Süsleme türü : Geometrik, rumi-palmet, hatayi ve natüralist üslup karışık uygulama.

Motif ve Komp. özellikleri : Siyah zemin üzerine beyaz, ince bir zencerekle çevrili olan kırmızı kare alanın dört köşesinde çeyrek rozetler vardır. Rozetlerden merkeze doğru açılıp kapanan dilimli rumiler, tepelerinden birer palmetle sonlanır. Simetrik kavuşan rumilerin meydana getirdiği kapalı alan koyu renk olup, ortasında irice bir hatayi motifi yer alır. Hatayinin tepesinden simetrik çıkan yapraklar, palmet motifini iki yandan sarar. Zemine simetrik

yerleştirilmiş iki iri, iki de küçük rozet, yapraklar ve saplar süslemeyi zenginleştirir. Ana motiflerin altın varakla boyandığı devrin bu orijinal örneği, tavan çevresindeki naturalist çiçeklerle bezeli enlice bir bordürle tamamlanmıştır. Bordürdeki koyu renk zeminde bulunan kırmızı laleler, 16. yüzyılın 2'nci yarısı sıva üzerine kalemişi tekniğinden kalan ender örneklerdendir.

Bu süslemenin bir benzeri, müezzin mahfeli merdiven altında ahşap üzerine bez gerilerek uygalanmıştır. (Resim : 29) Ancak orada, ortadaki rozete bağlanan rumiler köşeler de birer palmetle sonlanır. Buradaysa tam tersidir. Resim : 28

Madalyonlu Uşak halılarında benzer kompozisyonlar, devrinin üslûp özelliğini devam ettirmektedir.

Katalog No : 18

Kalemişi Süslemenin yeri : Hünkâr Mahfeli pencere tavanı.

Malzeme ve teknik : Sıva üzerine oksit toz boya ve tutkallı su.

Süsleme türü : Rumi palmet üslûbu.

Motif ve komp. özellikleri : Kiremit kırmızısı zemin üzerinde, siyah konturlu, uçları palmetli, dilimli şemse yer alır. Çevresinde bordür ya da tığ olmayan bu yalın süslemede, şemsenin içindeki kompozisyon, merkeze yönelen 1/4 simetri esasına dayanır. Çift kollu rumilerin kısa kollarının kavuştuğu kapalı alanların ortasında ise, agraf motifinde simetrik birleşen iki basit rumi şemsenin ortasındaki iri, beyaz rozetten çıkar. Şemsenin içindeki bu kompozisyon, kadınlar

mahfeli alt kat tavan kasetlerinde de uygulanmıştır. Resim : 54

Katalog No : 19

Kalemişi süslemenin yeri : Hünkâr Mahfeli çıkışı merdiven üstü tavanı.

Malzeme ve teknik : Sıva üzerine oksit toz boya ve tutkallı su.

Süslemenin türü : Rumi-palmet üslubu.

Motif ve komp. özellikleri : Kitap Kapağını andıran süslemede, çevre bordüründe üç iplik kaidesine göre dizilmiş birbirini takibeden rumiler beyaz, zemin siyahtır. Bordür çevresi kiremit kırmızısı ince fletolarla çevrilmiştir. Dikdörtgen alanın ortasına dilimli bir daire şemse yerleştirilmiştir. Siyah konturlu süslemede rozet dilimleri koyu sarıdır. Çift kollu rumilerin kavuşan kolları dört palmetle bağlanır. Rumi kolları ve palmetlerin oluşturduğu kapalı alan kiremit kırmızısıdır. Süsleme örneği beyaz, dilimli daire şemsenin zemini siyah boyalıdır. Kompozisyonda geometrik alt yapı, aynı merkezli 45° dönmeli iki kare ve çevresinde iç içe iki daire esasına dayalıdır. (Aynı geometrik şema şadırvan avlusu revak Kubbe ve pandantif desenlerinde de kullanılmıştır.) Beyaz zeminli dikdörtgen alanın üçgen köşelikleri kiremit kırmızısı dilimlerden sonra, siyah zemin üzerine beyaz basit rumilerle bezelidir. Resim :34

Katalog No : 20

Kalemişi Süslemenin yeri : Hünkâr mahfeli giriş merdiven tavanlarında.

Süsleme türü : Rumi- palmet üslûbu.

Motif ve Komp. özellikleri : Cilt üst kapağını andıran süslemede, çevre bordüründe üç iplik kaidesine göre dizilmiş

birbirini takib eden rumiler beyaz, zemin siyahtır. Bordür çevresi kiremit kırmızısı ince fletolarla çevrilmiştir. Dikdörtgen alanın ortasına kiremit kırmızısı, beyaz, siyah ve koyu sarı ile renklendirilmiş dilimli şemse yerleştirilmiştir. Basit dilimli rumilerin kavuşan uç noktaları, birer tepelik motifi ile sonlanır. Rumi açıklıkları palmetlerle dolgulanmıştır.

Beyaz zeminli dikdörtgen alanın üçgen köşelikleri kiremit kırmızısı dilimlerden sonra, siyah zemin üzerine beyaz renkli basit rumilerle bezelidir. Resim : 35

Katalog No : 21

Kalemişi süslemenin yeri : Hünkâr Mahfeli mihrap nişi sağ ve sol yan duvarlarında burmalı sütunçeler.

Malzeme ve teknik : Küfeki taş üzerine horasan kırmızı boyalı.

Süslemenin türü : Burmalı sütunce kırmızı-beyaz (taşın beyazlığı) boyalı Resim : 36-37

e. Müezzinler Mahfeli

"Müezzinler mahfeli, müezzinlerin, namaz kılınırken imamın tekbirlerini arka saflara işittirmek için duayı tekrarladıkları yer. Bunların bazıları zeminden birkaç karış kadar yüksek bir sofa halinde, bazıları da 2-3 m. kadar yüksekçe olup kagir olanları mermer ayakları üzerine, ahşap olanları da direkler üzerine oturtulmuştur." [25]

Selimiye Camii müezzinler mahfeli, iç mekana girildiğinde büyük kapı karşısında ve ana kubbenin tam altında yerden 2,40 m. yükseklikte, 6x6 m. boyutlarındadır. 11 mermer ayak üzerine kurulan bu ahşap mahfelin üstü, dört tarafından ceviz korkuluklarla çevrilmiştir. Köşeleri mukarnaslı taş merdivenle aşağı inildiğinde, mahfelin tavan ve dört kenarını saran iç ve dış silmelerdeki süslemelerde, ahşap üstü kalem işlerinin olağanüstü güzellikteki bir örneği görülmektedir.

Katalog No : 22

Kalemişi Süslemenini yeri : Müezzinler Mahfeli, korkulukların hemen altından başlayıp mahfeli dış yüzünden çevreleyen silmeler

Malzeme ve Teknik : Ahşap (gürgen) üzerine tutkallı boya ve altın varak

Süsleme Türü : Saz üslûbu

Motif ve Komp. özellikleri : Nefti yeşil zemin üzerine, mercan kırmızısı, turuncu, yeşilin tonları ile renklendirilmiş hatayiler, rozetler, çin bulutları, karanfiller, kıvrık hançer yaprakları ve bileşik yaprak motifleri ile düzenlenmiş kompozisyon, dönemin kumaş desenlerini ve kitap süslemelerini andırır. Resim : 39- detay 40

---

25 Doğan Hasol, Mimarlık Sözlüğü, İst. 1979, s. 332

Katalog No : 23

Kalemişi Süslemenini yeri : Müezzinler mahfeli, silmelerin hemen altından başlayıp mahfeli dış yüzden çevreleyen bordür.

Malzeme ve Teknik : Masif meşe üzerine tutkallı boya ve altın varak.

Süsleme Türü : Saz üslûbu ve rumili karışık uygulama.

Motif ve Komp. özellikleri : Mercan kırmızısı zemin üzerinde, siyah konturlarla çizilmiş hatayiler, kurdeleli bileşik yaprak motifi ve rumiler, nefti yeşilin, kırmızının tonları ve altın varakla renklendirilmiş bahar çiçekleri.

Dolgun iki taç motifinin bağlayıcı eksenleri oluşturduğu simetrik kompozisyonda, yatay dalga hareketi üzerinde uzanan zarif rumiler, kompozisyonun temel unsuru olarak yer alırlar. Altın varaklı rumilerde kısa yaprak, rumiyi taşıyan ince dala doğru dönük olup, kıvrık dalların taşıdığı hançer yapraklarla delinmiştir. İri, dikine kesit çiçek stilizasyonlarının eğrileri oluşturan sapları üzerinde küçük rozetler, irili ufaklı hançer yapraklar ve küçük bahar çiçekleri yer almıştır. Resim : 39

Katalog No : 24

Kalemişi Süslemenini yeri : Müezzinler mahfelinde dış yüzde mermer ayaklar arasında yer alan, ceviz ağacından Bursa kemerlerinin köşeleri, üstten ve yandan bordürlerle çevrili dik üçgenler.

Malzeme ve Teknik : Ahşap üzerine tutkallı boya ve altın varak.

Süsleme Türü : Hatayi üslûbu ve rumili karışık uygulama.

Motif ve Komp. özellikleri : Dik üçgenlerin zemini açık yeşildir. Bu dik üçgenler Vermillon kırmızısı hatayiler, nar çiçekleri, rozetler, bileşik yaprak motifleri, hançer yaprakları ve altın varaklı rumilerle benzenmiştir. Dik açıdan tabana inen dikey eksen üzerine yerleştirilen, dolgun nar çiçeği motifini simetrik kavrayan iki kollu rumiler, kapalı form oluştururlar. Rumilerin ileri doğru atılan ince uzantıları tepekliklerle sonlanır. Alt rumilerde sapa dönen küçük yaprağın ince uzantıları, tepelik ve basit rumilerle üçgen tabanına doğru eğriler çizer. Altın varaklı rumilerin birbirlerinin hatlarına karışmadan kademeli olarak düzenlenmiş hatayi üslûbun da çiçekler ve hançer yapraklarının kıvrımlı sapları, tabiata yaklaşan görünümleriyle rumilerin soyutluğuna zıtlık oluştururlar. Rumileri, sapa yakın kısmından iki hançer yaprak delerek, kapalı form içindeki nar çiçeğini simetrik iki yandan karşılar. Resim : 39

Katalog No : 25

Kalemişi Süslemenini yeri : Müezzinler mahfeli altı kasetli tavan.

Malzeme ve Teknik : Ahşap (çam) üzerine tutkallı boya ve altın varak.

Süsleme Türü : Hatayi üslûbu.

Motif ve Komp. özellikleri : Tavanın tam ortasında son restorasyonda yenilenen (1984) bir çark-ı felek vardır. Çark-ı felek dışındaki Edirne kırmızısının (Vermillon) hakim olduğu alan, altın varaklı çubuklarla küçük karelere bölünmüştür. Çürümüş olan bazı çubuklar yenilenmiştir. Her karenin içinde çark-ı feleği hatırlatan bir kompozisyonda dizilmiş, rozet

bahar çiçekleri ve kıvrık, oymalı yapraklarla bezeli dilimli madalyonlar vardır. Dilimler ve çiçekler altın rengi, madalyon zemini beyaz olup kiremit kırmızısı (terra de sienna) ile süsleme zenginleştirilmiştir. Resim : 41- detay 42 Çark-ı felek düzenindeki bu kompozisyonun bir benzeri Sultan Ahmet Camii çinilerinde karşımıza çıkıyor. (Resim : 224)

Katalog No : 26

Kalemişi Süslemenini yeri : Müezzinler mahfeli, tavan bordürü.

Malzeme ve Teknik : Ahşap üzerine tutkallı boya ve altın varak.

Süsleme Türü : Saz üslûbu ve rumili karışık uygulama

Motif ve Komp. özellikleri : Açık yeşil zemin üzerine, toprak renkleri, sarı ve altın varakla renklendirilmiş hatayi, rozet, bahar çiçekleri, hançer yapraklar ve rumiler yerleştirilmiştir. Yatay dalga hareketi (sinüsoidal eğri) üzerinde birbirini takip eden dilimli rumiler, köşelerde simetriyi sağlar. Hatayi ve rozetlerin aynı basit kıvrık dal üzerindeki hançer yapraklarıyla kompozisyonda ikinci kademe oluşur. Köşelerde yer alan küçük bahar dalları ve dilimli rumilerin üzerindeki spiral noktalar düzenlemedeki en küçük unsurlar olarak kompozisyonu zenginleştirirler. Resim : 43

Katalog No : 27

Kalemişi Süslemenini yeri : Müezzinler mahfelinde tavan bordürünü mermer ayaklar üzerindeki ters üçgenlere bağlayan, ahşap çıta zemin üzerine mercan kırmızısı, renginde geometrik zencerek motifli incecik bir bordür tavanı sarar. Bunun hemen altında yer alan rumili bordür.

Malzeme ve Teknik : Ahşap üzerine tutkallı boya.

Süsleme Türü : Rumi-palmet üslubu.

Siyah rumi ve palmetlerin altındaki açık ve koyu sarı zemin yer yer kırmızı ile renklendirilmiştir. Dilimli rumilerin palmetlerle oluşturduğu kapalı formların içi atlamalı olarak koyu sarı, kırmızı, açık sarıdır. Tepeliklerin içleri de atlamalı olarak kırmızıdır. Spiral noktalarının zenginleştirdiği kompozisyonda çift kollu rumiler kıvrak eğriler çizer. Bu simetriye dayalı bir kompozisyondur. Resim : 45

Katalog No : 28

Kalemişi Süslemenini yeri : Müezzinler mahfelinde mermer ayaklar üzerindeki ters üçgenler.

Malzeme ve Teknik : Ahşap üzerine tutkallı boya.

Süsleme Türü : Hatayi üslûbu.

Motif ve Komp. özellikleri : Krem rengi zemin üzerinde, mahfelin dış yüzeylerindeki süslemeye pek benzemeyen motifler yer alır. Ters üçgen yüzeyin ortasına oldukça iri bir bileşik yaprak motifi yerleştirilmiştir. Onu, simetrik iki yandaki iri rozetlere bağlanan kalın sap ve enli oymalı yapraklar sarar.

Rozetler ve ortadaki motifin alt yaprakları açık ve koyu mavi, rozet ortaları ve orta motifin üstü ve yapraklar, turuncu ve koyu sarı ile renklendirilmiştir. Motiflerin konturları siyahtır. Zeminde ise, tabiatçı üslûba yaklaşan küçük nar çiçekleri, rozetçikler ve ince, helezonik kıvrımlı dalların taşıdığı yapraklar yer alır. Zemin boşluklarını değerlendiren bu ikinci kompozisyonda simetri mevcut olup, tek renk kırmızı kullanılmıştır. Üçgenlerin çevresi siyah fletolarla çevrilmiştir. Resim : 45

Katalog No : 29

Kalemişi Süslemenini yeri : Müezzinler mahfeli merdiven altı.

Malzeme ve Teknik : Ahşap üzerine bez gerilerek tutkallı bir yüzey elde

edilmiş, üzerine suyla çözülen renklendiricilerle süsleme yapılmıştır.

Süsleme Türü : Hatayi üslûbu ve rumili karışık uygulama.

Motif ve Komp. özellikleri : Süsleme yeşil zemin üzerine kırmızı, lacivert, açık mavi, toprak rengi ve gittikçe açılan tonlarıyla renklendirilmiştir. Kavuşan iki kollu, dilimli rumilerle kapalı formlar elde edilmiştir. Kapalı formların kırmızı zemini üzerine lacivert, açık mavi ve toprak renkleriyle boyanmış hatayiler yerleştirilmiştir. Dilimli rumiler üstten tepeliklerle birleşirken alt sapları ortadaki rozetle bağlanır. Kare yüzeyi dört eşit parçaya bölerek yerleştirilmiş kapalı formların altında, simetrik küçük çiçek ve yapraklar yer alır.

Bu kare yüzeyi dört kenarından hatayi üslubunda kırmızı zeminli bir bordür çevreler. Bu ahşap üzerine bezenmiş kompozisyonda, köşelerde iri hatayiler ve simetrik ince bahar dalları, aralarda iri rozetler ve dilimli rumiyi andıran bir soyut süsleme elemanı bulunur. (Resim : 44 detay)

f- Kadınlar Mahfeli

Katalog No : 30

Kalemişi süslemenin yeri : Hünkâr Mahfeli altı tavan süslemesi.

Malzeme ve teknik : Sıva üzerine oksit toz boya ve tutkallı su.

Süslemenin türü : Hatayi ve rumi-palmet üslubu karışık uygulama.

Motif ve komp. özellikleri : Dikdörtgen tavan kasetinin ortasında, cilt üst kapağı süslemesini andıran bir kompozisyon vardır.

Kırık beyaz zeminde, ortaya uçları dilimli (salbekli) bir şemse yerleştirilmiştir. Kiremit kırmızısı zemin üzerinde, koyu sarı ve siyah dolgulu süsleme örneği siyah konturlu olup kırık beyazdır. Yerleşimleri bir paralelkenarın köşesine denk düşen iri ortabağlarda 1/4 simetri ile kenetlenen çeşitli rumiler, kompozisyonda eğriler çizer. Şemsenin dilimleri spiral noktaları ile zenginleştirilmiştir. Dikdörtgenin dört ucundaki köşelik süslemeleri de rumi-palmet üslûbundadır. Renkler, ortadaki şemsenin aynısıdır. Buradaki kompozisyon, müezzin odası tavanında (Resim:48) aynı renklerle tekrarlanmıştır. Sadece, orada köşelikler palmet uçlarından birbirlerine değer.

İnce alçı korniş ve siyah kırmızı ince fletolardan sonra, ince birer bordür, rumi-palmet üslûbundaki geniş enli bordürü içten ve dıştan çevreler. Küçük rozetler ve onlara bağlı S çizen oymalı yapraklar, kiremit kırmızısı zemin üzerine beyazdır. Kiremit kırmızısı zemin iki uçtan dilimlerle kapatılmış, kartuşlar oluşturulmuştur Kartuşların ince, beyaz dilimleri birbiri üzerlerine katlanarak sarı zemin üzerinde küçük dilimli ovallere dönüşür. Siyah zeminli geniş enli bordürde çift kollu, dilimli rumilerin kavuşan kolları oval, kapalı formlar çizer. Ovallerin zemini kiremit kırmızısıdır. Kiremit kırmızısı zemin üzerinde birleşik rumiler, beyaz palmetleri oluşturur. Palmet sapları ve rumi kolları, birbirlerinin üzerlerinden kendi hatlarında kıvrılarak geçerler. Süsleme örneği siyah konturludur. (Resim : 46 detay 47)

Katalog No : 31

Kalemişi süslemenin yeri : Hünkâr Mahfeli altı tavan deseni.

Süslemenin türü : Rumi-palmet üslûbu.

Motif ve komp. özellikleri : Kaydırılmış eksen üzerine yerleştirilmiş dilimli şemseler. İki uzun kenarda iki yarım, ortada tam ve iki kısa kenarda ise şemselerin sadece palmetli uçları görülür. Orta eksendeki şemsenin zemini kiremit kırmızısı, uzun kenardaki şemselerin zemini ise siyahtır. Şemselerin içindeki rumili kompozisyon (Resim: 46-48-49)'daki gibidir. Çevresindeki tığlar, tezhipte de örneklerini gördüğümüz gibi, rumilerden oluşan iki farklı motifin atlamalı dizilişlerinden meydana gelmiştir. Siyah kiremit kırmızısı ve koyu sarı ile renklendirilmiştir Resim : 50- detay 51

Katalog No : 32

Kalemişi süslemenin yeri : Alt kat kadınlar mahfeli tavanlarında

Süslemenin türü : Hatayi ve rumi-palmet üslûbu ve geometrik geçme birlikte kullanılmıştır.

Motif ve komp. özellikleri : Dar, uzun dikdörtgen tavan kasetinin içi enlerde iki yarım şemse, ortada bir tam şemse ve bunlara geometrik geçmelerle bağlanan iki kartuşla bezelidir. Dilimli, uçları palmetli oval şemselerin zemini kiremit kırmızısı, süsleme örneği ve dilimler beyaz, konturlar siyahtır. Şemselerin içindeki kompozisyon, çift kollu rumilerin kavuşan kolları iki ayrı büyüklükte dört kapalı form oluşturur. Küçük kolların simetrik kavuştuğu sarı renkli alanın ortasında rozet, büyük kolların simetrik birleştiği kapalı alanın ortasında ise bir orta bağda kenetlenen simetrik iki basit rumili motif yer alır.

Şemselerin ucundaki palmetlerle kartuşları bağlayan siyah zeminli geometrik geçme, ana kubbedeki örgülü yazıda da kullanılmıştır. Beyaz dilimli, koyu sarı zeminli kartuşların içindeki desen, çift kollu rumiler, palmet ve küçük çiçeklerden meydana gelmiştir. Motiflerin yerleşimi, şemselerin içindeki kompozisyona benzer. Burada da süsleme örneği beyaz, konturlar, çiçek ve rumi saplarının birleşerek meydana getirdiği kare alan siyah, rumilerin kavuşan kollarının sınırladığı kapalı formların içi, kiremit kırmızısıdır. Kasetin çevresindeki siyah zeminli, geniş bordür (Resim :46)'daki gibidir. (Resim : 52-detay 53)

Katalog No : 33

Kalemişi süslemenin yeri : Kadınlar Mahfeli alt kat tavanlarında.

Süslemenin türü : Rumi-palmet üslûbu ve hatayi üslûbu karışık uygulama.

Motif ve komp. özellikleri : Cilt üst kapağı süslemesi gibi düzenlenmiş kompozisyonda, ortada turuncu dilimli şemse ve iki ucunda iri palmetler ve dikdörtgen yüzeyin dört köşesinde rumili köşelikler yer almıştır. Süsleme siyah, beyaz, kiremit kırmızısı ve turuncu ile renklendirilmiştir. Şemsenin içi, siyah zemin üzerine beyaz, çift kollu rumiler, rozetler ve agraf motifleriyle bezelidir. Buradaki şemse desen itibariyle hünkâr mahfeli pencere tavanındaki (Resim: 54) şemsenin aynıdır. Sadece renkler değiştirilmiştir. Süslemenin esası, merkeze yönelen simetrik bir kompozisyondur. Resim : 55

Katalog No : 34

Kalemişi süslemenin yeri : Kadınlar Mahfeli alt kat tavanlarında.

Süslemenin türü : Rumi-palmet üslûbu.

Motif ve komp. özellikleri : Kırık beyaz zemin üzerinde, cilt üst kapağını andıran bir kompozisyon yer alır. Ortada siyah zeminli dilimli bir şemse, uçlarda eğriler çizerek birleşen köşelikler vardır. Bunların zemini siyah, dilimli rumiler beyazdır. Kiremit kırmızısı ile süslemeye renk katılmıştır.

Buradaki şemse, hünkâr mahfeli alt kat tavanındaki şemsenin aynıdır. Renklendirmede farklılık vardır. Burada şemse içi siyah iken, diğerinde kiremit kırmızısıdır. Resim : 49

Katalog No : 35

Kalemişi süslemenin yeri : Alt kat kadınlar mahfeli tavanlarında

Süslemenin türü : Rumi-palmet üslûbu.

Motif ve komp. özellikleri : Dikdörtgen kaset içinde, ortada turuncu dilimli oval şemse, iki dar kenarda yarım daire şeklindeki dilimli şemseler yer alır. Şemselerin zemini siyah, rumi ve palmetler beyazdır. Kavuşan rumilerin oluşturduğu kapalı alanların ortasında palmetler yer alır. Daire şeklindeki şemselerde merkezi bir düzenleme vardır. Şemse dilimleri spiral noktaları ile zenginleştirilmiştir. Resim : 56

Katalog No : 36

Kalemişi süslemenin yeri : Alt kat kadınlar mahfeli kemer köşeleri

Malzeme ve teknik : Sıva üzerine oksit toz boya ve tutkallı su.

Süslemenin türü : Köşedeki üçgenin içi rumi-palmet üslubu, çevresi

Süslemenin türü :Köşedeki üçgenin içi rumi-palmet üslubu, çevresi asma yapraklı.

Motif ve komp. özellikleri :Sarı zeminli üçgenin içi rumili simetrik bir kompozisyonla bezelidir. Siyah konturlu rumiler beyaz olup, yer yer kiremit kırmızısı ile renklendirilmiştir. Çift kollu simetrik rumiler kapalı form oluştururlar. Üçgenin çevresi desensiz kiremit rengi fasa ve siyah zemin üzerinde asma yapraklı bordür ile çevrilidir. Spiral kıvrımlı saplarıyla birbirine bağlanan asma yaprakları beyazdır. Kalemişi olarak asma yapraklarının benzerlerini yapının başka yerlerinde de görüyoruz. Örneğin, Hünkâr Mahfelinde yeşil zemin üzerine beyaz olarak yer alırlar. (Resim: 27) Resim : 58

Katalog No : 37

Kalemişi süslemenin yeri : Üst kat kadınlar mahfeli tavanlarında.

Malzeme ve teknik : Alçı malakari.

Süslemenin türü : Saz ve rumi-palmet üslubu.

Motif ve komp. özellikleri : Çevresi kiremit rengi fasa ve alçı kornişlerle çevrili dikdörtgen tavan kasetinin kısa kenarlarına yarımşar, ortasına bir tam dilimli şemse yerleştirilmiştir. İki uzun kenarda, iki yarım oval oluşturan hatayi üslubunda çiçek ve saz yapraklardan meydana gelmiş bir kompozisyon yer alır. Malakâri tekniğindeki süsleme örneğinde, şemselerin zemini açık kiremit kırmızısı, rumi-palmet üslubundaki desen ise, beyazdır. Saz yapraklar ve hatayiler koyu kiremit kırmızısıdır. Resim : 59

Katalog No : 38

Kalemişi süslemenin yeri : Üst kat kadınlar mahfeli tavanlarında.

Malzeme ve teknik : Alçı-malakari tekniği.

Süslemenin türü : Geometrik süsleme, rumi-palmet üslubu.

Motif ve komp. özellikleri : Dikdörtgen tavanın çevresi koyu sarı zeminli geometrik bir ince zencerekle çevrilidir. Buna bitişik, kiremit kırmızısı zeminli, içi rumili palmet dizisi yer alır. Siyah konturla çizili palmetlerin yan yana, bitişik sıralanması ve saplarının bir atlayarak birbirlerine bağlanışı, kompozisyonda sürekliliği sağlar. Kiremit kırmızısı enlice bir fleto ile çevrili olan tavan kasetinin içi, malâkari süslemelidir. Kiremit kırmızısı zemin üzerinde hafif kabarık rölyef etkisi yaratan şemseler kaydırılmış, eksenlere yerleştirilmiştir. Uzun kenarlarda ikeşer yarım, ikişer çevrek ve ortada üç tam, oval ve uçları palmetli şemse vardır. Çift sıra dilimli şemselerin ortasında, testere dişli yaprakları hatırlatan motiflerle, 1/4 simetri esasına dayanan bir kompozisyon oluşturulmuştur. Resim : 60 (Bu kompozisyonun benzerleri devrin kumaşlarında görülmektedir).

Katalog No : 39

Kalemişi süslemenin yeri : Üst kat kadınlar mahfeli tavanlarından.

Malzeme ve teknik : Alçı-malâkari, çevresi sıva üzerine kalemişi.

Süslemenin türü : Rumi-palmet üslûbu

Motif ve komp. özellikleri : Kiremit kırmızısı boyalı zemin üzerine hafif kabarık alçı süslemede, kartuşlar içinde kapalı form oluşturan rumi-palmet motifleri, 1/4 simetri

esasına dayalı yerleştirilmiştir. Bir yatay, bir dikey sıralanan kartuşların bıraktığı boşlukları, dört eşit kollu çark-ı felek doldurur. Ortada küçük bir rozete bağlanan kollar rumilerden oluşmuştur. Malakari süslemenin alçı kornişlerden sonra çevresi tığlarla çevrilidir. Rumi-palmet motiflerinin 1/2 simetrilerle katlanarak tekrarlanması ile meydana gelen süslemede siyah, sarı ve kiremit kırmızısı kullanılmıştır. Desenin çevresi renkli beyaz konturludur Resim : 61

Buradaki tığ deseni yapının başka yerlerinde de aynı renklerle uygulanmıştır. Örneğin; hünkâr mahfeli altı tavan çevresinde, şadırvan avlusu dilimli kubbenin sağ ve solundaki malakari süslemelerin çevresinde ve dış galerilerde yine bir tavan çevresinde karşımıza çıkıyor (Resim : 50)

Katalog No :40

Kalemişi süslemenin yeri : Kadınlar Mahfeli pencere tavanlarından.

Malzeme ve teknik : Sıva üzerine oksit toz boya ve tutkallı su.

Süslemenin türü : Rumi-palmet üslubu.

Motif ve komp. özellikleri : Beyaz zemin üzerine tek renk siyahla oluşturulmuş kompozisyonun çevresi, koyu sarı fleto ile sınırlandırılmıştır. Madalyonlu Uşak halıları süslemesini hatırlatan bir düzenlemede, ortada iri, uçları palmetli bir şemse yer alır. 1/4 simetriyle meydana getirilmiş olan dilimli şemse, tepelik motifleri çift kollu rumiler ve palmetlerle zenginleştirilmiş bir görünümdedir. Dört köşede ise çeyrek şemse uçları birbirine değer vaziyette yerleştirilmiştir (Resim : 62)

Katalog No : 41
Kalemişi Süslemenini yeri : Kadınlar Mahfeli pencere tavanlarından.

Malzeme ve Teknik : Sıva üzerine oksit toz boya ve tutkallı su.

Süsleme Türü : Rumi-palmet üslûbu.

Motif ve Komp. özellikleri : Beyaz zemin üzerine siyahla uygulanmış olan desen (Resim : 62)'deki kompozisyonun daha yalın bir görüntüsündedir. Ortada iri, uçları palmetli bir şemse, dört köşede çeyrek birer şemse yer alır. Resim: 63

g-Kütüphane

Katalog No : 42 Kütüphane, pencere alınlık üstü üçgenleri ve fasalar

Malzeme ve teknik : Sıva üzerine oksit toz boya ve tutkallı su.

Süslemenin türü : Rumi-palmet ve hatayi üslûbu.

Motif ve komp. özellikleri : Buradaki rumili desen orijinal zeminde çıkmadı. Kadınlar mahfeli altındaki ve dış galerilerde, kemer aralarındaki üçgenlerin siyah-beyaz deseniyle aynıdır. Oradan alınıp kütüphanede uygulanmıştır.

Fasaların hatayi üslûbundaki deseni de orijinal değildir. Hünkâr Mahfeli çini bordürlerinden (Resim : 65) alınıp, kalemişine uygun olarak dolgunlaştırılmıştır. Resim: 64

h-İç Mekânda Pencere Tavan ve Alınlıkları

Katalog No : 43
Kalemişi süslemenin yeri : İç mekânda, pencere içlerinde tavan deseni.

Süslemenin türü : Rumi-palmet üslûbu.

Motif ve komp. özellikleri : Merkeze doğru yönlendirilmiş kompozisyonda basit ve dilimli rumilerin palmetlerle meydana getirdiği süslemede tek renk hakimdir. Beyaz zemin üzerine siyahtır. Tavan çevresi de yine rumi ve palmetlerden oluşan motiflerin atlamalı dizilişleriyle sarılıdır. Her iki süslemede de devamlılık simetrilerle sağlanmıştır. Resim : 66

Katalog No : 44

Kalemişi Süslemenini yeri : İç mekânda, mihrap tarafı pencerelerinde tavan deseni.

Süslemenin türü : Rumi-palmet üslûbu.

Motif ve Komp. özellikleri : (Resim: 66)'daki gibi, Yıldızlı Uşak halılarında benzerlerini gördüğümüz sekiz kollu yıldız şemasındaki, merkeze doğru yönlendirilmiş, basit ve dilimli rumilerin palmetlerle meydana getirdiği kompozisyonda tek renk hakimdir. Kırık beyaz zemin üzerine siyahla boyanmış tavan süslemesinin çevresi, yine siyah tığlarla çevrilidir. Resim : 67

Katalog No : 45

Kalemişi Süslemenini yeri : Pencere üstü, alınlık deseni.

Süslemenin türü : Geometrik, sembolik ve bitkisel süsleme.

Motif ve Komp. özellikleri : Alınlığın ortasındaki beyaz, siyah ve kiremit kırmızısı renkli geometrik süsleme alçı kakmadır. Çevresi beyaz alçı zemin üzerine kalemişidir. Kırmızı ve gri sembolik pars beneği ve kaplan postu motifleri atlamalı olarak yerleştirilmiştir. İçten ve dıştan kırmızı fletolarla çevrelenmiş olan alınlığın pencere üstü bordürü, siyah üzerine beyaz

kalemişidir. Süsleme, çınar yaprağı ve kıvrılan ince saplarının yan yana dizilmesiyle meydana gelmiştir. Resim : 68

Katalog No : 46

Kalemişi süslemenin yeri : Pencere üstü, alınlık deseni.

Süslemenin türü : Geometrik, sembolik ve bitkisel süsleme.

Motif ve komp. özellikleri : Alınlığın ortasında kiremit kırmızı zemin üzerine beyaz geometrik süsleme alçı kakmadır. Alınlığın çevresi, alçı sıva üzerine atlamalı olarak dizilmiş siyah kaplan postu ve pars beneği (çintemani) motifleriyle sarılıdır. Alınlığın pencere üstü bordürü ise (Resim :68)'deki gibi siyah üzerine beyaz, bitkisel süslemedir. Resim : 69

ı- Konsolların arasındaki madalyonlar

Katalog No : 47

Kalemişi Süslemenini yeri : İç mekânda konsolların araları.

Malzeme ve Teknik : Mermer üzerine kalemişi.

Süsleme Türü : Hatayi ve rumi-palmet üslûbu karışık uygulama.

Motif ve Komp. özellikleri : Dilimli, oval şemseler ve içindeki rumili kompozisyon siyah, rumi kolları arasındaki rozetler kırmızı ile boyanmıştır. 1/4 simetri esasına dayalı kompozisyonda dört rozet, şemsenin ortasında paralelkenar oluşturan saplarla bağlanır. Paralelkenarın ortasında küçük bir penç vardır; rumi sapları oradan geçerek, şemsenin kenarlarına doğru simetrik kavuşurlar. Rozetlerden çıkan oymalı yapraklar, rumi kollarının üzerinden, şemsenin dilimlerine paralel uzanırlar. Resim : 70

Katalog No : 48
Kalemişi Süslemenini yeri : İç mekânda konsolların araları.

Malzeme ve Teknik : Sıva üzerine kalemişi

Süsleme Türü : Rumi-palmet üslûbu.

Motif ve Komp. özellikleri : Konsolların aralarında yer alan dilimli, oval şemselerin zemini kiremit kırmızısıdır. Rumi ve palmetlerden oluşan, 1/4 simetri esasına dayalı süsleme örneği beyaz, konturları siyahtır. Beyaz zemin üzerinde dıştan içe siyah ve beyaz dilimli şemselerin uçları lotusla bağlanır. Konsol içlerinde siyah zemine beyaz eğriler çizen, rumili bir desen yer alır. Konsolların ön yüzleri kiremit kırmızısı zemin üzerine siyah konturlu, beyaz oymalı yapraklar ve palmet motiflerinden oluşmuş yalın bir süsleme ile bezelidir. Resim : 71

i-Somaki Taklidleri

Katalog No : 49
Kalemişi Süslemenin yeri : İç mekân kemer ve kemer araları

Malzeme ve Teknik : Küfeki taşı üzerine oksit toz boya ve tutkallı su.

Süsleme Türü : Somaki mermer taklidi.

Motif ve Komp. özellikleri : Buradaki kalemişi olarak görmekte olduğumuz somaki mermer taklidini (Resim : 72) Hünkâr Mahfelinde çinide görmekteyiz. Beyaz zemin üzerinde açık mavi damarlar zikzaglarla taklid edilmeye çalışılmıştır. Kemer ve kemer aralarında ise damarlar, kiremit kırmızısı zemin üzerinde gri mavilerle taklid edilmiştir. Resim : 73

j-Minber

Katalog No : 50

Kalemişi Süslemenini yeri : Minber korkulukları

Malzeme ve Teknik : Mermer üzerine altın yaldız.

Süsleme Türü : Rumi-palmet üslûbu.

Motif ve Komp. özellikleri : Bir dantel gibi işlenmiş olan mermer minber korkulukları, taş oyma üzerine kalemişi ile bezelidir. Mermer rölyef olarak işlenmiş olan rumi palmet süslemeler, altın yaldızla boyanmıştır. Korkulukların her iki tarafındaki üçgen alanda, simetrik rumili kompozisyon yer alır. Çift kollu rumiler ovaller çizerek orta bağ motifi oluşturan palmetlerle bağlanır. Üçgen alanın tepe noktasına doğru desendeki rumi-palmet motifleri küçülerek son bulur. Resim : 74

Minberde diğer bir rumili kompozisyon ise, niş yüzeylerinde yer alır. Buradaki desen de simetriktir. Resim : 75

Katalog No : 51

Kalemişi Süslemenini yeri : Minber köşkü alt tavanı

Malzeme ve Teknik : Mermer üzerine oksit toz boya ve tutkallı su.

Süsleme Türü : Geometrik Süsleme

Motif ve Komp. özellikleri : Mermer üzerine rölyef etkisi yaratan süsleme örneği kırmızı ve siyahla boyanmıştır. Kompozisyon daire içinde kare ile elde edilen sekiz köşeli yıldız kuruluşlu bir şemadadır. Resim : 141

k-Dış Mekânda Galeri Tavanları

Katalog No :52

Kalemişi süslemenin yeri : Dış mekânda galerilerden tavan deseni.

Süslemenin türü : Rumi-palmet üslûbu.

Motif ve komp. özellikleri : Buradaki dilimli, daire şemseler dikdörtgen tavan kasetine bir tam, iki yarım olarak yerleştirilmiştir. Daire şemselerin zemini siyah, dilimler koyu sarı, içindeki süsleme örneği beyazdır. Çift kollu rumi ve palmetlerin 1/4 simetri ile oluşturdukları kapalı formların zemini ise kiremit kırmızısıdır.

Kasetli tavanı çevreleyen tığ siyah ve koyu sarı ile renklendirilmiştir. 1/2 simetri ile sürekliliğin sağlandığı süslemede, iki kollu, dilimli rumiler kompozisyonun ana unsuru olarak yer alır. Tepelik ve taç motifleri yardımcı elemanlar olarak rumi saplarını kavuştururlar. Her eleman bir diğerinin hattına müdahale etmeden kendi hattında kıvrılarak uzanır. Resim : 57

Katalog No :53

Kalemişi süslemenin yeri : Sağ ve sol mihrap yanındaki galerilerde tavan deseni.

Süslemenin türü : Rumi-palmet üslubu.

Motif ve komp. özellikleri : Dikdörtgen kaset içinde oval ve daire şeklindeki dilimli şemseler, kaydırılmış eksenler üzerine yerleştirilmiştir. Süsleme madalyonlu Uşak halılarında benzerlerini görebileceğimiz bir kompozisyon şeması çizer. Kompozisyon sarı, siyah, kırmızı ve beyazla renklendirilmiştir. Dört köşede çeyrek,

iki uzun kenardaki yarım daireler içinde, rumi ve palmetlerden meydana gelmiş merkezi kompozisyonlu bir süsleme vardır. Çeyrek ve yarım dairelerin bıraktığı iki boşlukta oval şemseler yer alır. Sarı dilimli şemselerin içinde basit ve dilimli rumilerin kavuşan kolları tepelik motifleriyle sonlanır. Kiremit kırmızısı orta zeminde ise palmetler yer alır. Buradaki oval şemseler renk ve desen bakımından (Resim : 56), daire şemseler ise (Resim : 57)'deki gibidir. Kaseti dıştan enlice bir tığ çevreler. Tığda birden fazla rumi-palmet motifinin birleşmesinden meydana gelmiş, iki farklı süsleme elemanı atlamalı olarak dizilmiştir. Sarı ağırlıklı süslemede kasetin içindeki bütün renkler kullanılmıştır. Çevre tığı (Resim : 50-61)' deki gibidir. Resim : 76

Katalog No : 54

Kalemişi süslemenin yeri : Dış mekan, galerilerden tavan deseni.

Süslemenin türü : Rumi-palmet üslûbu.

Motif ve komp. özellikleri : Dar, uzun dikdörtgen tavanda, kaydırılmış eksenlere yerleştirilmiş üç tam, iki uzun kenarda ikişer yarım dilimli daire şemseler yer alır. Daire şemseler (Resim :56-57-76)'daki gibidir. Kasetli tavanı çevreleyen tığda ise, rumi ve palmetlerden oluşmuş iki farklı motif atlamalı olarak sıralanmaktadır. Dört köşede bir üçüncü tür motif düşünülmüştür. Siyah, kiremit kırmızısı ve koyu sarı ile renklendirilmiş süslemenin benzerlerini tezhip örneklerinde görebiliriz. Resim : 77

Katalog No : 55

Kalemişi süslemenin yeri : Dış mekân, galerilerde tavan süslemesi

Süslemenin türü : Rumi-palmet ve hatayi üslubu karışık uygulama.

Motif ve komp. özellikleri : Çevresi tığlı tavan kasetinde oval ve daireye yakın ovallikte iki çeşit koyu sarı dilimli şemse, kaydırılmış eksenlere uzun kenarlarda ikişer, kısa kenarlarda birer yarım şemse yerleştirilmiştir. Ortada bir tam oval, dilimli şemse yer alır. Uçları palmetli olan bu şemsenin renk ve desen bakımından aynısı (Resim :56-76)'da görülmektedir. Daireye yakın ovallikteki yarım şemselerin içi rumi, palmet, rozet ve küçük yapraklardan oluşmuş bir süsleme ile bezelidir. Bu süslemenin benzerini de (Resim :52)'de görmekteyiz. Zemin rengi burada siyah, diğerinde kiremit kırmızısı olmakla birlikte aynı renkler, yer değiştirilerek kullanılmıştır. Çevre tığı ise (Resim :77)'deki gibidir. Resim :78

Katalog No : 56

Kalemişi süslemenin yeri : Sağ ve sol mihrap yanındaki galerilerde orta tavan deseni.

Süslemenin türü : Çevresi rumi-palmet üslûbunda tığlı kasetli tavan natüralist ve saz üslûbu karışık uygulama.

Motif ve komp. özellikleri : Beyaz zemin üzerinde, açık kahverengi, koyu sarı ve siyahla renklendirilmiştir. Hatayi üslubunda rozet, çiçek ve saz yapraklardan oluşan kompozizyonda natüralist anlamda stilize laleler süslemeyi devir üslubuna iyice yaklaştırır. Aynı çizgi üzerinde eşit aralıklarla yerleştirilmiş

rozetler, kompozisyonda statik elemanlar olarak yer alır. Simetrik S'ler çizen ince siyah dallar rozetlere bağlanır. Dalların taşıdığı saz yapraklar, goncalar ve hatayi üslubunda çiçekler simetrik yerleştirilmiştir.

Ortadaki deseni çevreleyen tığ siyah, koyu sarı ve beyazla renklendirilmiştir. Kompozisyon, birkaç motifin tekrarlanması ile oluşur. İki kollu dilimli rumiler, kompozisyonun ana unsuru olarak yer alır. Tepelik ve taç motifleri yardımcı elemanlar olarak rumi saplarını kavuştururlar. Her eleman bir diğerine müdahale etmeden, kendi hattında kıvrılarak uzanır. Kompozisyonda süreklilik simetrilerle sağlanmıştır. Resim : 79 - detay 80.

Katalog No : 57

Kalemişi süslemenin yeri : İki yan kapı girişi orta tavan deseni.

Süslemenin türü : Natüralist üslup.

Motif ve komp. özellikleri : Kaydırılmış eksenlere yerleştirilmiş, iki uzun kenarda dikey ikişer yarım, ortada bir tam ve iki kısa kenarda birer yatay yarım, uçları palmetli oval şemselerin zemini siyahtır. Şemselerin ortasındaki rozetin etrafında 1/4 simetri ile çoğaltılmış karanfil, lale, sümbül ve gül motifleri, siyahın üzerinde beyaz kontrastı oluştururlar. Monokrom renklendirmede şemselerin dilimleri ve çiçeklerde pek az sülyen kırmızı kullanılmıştır. 16 yy. 2. yarısı için tipik olan bu dört çiçek, kalem işlerinde pek az görülmesine karşın, çinilerde bolca kullanılmıştır. (Resim : 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89) Hünkâr mahfeli pencere tavan bordüründe

görmekte olduğumuz lale motifi, sap ve yaprakları ile buradaki lale motifi ile benzerlik gösterir. Pencere tavan bordüründe de monokrom bir renklendirme yapılmıştır. (Resim : 30 detay) Özgün olan buradaki şemselerin içindeki kompozisyon, hünkâr mahfeli tavanında kartuşların içinde de kullanılmıştır. (Resim : 24) Resim : 81 (Bu süslemeyi ayrıca devrin kumaşlarında da değişik şekillerde görüyoruz).

I-Son Cemaat Yeri Kubbe ve Pandantifleri

Katalog No : 58

Kalemişi süslemenin yeri : Son cemaat yeri dilimli kubbe (müzeyyen kubbe).

Süslemenin türü :Hatayi üslûbu ve rumili karışık uygulama.

Motif ve komp. özellikleri : Koyu sarı ve kahverengi zemin renklerinin atlamalı olarak kullanıldığı dilimlerin içi, merkeze doğru küçülen, geçmeli ovallerle doldurulmuştur. Kavuşan rumi kolları ovaller çizerek ortalarındaki hatayi üslubunda rozet ve çiçekleri çevreler. Kahverengi zemin üzerindeki ovallerin içi koyu sarı, koyu sarı zemin üzerinde de kahverengi dolgulanmıştır. Yaprak ve saplarda beyaz hakimdir. Açık yeşil ise armoniyi tamamlayıcı renk olarak kullanılmıştır. Dilimlerin araları ise beyaz ve siyah fletolardan sonra, beyaz ve kahverengi ile renklendirilmiş S'ler çizen soyut bir süsleme ile doldurulmuştur. Resim :91

Katalog No : 59

Kalemişi süslemenin yeri : Son cemaat yeri dilimli kubbe sağ ve solunda, duvarda.

Malzeme ve teknik : Sıva üzerine oksit toz boya ve tutkallı su.

Süslemenin türü : Rumi-palmet üslûbu.

Motif ve komp. özellikleri : Kare alanın ortasında siyah, kiremit kırmızısı, beyaz, koyu sarı ve yine siyah ince fletolarla çevrili siyah zeminli bir madalyon yer alır. Rumi saplarının madalyonun merkezinden geçip birbirinin üzerlerine katlanan daireler oluşturduğu kompozisyonda, ortasında siyah renkli küçük bir pençin yer aldığı altı kollu bir yıldız meydana gelir. Süsleme örneği beyaz olup, kiremit kırmızısı ve koyu sarı ile renklendirilmiştir. Köşelerde dilimli, siyah zeminli, rumili bir köşelik deseni vardır. Resim : 93

Katalog No : 60

Kalemişi süslemenin yeri : *Son cemaat yeri dilimli kubbe sağ ve soldaki* tavan deseni

Malzeme ve teknik : Alçı-malakari tekniği, çevresi sıva üzerine kalemişi.

Süslemenin türü : Rumi-palmet üslûbu.

Motif ve komp. özellikleri : Çevresi tığlı tavan kasetinin içi, uzun kenarlarda ikişer yarım, ortada üç tam ve kısa kenarlarda ikişer çeyrek, oval şemseden oluşan bir kompozisyonla bezelidir. Kaydırılmış eksenlere yerleştirilmiş olan şemseler dilimli ve uçları palmetlidir.

Kiremit kırmızısı zeminde hafif bir kabarıklık ve köşeli kenarlarla verilen alçı-malakari süslemenin çevresi, kiremit kırmızısı ince bir fletoyla kapatılmıştır. Şemselerin içi 1/4 simetri esasına göre düzenlenmiş, rumi-palmet motiflerinden meydana gelmiş bir süsleme ile dolgulanmıştır.

Kasetin alçı korniş ve fletoyla kapatılan çevresi tığlarla çevrilmiştir. Burada tığ deseni caminin içinde, kadınlar mahfeli tavan kasetlerinin çevresinde ve dış eyvanlarda da aynı renklerle uygulanmıştır. (Resim :61-76) Resim :94 -detay 95

Katalog No : 61

Kalemişi süslemenin yeri : Son cemaat yeri kubbelerinden.

Süslemenin türü : Hatayi ve rumi-palmet üslubu karışık uygulama.

Motif ve komp. özellikleri : Geleneksel rumili süslemenin yerini, devir üslûbuna yaklaşan hatayi üslubunda stilize çiçekler, yapraklar almıştır. Dilimli daire şeması içindeki merkezi kompozisyonda çiçeklerin sapları, ortadaki iri rozete bağlanır. İki farklı boydaki hatayilere bağlanan çeşitli boydaki rozetler ve irili ufaklı yapraklar atlamalı olarak ve simetri esasına göre yerleştirilmişlerdir.

Süslemede siyah hakimiyeti koyu sarı ile kırılmış ve sert bir kontrast yaratılmıştır. Ortadaki iri rozette ve dıştaki dilimli bordürde yer yer birbirine yakın iki rengin (yeşil-sarı) tonu ile boyanan çiçeklerde az da olsa ışık-gölge oyununa gidilmiştir. Dilimli bordürün içindeki çınar yaprağını andıran palmet motifi ile beyaz renkli lotus motifi, atlamalı olarak yerleştirilmiştir. Bordürü dıştan tığlar çevreler. Stilize çiçeklere dönüştürülmüş palmetler, hatayi üslubunda yaprak ve çiçekler biraraya gelip iki motif oluşturmuşlardır. Bu iki motifin atlamalı sıralanmalarıyla tığda süreklilik sağlanmıştır. Resim : 96

Katalog No : 62

Kalemişi süslemenin yeri : Son cemaat yeri pandantiflerinde.

Süslemenin türü : Rumi-palmet üslûbu.

Motif ve komp. özellikleri : Siyah zeminli madalyon, beyaz rumi, palmet, agraf ve taç motifleriyle bezelidir. Motif zeminleri kiremit kırmızısı ile renklendirilmiştir. Madalyonun ortasındaki beyaz yıldız motifi, zemini kiremit kırmızısı, dilimleri beyaz olan bir alana yerleştirilmiştir. Çift kollu, iç içe rumilerin simetrik S'ler çizen uzantıları agraf ve tepelik motifleriyle bağlanmıştır. Resim : 97

Katalog No : 63

Kalemişi süslemenin yeri : Son cemaat yeri kubbelerinden.

Süslemenin türü : Hatayi ve rumi-palmet üslubu karışık uygulama.

Motif ve komp. özellikleri : Çevresi dilimli daire içinde kare, köşeleri karenin kenar ortalarına değen bir başka küçük karenin alt yapı oluşturduğu simetrilerle çoğaltılmış merkezi bir kompozisyon. Koyu sarı zeminli dilimli dairenin ortasına rozet yerleştirilmiştir. Köşelerinde kırmızı zeminli agraflar bulunan içteki küçük karenin kenar ortalarında siyah tepelikler yer alır. Rumi sapları agraf ve tepeliklerin içlerinden geçerken, daireye yaklaşan eğriler çizer. Merkezdeki rozete teğet geçen basit rumili yaylar, kenarları iç bükey bir sekizgen oluşturur. Dıştaki büyük karenin köşeleri, bir başka kırmızı zeminli agraf motifiyle dilimli rumi saplarını birleştirir. Alt yapıda çeşitli karelerin köşeleri esas alınarak yapılan düzenlemede, grift bağlantılar kuran rumi-palmet motifleri, kendi hatlarında

birbirlerine karışmadan, birbirleriyle bazen üst, bazen alttan geçerek karmaşık bir örgü meydana getirirler. Desen siyahla çizilmiş beyaz ve kırmızı ile renklendirilmiştir. Sarı zeminli dilimli daireyi saran bordürün zemini kiremit kırmızısıdır. Üzerindeki hatayi üslûbundaki süslede, atlamalı dizilmiş iki farklı çiçek motifinden çıkan beyaz saplar, daireler çizer. Küçük rozet ve yapraklarla zenginleştirilmiş kompozisyonda açık yeşil, koyu sarı ve beyaz kullanılmıştır.Konturlar siyahtır. Çevre tığları, rumilerden meydana getirilmiş iki farklı palmet motifinin, atlamalı dizilmeleriyle süreklilik kazanmıştır. Kırmızı kanca motifleriyle siyah palmet ve sapları uyum içinde örgüyü tamamlar. Siyah sapların kenarlarında bırakılan beyazlar; renk zenginliğini arttırırken, kompozisyona hareketlilik katar. Resim :98

Katalog No : 64

Kalemişi süslemenin yeri : Son cemaat yeri pandantiflerinden.

Süslemenin türü : Hatayi üslûbu.

Motif ve komp. özellikleri : Çevresi çeşitli renkteki fletolarla sarılı madalyonun zemini, sütlü kahverengidir. Koyu sarı zeminli dört rozetin sapları, iki çınar yaprağına bağlanır.

Rozetlerin içi, sekiz kollu yıldız motifi ve küçük pençlerle süslüdür. Beyaz renkli çınar yaprağının içinde, açık yeşil sap ve yapraklar, küçük sarı pençler, kırmızı ve sarı kanca motifleri yer almıştır. Rozetlerin beyaz sap uzantıları, oymalı beyaz yaprakları taşır. Yaprak içlerinde de sarı renkli pençler ve açık yeşil yapraklar görülmekte-

dir. Çınar yaprakları ile atlamalı yerleştirilmiş iki hatayinin içi de, küçük sap ve pençlerle zenginleştirilmiştir. Hatayi ve çınar yapraklarının sapları madalyonun ortasında, kenarları iç bükey bir kare oluşturur. Karenin koyu sarı zemini üzerinde beyaz ve turuncu renkli soyut bir motif yer alır. Süslemenin alt yapısı daire içinde kare esasına dayanır. Motifler simetrik yerleştirilmiştir. Süslemede renklendirme beyaz ağırlıklıdır. Resim: 99

m-Şadırvan Avlusu Revak Kubbe ve Pandantifleri

Katalog No : 65

Kalemişi süslemenin yeri : Şadırvan avlusu revak kubbelerinden.

Süslemenin türü : Hatayi ve rumi-palmet üslûbu karışık uygulama.

Motif ve komp. özellikleri : Çevresi tığlı, siyah zeminli dairenin yüzeyi rumi ve palmetlerle kompoze edilmiştir. Daire ve ovaller çizen rumi sapları, aynı merkezli, 45° dönmeli iki karenin esas alındığı bir geometrik alt yapı üzerine yerleştirilmiştir. Ortada sekiz dilimli yıldız içindeki rozet, koyu sarı zeminlidir. Burada da merkezi kompozisyon simetrilerle bütünlük sağlar. Dışta hatayi üslubundaki bordür deseni, içleri küçük çiçekli, oymalı yapraklarla iki palmetin atlamalı olarak bir ters, bir yüz yerleştirilmesiyle oluşur. Süslemede beyaz hakim renktir. Kiremit kırmızısı zemin üzerinde yaprak ve çiçeklerde koyu sarı ve açık yeşil kullanılmıştır. Bordürü çevreleyen tığ ise, geleneksel rumili süslemenin bir örneğidir. Kavuşan çift kollu rumilerin oluşturduğu beyzi şekiller, kırmızı kancalarla birleşir. Ortalarında, basit rumilerin uçlarındaki küçük palmetler yer alır. Siyahın hakim olduğu süslemede koyu sarı ve

kırmızı da kullanılmıştır. Kapalı bünyeli kompozisyonda simetrilerle süreklilik sağlanmıştır. Resim:100

Katalog No :66

Kalemişi süslemenin yeri : Şadırvan avlusu revak kubbe pandantiflerinden.

Süslemenin türü : Rumi-palmet üslûbu.

Motif ve komp. özellikleri : Siyah zeminli madalyonun ortasında hatayi üslubunda bir rozet vardır. Rozet iç içe iki siyah çemberle çevrelenmiştir. Zemin beyaz olup, rozet siyah ağırlıklı renklendirilmiştir. Çember, sekiz iç bükey dilim üzerine yerleştirilmiş, basit rumi motifleri ile sarılıdır. Bu basit rumi sapları, kolları madalyonun çevresine uzanan iri palmet motifini oluşturur. Bu dört iri palmetin ana motif olarak yer aldığı kompozisyonda basit rumilerin uçları da çember çevresine uzanırken bir başka palmet motifinde birleşirler. Süsleme, spiral noktaları ve küçük çiçeklerle zenginleştirilmiştir. Motifler beyaz olup, küçük zeminler koyu sarıdır. Bu geleneksel kompozisyon şemasında da simetri hakimdir. Resim : 101

Katalog No : 67

Kalemişi süslemenin yeri : Şadırvan avlusu revak kubbelerinden.

Süslemenin türü : Hatayi ve rumi-palmet üslûbu karışık uygulama.

Motif ve komp. özellikleri : Çevresi tığlı madalyonun orta zemini beyazdır. Bunun üzerindeki aynı merkezli, 45° dönmeli kare ve dikdörtgenlerin meydana getirdiği geometrik alt yapıya hatayi çiçekleri, çift kollu rumiler, rozetler ve yapraklar yerleştirilmiştir. Siyah, koyu sarı ve kırmızı renkler beyaz zeminle zıtlık

yaratırlar. Bunu dıştan, rumi ve palmetlerden meydana gelmiş geleneksel bir bordür çevreler. Siyah zeminli bordürde desen beyaz olup kapalı alanlar küçük kırmızı lekelerle doldurulmuştur. Çift kollu rumi ve palmetlerin birleşik daireler oluşturduğu örgü, simetrilerle çoğaltılmıştır. Bordürün çevresindeki tığda ana motifler siyah, zemin koyu sarı ve tepelikler kırmızı ile renklendirilmiştir. Resim : 102

Katalog No : 68

Kalemişi süslemenin yeri : Şadırvan avlusu revak kubbe pandantiflerinden.

Süslemenin türü : Hatayi üslûbu.

Motif ve komp. özellikleri : Çevresi siyah, koyu sarı, beyaz ve tekrar koyu sarı ile sınırlandırılmış siyah zeminli daire şeklindeki madalyonun ortasında, sarı dilimli rozet vardır. Rozetin dilimlerinden çıkan testere dişli saplara bağlı hançer yapraklar, çark-ı felek şeklinde birbirlerinin saplarına eğilerek dönerler. Beyaz renkli yaprakların içinde, yeşil saplar üzerinde koyu sarı, kırmızı pençler ve goncalar dizilmiştir. Yaprakların hareketinin ters yönünde çıkan ince beyaz saplar, koyu sarı penç ve beyaz goncaları taşır. Resim : 103

Katalog No : 69

Kalemişi süslemenin yeri : Şadırvan avlusu ana giriş kapısı üstündeki kubbe.

Süslemenin türü : Hatayi ve rumi-palmet üslûbu.

Motif ve komp. özellikleri : Çevresi tığlı, sekiz dilimli madalyonun zemini siyahtır. Bunun üzerindeki, iç içe iki kare ve kenarları içteki küçük karenin köşelerinden geçen bir üçüncü karenin esas alındığı geometrik bir alt

yapıya, merkezi kompozisyonlu rumi-palmet ve agraf motifleri simetrik olarak yerleştirilmiştir. Süslemede ana motifler beyaz olup zeminin siyahı ile sert bir kontrast meydana getirir. Kırmızı ve sarı küçük lekelerle süslemede renk etkisi arttırılmıştır. Dilimlerle çevresi sarılı hatayi üslubundaki bordürün zemini kırmızıdır. Hatayi üslubunda iki çiçeğin atlamalı olarak yerleştirildiği kompozisyonda, sap ve uçlarındaki oymalı yapraklar, sinüsoidal eğriler çizen bir çizgi üzerinde dizilmişlerdir. Beyazın ağırlıklı olduğu renklendirmede açık yeşil, kırmızı ve koyu sarı da kullanılmıştır. Konturlar siyahtır. Bordürü dıştan saran rumili tığda, agraf, tepelik ve kanca motiflerinin uyumlu birlikteliği simetrilerle çoğaltılmıştır. Siyahın hakim olduğu armonide, koyu sarı ikinci renk olarak yer alırken, kırmızılar da kullanılmıştır. Resim : 104

Katalog No : 70

Kalemişi süslemenin yeri : Şadırvan avlusu revak kubbelerinden.

Malzeme ve teknik : Hatayi ve rumi-palmet üslûbu karışık uygulama.

Motif ve komp. özellikleri : Siyah zeminli, sekiz dilimli dairenin merkezine yerleştirilen rozete, rumi sapları çark-ı felek hareketinde bağlanmışlardır. Basit ve dilimli rumiler birbirlerinin saplarına doğru eğriler çizer. Kompozisyondaki geometrik alt yapı köşeleri çakışmayan üstüste iki kare ile sekiz köşeli yıldız şemasını verir. Dilimli rumiler, yıldızın köşelerinde düğümlenir. Dilimli bordürün zemini kiremit kırmızısıdır. Lale ve doğadan iyice kopuk, stilize bir başka çiçek motifi atlamalı olarak tekrarlanır. Saplarıyla birbirlerine bağlanan

çiçekler, irili ufaklı yapraklarla zenginleştirilmiştir. Süreklilik simetriyle sağlanmıştır. Bordür süslemesi ve dilimler beyaz ağırlıklıdır. Dıştaki siyah tığlar ise, koyu sarı kontrastı ile kubbenin beyaz zemininde iyice belirginleşir. Resim : 105

Katalog No : 71

Kalemişi süslemenin yeri : Şadırvan avlusu revak kubbelerinden.

Malzeme ve teknik : Hatayi ve rumi-palmet üslubu karışık uygulama.

Motif ve komp. özellikleri : Beyaz zeminli, dilimli dairenin ortasındaki kırmızı zeminli rozetin çevresi, beyaz konturlu bir sekizgenle sarılıdır. Bunu çevreleyen hatayiler ise, üst üste iki karenin köşelerine yerleştirilmiştir. Hatayilerden çıkıp daireler oluşturan siyah saplar, küçük rozet ve yapraklarla zenginleştirilmiştir. Rozetlerin yerleştirildiği noktalar ise, üst üste yatay ve dikey yerleştirilmiş dikdörtgenlerin köşeleridir. Beyaz zeminle zıtlık meydana getiren siyah ağırlıklı kompozisyon, sarı ve kırmızılarla renklendirilmiştir. Dıştaki bordür ise geleneksel rumi-palmet üslubundadır. Burada zemin kiremit kırmızısı, asıl desen beyaz, agraf ve tepelik zeminleri siyah ve koyu sarıdır. Agraf ve tepelik motifleriyle bağlanan rumi sapları daireler oluşturur. Bordürü çevreleyen tığ siyah olup, zemin sarı ve küçük kırmızı lekelerle renklendirilmiştir. Resim : 106

Katalog No : 72

Kalemişi süslemenin yeri : Şadırvan avlusu revak kubbe pandantiflerinden.

Süslemenin türü : Hatayi ve rumi-palmet üslûbu karışık uygulama.

Motif ve komp. özellikleri : Siyah, beyaz turuncu fletolarla sınırlandırılmış

madalyonun zemini siyahtır. Rumi, palmet, agraf ve taç motifleri ile hatayi üslubundaki küçük çiçekler beyazdır. Süslemede siyah-beyaz kontrastı koyu sarı ile yumuşatılmıştır. Madalyon çevresine değen sekiz birleşik daire, kompozisyonda ana hareketi oluşturur. Üzerlerinde basit rumilerin uzandığı daireler, atlamalı olarak palmet ve agraflarla bağlanırlar. Dairelerin yayları, madalyonun ortasında sekizgen oluşturur. Bunun ortasındaki dilimli sekizgenin içi rozet, gonca ve pençlerle süslüdür. Dairelerin üst ve altından geçen çift kollu rumilerin sapları, dilimli sekizgene değme noktalarında, küçük palmetlerle birleşir. Çift kollu rumilerin madalyon çevresinde simetrik kavuşan kolları ovaller oluşturur. Resim : 107

Katalog No : 73

Kalemişi süslemenin yeri : Şadırvan avlusu kubbe eteği.

Malzeme ve teknik : Alçı-malakâri ve sıva üzerine kalemişi.

Süslemenin türü : Rumi-palmet üslûbu.

Motif ve komp. özellikleri : Kubbe kasnağı kiremit kırmızısı zemin üzerine malakari süslemedir. Süslemede, basit bir palmet motifinin yan yana dizilişi ile süreklilik sağlanmıştır. Alçı kornişten sonra rumi-palmet motiflerinden meydana gelmiş, iki farklı süsleme unsurunun atlayarak dizilişleri bütün kubbe eteğini çevreler. Süslemede motifler siyah, zemin koyu sarı ile renklendirilmiştir. Resim :108

Katalog No : 74

Kalemişi süslemenin yeri : Şadırvan avlusu kubbe eteği.

Malzeme ve teknik : Alçı-malakâri ve sıva üzerine kalemişi.

Süslemenin türü : Rumi-lotus ve palmet üslubu.

Motif ve komp. özellikleri : Kubbe kasnağı alçı-malakari süslemedir. Lotus ve palmet motifinin atlayarak dizilişleri, basit rumilerle simetrik bağlanır. Zemin kiremit kırmızısı boyalıdır. Alçı kornişten sonra, koyu sarı zeminli siyah rumi ve palmetlerden meydana gelen tığ deseni yer alır. Tezhip örneklerini hatırlatan süslemede, çift kollu rumilerin kavuşan kolları palmet motifleriyle bağlanır. Rumi kollarının kapalı ve açık formlar oluşturduğu iki farklı süsleme öğesi, atlayarak dizilişlerinde sürekliliği sağlarlar. Resim : 109

Katalog No : 75

Kalemişi süslemenin yeri : Şadırvan avlusu kubbe eteği.

Malzeme ve teknik : Alçı-malakâri ve sıva üzerine kalemişi.

Süslemenin türü : Geometrik ve rumi, lotus palmet üslubu.

Motif ve komp. özellikleri : Kubbe kasnağı malakari süsleme ile çevrilidir. Lotus ve palmet motiflerinin atlamalı dizilişleri, basit rumilerle simetrik bağlanır. Hafif kabartı oluşturan malakari kesimdeki süsleme örneğinde zemin, kiremit kırmızısı boyalıdır. İnce bir alçı kornişten sonra, sıva üzerine kalemişi geometrik bir zencerek yer alır. Zencerekte zemin siyah süsleme örneği beyaz bırakılmıştır. Bunun üzerinde koyu sarı zeminli siyah rumi ve palmetlerden meydana gelmiş tığ deseni vardır. Tezhipte bol örneklerini gördüğümüz tığlar, Selimiye Camii'nde rumi-palmet üslubunun en zarif örneklerini vermektedir. Resim : 110

Katalog No : 76

Kalemişi süslemenin yeri : Şadırvan avlusu kubbe eteği.

Malzeme ve teknik : Alçı malakâri ve sıva üzerine kalemişi.

Süslemenin türü : Geometrik ve rumi-palmet üslûbu.

Motif ve komp. özellikleri : Kubbe kasnağı alçı-malakari geometrik bir zencerekle çevrilidir. Zemin kiremit kırmızı ve siyah boyalıdır.

Kubbe eteğindeki tığda ise, rumi-palmet motifleri 1/2 simetriyle katlanarak tekrarlanır. Süsleme örneği siyah, zemin ve bazı motif boşlukları koyu sarıdır. Resim : 111

Katalog No : 77

Kalemişi süslemenin yeri : Şadırvan avlusu penecere tavanı.

Malzeme ve teknik : Sıva üzererine oksit toz boya ve tutkallı su.

Süslemenin türü : Rumi-palmet üslûbu.

Motif ve komp. özellikleri : 1/8 simetri ile çoğaltılan desende süsleme örneği siyahtır. Ancak motif araları yer yer koyu sarı ve kiremit kırmızısı ile renklendirilmiştir. Yıldızlı Uşak halılarında bol örneklerini gördüğümüz türden olan bu kompozisyon şemasının benzerlerine, yapının içinde başka pencere tavanlarında da rastlıyoruz. Resim : 112

III- SELİMİYE CAMİİ KALEMİŞİ SÜSLEMELERİNDEKİ ÜSLUPLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Katologta topluca verilmiş olan Selimiye Camii kalemişlerinin bir değerlendirilmesi yapıldığında, çeşitli desenlerin birarada kullanılması ile orijinal kompozisyonlar yaratıldığı görülür. Mimariyle süslemenin bütünleştiği yapıda, kalemişlerinin süsleme türleri geniş bir yelpazeye yayılır. Geometrik süslemeden bitkisel süslemenin her türüne, sembolik süslemeden soyut süslemeye kadar zengin bir çeşitlilik içindedir.

A- Kalemişlerinde Süsleme Türleri:

1- Geometrik Süslemeler

2- Rumi-Palmet-Lotus Süslemeler

3- Sembolik Süslemeler

4- Hatayi Üslubunda Süslemeler

5- Saz Üslubunda Süslemeler

6- Natüralist Üslupta Süslemeler

1- Geometrik Süslemeler

İslâm sanatının ve Türk süsleme sanatının önemli bir yerini işgal eden geometrik süsleme, "İnsanlık tarihinin herhangi bir noktasında ve herhangi bir yörede görülebilmektedir."[26] Geometrik ve soyut bazı motiflerin incelenmesi ile, bu motiflerin kaynağının, Sümerler ve Hititler tarafından kullanılan sembolik şekillere ve yazı işaretlerine kadar dayandığı görülür. Türk sanatında belkide bu şekiller sembolik anlamları düşünülmeden basit birer süsleme unsuru olarak, geometri bilgisiyle zenginleştirilip, sistematik bazı düzenlemelere gidilmiştir.

Geometrik süsleme, mimari ve küçük eserlerde, değişik malzeme ve tekniklerde, değişik boyutlarda yüzeyleri değerlendirmiştir. Bir Anadolu Selçuklu eserinde taşa işlenmiş olan geometrik yıldız geçme, bir yazmanın tezhipli sayfasında

---

26 Selçuk Mülayim, Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler, Ankara 1982, s. 7

da aynı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu da Türk Süsleme sanatının ifade bütünlüğünü göstermektedir. Geometrik süslemeler genellikle, sınırları katı çevrelerle belirlenmeyen yerlerde uygulanarak, başlangıç ve bitiş noktası göstermezler. Geometrik motifler bazen rumi ve bitkisel motiflerle birlikte kullanılarak zengin süsleme örnekleri vermişlerdir.

Selimiye Camii'nde Kalemişi Tekniğinde Geometrik Süslemeler

1.1- Düz yüzeyleri kaplayan geometrik yıldız geçmeli kompozisyonlar.

Resim: 9 (sıva üzerine), Resim: 141 (mermer üzerine)

1.2- Geometrik geçmeler (zencerekler)

a. Hatayi üslubundaki zeminle, naturalist üsluptaki bordürü ayırır.

Resim: 30 detay (Sıva üzerine)

b. Rumili bordürle saz üslubundaki iki bordürü ayırır.

Resim: 43 (ahşap üzerine)

c. Hatayi üslubundaki zemin ile rozetli bordürü ayırır.

Resim: 44 detay (ahşap üzerine)

d. Rozetli bordürle saz üslubundaki zemini ayırır.

Resim: 44

e. Hatayi üslubundaki zeminle yazılı bordürü ayırır.

Resim: 8

f. Kenar suyu (bordür) olarak kullanılmıştır.

Resim: 13 (sıva üzerine), Resim : 24 (alçı sıva üzerine)

g. Yazılı ve hatayili zeminle, rumili bordürü ayırır.

Resim: 4 (sıva üzerine)

h. Rumili bordürle figürlü süslemeleri ayırır.

Resim: 5 (sıva üzerine)

ı. Kubbe etek tığları ile rumi- palmet üslubundaki malakari süslemeyi ayırır.

Resim: 110 (sıva üzerine)

i. Kubbe etek tığının üzerinde malakari süsleme olarak yer alır.

Resim: 111

2- Rumi-Palmet-Lotus Süslemeler

Arapça bir sözcük olan ruminin sözlükteki karşılığı "Anadolu'lu" dur. Selçuklu Türkleri tarafından süslemeye aktarılmış ve 20. yy.'a kadar Türk sanatında sürekli kullanılmıştır. Bu motifin bazı kaynaklarda zoomorfik olduğu yazılıdır.[27] Ancak daha yaygın bir biçimde soyut-bitkisel süsleme elemanı olarak anılır. Rumiler eğri, kıvrak hatlarıyla Türk sanatında sayısız kompozisyonda yer almıştır. Çoğunlukla lotus-palmet motifleri ile beraber görülürler. Hatayi ve natüralist üsluptaki çiçeklerle beraber uyumlu düzenlemeler içinde de yer alırlar.

Palmet palmiye dalı ya da yelpaze şeklinde Yunan mimarisinde çok kullanılan bir motiftir. Kendisi gibi soyut-bitkisel süsleme elemanı olan lotus ile birlikte atlamalı diziler halinde mimari süslemede çok sık görülürler.

Geçmişi Mısır sanatına dayanan lotus ise süsleme sanatlarımızda rumi ve palmete göre daha az kullanılmıştır.

Selimiye Camii'nde Kalemişi Tekniğinde Rumi-Palmet-Lotus Süslemeler :

2.1- Cilt üst kapağını andıran kompozisyonlar.

Resim: 62-63-46-48-49-55-34-35

2.2- Kaydırılmış eksenlerde daire ve oval madalyonlu kompozisyonlar.

Resim: 11-50-76-77-78-94 (malakari tekniğinde), Çizim -2

2.3- Aynı merkezli 45° dönmeli karelerden oluşan kompozisyonlar.

Resim: 34-96-98-100-102-104-106-107, Çizim -3

2.4- Birleşik dairelerden oluşan kompzisyonlar.

Resim: 17-10-14-15-100-104, Çizim -4

2.5-Yıldızlı ve madalyonlu Uşak halılarının benzeri kompozisyonlar.

Resim: 66-67-112-29 (Ahşap üzerine bez gerilerek) 28, (Alçı sıva üzerine)

2.6- Madalyonlar

a. Birleşik dairelerden oluşan kompozisyonlar.

Resim: 107

b. Çark-ı felekler

Resim: 93, Çizim-3i-j

c. Daire içinde kare esasına dayalı kompozisyonlar.

---

27 Azade Akar-Cahide Keskiner, Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif. İstanbul 1978, s. 19

Resim: 97

d. Aynı merkezli 45° dönmeli karelerden oluşan kompozisyonlar.

Resim: 101-107, Çizim - 3ı-a

e. Konsollar arasında madalyonlar

Resim: 70-71

f. Oval ya da daire dilimli madalyonlar

Resim: 54-56-57

2.7- Bordürler

a. Üç iplik rumili[28] bordürler

Resim: 34-35 (sıva üzerine), Çizim-5c

b. Sinüsoidal kompozisyonlar.

Resim:39 (saz yaprak rozetlerle birlikte ahşap üzerine kalemişi tekniğinde)43, Çizim -5

c. Lotus-Palmet dizileri

Resim: 12

d. Kubbe, tavan, kasetli tavan çevrelerini saran geniş enli bordürler.

Resim: 4-5-46-52-106-45

2.8- Tığlar

a. Kubbe ve yarım kubbelerde

Resim: 8-9-96-98-100-104-105-106

b. Kasetli tavanlarda

Resim: 50-61-57-76-77-78-94-79-81

c. Kubbe eteklerinde

Resim: 108-109-110-111

d. Madalyonlarda

Resim: 27

2.9- Üçgen yüzeylerin ve kartuş çevrelerinin dolgulanması

Resim: 64 (sıva üzerine) 74-75 (mermer üzerine altın yaldız) 17-21 (Alçı sıva üzerine kalemişi)

2.10- Çark-ı felekler

Resim: 105

3- Sembolik Süslemeler

a- Kaplan postu-pars beneği motifi

---

28 Birsen Gökçe, "Rumi Motifler ve Rumili Desenlerde Çizim Kuralları", Antika, Yıl. 3, S. 30, s. 36

b- Çin bulutları ve düğüm (örgü) motifi

c- Kandil motifi

a- Kaplan Postu-Pars Beneği Motifi (Çintemani):

Bu motif, bir üçgenin köşelerini merkez alacak biçimde yerleştirilmiş üç yuvarlak ve bulut (şimşek) ya da kaplan postu olarak adlandırılan dalgalı yatay çizgilerden oluşur. Bu iki öğeden oluşan motif Çin ve Japon sanatında Buda'nın sembolü olarak kullanılmıştır.[29] İslam sanatında üçlü yuvarlak motifini 9. yy.da Irak'ta, 14. yy. başındaki İlhanlılarda ve 15.yy. Timur devletinde, Timur'un hanedanlık arması olarak görüyoruz. [30]

15. yy. ortalarından itibaren Osmanlı Saray sanatında özellikle sultanların kaftanlarında görülen motif, hükümdarların kudret ve kuvvetini ifade eden sembolik bir anlam taşır. 18.yy'a kadar özellikle kumaş ve çinilerde üçlü yuvarlak ve dalgalı çizgilerin bazen ayrı bazen beraber kullanıldıklarını görüyoruz.

Selimiye Camii'nde kalemişi tekniğinde kaplan postu ve pars beneği motifi (Çintemani):
Resim: 68-69'da görülmektedir.

b- Çin bulutları ve düğüm (örgü) motifi:

Çin bulutu Uzak doğu ve Çin sanatının sevilen bir motifidir. Çin bulutu ejder motifinin stilize edilmiş şeklidir.[31] Ejderin koruyucu, kötülükleri yok edici olduğuna inanılır. Hayat ağacının koruyucusu yılan ya da ejder şeklindeki bu motif Anadolu'nun bazı bölgelerinde canavar adıyla da anılmaktadır.[32]

13.yy. sonu 14.yy. başında Çin ile yakın ilşki içerisinde bulunan İlhanlılar da yaygın biçimde kullanılan ejder, 12 hayvanlı Türk Takvimi içinde kozmolojik bir sembol olarak yer alır.

---

29 Metin Sözen-Uğur Tanyeli, Sanat Kavram ve Terimler Sözlüğü, İstanbul 1986, s. 61

30 Nevber Gürsu, Türk Dokumacılık Sanatı-Çağlar Boyu Desenler, İstanbul 1988, s. 162

31 Celâl Esad Arseven, Türk Sanatı, İstanbul 1977, s. 208

32 Güran Erbek, "Hayat Ağacı Motifi", Antika, İstanbul, Yıl 2, Sayı 15, s. 26-30

İslam sanatında pekçok değişimlere uğramış olan motif, 15.yy. sonundan itibaren Osmanlı saray sanatı içinde kullanılmaya başlar. Osmanlı sanatındaki en erken örnek 1472 tarihli (Fatih devri) Çinili Köşk'teki yaldızlı bir çinide görülür.

Bugün Tıp sembolü olarak karşımıza çıkan iki yılanın oluşturduğu düğüm (örgü) motifi (Çizim-1b), Selimiye Camii ana kubbesindeki örgülü yazıda, Edirne Gazi Mihal Camii'nde taşa işlenmiş olarak (Çizim-1a), Osmanlı mangırlarında (Çizim -1c), çeşitli yazılardaki kalem işlerinde, çinilerde, halıların bordürlerinde karşımıza çıkmaktadır.

Selimiye Camii kalemişlerinde çin bulutu ve düğüm (örgü) motifi:

Resim: 39-8-59'da Çin bulutu motifleri

Resim: 1 (örgülü yazı), detay 53 (düğüm motifi) görülebilir.

c- Kandil Motifi:

İslam sanatında Kandil motifi sembolik bir anlam içermektedir. Kur'an-ı Kerim'deki Nur Suresi'nin 35'inci ayetinde "Allah göklerin ve yerin Nur'u dur.Onun nuru, içinde ışık bulunan bir kandile benzer. O ışık bir cam içindedir. Camda sanki inci gibi parlayan bir yıldızdır" denilmektedir. Burada kandilin Allah'ın ışığı ile karşılaştırılması, onun ilahi ışık sembolü olarak İslam sanatında, değişik biçimlerde tasvirine yol açmıştır. Mezar taşları, seccadeler, dini yapılarda mihraplar, kandil motifinin pek çok değişik teknik ve malzeme ile kullanıldığı yerlerdir.[33]

Selimiye Camii Kalemişlerinde Kandil Motifi

Resim: 5'te görülmektedir.

4- Hatayi Üslubunda Süslemeler (Baba Nakkaş)

Hatayi sözcüğünün kökenini eski Türkçe'de Çin anlamında kullanılan "Kıtay" sözcüğü oluşturmaktadır.[34]

---

33 Özkan Ertuğrul-Selda Kalfazade, " Kandil ve Kandilin Motif olarak Anadolu Türk Sanatında Kullanımı Üzerine", Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, İstanbul 1989, Cilt. 2, Sayı. 5, s. 23-24

34 Metin Sözen-Uğur Tanyeli, Sanat Kavram ve Terimler Sözlüğü, İstanbul 1986, s. 101

Çin ve Orta Asya'nın etkisi altında oluşan, çoğu kez kökeni belli olmayacak derecede stilize edilmiş çiçek ve yaprakların oluşturduğu girift süslemelerdir. Yapı itibariyle simetriye dayalı bir çiçeğin dikey ve yatay kesiti görünümünde küçük, büyük, sade ya da süslü çeşitli biçimlerde stilize çiçekler, daha az stilize kıvrık, iri hançer yapraklarla birlikte kullanılmışlardır. Fatih Sultan Mehmed'in sarayında, Baba Nakkaş'ın atölyesinde gelişen, özellikle rumilerle oluşan kompozisyonlar, "Rumi-Hatayi" üslübu adını, tek tek öğelerinden çok bu özel karışımından alır.[35]

Bu üslup, Rumi-palmet-lotus üslubundaki süslemelerle naturalist süslemeler arasında yer alan, soyut ifadenin tabiatçı anlayışa yaklaşan örnekleridir. Çeşitli düzenlemelerde rumi-palmet ve naturalist süslemelerle birlikte kullanılmışlardır. Devirlere göre farklı özellikler gösteren Hatayi üslubundaki süslemeler, örneğin; Anadolu Selçukluları zamanında basit ve ilkel, 15.yy.da Çin sanatının etkisine girerek çok süslü, 16.yy.da ise; en has Türk karekterine kavuşmuş olarak büyük bir çeşitlilik gösterirler.[36]

Selimiye Camii'nde Hatayi Üslubundaki Kalemişleri:

a- Helezoni kıvrımlar üzerinde yaprak ve çiçekler
Resim: 45

b- Kaydırılmış eksenlerde oval madalyon içleri
Resim: 11 (kumaş desenlerini hatırlatır), Çizim-2d

c- Birleşik dairelerden oluşan kompozisyonlar
Resim: 17-79 (naturalist lale motifleriyle beraber uygulama), Çizim -4a-5d

d- İç içe geçmeli ovallerden oluşan kompozisyonlar
Resim: 17, Çizim - 6a

e- Aynı merkezli 45° dönmeli karelerden oluşan kompozisyonlar
Resim: 96-102 (rumili karışık uygulama), 106

f- Madalyonlu Uşak halılarının benzeri olan kompozisyonlar
Resim: 29 (rumili karışık uygulama), 28 (rumili, altın veraklı uygulama)

---

35 Nurhan Atasoy-Julian Raby, İznik Seramikleri, İst. 1989, s. 77.

36 Azade Akar-Cahide Keskiner, Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif, İstanbul 1978, s. 18

g- Çark-ı felekler

Resim: 103-42, Çizim - 3i

h- Merkezi kompozisyonlu madalyon içleri

Resim: 27

ı- Kartuşların içindeki hatayi dolgular

Resim: 21

i- Bordürler

Resim: 43-64 (sinüsoidal kompozisyon)

j- Kubbelerde

Resim: 104-105 (laleli karışık uygulama)

5- Saz Üslubunda Süslemeler (Şah Kulu)

16. yy. ilk yarısında hatayi denilen çiçekler ve yaprakların değişik yorumlarla ele alınarak saz üslubunun meydana getirildiği görülmektedir. Bu üslubun kökeni İran'dır. Osmanlı sarayındaki temsilcisi de Kanuni döneminde eserler vermiş olan, müzehhib ŞAH KULU'dur. (Ölümü: 1556)

15.yy. Herat ve Tebriz okullarının iri yaprak ve fidanlar arasına gizlenmiş maymun, arslan gibi hayvan figürleriyle oluşturulmuş kompozisyonları, Osmanlı süsleme sanatında daha dekoratif bir hale dönüştürülmüştür. Kocaman hançer ve yaprakların kestiği dolgun palmet ya da rozetler alınıp kullanılmıştır.[37] Özellikle sırt çizgisi kalın çekilmiş iri hançer yapraklar, en ince ayrıntılarına kadar işlenmiş ejderler, peri resimleri, simurglar yaprak ve hatayi çeşitlemeleri ŞAH Kulu'nun yarattığı yeni üslubun ürünleridir. 1520-1556 yılları arasında sarayın Ehl-i Hiref teşkilatında önemli eserler vermiş olan Şah Kulu'nun Osmanlı sanatının klasik devrine katkıları büyüktür. Şah Kulu aynı zamanda, naturalist üslubu başlatan Kara Memi'nin hocası olmuştur.[38]

Bir hayal ürünü olan saz üslübu kitap sanatı dışında hemen uygulanmamıştır. Üslübun özgür biçimde uygulandığı ilk yapı Sinan'ın yaptığı Şehzade Mehmed Türbesidir. (1543-44) Bunun dışında Şehzede Mustafa (ölümü: 1553)ve Şehzede

---

37 Nurhan Atasoy-Julian Raby, İznik Seramikleri. İstanbul 1989, s. 133-135

38 Banu Mahir, "Kanuni Döneminde Yaratılmış Yaygın Bezeme Üslubu-Saz Yolu", Türkiyemiz Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı. 54, İst. 1988, s. 28-33

Beyazıd'ın (ölümü: 1562) kaftanlarında saz üslübunun en güzel örneklerini görüyoruz. [39]

Resim: 113-115 a,b

Ayrıca, Tophane 'deki Kılıç Ali Paşa Camii (1580) müezzin Mahfeli tavanındaki deri üzerine yapılmış kalemişi süsleme de özellikle belirtilmesi gereken ender örneklerdendir. [40] (Resim: 116)

Selimiye Camii'nde Saz Üslübundaki Kalemişleri.

Resim: 39-43

6- Naturalist Süslemeler (Karamemi)

Türk Süslemesinde 16. yy. ın 2'inci yarısından itibaren stilize çiçeklerin yerini naturalist bitki süslemesi almaya başlar. Bu dönemin (Kanuni devri) saray atölyelerinde nakkaş başılığı görevini Karamemi yürütmektedir. "Şah Kulu'nun İran kökenli hayali saz üslubuna oranla, Karamemi'nin geliştirdiği gözlemci ve naturalist üslup, kendine özgü bir biçimde Osmanlıdır"[41]

16.yy. 2'inci yarısı için tipik olan lale, gül, karanfil, sümbül, nar çiçeği, şakayık, baharçiçekleri, orta damarına bir lale yerleştirilmiş saz yaprağı motiflerinin yanında rumiler ve çin bulutları da bu dönemin eserlerinde görülür. Bunların dışında hançer yapraklar, stilize çiçekler ve çintemani motifleri de kullanılmaya devam eder.

Karamemi'nin imzalı eseri, Kanuni Sultan Süleyman'ın şiirlerini içeren Muhibbi Divan-ı için yaptığı çiçek tasvirleri, şiirleri görsel bakımından sembolize eder. Üslübun yaygınlığı da bu sembolizme bağlanabilir.[42] Dönemin sevilen motiflerinden, tasavvuf edebiyatında "elem çiçeği" Tanrı'yı arayan ruhun simgesi

---

39 Nurhan Atasoy Julian Raby, İznik Seramikleri, İstanbul 1989, s. 133

40 Banu Mahir, "Kanuni Döneminde Yaratılmış Yaygın Bezeme Üslubu-Saz Yolu", Türkiyemiz Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı. 54, İst. 1988, s. 32.

41 Nurhan Atasoy-Julian Raby, İznik Seramikleri, İstanbul 1989, s. 222-223

42 İbid

olarak anılan lale, "Osmanlı sanatına en erken giren çiçeklerdendir". [43] Başta çiniler olmak üzere çeşitli tekniklerdeki sanat dallarında sıklıkla kullanılmıştır.

Gül ise Osmanlılarda ruhun "Allah'ın inayetine mazhar olma"sının simgesiydi.[44] Bu üslubun sevilen diğer bir motifi bahar açmış mevya ağacı tasviridir.[45] Bekareti sembolize eden bahar ağacı aynı zamanda "Hayat ağacı "sembolüdür.[46] Çinden İran yoluyla süsleme sanatlarımıza geren bahar ağacı İslam sanatında ilk kez 14. yy. da görülüyor. Osmanlı sanatında ise 1546 tarihli Ahmed Karahisari'nin hattıyla yazılan bir Kur'an'da, 1558 tarihli Süleymanname ve 1566 tarihli Karamemi'nin imzasını taşıyan Muhibbi Divanı'nda çeşitli bahar açmış meyva ağacı motifleriyle karşılaşıyoruz. Ahmet Karahisari'nin Kur'an'ındaki Bahar Ağacı (Resim : 90), Selimiye Hünkar mahfelindeki bir bahar ağaçlı çini panoyla (Resim : 89) karşılaştırıldığında Karamemi'nin tezhipte gerçekleştirdiği örneklerin çinide büyük boy denemelerinin yapıldığı hemen anlaşılır. Bahar açmış meyva ağaçlı çini panoların türbe ve camilerin önemli yerlerinde yer alışları, bunların Kur'andaki cennet tasvirini aktaran sembolik anlamlar içerdiğini gösterir. [47]

Tezhip ve çiniler dışında kumaş ve halılarda da bahar ağacı motifi ile karşılaşıyoruz. 16 yy. sonuna tarihlenen bir kemha çocuk kaftanında birleşik oval madalyonlar içinde bir kökten simetrik çıkan kırmızı zeminli bahar dalları çinilerdeki kompozisyonları hatırlatır. [48] Türk İslam Eserleri Müzesinde bulunan 16 yy. da Selimiye Camii için Uşak'ta dokutulmuş saf seccadelerinden birinde zemini dolduran bahar dalı madalyon içindeki lale ve karanfil motiflerinde Selimiye Camii çinileri ile olan üslup birliği görülmektedir. Seccade de iki boyutlu verilmiş mihrap nişinden aşağıya doğru "Bağ-ı İrem"i sembolize eden çiçek demeti sarkmaktadır. Ortadaki kandil ilahi ışığı, mihrap nişi cennet kapısını, bahar dalları ise sonsuz yaşamı sembolize etmektedir.[49] Resim : 120

---

43 Yıldız Demiriz, Osmanlı Kitap Sanatında Naturalist Üslupta Çiçekler, İst. 1986, s.355

44 Nurhan Atasoy-Julian Raby, İznik Seramikleri, İstanbul 1989, s. 222-223

45 Yıldız Demiriz, "Türk Sanatında Bahar Açmış Meyva Ağacı Motifi", F.Milli Türkoloji Kongresi, 1978 Tebliğler, İst. 1980, s. 382-400

46 Güran Erbek, "Hayat Ağacı Motifi I", Antika, Yıl. 2, İst., s. 28

47 Nurhan Atasoy-Julian Raby, İznik Seramikleri, İstanbul 1989, s. 222-223

48 Nevber Gürsu, Türk Dokumacılık Sanatı Çağlar Boyu Desenler, İst. 1988, s. 71

49 Ülkü Bilgin, "Saf Seccadeleri" Kültür Bakanlığı Sanat Yıl. 3, Sayı. 6, Haz. 1977, s. 48-52

Bahar açmış meyva ağacı gibi servi de dönemin sevilen motifidir[50] Anadolu'da Artemis'in sembolü olan servi aynı zamanda hayat ağacı simgesidir. Tüm mevsimlerde yeşil kalan ve doğa şartlarına karşı dayanıklı, uzun boylu olan servinin tepesi hafif yana yatık görünümü ile kutsal bir varlığa teslimiyeti sembolize eder. [51] İşte bu özellikleri yüzünden serviye bir çok uygarlıklarda rastlıyoruz. Sümerlerde, Roma dönemi Anadolu mezar taşlarında, dokuma, işleme, çini, alçı, taş, tezhip ve kalemişlerinde (Edirne Selimiye Camiinde pencere sıralarının altında, elma ağacı ve çiçek demetlerinin iki yanında siyah-beyaz çalışılmış çifter servi motifi. Resim:121- detay 122) Osmanlı sanatında servi motifi ile 15 yy. da kalemişlerinde, 1520'lerde de İznik seramiğinde karşılaşıyoruz.

Selimiye Camii Kalemişlerinde Naturalist Üslüpta Süslemeler

a- Kaydırılmış eksende oval madalyon içleri

Resim: 81

b-Rumili kompozisyonların çevrelediği kartuşlar içinde naturalist çiçekler

Resim: 24

c-Serviler, elma ağacı ve çiçek buketleri (18.yy. Edirnekari üslüba bağlayabileceğimiz örnekler)

Resim: 121- detay 122

Ş. Yetkin'in bir makalesinde Selimiye'de ki bu örneklere değinilmiş ve " ..... duvarlarda, lale, sümbül, karanfil, zambak, nergiz gibi natüralist çiçeklerden demetler ve tıpkı bu elma ağacına (hünkâr mahfelindeki elmalı pano) benzeyen bir elma fidanı da resmedilmiştir. Caminin barok devre ait kalemişleri temizlenirken restorasyon işlerinde uğraşan M. Batur, bunların yapının devrinden kalmış olduğunu söylemiştir. Genel görünüşleri ile daha geç bir devre işaret etmelerine rağmen esas sıvanın hemen üstüne yapılmış olmaları bu iddasını kuvvetlendiriyor".[52]

d- Bordürler:

Asma veya çınar yaprağı dizileri

Resim: 124-125-126-127-128-68-69

---

50 Yıldız Demiriz, "16.yy. Türk Süsleme Sanatında Naturalist Akımın Gelişmesi", Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı, İst. 1988, s. 105.

51 Güran Erbek, "Hayat Ağacı Motifi 2", Antika, Sayı. 15, Yıl. 2, İst., s. 27

52 Şerare Yetkin, "Türk Çini Sanatından Bazı Önemli Örnekler ve Teknikleri", Sanat Tarihi Yıllığı I, İst. 1965, s.99

Asma, hayat otuna benzetilmiştir. Sümerlerde hayat simgesi dev bir asma yaprağıydı. Asma ve üzümün en çok kullanıldığı alan çiniler ve mezar taşlarıdır.

Rozetlerle birlikte naturalist lale ve yaprakların oluşturduğu bordür.

Resim: 28

Hatayi üslübunda yaprak ve çiçeklerle birlikte lale motifli dilimli bordür.

Resim: 105

IV- KARŞILAŞTIRMALAR

A- Mimari Eserlerin Kronolojik Listesi

Süleymaniye Camii	(1557)
Topkapı Kara Ahmet Paşa Camii	(1558)
Rüstem Paşa Camii	(1561)
Kadırga Sokullu Camii	(1572)
II. Selim Türbesi	(1575)
Azapkapı Sokullu Camii	(1577)
Tophane Kılıç Ali Paşa Camii	(1581)
Üsküdar Atik Valide Camii	(1583)
Eğrikapı Ivaz Efendi Camii	(1585)
Topkapı Takkeci Camii	(1591)
Sultan Ahmet Camii	(1617)

B- Küçük Eserler

- Cilt Kapakları
- Kumaş
- Halı
- Kilim
- Seccade
- Çini ve Seramik

C- Karşılaştırmalarda İzlenen Yol

Selimiye Camii kalemişi örnekleri, önce yapı içindeki çiniler ve diğer tekniklerle, daha sonra diğer mimari ve küçük eserlerdeki motif ve kompozisyonlarla karşılaştırılmıştır.

D-Karşılaştırmalar

Süsleme örnekleri karşılaştırmalarda çeşitli özelliklerine göre guruplandırılmıştır.

1- Her bakımdan aynı olan kompozisyonlar

a- Üç iplik rumili bordürler

b- Geometrik geçmeler (zencerekler)

2- Geometrik alt yapıları aynı olan kompozisyonlar

a- 8, 10, 12 köşeli yıldız kuruluşlar

b- Sinüsoidal eğrilerden oluşan bordürler (Dalga hareketi)

c- Kaydırılmış eksen üzerinde şemse formu (oval madalyon sistemi)

d- Birleşik dairelerden oluşan kompozisyonlar

e- İç içe geçmeli ovallerden oluşan kompozisyonlar

f- Kartuşlu bordürler

g- Helezoni kıvrımlı kompozisyonlar

h- Selimiye Camii Yivli-Dilimli kubbe benzeri kompozisyonlar

3- Cilt Üst Kapağını Andıran Kompozisyonlar

4- Uşak Halılarına benzer olan kompozisyonlar

a- Uşak Halılarına benzer olanlar

b- Yıldızlı Uşak Halılarına benzer olanlar

5- İçlerindeki motifleri benzer olan kompozisyonlar

a- Çin Bulutlu Kompozisyonlar

b- Kaplan postu ve pars beneği motifleri (Çintemani)

c- Örgülü yazılar ve düğüm (örgü) motifi

6- Natüralist Üslûpta Süslemeler

1- Her Bakımdan Aynı Olan Kompozisyonlar:

a- Üç İplik Rumili Bordür

Katolog No: 19-20

Selimiye Camii, hünkar mahfeli çıkışı merdiven üstü tavanlarında

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim: 34-35

Siyah zemin üzerinde üç tane birbirinin içine girmiş, sinüsoidal eğriler çizen, rumili bordür deseni beyazdır.

Selimiye Camii, hünkar mahfeli bordür çinisi

Teknik: Çini, sıraltı boyama

Resim: 36

Turkuaz zemin üzerinde kırmızı ile renklendirilmiş beyaz, üç iplik rumi bordürde, Resim: 34-35'deki gibi birbirinin içine girmiş üç tane sinüsoidal eğriden meydana gelmiştir.

Selimiye Camii, pencere üstü alınlık çevresi

Teknik: Alçı kakma

Resim: 125-126-127-128

Kiremit kırmızısı zemin üzerinde beyaz, alçı kakma rumili bordür, birbirinin içine girmiş, üç tane sinüsoidal eğriden oluşur.

Kılıç Ali Paşa Camii, pandantiflerde bordür deseni (1580)

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim: 129

Kırmızı üzerine beyaz, birbirinin içine girmiş sinüsoidal eğrilerden oluşan rumili bordür.

Üsküdar Atik Valide Camii, Yarım Kubbe çevresinde (1577-1583)

Teknik : Sıva üzerine kalemişi

Resim: 130

Kırmızı zemin üzerine beyaz üç iplik rumili bordür.

b- Geometrik Geçmeler (Zencerekler)

Katolog No: 15

Selimiye Camii, Hünkâr mahfeli tavanı

Teknik : Alçı sıva üzerine kalemişi

Resim: 24

Takkeci İbrahim Ağa Camii, müezzinler mahfeli dış yüzünde

Teknik : Ahşap üzerine kalemişi

Resim: 131

Mahfelin dışında, konsollar arasındaki süslemeleri çevreleyen, koyu zemin üzerine açık mavi zencerek, Selimiye Camii (Resim: 24) örneğinin farklı renkteki uygulamasıdır.

Rahle, 16.yy. Env. No. 127, İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Teknik : Ahşap sedef kakma

Resim : 143

Rahlenin çevresindeki sedef kakma zencerek Selimiye Camii (Resim:24) örneğinin farklı bir teknikte uygulanışıdır.

Azapkapı Sokullu Camii, yarım kubbede

Teknik : Sıva üzerine kalemişi

Resim: 132

Yarım kubbe göbeğindeki deseni çevreleyen geometrik zencerek lacivert zemin üzerine beyazdır.

Kadırga Sokullu Camii, minber korkuluklarında

Teknik: Mermer üzerine kabartma

Resim : 133

İkizkenar dik üçgen rumi-palmet üslubundaki altın yaldız boyalı mermer oymanın çevresini saran zencerek (Resim: 132)'daki gibidir.

Kadırga Sokullu Camii, minber külahı kaidesi

Teknik: Çini, sıraltı boyama

Resim: 134

Çini Kaplama karosunun mermer zemine değen alt kenarı lacivert zeminde beyaz geometrik geçmelidir.

Aynı yapıda minber korkuluklarında mermer üzerinde kabartma (Resim: 133) olarak görüyoruz. Ayrıca (Resim: 132-135-136)'da da değişik tekniklerde aynı desen tekrarlanmıştır.

İstanbul, Sultan Ahmet Camii, Kubbe kasnak çevresi

Teknik: Alçı malakari

Resim : 135

İstanbul Sultan Ahmet Camii

Teknik : Çini sıraltı boyama

Resim: 136

Farklı tekniklerdeki her iki zencerek aynı desen örneğinin tekrarıdır. Çinide zemin rengi kiremit kırmızı iken, alçı-malakaride zemin beyaz, zencerek motifi kiremit kırmızısıdır.

Kadırga Sokullu Camii, Kadınlar Mahfeli tavanlarında

Teknik : Alçı malakari

Resim : 137

Malakari tavan süslemesinde kiremit kırmızısı zemin, yer yer siyahla renklendirilmiştir. Geometrik süsleme örneği beyaz, alçı kabartma şeklindedir. Bunun çevresini saran geometrik geçmenin zemini siyahtır.

Sultan Ahmet Camii, ahşap pencere kanadı

Teknik: Sedef kakmalı kündekari

Resim: 145

10 Kollu yıldız kuruluşlu kündekari pencere kanadının çevresindeki zencerek motifi,daha önce aynı yapıda (Resim: 135-136) ve Kadırga Sokullu Camii'nde (Resim: 137) saydığımız örneklerin aynısıdır.

Katolog No: 75

Selimiye Camii, Şadırvan avlusu, kubbe eteği

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim: 110

Katolog No: 76

Selimiye Camii, Şadırvan avlusu, kubbe eteği

Teknik: Alçı, malakari

Resim: 111

Selimiye Camii, Hünkâr Mahfeli

Teknik : Renkli taş süsleme

Resim : 140

Sekiz köşeli yıldız kuruluşlu kare zeminin çevresini saran zencerek (Resim: 110-111)'deki gibidir.

Rüstem Paşa Camii (1561)

Teknik : Ahşap Kündekari

Resim : 139

Resim: 110-111-139-140'da değişik teknikler de geometrik geçme, yerine göre küçültülüp, büyültülerek uygulanmıştır.

Kadırga Sokullu Camii (1571-1572)

Teknik : Sıva üzerine kalemişi

Resim : 138

Buradaki zencerekde yukardaki örneklere benzemekle birlikte, küçük bir ilave ile iki düğümlü geometrik geçme olarak uygulanmıştır.

Katolog No: 17

Selimiye Camii, hünkar mahfeli pencere tavan bordürü ile süslemeyi ayıran zencerek

Resim: 30 detay

Buradaki siyah-beyaz boyalı zencereğin aynısını Osmanlı Saray Sanatı üslübunda, Gümüş'te bulunan bir kilimde (Resim: 31) görüyoruz. Bütün bu örnekler göstrmektedir ki; saray atölyelerinde hazırlanan desenler, çeşitli tekniklerde, başka başka yerlerde tekrarlanmaktadır.

2. Geometrik Alt Yapıları Aynı Olan Kompozisyonlar :

a. 8, 10 ve 12 Köşeli Yıldız Kuruluşlar

Katalog No : 51

Selimiye Camii, minber köşkü alt tavanı

Teknik : Mermer üzerine oksit toz boya ve tutkallı su .

Resim : 141

Selimiye Cami Hünkâr mahfeli mihrap penceresinin zemini

Teknik : Renkli taş kakma

Resim : 140

Sekiz köşeli yıldız kuruluşlu kare kompozisyon içten siyah ve beyaz ince fletolarla çevrilidir. Süslemede siyah, beyaz, kırmızı, turuncu renkli yer yer damarlı mermer parçaları kullanılmıştır.

Üsküdar Atik Valide Camii, müezzinler mahfeli tavanı

Teknik : Ahşap kündekâri üzerine kalemişi

Resim : 142

Dört mermer sütun üzerine oturan restorasyon geçirmemiş müezzin mahfeli tavanı, sekiz köşeli yıldız kuruluşlu geometrik bölünmelidir. Geometrik bölünmeler Selimiye Camii minber köşkü alt tavanındaki gibidir. Ahşap kündekari bölünmeler naturalist çiçekler ve hatayi üslûbunda çok zarif kompozisyonlarla bezelidir.

Kadırga Sokullu Camii, minber köşkü alt tavanı

Teknik : Mermer rölyef.

Resim : 144

On köşeli yıldız kuruluşlu bir kompozisyondur.

Rahle 16.yy. Env. No. 127 İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Teknik : Ahşap sedef kakma

Resim : 143

On köşeli yıldız kuruluşlu kompozisyonun farklı bir teknikte uygulanışıdır.

Sultan Ahmet Camii, pencere kanadı.

Teknik: Sedef kakmalı ahşap kündekari

Resim : 145

Resim: 144 ve 143'deki şemanın aynısı burada farklı bir teknikte tekrarlanmıştır.

Kadırga Sokullu Camii, müezzinler mahfeli tavanı.

Teknik: Ahşap üzerine kalemişi.

Resim : 146

Oniki köşeli yıldız kuruluşlu geometrik bölünmelerin üzeri, koyu yeşil zeminde rumiler, rozetler, hatayiler ve naturalist çiçeklerle bezelidir. Altın varak, koyu sarı, kırmızı ve yeşil renkler kullanılmıştır.

b. Sinüsoidal Eğrilerden Oluşan Bordürler (Dalga Hareketi)

Katalog No : 26

Edirne, Selimiye Camii, müzzinler mahfeli tavan bordürü.

Teknik: Ahşap üzerine tutkallı boya ve altın varak ile kalemişi.

Resim: 43

Selimiye Camii, minber köşkü alt tavanı

Teknik: Mermer üzerine oksit toz boya ve tutkallı su

Resim: 32

Kadırga Sokullu Camii, müezzinler mahfeli tavan

Teknik: Ahşap kündukari üzerine kalemişi

Resim: 182

Dört mermer sütun üzerine oturan restorasyon geçirmemiş müezzin mahfeli tavanı, sekiz köşeli yıldız kuruluşlu geometrik bölünmelidir. Geometrik bölünmeler Selimiye Camii minber köşkü alt tavanındaki gibidir. Ahşap kundekari bölünmeler naturalist çiçekler ve hatayi üslubunda çok zarif kompozisyonlarla bezelidir.

Edirne, Selimiye Camii, Hünkar mahfeli

Teknik: Çini bordür, sıraltı boyama

Resim: 147-36

Kobalt mavisi zemin üzerinde, dikey dalga hareketi çizen beyaz, dilimli rumiler, kıvrık dal düzenindeki hatayi ve rozetleri taşıyan saplarla kesişir. Atlamalı dizilmiş rozet ve hatayilerin merkezleri aynı doğru üzerindedir. Siyah konturlu süslemede beyaz renk hakim olup, kırmızı, yeşil ve turkuaz da kullanılmıştır. Buradaki kompozisyon şeması, ahşap üzerine kalemişi olarak müezzinler mahfeli tavan bordüründe (Resim:43) neredeyse aynen tekrarlanmıştır.

Edirne, Selimiye Camii, Hünkar Mahfeli girişin karşısındaki duvarın sağındaki pano

Teknik: Çini bordür, sıraltı boyama

Resim: 37

Kobalt mavisi zemin üzerinde beyaz, dikey dalga hareketi çizen ince, zarif saplar üzerinde, atlamalı yerleştirilmiş iki farklı hatayi ve birbiri ardısıra dizilmiş, içleri kırmızı laleli, beyaz, oymalı yapraklar yer alır. Hatayiler, oymalı yaprakların ince sap eğrilerinin boşluklarını doldururlar. Küçük penç-berk ve filiz motifleriyle zenginleştirilmiş kompozisyonda, turkuaz ve mercan kırmızısı pek az kullanılmıştır. Hatayi ve naturalist üslupta çiçeklerin birlikte kullanıldığı kompozisyon şemasında geometrik alt yapı (Resim: 43, 147-36)'daki gibidir.

Kadırga Sokullu Camii, Müezzinler mahfeli tavanı

Teknik : Ahşap üzerine kalemişi

Resim : 152

Geometrik bölünmeli ahşap tavanda bordür koyu yeşil zemin üzerine altın varak, yeşil koyu sarı ve kırmızı ile boyanmıştır. Ard arda sıralanan dilimli rumiler, sinüsoidal eğriler çizer. Rumilerin üzerinde penç-berk, sümbül ve lale motifleri yer alır. Rumi eğrilerinin boşluklarına hatayiler yerleştirilmiştir. Hatayilerin sap uzantıları da sinüsoidal eğriler çizerek rumilerle kesişir.

Azapkapı Sokullu Mehmet Paşa Camii, pencereleri (1577)

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim: 132

Pencere çevrelerini saran bordür deseni kırmızı zemin üzerinde beyaz ağırlıklı, sarı ve koyu mavi renklendirilmiştir. Buradaki kompozisyonda sinüsoidal eğriler üzerinde hatayi üslübunda çiçek ve yapraklar yer alır.

Tophane, Kılıç Ali Paşa Camii (1580) Müezzinler mahfeli tavan bordürü

Teknik: Ahşap üzerine malakari yapılıp üzerine deri gerilmiştir.

Resim : 153

Küf yeşili zemin üzerinde atlamalı dizilmiş rozet ve hatayilerin çember merkezleri aynı doğru üzerindedir. Dalga hareketindeki saplar üzerinde yer alan rozet ve hatayiler birbirlerinin sap eğrilerinin boşluklarını dolgularlar. Gonca, yaprak ve küçük rozetçiklerle zenginleştirilmiş kompozisyonda esas şema, Edirne Selimiye Camii (Resim: 147-37 çini bordür, hünkar mahfeli), Topkapı Kara Ahmet Paşa (Resim: 148) müezzinler mahfeli tavan bordürleri ile aynı geometrik alt yapıdadır. Diğer örneklerde rumilerle hatayiler birlikte kompoze edilirken, burada sadece hatayi üslubundaki rozet ve çiçekler aynı şema üzerine oturtulmuştur. Selimiye Camii ve Topkapı Kara Ahmet Paşa Camii müezzinler mahfeli tavan bordürlerinde olduğu gibi burada da altın varak bolca kullanılmıştır.

Tophane, Kılıç Ali Paşa Camii

Teknik: Çini bordür, sıraltı boyama

Resim : 154

Kabarık mercan kırmızısı zemin üzerinde dikey dalga hareketi çizen beyaz dilimli rumilerin konturları siyah ve içleri mavi ile renklendirilmiştir. Rumilerin altında ince beyaz sapları eğriler çizen pençberkler, rumi eğrilerinin boşluklarına yerleştirilmiştir. Küçük yeşil yapraklarla zenginleştirilmiş kompozisyon, daha önce sıraladığımız örneklerin geometrik alt yapıları ile aynıdır.

Üsküdar Atik Valide Sultan Camii, müezzinler mahfeli tavan bordürü (1583)

Teknik : Ahşap üzerine kalemişi

Resim : 155

Koyu renk zemin üzerinde kırmızı ve altın varağın da kullanıldığı açık renklerde boyanmış süslemede, sinüs eğrileri çizen saplar üzerinde rozet ve naturalist çiçekler yer alır. Ahşap üzerine kalemişi tekniği ile özgün bir örnek olarak günümüze kalmış olan zarif bir çalışmadır.

Eğrikapı İvaz Efendi Camii (1585)

Teknik : Çini pano, sıraltı boyama

Resim: 156

Kabarık mercan kırmızısı zeminli bordürde aynı doğru üzerinde merkezleri olan rozetler, eşit aralıklarla yerleştirilmiştir. Sinüs eğrisi (dalga hareketi) çizen ince beyaz saplar rozetlerin eksenlerinden geçer. Eğri boşluklarını rozet eksenlerinden çıkan oymalı beyaz yapraklar doldurur. Yeşil ve mavi yaprak ve rozetleri renklendirir.

Topkapı Takkeci Camii (1591)

Teknik: Çini pano, sıraltı boyama

Resim: 157

Dikey dalga hareketi çizen asma ve bahar dalları, atlamalı olarak dizilmiştir. Bahar çiçekleri kırmızı açık ve koyu mavi yapraklar yeşil, dallar ise küf yeşili ile renklendirilmiştir. Asma dalları lacivert, asma yaprakları yeşil, üzüm salkımları kabarık mercan kırmızısıdır. Natüralist süslemenin bu güzel örneğinde dikey dalga hareketi çizen dallarla sonsuz bir şema yaratılmıştır. (Sinüs eğrili bordürlerden farklı bir uygulamadır. Kompozisyon şeması bütün panoyu kaplayacak şekilde düzenlenmiştir.)

Sultan Ahmed Camii (1617)

Teknik: Ahşap üzerine kalemişi bordür deseni

Resim: 158

Hatayi, lale, karanfiller ve hançer yapraklarla meydana getirilmiş süsleme örneği, koyu renk zemin üzerinde beyazdır. Yer yer kırmızı ve bol miktarda altın varak kullanılmıştır. Alttaki bordürde ise orta damarında bahar çiçeği olan hançer yapraklar birbiri ardı sıra dalga hareketinde sıralanır. Her iki bordürün de geometrik alt yapısı sinüs eğrileri üzerine oturmaktadır.

Sultan Ahmed Camii, Pencere sıralarının altındaki geniş enli bordür

Teknik : Sıva üzerine kalemişi

Resim : 135

Açık mavi, yeşil ve kırmızı ile renklendirilmiş bordürde hatayi, yaprak ve karanfiller sinüs eğrileri çizen saplar üzerinde iç içe bir görünüm arzederler. Klasik üslubun bu son sözünü söyleyen yapısında, bezemelerin motifleri iyice irileşip kabalaşmıştır.

Sultan Ahmed Camii

Teknik: Bordür çinisi, sıraaltı boyama

Resim: 136

Lacivert zemin üzerinde beyazla oluşturulmuş süsleme örneği yer yer turkuaz ve kırmızı ile renklendirilmiştir. Rozet, hatayi ve hançer yaprakları taşıyan saplar sinüsoidal eğriler çizer.

Sultan Ahmed Camii, mihrabın üzerinde bordür deseni

Teknik : Sıva üzerine kalemişi

Resim : 159

Yaprak, rozet ve karanfiller, sinüs eğrileri çizen saplar üzerinde yer alır. Bordür zemini kırmızı, süsleme örneği beyaz olup yer yer mavi ve sarı ile renklendirilmiştir.

Sultan Ahmed Camii, pandantif çevresindeki bordür.

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim: 160

Açık mavi zemin üzerindeki süsleme örneği beyaz olup yer yer kırmızı sarı ve yeşille renklendirilmiştir. İki farklı boyuttaki hatayi gonca ve yaprakların sapları sinüsoidal eğriler çizer. Ortaları karanfil, lale ve rozetçiklerle dolgulu küçük madolyonlar belli aralıklarla sapları keser.

Resim: 162'de görülen kemer bordüründeki süsleme örneği de Resim: 123'ün aynısı olup, renkleri değişiktir. Burada zemin açık mavi yerine kırmızıdır.

Resim: 161'de kırmızı zemin üzerinde beyaz lale, karanfil ve rozetleri taşıyan saplar sinüsoidal eğriler çizer.

Sultan Ahmet Camii müezzinler mahfeli dolap kapağı iç yüzü.

Teknik: Ahşap üzerine kalemişi
Resim : Rest. Öncesi 166- Rest. Sonrası 167

Hatayi üslubundaki ve üç iplik rumili bordürler sinüs eğrili kompozisyon şemasındadır.

Osmanlı Saray halısı bordürü, 17. yy.

New york Metropolitan Museum of Art.

Resim: 117

Sinüs eğriler çizen, saplar üzerinde rozet ve hatayiler yer alır. Selimiye, müezzinler mahfeli tavan bordürü ile benzerlik gösterir. (Katolog No: 26, Resim: 43) Ayrıca Kılıç Ali Paşa Camii müezzinler mahveli tavan bordürü (Resim: 153) ile neredeyse aynıdır.

Uşak Halısı, 17. yy. sonu

İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim: 168

Kırmızı zeminli post motifli halının lacivert zeminli ince bordüründe sinüs eğrileri çizen saplar kırmızı lale ve karanfilleri taşımaktadır. Süsleme yer yer açık mavi ile de renklendirilmiştir

c- Kaydırılmış Eksen Üzerinde Şemse Formu (Oval Madalyon Sistemi)

Şemse formlarının kaydırılmış eksen üzerinde sonsuz düzende yerleştirilmesinden oluşan kompozisyon şemasıdır.

Katolog No: 6

Edirne, Selimiye Camii (1569-1575), somaki taklidi kalemişi süslü kemerler arasındaki 3. ve 4. tonoz.

Teknik: Sıva üzerine Kalemişi.

Resim: 11

İçleri rumi-hatayi dolgulu dilimli şemselerin çevresini birleşik ovaller çizen içi çiçekli bir band dolanır. Bu süslemenin devrin kumaş desenleriyle çok yakın benzerliği vardır.

Katolog No: 57

Edirne, Selimiye Camii, iki yan kapı girişi orta tavan deseni

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim: 81

Kaydırılmış eksenlere yerleştirilmiş, uçları palmetli, dilimli madalyonların içi, natüralist üslupta lale, karanfil, sümbül ve güllerle dolguludur.

Katolog No: 31

Edirne, Selimiye Camii, sağ ve sol mihrap yanındaki dış galerilerde tavan deseni.

Teknik: Sıva üzerine kaleişi

Resim : 50

Kaydırılmış eksenlere yerleştirilmiş dilimli, uçları palmetli şemselerin içleri rumi-palmet üslubunda bir kompozisyonla dolguludur.

Katolog No: 53

Edirne, Selimiye Camii, dış mekan galeri tavanı

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim : 76

Kaydırılmış eksenlerde ortada iki tam oval dilimli şemse, yanlarda bir tam, iki çeyrek dilimli madalyon yerleştirilmiştir.

Katalog No : 54

Edirne, Selimiye Camii, dış galeri tavanı

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim: 77

Kaydırılmış eksenlerde 3 tam, enine 4 yarım dilimli madalyon yerleştirilmiştir. İçleri rumi-palmet üslübundaki kompozisyonla dolgulanmıştır.

Katolog No: 55

Edirne Selimiye Camii, dış mekân, galerilerde tavan süslemesi

Teknik : Sıva üzerine kalemişi

Resim : 78

Uçları palmetli ortada 1 tam, kısa kenarlarda yarımşar ve uzun kenarlarda ikişer yarım, dilimli, oval şemselerin içi rumi-palmet ve rozetlerle kompoze edilmiştir.

Katolog No: 38

Edirne, Selimiye Camii, Üst kat kadınlar mahfeli tavanlarında

Teknik: Alçı, malakari

Resim: 60

Kaydırılmış eksenlere uçları palmetli oval şemseler, ortada 3 tam, 4 yarım ve 4 çeyrek olarak yerleştirilmiştir. Şemselerin içi küçük rozet ve oymalı yapraklarla dolguludur.

Katolog No: 60

Edirne, Selimiye Camii, Şadırvan avlusu dilimli kubbe sağ ve sol yanındaki tavan deseni.

Teknik: Alçı-malakari

Resim: 94

Kaydırılmış eksenlerde 3 tam, uzun kenarlarda 2'şer yarım ve 2'şer çeyrek oval, dilimli şemse yer alır. Uçları palmetli şemselerin içleri rumi-palmet üslubunda bezelidir.

Edirne, Selimiye Camii, Hünkar Mahfeli

Teknik: Çini kaplama karosu, sıraltı boyama

Resim: 169

Kaplama karosunun dikey kenarında yer alan, iki yarım dikey şemsenin çerçevesi rumi dizisidir. Kırmızı zemin üzerinde sümbül, lale ve karanfiller beyaz olup, bir kanca motifiyle tutturulmuştur. Kaplama karosunun yatay kenarında, eninden kesilmiş, iki yarım cobalt mavisi zeminli şemselerin çerçevesi de rumilidir. İçindeki kırmızı ve beyazlı lale ve sümbüller kanca ile tutturulmuş bir buket şeklindedir. Beyaz zemin üzerinde alternatif dizilmiş kırmızı ve cobalt mavisi şemselerin içi, natüralist süslemeye iyi birer örnek teşkil ederler.

Edirne, Selimiye Camii, Hünkar Mahfeli giriş solundaki duvarda pencere arasındaki madalyonlu iki pano

Teknik: Çini, Sıraltı boyama

Resim: 171- detay 172

Yerine göre hazırlanmış panolarda, göz akı beyazı zemin üzerinde, helezoni kıvrımlı saz üslubunda bir süsleme yer alır. Birinde kırmızı, diğerinde kabolt mavisi zeminli, dilimli madalyonların içi, natüralist çiçeklerle bezelidir. Karanfil, lale, bahar dalı, zeren ve gül gibi çiçekler, kanca ya da agraf motifleriyle tutturulmuş demetler halindedir. Madalyonlarda atlamalı dizilmiş, kırmızı ve mavi zeminli dilimli palmetlerin içi de, natüralist yaprak ve çiçeklerle dolgunlanmıştır. Kabarık mercan kırmızısı, kobalt mavi, yeşil, açık mavi ve turkuaz ile renklendirilmiş panoların çevresini, kobalt mavi zeminli bir bordür çevreler. (Resim: 173'deki çini pano da Resim: 171'in renkleri değiştirilerek kullanılmıştır.)

Edirne, Selimiye Camii, mihrabın, sağ ve solundaki panolar

Teknik: Çini, sıraltı boyama

Resim: 174

Yerine göre hazırlanmış çevresi lotus dizisiyle sarılı madalyonlu panoda zemin, sıraltı boyama tekniğinin ana özelliği olan gözakı beyazlığındadır. Dilimli oval madalyonların çevresi mercan kırmızısı palmetlerle bezelidir. Kaydırılmış eksenlere yerleştirilmiş yeşil zeminli madalyonların içi, rumi-palmet gurubu süsleme ile kompoze edilmiştir. Oval madalyonların çevresinde mavi ve kırmızı ile renklendirilmiş hançeri (saz) yapraklar birleşik ovaller şeklinde açılıp kapanarak uzanırlar. Bunun benzeri bir kompozisyon kalemişi olarak Resim : 11'de görülebilir.

Resim 174'te şemselerin çevresinde birleşik ovaller oluşturan hançer yapraklar Resim: 175 ve 176'da da görülmektedir. Resim: 177'de ise orta

damarına bahar çiçekleri yerleştirilmiş hançer yapraklar birleşik ovaller oluştururken ortalarında natüralist karanfil, gül, lale gibi çiçekler yer alır.

Damarına bahar çiçeği yerleştirilmiş hançer yapraklarına, Şehzade Mehmet Türbesi (1554) renkli sır çinilerinde, ve Şehzade Mustafa'nın kaftanlarında rastlıyoruz. (Resim: 113) Bunun bir çeşitlemesi olan damarına lale yerleştirilmiş hançer yapraklarda, Karamemi üslubunun bir yeniliği olarak Selimiye çinilerinde sık sık karşımıza çıkıyor. Resim: 175-176-177 bordür deseni.

Edirne, Selimiye Camii, mihrap sağ ve solunda ince bordür pano (fil ayaklarına bitişik)

Teknik: Çini, sıraltı boya

Resim: 178

Yerine göre hazırlanmış panoda, kaydırılmış eksenlere yerleştirilmiş uçları palmetli, dilimli madalyonların zemini kabarık mercan kırmızısıdır. Simetrik rumili bir kompozisyonla dolgulanmış madalyonlarda ikinci renk, kobalt mavisidir. Beyaz rumiler yeşille renklendirilmiştir. Madalyon dilimleri yeşildir. Panoda madalyon dışındaki zemin, saz üslubunda rozet ve çiçeklerle, hançer yapraklarla bezelidir. Hatayi, rozet ve madalyonlara bağlanan helezoni saplar, simetrik yerleştirilmiştir. Panoyu kırmızı ince fletodan sonra, yeşil renkli lotus dizisi çevreler.

Topkapı, Takkeci İbrahim Ağa Camii (1591)

Teknik: Çini, sıraltı boyama

Resim: 170

Her çini kaplama karosunun ortasında birer tam, dört köşede birer çeyrek şemse yer alır. Kaplama karolarının yanyana getirilmesiyle sonsuz şema oluşur. Ortadaki şemselerin çerçevesi yanyana dizili yapraklardan oluşur. Şemselerin içleri ise karanfil ve sümbüllerden birer buketle dolgulu olup,

çiçeklerin sapları kancalarla tutturulmuştur. Köşelerdeki şemselerin çerçevesi palmet dizisidir. Şemselerin içlerindeki gül goncası ve yaprakları ise, 16 yy. 2'nci yarısı için, natüralist üsluba tipik bir örnektir.

Üsküdar, Atik Valide Sultan Camii (1577-1583) Kemer Deseni

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim: 179

Aslına uygun olmayan renklerle yenilenmiş kemer deseninde kaydırılmış eksenlere uzun kenarlarda ikişer dikey yarım ve ortada bir tam şemse yerleştirilmiştir. Şemselerin uçları palmetli ve palmet içleri rumilidir. Şemselerin içinde rumi ve rozetlerden oluşan bir kompozisyon yer alır.

Azapkapı Sokullu Mehmet Paşa Camii (1577) Mihrap Kemeri

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim: 180

Kaydırılmış eksenlere bir tam dört dikey yarım ve iki dar uçta enine yarım kesilmiş dilimli şemseler yerleştirilmiştir. Açık yeşil, çivit mavi, koyu sarı ve kırmızı ile renklendirilmiş desen çivit mavi fletoyla çevrilidir. Dilimli şemselerin içinde rumi-palmet ve hatayi üslubunda bir kompozisyon yer alır. Bu kompozisyon şeması Üsküdar Atik Valide C. kemerlerindeki (Resim: 179) desenle küçük farklılıklar dışında aynıdır.

Kadırga Sokullu Camii, (1571-1572) Mihrabın sağ ve solunda bordür çinisi

Teknik: Çini, sıraltı boyama

Resim: 181

Kaydırılmış eksenlere yerleştirilmiş şemselerin içi natüralist üslupta karanfil (kırmızı), lale (mavi), sümbül (mavi), gül (kırmızı) ve yeşil yapraklarla

bezelidir. Mavi renkli orta bağ ile çiçeklerin sapları alttan bağlanır. Şemselerin dilimleri cobalt mavi, uçları kırmızı palmetlidir.

Sultan Ahmet Camii, kadınlar mahfeli

Teknik: Çini, sıraltı boyama

Resim: 182

Çevresi yaprak dizileriyle sarılı kaydırılmış eksenlerdeki şemselerin içi natüralist üsluptaki çiçek buketleriyle dolgunlanmıştır.

Sultan Ahmet Camii, kadınlar mahfeli

Teknik: Çini sıraltı boyama

Resim: 183

Çevresi yaprak dolamalı şemselerin içi natüralist çiçeklerle bezelidir. Selimiye'deki kemer deseni (Resim: 11) ile benzerlik gösterir.

Ayasofya avlusundaki II. Selim Türbesi (1574-1575)

Teknik: Çini, sıraltı boyama

Resim: 184

Kaydırılmış eksenlere yerleştirilmiş, uçları palmetli, dilimli , oval madalyonların içi rumi-palmet üslubunda simetrik bir bezeme ile dolguludur. Kaplama karolarının madalyonlar dışındaki zemini hatayi, rozet ve hançer yaprakları taşıyan helezoni kıvrımlı simetrik dallarla kompoze edilmiştir. Buradaki kompozisyon şeması Edirne, Selimiye Camii, Resim:178'deki çini pano kompozisyonuyla benzerlik göstermektedir.

Kemha Kumaş, 16 yy. 2'nci yarısı

Resim: 185a- 185b

Her iki örnekte de bantların çevrelediği kaydırılmış eksenlerdeki oval şemselerin içi naturalist çiçeklerle dolguludur. Selimiye camii üç ve dördüncü tonozdaki (Resim: 11) kalemişi ile üslup birliği içindedir.

Kemha Kumaş, 16 yy. 2'nci yarısı Kelekian Kolleksiyonu

Resim : 186

Bantların oluşturduğu ovallerin içinde naturalist lale ve narlarla dolgulu bir şemse bulunur. Bunun çevresi ince dallar üzerinde lale, nar ve küçük çiçeklerle sarılıdır. Şemselerden çıkan dallar ikinci bir oval şemayı oluşturarak şemseleri birbirine bağlar.

d- Birleşik Dairelerden Oluşan Kompozisyonlar :

Katolog No: 11

Selimiye Camii, hünkâr mahfeli

Teknik : Alçı Sıva üzerine kalemişi

Resim: 17

Pembe zeminli tavan çevresi üzerindeki kompozisyon, yanyana sıralanmış birleşik dairelerden oluşmaktadır.

Katolog No: 10

Selimiye Camii, iki yan kapı üstü

Teknik : Sıva üzerine kalemişi

Resim: 15

Rumi palmet üslubundaki süsleme örneği, yanyana ve alt alta birleşik dairelerden oluşan bir geometrik şemaya oturmaktadır.

Katolog No: 9

Selimiye Camii, cümle kapısı üstü

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim: 14

(Resim:15)'teki süslemenin aynısı olan bu kompozisyonda birleşik daireler, üç sıra halindedir.

Katolog No: 5

Selimiye Camii, kütüphane ve hünkar mahfeli üzerindeki iki tonoz

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim: 10

Rumi-palmet üslubundaki kemer deseninde kompozisyon, iki sıra birleşik dairelerin üzerine oturtulmuştur.

Katalog No: 56

Selimiye Camii, dış mekanlarda kasetli tavan

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim: 79- detay 80

Hatayi ve natüralist üslupta yaprak ve çiçeklerden meydana gelmiş süsleme örneğinde ikişerli birleşik daireler sinüsoidal eğri oluşturacak şekilde yerleştirilmiştir.

Azapkapı Sokullu Camii, ana kubbe kasnak bordürü

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim: 187

Kırmızı zemin üzerinde siyah konturlu beyaz süsleme örneği, çift kollu kavuşan rumiler ve hatayi üslubunda çiçeklerden meydana gelmiştir. Yan yana birleşik daireler tek sıra halinde dizilmiştir. Rumilerin kısa kollarının birleştiği kapalı alanlar lacivert, çiçeklerin beyzi formları turuncu ile renklendirilmiştir.

Süleymaniye Camii, Kemer

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim: 188

Koyu pembe zemin üzerinde siyah konturlu beyaz süsleme örneği rumi-palmet üslübundadır. Yer yer siyahla renklendirilmiş kompozisyon, çift sıra birleşik ovallerden oluşmaktadır. Bu desen Selimiye Camii kemer deseniyle (Resim: 10) aynı geometrik alt yapıdadır.

Sivas-Divriği Ulu Camiinde bulunan 16 yy. sonu-17 yy. başı saray kilimlerinden birinin detayı

Resim: 189

Lacivert zeminli kırmızı dilimli kartuş içinde ortadaki rozete bağlanan birleşik daireler karanfil ve laleleri taşımaktadır.

e- İç İçe Geçmeli Ovallerden Oluşan Kompozisyonlar :

Katolog No: 11

Selimiye Camii, hünkar mahfeli kemer deseni

Teknik : Alçı sıva üzerine kalemişi

Resim :17

Pembe ve yeşil zeminli, iç içe geçmeli ovaller üzerinde, hatayi üslubunda bir desen yer alır. Buradaki süslemenin benzeri bir kompozisyonla Bursa'da II.Murad'ın evinde[53] dolap kapaklarında da (17 yy.) karşılaşıyoruz (Resim: 123).

f- Kartuşlu Bordürler

Katolog No: 12

Selimiye Camii, hünkar mahfeli, pencere çevreleri ve kemer yan yüzlerinde

Teknik : Alçı sıva üzerine kalemişi

---

53 Bu yapı Fatih'in doğduğu ev olarak ta anılır.

Resim :21

Kadırga Sokullu Camii, Kubbe çevresinde

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim : 22

Yeşil zemin üzerinde, dilimli madalyon ve kartuşlar atlamalı olarak yerlerleştirilmişlerdir. Kartuşların kırmızı zemini üzerinde hatayi üslubunda rozet, çiçek ve yapraklar, mavi zeminli madalyonların ortasında ise irice bir rozet motifi yer alır. Yenilenmiş olan süslemede, renkler aslında oldukça uzaktır.

Topkapı, Kara Ahmet Paşa Camii, müezzinler mahfeli

Teknik: Ahşap üzerine kalemişi

Resim : 148- detay 149

Açık mavi zeminli dilimli madalyonlar ve kiremit kırmızısı zeminli kartuşlar burada da atlamalı olarak dizilmişlerdir. Her ikisinde de rumi-palmet ve hatayi üslubundaki motifler birlikte simetrik olarak kullanılmıştır. Açık mavi ve kırmızı ile birlikte altın varakla renklendirilmiştir. Saydığımız türden kartuşlu bordürlere kalemişleri dışında çinilerde (Resim :190) ve halılarda da rastlıyoruz.

g-Helezoni Kıvrımlı Kompozisyonlar :

Katolog No: 22

Edirne, Selimiye Camii, müezzinler mahfeli, korkulukların hemen altında başlayıp mahfeli dış yüzünden çevreleyen silmeler.

Teknik: Ahşap (gürgen) üzerine tutkallı boya ve altın varak

Resim : 39

Nefti yeşil zemin üzerinde hatayiler, hançer yaprakları rozetler ve çin bulutları ile düzenlenmiş kompozisyonda süreklilik, simetrilerle sağlanmıştır. Çember merkezleri aynı doğru üzerinde yer alan, iri rozet ve hatayilere bağlanan

ince, helezoni dallar, iril ufaklı rozet, hatayi ve hançer yaprakları taşır. Saz üslubundaki bu helezoni kıvrımlı kompozisyon şemasını çini, kumaş gibi çeşitli tekniklerde ve daha pek çok yapıda görmek mümkündür.

Katolog No: 28

Selimiye Camii, Müezzinler Mahfeli, mermer ayaklar üzerindeki ters üçgenler

Teknik : Ahşap üzerine tutkallı boya

Resim : 45

Buradaki kompozisyonda zemin boşluklarını değerlendiren tek renk, kırmızı ile boyanmış küçük yapraklar ve çiçekler helezoni kıvrımlı dallar üzerine yerleştirilmiştir.

Edirne Selimiye Camii, Mihrap duvarından çini pano

Teknik: Sıraltı boyama

Resim: 118

Yerine göre hazırlanmış, çevresi kobalt mavi zemin üzerine beyaz rozet ve oymalı yapraklı bordürle çevrili panoda, zemin gözakı beyazıdır. İçleri rumili madolyon ve palmetlerin dışında zemin, saz üslübunda helezoni kıvrımlı bir kompozisyonla bezelidir. Panoda yer alan hatayiler ve hançer yaprakların renk ve desen bakımından Topkapı-Takkeci İbrahim Ağa Camii (Resim: 119) çini pencere alınlığında aynen tekrarlandığını görmekteyiz. İri bir hatayi ya da bir bileşik yaprak motifinin eksen alındığı, simetrik yerleştirilmiş helezoni kıvrımlar, her iki örnektede ortak bir kompozisyon şemasına işaret eder. Küçük değişikliklerle pek çok yapıda, farklı tekniklerde uygulama alanı bulan desen şablonlarının ortak atölyelerde hazırladığına kuşku yoktur.

Edirne Selimiye Camii, hünkar mahfeli giriş kapısı üstü

Teknik: Çini, sıraltı boyama

Resim: 190

Kırmızı ince fletolar ve kartuşlar içinde, beyaz zemin üzerinde, ortadaki kırmızı kurdeleli bileşik yaprak motifinin simetrik iki yanında çin bulutları ve hatayiler vardır. Hatayiler ile bileşik yaprak motifinin çember merkezleri ayni doğru üzerindedir. Bunlara bağlanan helezoni kıvrımlı ince dallar küçük çiçek ve yaprakları taşır.

Topkapı Kara Ahmet Paşa Camii, müezzinler mahfeli tavanı

Teknik : Ahşap üzerine önce hafif kabarık malakari süsleme sonra kalemişi uygulanmıştır.

Resim: 191

Hatayili bordürün çevrelediği tavan süslemesi, kitap kapağını andıran bir şemadadır. Ortada içi rumili uçları palmetli bir şemse ve köşelerde rumili köşelikler yer alır. Mavi zemini dolgulayan altın varaklı çin bulutları ve helezoni kıvrımlı dallar üzerinde rozet ve hatayiler vardır. Burada da Selimiye Camii müezzinler mahfelindeki (Resim:39) Çin bulutlu süsleme ile benzerlikler bulunmaktadır. (Helezoni kıvrımlı zemin süslemesi ile çin bulutlarının birlikte kullanılışı gibi)

Kadırga Sokullu Camii, pencere alınlığı

Teknik: Çini pano, sıraltı boyama

Resim: 114

Ortada bir tam, kısa kenarlarda yarımşar şemse, uzun kenarlarda ise ikişer yarım iri bileşik yaprak motifi yer alır. Zeminde simetrik helezoni kıvrımlı dallar üzerinde irili ufaklı hatayiler, bahar dalları ve hançer yapraklar dizilidir. Göz akı beyazı zeminde kırmızı, yeşil, turkuaz ve açık-koyu mavi tonları ile desen renklendirilmiştir.

Kılıç Ali Paşa Camii (1580) müezzinler mahfeli

Teknik: Ahşap üzerine hafif kabarık malakari süsleme yapılıp sonra deri gerilerek kalemişi uygulanmış

Resim: 116

Küf yeşili zemin üzerinde altın varaklı, ince helezoni kıvrımlı dallar hatayi ve hançer yaprakları taşır. İri bir hatayinin eksen alındığı kompozisyonda helezoni kıvrımlar, simetrik olarak ona bağlanır. Kitap ciltlerinde, yazı takımlarında ve benzeri yerlerde kullanılan lake işlerini ve dönemin kumaş desenlerini andıran bu süsleme saz üslubundadır.

Topkapı Takkeci İbrahim Ağa Camii (1591) çini pencere alınlığı

Teknik: Sıraltı boyama

Resim: 119

Çevresi lotus-palmet dizisiyle sarılı çini alınlıkta, iri kırmızı kurdeleli bileşik yaprak motifinin eksen alındığı simetrik bir şema vardır. Hançer yapraklar, hatayiler ve rozetleri taşıyan helezoni kıvrımlı ince dallar bileşik yaprak motiflerine bağlanır.

Gülistani Kemha Kaftan

16 yy. 2'nci yarısı, uzunluğu 126 cm.

en. no : 13/529 Topkapı Sarayı

Resim: 113

Krem rengi zemin üzerinde saz üslubunda yaprak ve çiçeklerden oluşan zarif kompozisyonda helezoni kıvrımlı dallar, çok çeşitli yaprak ve çiçeklerle ustaca örtülüp, desenin geometrik şeması adeta serbest elle çizilmiş izlenimi vermektedir. Çağla yeşili, kırmızı, mavi, pembe ve mor ile renklendirilmiş desende, yaprak, rozet ve çiçeklerin birbirini tekrarlamayan özenli çizilmiş pek çok örneğini birarada görmekteyiz.

h- Selimiye Camii Yivli (dilimli) Kubbe Benzeri Kompozisyonlar :

Yarım küre biçiminde ayaklı leğen, 1520-25 Calouste Gülbenkian Foundation Museum, Lizbon env. no : 821, Yükseklik : 22 cm. Çapı : 42 cm.

Resim : 92

Mavi beyaz seramik ayaklı leğenin ortasında altı kollu yıldız çevresinde, çember içinde rumili bir kompozisyon yer alır. Merkezden çevreye doğru genişleyen dilimler, alternatif yerleştirilmiş Baba Nakkaş üslûbunda iki farklı desende dolgulanmıştır.

Merkezden çevreye doğru sistemli bir şekilde büyüyen soyut çiçekler, ince saplar ya da ince helezoni kıvrımlı dallarla birbirlerine bağlanırlar. Bir dilimin zemini beyaz diğerinin zemini mavi olmak üzere atlamalı boyanmıştır. Her dilimin arası açık mavi, çevreye doğru genişleyen ince şeritlerle ayrılmıştır.

Katalog No : 58, Resim : 91'deki dilimli kubbeye baktığımızda, kubbenin iç bükey yapısının tıpkı ayaklı leğen örneğindeki taksimata benzediğini görürüz. Saray atölyelerinde hazırlanan desenler bazen geometrik alt yapıları, bazen motifler, bazen de aynen, yerine göre küçültülüp büyültülerek uygulanmıştır. Buradaki iki örnekte motif ve kompozisyon şeması farklı olmakla birlikte, taksimatın benzerliği bize saray atölyeleri ürünü olduklarını göstermektedir.

3- Cilt Üst Kapağını Andıran Kompozisyonlar

Katolog No : 30

Edirne Selimiye Camii, Hünkar Mahfeli altı tavan süslemesi

Teknik : Sıva üzerine kalemişi

Resim :46

Ortadaki dar uzun kaset ve çevresindeki enlice bordürle birlikte cilt kapağını andıran bir kompozisyondur. Kasetin ortasındaki dilimli oval şemsenin

uçları salbeklidir. (16 yy.'dan itibaren şemseler tamamiyle dilimli oval ve salbeklidir) [54] Kasetin dört köşesinde içi rumi dolgulu köşebendler vardır. Kaseti çevreleyen ince korniş ve fletolardan sonra ince bir bordür gelir. Kırmızı zeminli kartuşların içi rozet ve oymalı yapraklarla bezelidir. Kartuşların dışında bordür zemini altın varağı hatırlatan bir sarı ile renklendirilmiştir. (Cilt kapaklarında süslemenin zemin ve kabartmalarına bazen de yalnız kabartmalarına altın yaldız sürülür.) Kartuşlu ince bordürden sonra siyah zeminli, rumili geniş bordür kaseti çevreler. Rumili desen beyazdır. Çift kollu rumilerin meydana getirdiği oval kapalı formların zemini kiremit kırmızısıdır.

Buradaki kompozisyon şemasının bir benzerini 1540 tarihli bir cilt kapağında görüyoruz.

Katolog No: 31

Edirne Selimiye Camii, pencere tavanı

Teknik: Sıva üzerine Kalemişi

Resim : 48

Dikdörtgen, kırık beyaz zeminin ortasında dilimli, oval salbekli şemse yer alır. Şemsenin içi rumili bir kompozisyonla dolguludur. Dikdörtgenin uzun kenarları boyunca uzanan köşebendlerin içi de rumilidir. Siyah konturlu beyaz desenin zemini sülyen kırmızısı, koyu sarı ve yer yer siyahla dolgulanmıştır. Kitap kapağını andıran bu kompozisyon şemasının, 1558 tarihli Süleymanname'nin cild kapağından ya da benzer örneklerden esinlenerek bir tezhip ustasının elinden çıktığını düşünebiliriz (Resim:193).

Katolog No: 32

Edirne Selimiye Camii, Kadınlar mahfeli alt tavan

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim : 49

---

54 Oktay Aslanapa, "Osmanlı Devri Cilt Sanatı", Türkiyemiz, Sayı. 38, İstanbul Ekim, 1982, s. 14

Selimiye Camii, Hünkâr mahfelinde pencere kapağı

Teknik: Ahşap üzerine sedef kakma

Resim: 195

Bazı eksik parçaları restore edilmiş, ince bir zevkin ve ustalığın ürünü olan bu özgün kapaklar, çok zarif zencerekler, geometrik süslemeler ve rumili kompozisyonlarla bezenmiştir. Cilt kapağını andıran, ortada salbekli şemse ve köşelik terkibindeki kompozisyon ince zencereklerle sarılıdır.

Topkapı Kara Ahmet Paşa Camii (1558) müezzinler mahfeli tavanı

Teknik: Ahşap üzerine kalemişi

Resim: 191

Çevresi bordürlü cild kapağı düzenindeki kompozisyonda dilimli oval şemse ve köşelikler rumilidir. Açık mavi zemin ise çin bulutları, hatayi üslübundaki küçük çiçekler ve helezoni kıvrımlı dallarla bezelidir. Kompozisyonda altın varak da kullnılmıştır.

Desenin bir tezhip ustasının elinden çıkmış olduğu daha ilk bakışta bellidir.

Kadırga Sokullu Camii (1571), ana giriş kapısı üstü-tavan

Teknik: Mermer üzerine kalemişi

Resim: 196

Dikdörtgen tavan kasetinin ortasında uçları salbekli, dilimli oval bir şemse yer alır. Şemsenin zemini kırmızıdır. İçindeki süslemede, çift kollu rumi kollarının boşluklarına hatayiler yerleştirilmiştir. Kırmızı zeminli köşebentlerin uçları palmetli, içleri ise rumi dolguludur. Küf yeşili zemin hatayi üslübunda yaprak ve çiçeklerle bezelidir.

Kadırga Sokullu Camii, (mihrabın sağ ve solunda) kadınlar mahfeli tavanları

Teknik: Alçı malakari

Resim: 197

Cilt üst kapağını andıran kompozisyonda ortada şemse vardır. Köşeliklerin içi rumilidir. Çin bulutları ile tamamlanan kompozisyonda zemin siyah ve kırmızı ile renklendirilmiştir. Desen beyaz, alçı rölyef şeklindedir.

Topkapı Takkeci İbrahim Ağa Camii (1591), Giriş Bölümü Tavanı

Teknik: Ahşap üzerine kalemişi

Resim: 207

Buradaki kompozisyon şemse ve köşelik tertibinde, rumi ve hatayi süslemelidir. Süslemede altın varak kullanılmıştır.

Şemse cilt gömme, 16 yy. Süleymaniye Kütüphanesi

Resim : 198-199 (Kur'an)

İşleme cilt kapağı, 16 yy.

Resim : 200

Sultan Ahmet Camii (1617) Kadınlar Mahfeli alt ve üst kat tavanları

Teknik: Alçı-malakari

Resim : 201-a

Köşebendler ve ortadaki uçları salbekli, dilimli şemsenin içi rumi-palmet süsleme ile dolguludur. Zemin kırmızı, dış konturlar ise mavidir. İnce, alçı kornişten sonra kırmızı zeminli, rumili ince bir bordür tavan çevresini sarar. Desen alçı rölyef halinde verilmiştir.

Kadınlar mahfeli alt kat tavanlarında yukarıdaki desenin aynısı, farklı zemin renkleriyle uygulanmıştır.

Resim: 201-b 201-c

4-Uşak Halılarına Benzer Olan Kompozisyonlar

a- Madalyonlu Uşak Halılarına Benzer Olan Komposizyonlar :

Katolog No : 29

Edirne, Selimiye Camii, müezzinler mahfeli, merdiven altı

Teknik : Ahşap üzerine bez gerilerek tutkallı bir yüzey elde edilmiş, üzerine suyla çözülen renklendiricilerle süsleme yapılmıştır.

Resim : 29

Buradaki süslemenin bir benzeri hünkar mahfeli pencere tavanında sıva üzerine çalışılmıştır (Resim: 28). Madalyonlu Uşak halılarında yuvarlak madalyonların içinde olduğu gibi, çift kollu rumilerin karşılıklı gelerek meydana getirdiği kapalı alanların ortasına halılarda palmet, buradaki kalemişi örneklerinde ise hatayi üslubundaki çiçekler yerleştirilmiştir. Zemin, küçük çiçek ve yapraklarla dolgunlanmıştır.

Edirne Selimiye Camii, Kadınlar mahfeli pencere tavanı.

Katolog No : 40-41

Resim: 62-63

Her iki örnek de sıva üzerine tek renk, siyahla kalemişidir. Ortada uçları salbekli iri bir madalyon, dört köşede çeyrek madalyonlar yer alır.

Kadırga Sokullu Camii, Kadınlar Mahfeli Tavanı

Teknik : Alçı sıva üzerine kalemişi

Resim : 202 - detay 203

Çevresi, mavi zemin üzerine hatayi üslubunda, sinüsoidal eğriler çizen bir bordürle sarılı olan, dikdörtgen tavan süslemesinde, zemin kırmızıdır. Dikdörtgen alanda 45° dönmeli simetrik iki karenin üçer köşesi, çevredeki

bordüre, birer köşeleride birbirine değmektedir. Mavi zeminli karelerin ortasında, kırmızı zeminli ve kenarları içbükey küçük kareler vardır. Bunların ortasına küçük rozetler yerleştirilmiştir. Çift kollu, dilimli rumiler karşılıklı gelerek, karelerin köşelerinde birleşir. Rumi sap uzantıları ise, ortadaki rozete bağlanır. Kavuşan rumi kollarının aralarına karşılıklı ikişer hatayi gelmektedir. Süsleme örneği beyaz konturlu olup, mavi zeminde kırmızı,yeşil ve sarı ile kırmızı zeminde ise mavi ve kırmızının tonları ile renklendirilmiştir. Kırmızı zemin boşlukları hatayi üslubunda yaprak ve çiçeklerden oluşan simetrik bir kompozisyonla dolgulanmıştır.

Üsküdar Atik Valide C. (Resim:205) ve Azapkapı Sokullu Camii 'nde (Resim:206) şemse içinde yer alan kompozisyonlar da bu guruba giren örneklerdendir.

Kadırga Sokullu Camii, Konsolların arasında

Teknik: Taş üzerine kalemişi

Resim: 204

Kırmızı zeminli kare bir alan ortasına ayni merkezli, 45° dönmeli yeşil zeminli karenin köşelerinde birleşen çift kollu, dilimli rumilerin oluşturduğu kapalı alanlara karşılıklı ikişer hatayi yerleştirilmiştir. Hatayi sapları yeşil zeminin ortasında kenarları içbükey küçük bir kare oluşturur. Bunun ortasında da küçük bir rozetçik yer alır. Rumi sapları da burada birleşmektedir. Kırmızı zemin boşlukları yine hatayi ve oymalı yapraklarla dolgulanmıştır. Kadınlar mahfeli tavanında (Resim:202)'ki kompozisyonun neredeyse aynısı caminin çeşitli yerlerinde, yerine göre büyültüp, küçültülerek kullanılmıştır. Kapı girişinde tavan (Resim :196) süslemesindeki şemsenin ortasında da yine aynı süslemeyi görmekteyiz. Ayrıca Topkapı, Takkeci İbrahim Ağa Camii giriş bölümü tavanında (Resim:207) şemsenin ortasındaki kompozisyon (Resim: 203 detay- 204) ile aynı şemadadır. Takkeci Camii'nde altın varak da kullanıl- mıştır.

Takkeci İbrahim Ağa Camii, müezzinler mahfeli dış yüzünde konsol araları

Teknik : Ahşap üzerine altın varaklı kalemişi

Resim : 131

Dikdörtgen, koyu yeşil zemin üzerinde kırmızı zeminli, altın varakla boyanmış süsleme örneği (Resim :196-202-204)'deki gibidir. Sadece burada aynı kompozisyon dikdörtgen alana uyarlanırken, önceki örnekler kare zemine yerleştirilmiştir. Ayrıca buradaki örneği, Selimiye Camii (Resim 53-detay)'daki iki düğüm motifi ile yarım şemselere bağlanan kartuş içindeki desenle karşılaştırdığımızda kuvvetli bir benzerlik görülmektedir.

Madalyonlu Uşak Halısı, 16 yy. sonu

İstanbul, Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim: 208

Madalyonlu Uşak Halısı, 16 yy. İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim : 209

Osmanlı Saray Halısı, 16 yy. sonu 17yy. başı İst., Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim: 210

b- Yıldızlı Uşak Halılarına Benzer Olan Kompozisyonlar :

Katolog No: 43

Selimiye Camii, İç mekânda pencere içlerinde tavan deseni;

Teknik : Sıva üzerine kalemişi

Resim: 66

Katolog No: 44

Selimiye Camii, mihrap tarafı pencerelerinde tavan deseni

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim : 67

Her iki süsleme örneği de tek renk çalışılmıştır. Sekiz köşeli yıldız şeklindeki madalyon şeması, Yıldızlı Uşak halılarında örneklerini gördüğümüz türdendir.

Katolog No: 77

Selimiye Camii, Şadırvan avlusu pencere tavanı

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim: 112

Burada da süsleme örneği siyahtır. Ancak motif araları renklendirilmiştir. Sekiz köşeli yıldız şeklinde ve caminin içindeki diğer bir örnekle benzerdir. (Resim:67)'deki desenin biraz daha zenginleştirilmiş bir tekrarıdır.

Süleymaniye Camii, pencere tavanı

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim : 211

Sekiz köşeli yıldız şeklindeki madalyonun çevresi kırmızı dilimlerle sarılıdır. Süsleme örneği siyahtır. Kırmızı fletolarla çevrili kare alanın dört köşesinde çeyrek madalyonlar vardır.

Süleymaniye'deki bu kompozisyon şeması da Selimiye'deki örneklerle büyük benzerlik taşır.

Sultan Ahmet Camii, pencere tavanı, (1617)

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim: 212

Sekiz köşeli yıldız şeması burada daha iri ve yalın bir görünüm almıştır. Kiremit kırmızısı ve açık mavi ile renklendirilmiş olan kompozisyon, 16 yy. örneklerinin ince, dantel görünümündeki inceliğinden yoksun şematik bir haldedir. Süslemenin çevresini saran bordür, rozet ve karanfilleri taşıyan sinüsoidal eğriler çizer.

Yıldızlı Uşak Halısı, 16.yy. İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim: 213

Aynı sıra üzerinde sekiz köşeli yıldız biçimli madalyonlar. Bu diziliş halı boyunca devam eder. Üç sıralı madalyonlar, halının yan eksenlerinde bordür tarafından kesilmiştir.

Yıldızlı Uşak Halısı, 17 yy. İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim: 214

5- İçlerindeki Motifleri Benzer Olan Kompozisyonlar

a-Çin Bulutlu Kompozisyonlar

Katolog No: 22

Selimiye Camii, müezzinler mahfeli

Teknik: Ahşap üzerine tutkallı boya ve altın varak ile kalemişi

Resim: 39

Çin bulutu bordürlü Uşak Halısı, 17yy.

Resim: 215

Deri cilt kapağı, 16 yy. ortası İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim : 194

Uşak Halısı, 17 yy. sonu, İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim : 216

Beyaz zeminli "Kuşlu halı" (Uşak) 17 yy. İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim : 217

Edirne Selimiye Camii'nden Saf Seccadesi (Uşak) 16. yy. İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim: 218

Koyu mavi zemin üzerinde sarı Çin bulutları Selimiye Camii Müezzinler mahfelindekilere benzer. (Resim :39) Burada da zeminde helezoni kıvrımlı dallar üzerinde hatayi ve oymalı yapraklar yer alır.

Selimiye Camii, hünkar mahfeli giriş kapısı üstü

Teknik: Çini, sıraltı boyama

Resim: 190

Mercan kırmızı ile renklendirilmiş çin bulutu, müezzinler mahfeli (Resim:39)'ndeki ile benzerdir. Aynı kıvrımlarda ki çin bulutu bir cilt kapağında karşımıza çıkıyor (Resim: 194).

Resim 39'daki iri çin bulutu motifi ise Uşak halılarına has çin bulutlu bordürlerde neredeyse aynen uygulanmıştır. Bunun örneklerini (Resim: 215-216-217)'de görmek mümkündür.

Katolog No: 3

Selimiye Camii, Mihrap Yarım Kubbesi ve Eksedralarda

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim: 8-9

Yazılardan sonra gelen çin bulutlu bordürler, renklendirmeleri farklı olmakla birlikte desen bakımından aynıdır. Mihrap yarım kubbesinde açık yeşil zemin üzerinde beyaz çin bulutları siyah konturlu olup motif boşlukları kırmızıdır. Eksedralarda ise, kırmızı zemin üzerindeki siyah konturlu süsleme örneğinde, motif boşlukları yeşil ile dolgulanmıştır.

İki farklı çin bulutu motifi atlamalı ve birbirine bitişik yerleştirilerek sonsuz bir düzenleme sağlanmıştır. Motiflerden biri S çizerken iri ve düğümlü diğer motif simetriktir. Bu motiflerin benzerlerini Topkapı Takkeci Camii çinilerinde bordür motifi olarak görüyoruz (Resim: 247-a-b-c).

Müezzinler mahfelinde hünkar mahfelinde ve bir cild kapağında S biçimindeki bulut örneğinin benzerleri ile karşılaşıyoruz.

Topkapı Kara Ahmet Paşa müezzinler mahfeli tavanı

Teknik : Ahşap üzerine altın varaklı kalemişi

Resim : 191- detay 192

Burada da çin bulutları Selimiye Camii müezzinler mahfelindeki gibi altın varaklıdır. S kıvrımlı bulut (Resim:190)'da çinide, (Resim:194)'te cilt kapağında, (Resim:39)'da ahşap üzerine kalemişi gibi değişik yer ve tekniklerde işlenmiştir.

Takkeci Camii, çini pano bordürü

Teknik: Sıraltı boyama

Resim: 219

16 yy. 2'nci yarısı için tipik olan bu panoyu hatayiler, rozetler ve çin bulutlarından oluşan, bir bordür çevreler. Bordür zemini kobalt mavisidir. Rozet

ve hatayilere bağlanan, birleşik ovaller çizen beyaz saplar, yeşil yaprakları taşır. Mercan kırmızısı rozetlere çark-ı felek hareketinde bağlanan çin bulutları, daha önce örneklerini verdiğimiz şekilde S kıvrımlıdır.

Takkeci Camii, (1591)

Teknik : Çini pano, sıraltı boyama

Resim: 157

Yapıdaki çinilerin en ünlülerinden olan üzümlü panoda, birbirine paralel dikey dalga hareketi çizen dallardan biri asma yapraklar, ve üzüm salkımlarını taşırken, diğeri bahar açmış meyva ağacı olarak atlamalı dizilmişlerdir. Yeşil, kırmızı, açık ve koyu maviler, göz akı beyazı zemin üzerinde dengeli bir dağılım içindedirler. Turkuaz incecik bir çizgiden sonra, kobalt mavi zeminli bordür panoyu çevreler. Bordür deseni rozet, karanfil palmeti ve çeşitli kaynaklarda nar çiçeği diye adlandırılan, hatayi üslubunda çiçeklere bağlanan birleşik ovallerden oluşur. S biçimli çin bulutları rozetlere çark-ı felek hareketinde bağlanır. Kırmızı, yeşil ve beyazın kullanıldığı bordür deseni (Resim:219)'daki ile neredeyse aynıdır.

Duvar çinisi, 16 yy. 2.'nci yarısı, İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim: 220

Kadırga Sokullu Camii, çini pano

Teknik : Çini, sıraltı boyama

Resim: 221 a-b

Hatayi üslubundaki süslemede oymalı yapraklar pastel yeşil üzerinde lacivert-beyaz çin bulutları ile dolgulanmıştır.

Çin bulutlu işleme örneğinden detay 16 yy.

Oval madalyon içinde kırmızı-yeşil pars beneği, küçük rozetler ve mavi çin bulutu motifi beraber kullanılmıştır. Madalyonun ortasındaki küçük rozete çark-ı felek hareketinde S kıvrımlı çin bulutu yerleştirilmiştir.

Resim: 222

Yaprak dilimi kenarlı çukur tabak, 1530-35, Özel kolleksiyon çapı : 36.3 cm.

Resim : 223

(Resim 222)'de gördüğümüz küçük rozete bağlanan S kıvrımlı bulut motifi burada, seramik tabakta tekrar karşımıza çıkıyor.

b- Kaplan Postu ve Pars Beneği Motifleri

Katolog No: 45-46

Selimiye Camii, pencere alınlık çevrelerinde

Teknik : Alçı sıva üzerine kalemişi

Resim : 68-69

Geometrik desenli alçı kakma alınlık çevrelerinde, stilize edilmiş sinüsoidal eğriler çizen gri renkli kaplan postu ve kırmızı pars beneği motifleri yer alır. (Resim: 69)'da bordürdeki motifler tek renk, gri ile boyanmıştır.

Sultan Ahmet Camii, çinilerinden

Teknik : Sıraltı boyama

Resim: 224

Selimiye Camii örneklerindeki kompozisyon, Sultan Ahmet Camii'nde kobalt mavisi ile çini üzerinde tekrarlanmıştır. Ancak burada bordür deseni değil bütün yüzeyi kaplayan sürekli tekrar ilkesine dayalı pano deseni şeklindedir.

İstanbul, Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Teknik : Uşak Halısı 17 yy. sonu

Resim: 168

Kırmızı zeminde kaplan postu ve pars beneği motifleri atlamalı olarak bütün zemini kaplar. Halının iç ve dıştaki ince bordüründe natüralist süsleme yer alır.

Süleymaniye Camii, hünkar mahfeli pencere kapağı

Teknik : Ahşap, kakma

Resim: 225

Pars beneği motifi tek sıra halinde yan yana dizilerek kapı kanatlarını çepeçevre sarar.

Sadberk Hanım Müzesi, İstanbul

Teknik: Kenarsız, (İznik işi) seramik çukur tabak, yaklaşık 1540

Resim: 226

Tabak yüzeyini kaplayan kaplan postu ve pars beneği motifleri mavi ve firuze renklidir.

İstanbul, Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Teknik: Saf seccadesi (Edirne Selimiye Camii'nden getirilmiştir.) 16. yy.da Uşak'ta dokunmuştur.

Boyut: 0.58 x 1.119 m.

Resim: 218

Uşak halılarının tipik bir süslemesi olan pars beneği (çintemani) motifli seccadenin zemini kırmzıdır. Benekler ise mavi-beyazdır. Mihrap nişi yumuşak hatlı olup içi rumilerle doldurulmuştur. Hatayili ince bordür sinüsoidal eğriler çizen bir şemadadır. En dıştaki bordür ise çin bulutludur. Seccadede diğer renkler yanında yeşil ve sarı da kullanılmıştır.

c-Örgülü Yazılar ve Örgü (Düğüm) Motifi

Selimiye Camii, ana kubbede örgülü yazı

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim: 1

Mimari ile uyum içinde hazırlanmış olan Selimiye Camii'nin Celi yazıları, Ahmet Karahisari'nin öğrencisi Hasan Çelebi tarafından yazılmıştır. Üç yüzyıl sonra bazı yazılar Edirne'li hattat ve tezhipçi Nakşi Molla Mustafa (ölümü H. 1224-M.1809) tarafından yenilenmiştir. Ana kubbedeki İhlas Süresi onun eseridir. [55]

Süleymaniye Camii, Kubbe yazısı

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim : 227

Tezkiret-ül-Bünyan'da kubbe yazısının Ahmet Karahisari tarafından yazıldığı belirtilmiştir. Burada "Besmele ve Fatır" suresinden ayetler yazılmıştır. "Gökleri ve yerleri zevâl bulmasın diye tutan Allah'tır" yazısı ile Süleymaniye kubbesinde Allah'ın kudret ve azametinin sonsuzluğu anlatılmıştır.[56]

Süleymaniye Camii, mihrabın iki yanında

Teknik: Çini, sıraltı boyama rozetler içinde örgülü yazılar

Resim : 228

Koyu zemin üzerine beyaz renkli hat ile "Fatiha Süresi" yazılmıştır.

Süleymaniye Camii, fil ayakları üzerinde örgülü yazı

Teknik: Mermer üzerine kalemişi

Resim : 229

---

55 Cihan Özsaymer, "Selimiye Camii Yazıları", İlgi, İstanbul Sonbahar 1988, Yıl. 22, N. 55, s. 11

56 Muammer Ülker, "Süleymaniye Camii'ndeki Karahisari Yazıları", Turing, İstanbul. Tem/Aralık, 1978, Sayı : 63/342, s. 16

Siyah zeminli madalyon üzerinde altın yaldızla "Fatiha Süresi" yazılmıştır.

Süleymaniye Camii, yarım kubbe

Teknik : Sıva üzerine kalemişi

Resim : 230

Çevresi geometrik zencerek ve tığlarla sarılı siyah zemin üzerinde altın yaldızla "Hac Suresi 77.ayet" yazılıdır.

Süleymaniye Camii'nden saydığımız bu dört örnekte de az farkla örgü motifi kullanılmıştır.

(Resim : 227)'de görülen yazı, Selimiye ana kubbesindeki (Resim :1) yazı ile büyük benzerlik içindedir. Bu örnekler göstermektedir ki, yazıların içerikleri değişse bile, aynı şema yerine göre büyültülüp, küçültülerek uygulanmıştır. (Resim : 228-229-230)'daki yazılarda örgü motifi neredeyse birbirinin aynıdır.

Kadırga Sokullu Camii, ana kubbe örgülü yazı.

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim : 231

Koyu mavi zemin üzerine altın yaldızla yazılmış "Besmele ve Fatır 41.ayet" örgülü yazının zemini kırmızıdır.

Kadırga Sokullu Camii, mihrabın iki yanında rozetler içinde örgülü yazılar

Teknik : Çini, sıraltı boyama

Resim : 232

Kobalt mavi zemin üzerine yazılar beyazdır. Yeşil ve kırmızı ile yazı renklendirilmiştir.

Kadırga Sokullu Camii, yarım kubbe

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim : 233

Kobalt mavi zemin üzerine altın yaldızla yazılan örgülü yazının göbeğinde yer yer kırmızı da kullanılmıştır.

(Resim : 230)'daki düzen burada da var. Koyu zemin üzerine altın yaldızla yazılan yazıdan sonra, geometrik zencerek ve tığ ile çevrilen yarım kubbe deseni.

Azapkapı Sokullu Camii, ana kubbede örgülü yazı

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim : 234

Burada da "Besmele ve Fatır 41.ayet" koyu renk zemin üzerine altın yaldızla yazılmıştır. Buradaki kubbe bezemesi Kadırga Sokullu Camii ile neredeyse aynı şemadadır.

Rüstem Paşa Camii, ana kubbede örgülü yazı

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim : 3

Koyu renk zemin üzerine Besmele ve Fatır suresinden 41.ayet yazılıdır. Süleymaniye Camii, Rüstem Paşa Camii, Kadırga Sokullu Camii ve Azapkapı Sokullu Camilerinde ana kubbede orta madalyonun içinde "Besmele ve Fatır 41. ayet"'i yazılıdır.

Bu araştırmada sınırlı sayıdaki cami ana kubbelerinin bezemelerinde, madalyon kompozisyonlar içinde hep aynı ayetlerin tekrar edilmesi dikkat çekicidir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.[57]

Saydığımız düğümlü yazı örneklerinde üzerinde durulması gereken bir diğer önemli nokta da, kompozisyon şemalarının benzerliğidir. Burada Türk hat sanatının önde gelen kişilerinden Ahmet Karahisari (1468-1556) ve üslubunu vurgulamak, düğümlü ya da örgülü yazılar arasındaki benzerliği açıklamak için yeterli delildir.

Osmanlı İmparatorluğunun en parlak devri olan Beyazıd, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni devrinde yaşamış olan Karahisari'nin hocası Esedullah Kirmani'dir.[58] "Kalem-i müsenna" ve değişik bir tarzda yazdığı sülüs yazıda şaheser örnekler meydana getirmiştir. Bu yolda onu takibeden manevi oğlu ve talebesi Hasan Çelebi (ölümü 1594'ten sonra) olmuştur. Yaşamı boyunca Yakut ekolünün takipçisi olan Ahmet Karahisari'nin en önemli eserleri içinde Kanuni Sultan Süleyman adına yazdırılan büyük boy bir Kur'an-ı Kerim ve Süleymaniye Camii Kubbe yazısı (örgülü yazı) sayılabilir. Süleymaniye'nin diğer yazıları ve Edirne Selimiye Camii'nin bütün yazıları Karahisari üslubunda Hasan Çelebi tarafından yazılmıştır. Karahisari'nin ölümünden sonra Hasan Çelebi de Şeyh Hamdullah ekolüne dönmüştür. Karahisari üslubu ise, hattat Demirci Kulu'nun Tophane, Kılıç Ali Paşa Camii yazıları ile son bulur.

Camii Kubbe yazısı (örgülü yazı) sayılabilir. Süleymaniye'nin diğer yazıları ve Edirne Selimiye Camii'nin bütün yazıları Karahisari üslubunda Hasan Çelebi tarafından yazılmıştır. Karahisari'nin ölümünden sonra Hasan Çelebi de Şeyh Hamdullah ekolüne dönmüştür. Karahisari üslubu ise, hattat Demirci Kulu'nun Tophane, Kılıç Ali Paşa Camii yazıları ile son bulur.

57 Semra Ögel "Die İnnenflache der Osmanischen Kuppel", Anatolica 5, İst., 1974, s. 224

58 Emin Barın, "Hat Sanatının Başta Gelen Ustalarından Ahmet Karahisari", Şevket Rado, Türk Hattatları, İst. s. 69'dan.

Örgü (Düğüm) Motifi :

Selimiye Camii, tavan kasetlerinden

Resim : 53 -detay

İki yarım şemse ile ortadaki kartuşu birleştiren iki düğüm motifi görülmektedir.

Holbein Tipine giren (Bergama) halılar, 16 yy. başı

İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim : 235-236-237

Halılarında bordürlerinde düğüm motifleri görülmektedir.

Süleymaniye Camii, üst kat kadınlar mahfeli kubbesi.

Resim : 238

Siyah zeminli geometrik süslemeli ongenin çevresinde merkezi doğrular üzerinde irili ufaklı şemse formlarını birleştiren düğüm motifleri siyah ile kırmızıdır.

Edirne Gazi Mihal Camii

Taş üzerine alçak kabartma olarak düğüm motifi işlenmiştir.

Çizim : 1a

6- Natüralist Üslûpta Süslemeler :

Katolog No: 70

Edirne, Selimiye Camii, Şadırvan avlusu revak kubbelerinden bordür deseni

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim: 105

Hatayi üslubunda iyice stilize bir çiçek motifi ile stilize lale motifi atmalı olarak tekrarlanır. Buradaki lale motifi, kalemişlerinde ender görülen naturalist çiçeklere cesaretsiz bir örnek niteliğindedir. Dilimli bordürde yaprak ve çiçekleri taşıyan sapların hareketi, bir çember etrafında sinüsoidal eğriler çizer.

Katolog No: 56

Edirne, Selimiye Camii, mihrap yanındaki (sağ ve sol) dış galerilerde kasetli tavan

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim: 79

İri rozetler, nar çiçekleri ve kıvrık hançer yaprakların arasında laleler, süslemeyi devir üslubuna iyice yaklaştırır. Bu kompozisyonda da sapların hareketi sinüsoidal eğriler çizmektedir.

Katolog No: 57

Edirne, Selimiye Camii,iki yan kapı girişi orta tavan

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim: 81

Kaydırılmış eksenlerdeki şemselerin içinde, devrin üslubuna adın veren naturalist "dört çiçek" ortadaki rozete bağlanmıştır.

Aynı kompozisyonu (Resim: 24) Hünkar Mahfeli tavanlarında kartuşlar içinde görüyoruz.

Katolog No: 17

Edirne, Selimiye Camii, hünkar mahfeli, pencere tavan bordürü

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim: 30

Rozet, lale, sap ve yapraklarından oluşan bordür tek renk kırmızı ile renklendirilmiştir.

Selimiye Camii, iç mekânda pencere sıralarının altında yer alan natüralist süslemeler

Resim : 121 -detay 122

Selimiye Camii'ndeki bu örnekler yapının özgün süsleme programına dahil edilmemekle birlikte, topraktan çıkan lale, yaban gülü, süsen (iris) gibi çiçekler ve elma ağacı motifi devir üslubunun özelliklerini taşımaktadır. Elma ağacı, yeşil yaprakları ve kırmızı meyvaları ile hünkâr mahfelindeki çini elmalı panonun kalemişi tekniğinde bir tekrarı gibidir. (Resim : 88) Ayrıca 16 yy. 2'nci yarısına tarihlenen bir Kemha kaftanda da (Resim : 239) elma ağaçlı kompozisyonun dokuma tekniğine uygun değişik bir uygulamasını görmekteyiz. Elma ağacının yanında yer alan süsenin en güzel örneklerini 16 yy. ortalarından itibaren tezhip sanatında görüyoruz. Örneğin; Karamemi'nin Muhibbi Divanı'nda çok sık karşımıza çıkıyor. Bazen lalelerle birlikte bir kökten çıkarken bazen yalnız süsen ve yapraklarının toprak üstü görüntüsü resmedilmiştir. Yine 16 yy. 2'nci yarısından Şehzade Mehmed için hazırlanmış bir lake cildin iç yüzünde bahar açmış meyva ağacı, gül, lale, sümbül, karanfil, menekşenin yanında süsenlerle bir bahçe görüntüsü verilmeye çalışılmıştır.[59] (Resim : 240) Selimiye Cami'ndeki süsen yeşil yaprakları, morumsu çiçeği ile saydığımız tezhip örnekleri ile benzerlik gösterir. Ayrıca 16 yy. sonlarına doğru çinilerde de aynı motif görülmeye başlar.

Karamemi'nin imzasını taşıyan naturalist üslubunun bu cennet bahçelerini anımsatan örneklerine bağlayabileceğimiz Selimiye'deki kalemişleri, muhtemelen 18 yy.'da mahalli Edirnekâri ustaları tarafından yapılmış da olabilir. Zira; Edirnekâri dolap kapaklarında (Resim: 241) ve Edirne'deki başka camilerde de Edirnekâri çiçek buketlerini hatırlatan örneklere rastlıyoruz. (Resim : 123, Ayşekadın Camii, 1469, pencere üstü).

---

59 Yıldız Demiriz, Osmanlı Kitap Sanatında Naturalist Üslupta Çiçekler, İst.1986, s. 66

Edirne Selimiye Camii kalemişlerinde saydığımız bu örnekler dışında naturalist süsleme uygulanmamıştır. Ancak yapıdaki çinilerde, naturalist süslemenin en güzel örnekleri bulunmaktadır. Özgün bir çini programı gösteren hünkar mahfelindeki elmalı pano, kökünden laleler fışkıran bahar dallı meyva ağaçları ve madalyonlar içindeki çiçek buketleri, minber köşkünün arka duvarındaki lacivert zemin üzerinde beyaz çiçekli, bahar dallı pano, kadınlar mahfeli kemer köşelerinde yerine göre hazırlanmış, bahar açmış meyva ağacı kompozisyonları devrin üslubunu yansıtan tipik örneklerdir.

Hünkar mahfeli girişi sol duvar üstü, çini elmalı pano

Resim: 88

Sıraltı boyama tekniğinde, yerine göre hazırlanmış naturalist üsluptaki panoda, kahverengi ağaç gövdesi ve dallar, kırmızı meyveler ve yeşil yapraklarla donanmıştır. Ağaç kökünden fışkıran kıvrık hançer yapraklar ise kırmızı, yeşil ve mavi ile renklendirilmiştir. Yine aynı renklerle boyanmış lale, karanfil, sümbül ve zerenler ağaç gövdesini iki yandan kuşatır. Panodaki kompozisyonda simetriden kaçınma eğilimi sezilir.

Hünkar mahfeli girişi, sol duvarın iki ucundaki bahar dallı çini pano

Resim: 89

Çevresi hatayi ve naturalist üslupta çiçeklerden oluşan bir bordürle çevrili olan panoda, dar uzun alan üstten rumili iki köşelikle kapatılmıştır. Gövde ve dalları kahverengi olan ağacı, kırmızı ve açık mavi bahar çiçekleri ve yeşil küçük yapraklar donatmıştır. Ağaç gövdesine uzanan, kökten çıkan hançer yapraklar kırmızı, yeşil ve mavi ile boyanmıştır. Biri kırmızı, ikisi mavi renkli üç lale, bir dal sümbül ve iki dal zeren yukarı doğru uzanırlarken kökteki bazı yapraklar ve mavi renkli iki lale aşağı sarkmaktadır.

Hünkar mahfeli, sol duvarda çini pano

Resim: 177

Lacivert zeminli, orta damarına bahar dalı yerleştirilmiş, oymalı yaprak dolamalar arasına kancalarla tutturulmuş çiçek buketleri yerleştirilmiştir. Değişimli sıralar halinde üç farklı buketteki çiçekler, simetri esasına uygun kompoze edilmiştir. Lacivert üzerine kırmızı benekli iki lalenin ortasında ve iki yanda stilize başka çiçekler yer alır. Zümrüt yeşili, mercan kırmızısı ve kobalt mavi panoya hakim renklerdir. Bir başka buket ise kırmızı karanfil ve lacivert lalelerden oluşur. Bir diğeri gül, karanfil gonca ve bahar çiçeklerini derlemiştir.

Panonun lacivert zeminli bordüründe de rozet ve nar çiçeklerinin yanında, yaprak içlerinde lale ve karanfiller vardır.

Hünkar mahfeli, çini pano

Resim: 84

Çevresi helezoni kıvrımlı saz üslubunda bir bezeme ile sarılı, kırmızı zeminli, dilimli madalyonun içi mavi, yeşil ve beyazlarla renklendirilmiş gül goncası, lale ve bahar dalları ile dolgulanmıştır. Madalyonun dikey ekseninde hatayi üslubundaki bir motife agrafla tutturulmuş ince, beyaz saplar, madalyonun alt ucunda çiçeklerin sapları ile birleşir.

Hünkar mahfeli, çini pano

Resim: 82-171

Lacivert dilimli oval madalyon içinde, kırmızı kontrast oluşturan beyaz bahar dalları, laleler ve stilize iki çiçek topraktan çıkmış gibi betimlenmiştir.

Hünkar mahfeli, tepelik çinisi

Resim: 85

Yerine göre hazırlanmış tepeliğin ortasında çevresi üç sıra yaprak dizileriyle çevrili, oval formun içi, lacivert zemin üzerine kırmızı, beyaz ve yeşille renklendirilmiş naturalist çiçek buketleriyle dolguludur. Oval formun ortasında

dikey eksen oluşturan gül goncasının simetrik iki yanında kırmızı renkli, açmış iki gül motifi ve yaprakları naturalist süslemenin tipik örneğidir. Güllerin dışında iki lale ve bahar çiçekli iki dal, buketi tamamlar.

Kadınlar mahfeli kemer köşeliklerinde üçgen çini pano

Resim: 83

Çevresi lacivert zeminli bir bordürle çevrili, yerine göre hazırlanmış panoda, ortaya yerleştirilen kahverengi gövdeli bahar açmış ağacın kökünden yaprak ve iki kırmızı lale motifi yükselir. Beyaz zemin ve mavi bahar çiçekleri ile zıtlık oluşturan laleler, ağaç gövdesini simetrik iki yandan sarar.

Selimiye Camii, Resim: 169, Topkapı Takkeci Camii, Resim: 170

Kadırga Sokullu Camii, (Resim: 181)'de kaydırılmış eksenlerindeki oval madalyonların içi de bu dört çiçekten derlenmiş buketlerle dolgulanmıştır.

Kılıç Ali Paşa Camii, çini pano (1580)

Teknik: Sıraltı boyama

Resim: 242

Selimiye Camii sıva üstü örneklerinde gördüğümüz (Resim: 79-30-81-24) lale motiflerinin bir benzeri ile çinide, bir çiçeğin tohum kısmı yerine konulan oval, dilimli madalyon ortasında, bir kökten çıkan üç lale motifi ile karşılaşıyoruz. Kabarık mercan kırmızısı üzerinde beyaz laleler zemin rengiyle kontrast oluşturmaktadır. Ayrıca Selimiye Camii çinilerinden (Resim: 176) bir bordürde, oymalı yaprağın orta damarına yerleştirilen kırmızı lale motifi de yukarıda saydığımız örneklere dahil edilebilir özelliktedir.

Takkeci Camii, çini pano (1591)

Resim: 219

Mavi, beyaz, kırmızı ile renklendirilmiş kase içine oturtulmuş kulplu vazonun zemini mercan kırmızısıdır. Vazo geleneksel rumili bir kompozisyonla

dolgulanmıştır. Rumiler beyaz olup yer yer yeşille renklendirilmiştir. Vazodan çıkan çiçekler hatayi üslubundadır. Vazonun iki tarafında topraktan fışkıran naturalist üslubun dört çiçeği gül, lale, sümbül, karanfil yanında menekşeler vazonun geleneksel rumi süslemesiyle zıtlık oluşturur. 16.yy. 2.'nci yarısı Osmanlı sanatı çiçek dağarcığını[60] tüm zenginliği ile burada bulmaktayız.

İstanbul, Rüstem Paşa Camii (1561), çini pano

Teknik: Sıraltı boyama

Resim: 243

16. yy. çini sanatının en güzel örneklerinden biri olan panoda, lacivert zemin üzerinde beyaz bahar çiçekleri açmış iki ağaç figürü yer alır. Ağaçların dibinden devrin naturalist üslubunu aksettiren bütün çiçekler, kıvrık hançer yapraklar adeta fışkırmaktadır. Yaprakların orta damarları sümbül dalları ile dolgulanmıştır. Laleler ise pars beneği-kaplan postu motifleriyle süslenmiştir. Gonca ve açmış güller, zerenler, sümbüller, üzüm salkımı ve narlarla cennet bahçesini anımsatır güzelliktedir. Panonun diğer bir özelliği simetriden uzaklaşmasıdır.

Mimar Sinan'ın yaptığı camiler içinde, Rüstem Paşa'da baninin isteği doğrultusunda olsa gerek, çininin çok yoğun, mimariyi etkileyecek biçimde kullanıldığı görülür. İznik ve Kütahya'da üretilen çini kaplamalar farklı kalitelerde ve desenler farklı üsluplardadır. Rüstem Paşa Camii çinilerinde, Saray Sanatının bütünlüğü içinde geleneksel rumili üslup, Şahkulu'nun saz üslubu ve Karamemi'nin naturalist üslubunu birlikte görmekteyiz.[61] Burada çini süsleme programı belli bir düzen göstermez. Oysa Selimiye' de tüm süsleme programı belli bir düzen içerisinde mimariyi ezmeyecek biçimde uygulanmıştır.

Kemha Kumaş, 16. yy. 2' nci yarısı

Resim: 185-b

---

60 Yıldız Demiriz, "Takkeci İbrahim Ağa Camii ve Çinileri", Kalebodur Takvimi, İst. 1992

61 Şerare Yetkin, "İstanbul Rüstem Paşa Camii Çinileri Üzerinde Bazı Gözlemler ve Saray Nakkaşlarının Bu Çiniler Üzerinde Etkisi", İş Bankası Kültür ve Sanat 4, s. 15-22.

Oval madalyonlar içinde lale, karanfil, gül ve zeren motifleri bir kökten çıkar. Çiniler de örneklerini verdiğimiz türden bir kompozisyondur. (Resim: 177).

Kemha kumaş, 17. yy. ilk yarısı 124x68 cm.

Resim: 244

Kırmızı zemin üzerine açık mavi konturlu beyaz hançer yaprakların orta damarına sümbül dalı yerleştirilmiştir. Bunu Rüstem Paşa Camii (1561) çinilerinde de (Resim: 243)'de görmüştük.

Kemha Kumaş, 17. yy. ilk yarısı, 46x43 cm.

Resim: 245

Gül goncası ve yaprakları, sümbül dalları, karanfil ve bahar dalları naturalist süslemenin kumaşlardaki güzel bir örneğini vermektedir.

Edirne Selimiye Camii'nden getirilmiş bir Saf Seccadesi, 16. yy. (Uşak'ta dokunmuştur.) Boyut: 9.85x156 m.

Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim: 120

Ortada oval madalyon içinde karanfil ve lale motiflerinden bir buket yer alır. Üstten sathi bir nişle çevrili lacivert zemin, bahar açmış iki ağaç figürü ve kökünde yine lale, karanfil motifleri ve hançer yapraklar yeralmıştır. Üst ortadan içi rumili bir kandil figürü zincirlerle aşağı sarkmaktadır. Koyu sarı zeminli nişler gül, lale, karanfil dalları ile sarılıdır. Buradaki madalyon içindeki naturalist ççekler ve zemindeki bahar dalları Selimiye Camii, çini panoları ile üslup birliği içindedir.

Topkapı Sarayı Kütüphanesi, EH: 2851

Lake Kitap cildi kapak içi

Resim: 240

Bahar açmış meyva ağacı, gül ağacı, lale, karanfil, sümbül, menekşe ve zambak çiçekleri topraktan çıkmış, bahçe görüntüsünde yanyana ve üst üste dizilmişlerdir.

Sultan Ahmet Camii, 17. yy.

Teknik: Sıva üzerine kalemişi

Resim: 160-162-161-163

Sultan Ahmet Camii'nde çeşitli yerlerdeki sıva üstü kalemişlerinde karanfil ve lale motifi ile sık karşılaşıyoruz. Kalemişleri yenilenmiş olan yapıda renklerin özgünlüğü tartışılsa da, motiflerin genellikle aslına uygun olduğu bırakılan sıva örneklerinden anlaşılmaktadır. Geleneksel rumili üslup, hatayi üslubu ve naturalist süslemelerin birlikte kullanıldığı yapıda motiflerin, klasik inceliklerini yitirmeye başladığını tespit ediyoruz.

Sultan Ahmet Camii

Teknik: Ahşap üzerine altın varaklı kalemişi

Resim: 158

Bordürde lale ve karanfil motifleri hatayilerle birlikte kullanılmıştır. Hançer yaprakların ortasına bahar dalı yerleştirilmiştir.

Sultan Ahmet Camii

Teknik: Mermer üzerine rölyef, altın yaldız boyalı

Resim: 164-165

Hatayilerle karanfil ve lale motiflerini hançer yapraklarla girift kompozisyonlar içinde görüyoruz. Bu irileşmiş, abartılı süslemeler, klasik etkinin zayıflamakta olduğunu göstermektedir.

Sultan Ahmet Camii, fil ayağında çeşme ayna taşı

Teknik: Mermer üzerine rölyef

Resim: 246

Naturalist üslubun "dört çiçeği" bir saksıdan çıkmaktadır.

V- SONUÇ

Mimar Sinan'ın yapılarında mimari ile süsleme arasındaki uyum ve denge hemen göze çarpar. Bu uyuma Osmanlı sanatının klasik dönemi olarak kabul edilen 16. ve 17.yy. başlarındaki bütün yapılarda dikkat edilmiştir. Edirne Selimiye Camii'nde de dolu-boş alanlar gözü yormayacak bir biçimde dengelenmiştir.

Selimiye'deki çinilerin çoğu, bazı eksik parçalar dışında ilk yapılışlarındaki güzellik ve sağlamlıktadır. Mermer rölyef ve oymalar hatta ahşap üzerine kalemişi tekniği ile bezeli müezzinler mahfeli özgün süslemeleriyle oldukça iyi durumdadır. Ancak sıva üzerine yapılan kalemişleri, süsleme teknikleri içinde en dayanıksız olanıdır. Yanlış müdahaleler ve zamanın yıpratıcı etkisiyle Selimiye'de de günümüze pek az özgün kalemişi örneği kalabilmiştir.

1983-1985'teki Vakıf İnş.'ın yaptığı restorasyonda barok desenler temizlenip sıva raspaları sırasında en alt zeminde tespit edilen özgün kalemişi süslemeler, bugünün teknikleriyle yenilenmiştir. Geleneksel boya ve sıvadaki organik malzemenin analizi çok zor olduğu ve orijinal renk pigmentleri bulunamadığı için, aslına en yakın malzeme ile yetinilmiştir. Sıvaları tamamen dökülmüş desen çıkmayan alanlarda ise, yapının süsleme programına uygun, özgün örneklerden derlenen kompozisyonlar uygulanmıştır. Bu tür uygulamalar, tezyinat ve hat konusunda uzman öğretim üyelerinin danışmanlığı ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun kararı ile yapılmıştır.

Selimiye Camii gibi büyük ve önemli bir eserde çeşitli yıllarda ve farklı ekiplerle yapılan restorasyonlar yerine, baştan sona aynı restorasyon ekibi tarafından yapılacak bilinçli araştırmalar sonucundaki uygulamalar muhakkak ki daha sağlıklı olacaktı. Simetrik olan yapıda bir yerde bulunan özgün desen diğer tarafta daha az bulguya rağmen kullanılabilecekti. Selimiye Camii'nin son restorasyonunu bu doğrultuda değerlendirmek daha hakça olacağı gibi, diğer

yapılardaki restorasyonların aslına uygunluğunu sağlamak bakımından da faydalı olacaktır inancındayız.

Sinan yapılarında kubbe içleri genellikle göbekte bulunan bir yazının çevresinde gelişen bir süsleme ile bezelidir. Ahşap mahfel tavanlarının çoğu kasetli ya da geometrik bölünmeli olup bezemelerde, diğer renklerin yanında altın yaldız da kullanılmıştır. Pencere alınlıkları çini kaplama dışında alçı kakma veya kalemişidir. Cami girişlerinde Kadırga Sokullu ve Takkeci Cami'lerinde olduğu gibi yerine göre hazırlanmış cilt üst kapağını andıran kalemişi panolar sık sık karşımıza çıkar.

Mimar Sinan'ın eserlerindeki kalemişlerinde geleneksel Türk Süsleme motiflerine; rumi-hatayi üslûbundaki süslemelere ağırlık verilmiştir. 16 yy. 2'nci yarısında gelişen naturalist üslûbun çiçek motiflerine çinilerde çok sık rastlamamıza rağmen, kalemişlerinde çok ender karşılaşıyoruz. Kubbe, kemer gibi düz olmayan, iç bükey yüzeylerde eğri çizgilerle oluşan geleneksel Türk süsleme örnekleri kullanılmıştır. Lale ya da karanfil motifi gibi natüralist çiçeklerin kullanımı daha çok düz ve alçak tavanlarda karşımıza çıkıyor.

Edirne Selimiye Camii kalemişleri incelendiğinde kompozisyonların yerlerine göre tasarlanıp uygulandığı görülür. Gözden uzak pencere ve mahfil tavanları, konsolların araları bile yapıdaki estetik bütünlüğü devam ettiren kalemişi örneklerini gizler.

Selimiye Camii kalemişleri, klâsik devrin diğer mimari ve küçük eserlerindeki süsleme örnekleriyle karşılaştırıldığında kompozisyon ve motiflerdeki benzerlik, bize desenlerin aynı atölyelerde üretildiğini gösterir. Saray üslûbu başkent dışında bir hünkar camiinde en güzel örneklerini vermektedir. Klâsik devrin bu en seçkin yapısında, devir üslûbunu tayin eden saray nakkaşlarından Baba Nakkaş, Şahkulu ve Karamemi üslûbunun birarada uygulanışı ile özgün bir süsleme programı yaratılmıştır.

Saray atölyelerinde hazırlanan desenler önce tezhip sanatında uygulanmış, daha sonra çeşitli teknik ve malzemede değişik boyutlarda, değişik yerlerde tekrarlanmıştır. Örneğin Selimiye'de kalemişi tekniğinde çalışılmış oval madalyonlu bir kemer deseni; devrin kumaşlarında ve 17. yy. başlarında Sultan Ahmet Camii çinilerinde görülebiliyor.

Selimiye Camii kalemişleri ve devir üslûbu içinde incelediğimiz rumi-hatayi ya da saz üslûbundaki süslemeler, tıpkı geometrik süslemenin başlangıç ve bitiş noktası göstermeyen kuruluşu gibi sonsuzluğa doğru yayılırlar. Sınırlı sayıdaki geometrik şema yıllar boyu çeşitli üsluplara zemin oluşturmuş, üslup değişimleriyle motifler farklılaşsa bile, geometrik şemalar değişmeyip, sayısız kompozisyonda ölçüleri büyültülüp, küçültülerek kullanılmışlardır.

15 yy.'dan 18 yy. sonuna kadar kullanılan rumi-hatayi üslubundaki süslemeler devirlere göre değişiklikler gösterir. Fatih devrinde Uzakdoğu'un yuvarlak hatlı motiflerine benzer çiçek ve yapraklar, II. Bayezid devrinde daha sivri ve daha karmaşıktır. Ayrıca geometrik soyut formlar giderek tabiata yaklaşan bitkisel süsleme unsurlarına dönüşmekte, motiflerin boyutları giderek irileşmekte ve nihayet Selimiye Camii kalemişlerinde olduğu gibi , kompozisyonlar bir tablo gibi izlenebilmektedir. Klâsik devrin sonlarına doğru kalemişlerinde natüralist çiçeklere sıklıkla yer verilirken, motifler iyice irileşip kabalaşmaktadır. Sultan Ahmet Camii kalemişlerinde devrin son sözünü söyleyen bu tür örnekleri izleyebiliriz.

VI- ABSTRACT

Selimiye Mosque which is the "masterpiece" of the Architect Sinan is decorated under the supervision of Sinan himself.

The symmetrical placements of the ornaments are in coherence with the symmetrical plan of the building itself. The compositions are formed in accordance with the shapes of the surfaces which they decorate. The wall decorations of Selimiye Mosque constitute a synthesis of the styles of the artists Baba Nakkaş, Şahkulu and Karamemi, and they are in a striking resemblance to the other architectual decorations, and the ornaments of the books, carpets and textures which all belong to the "style of the time".

The designs created by the Palace artists are first used to decorate the books, then applied in several other places with various techniques and materials. The Palace style of the capital is magestically presented in this magnificent Edirne building.

The wall decorations of Selimiye Mosque and the ornaments which are in the styles of rumî-hatayî or reed (all classified in the "style of the time") like in the geometrical decorations, are all in harmony with the principal of infinitum. Several styles are formed on the basis of rather small number of geometrical schemes. The patterns differed by the evolution of styles, but the underlying geometrical schemes remained the same which have been employed in numerous compositions in various sizes.

VII-KAYNAKÇA

- AKAR Azade-Cahide KESKİNER, Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif, İst., 1978
- Anadolu Uygarlıkları 40.Fasikül, Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi, İst., 1985
- ARSEVEN C. Esad, Les Arts Decoratifs Turcs, İst., 1952
- ARSEVEN C. Esad, Türk Sanatı, İst., 1977
- ASLANAPA Oktay, Türk Sanatı, İst., 1984
- ASLANAPA Oktay, Türk Halı Sanatının Bin Yılı, İst., 1987
- ASLANAPA Oktay, Osmanlı Devri Mimarisi, İst., 1986
- ASLANAPA Oktay, Osmanlı Devri Cilt Sanatı, "Türkiyemiz", İst., 1982 Ekim
- ATASOY Nurhan- Julian Raby İznik Seramikleri, İst., 1989
- BARIŞTA Örçün, Türk El Sanatları, Sanat Eserleri Dizisi, Ankara, 1988
- BATARI Ferenc, "Macaristan Uygulamalı Sanatlar Müzesindeki Türk Halıları" Sanat Dünyamız, S. 11, İst., 1977, Eylül
- BERKER, Nurhayat, "İşlemeli Kavuk Örtüleri", Sanat Dünyamız, Yıl.4, S.11, İst., 1977, Eylül
- BİLGİN Ülkü, "Saf Seccadeleri", Kültür Bakanlığı Sanat, S.6, İst.,1977, Haziran
- BİNARK İsmet, "Tezhip Sanatı ve Kitapçılık Tarihimizde Fatih Devri Tezhipleri", Türk Kültürü Dergisi, C.7, S.75
- BİRKAN Çelen,(der.) Edirne Selimiye Camii Restorasyonu, Restorasyon Belgeleri Dizisi 1, İst.,1990
- ÇAĞMAN Filiz, "Mimar Sinan Döneminde Ehl-i Hiref Teşkilatı", Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İst., 1988

- ÇAĞMAN Filiz, "Saray Nakkaşhanesinin Yeri Üzerine Düşünceler", Sanat Tarihinde Doğudan Batıya-Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri, İst., 1989, s.35-44
- ÇAĞMAN Filiz, "Kanuni Dönemi Osmanlı Saray Sanatçıları Örgütü Ehl-i Hiref", Türkiyemiz Dergisi, S.54, İst., 1988
- ÇETİN Erol, "Selimiye Camii, Müezzinler Mahfeli", Vakıflar, 3. Vakıflar Haftası Armağanı
- DEMİRİZ Yıldız, "Türk Sanatında Bahar Açmış Meyva Ağacı Motifi", F. Milli Türkoloji Kongresi, 1978 Tebliğler, İst., 1980, s.382-400
- DEMİRİZ Yıldız, "Mimar Sinan'ın Yapılarında Kalemişleri", VI. Vakıf Haftası Türk Vakıf Medeniyeti Çevresinde Mimar Sinan ve Dönemi Sempozyumu, İst., 1988, s. 315-324
- DEMİRİZ Yıldız, "Sinan Mimarisinde Bezeme", Mimarbaşı Koca Sinan'ın Yaşadığı Çağ ve Sinan'ın Eserleri, İst., 1988
- DEMİRİZ Yıldız, "16.yy. Türk Süsleme Sanatında Natüralist Akımın Gelişmesi", Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı, İst., 1988
- DEMİRİZ Yıldız, "Klasik Dönem Osmanlı Yapılarının Gizlediği Süslemeler", Kültür ve Sanat 2/30, Türkiyemiz, İş Bankası
- DEMİRİZ Yıldız, Osmanlı Kitap Sanatında Naturalist Üslupta Çiçekler, İst.,1986
- DEMİRİZ Yıldız, Osmanlı Mimarisinde Süsleme Erken Devir, İst., 1979
- DİDİNAL Tülin, "Bir Süsleme Sanatı, Osmanlı Tezhipleri", Kültür ve Sanat 8, Türkiye İş Bankası, Aralık 1990
- ERBEK Güran, "Hayat Ağacı Motifi", Antika, S.15, İst. Yıl.2
- ERSOY Ayla, "Osmanlı Saray Kilimleri", İlgi, S.61, İlkbahar 1990
- ERTUĞRUL Özkan- Selda KALFAZADE, "Kandil ve Kandilin Motif Olarak "

Anadolu Türk Sanatında Kullanımı Üzerine" Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt.2, S.5, İst., 1989

- GÖKÇE Birsen, "Rumi Motifler ve Rumili Desenlerde Çizim Kuralları", Antika, Yıl.3, s. 30-38

- GÜRSU Nevber, Türk Dokumacılık Sanatı Çağlar Boyu Desenler, İst., 1988

- HASOL Doğan, Mimarlık Sözlüğü, İst., 1979

- KANTARCIOĞLU Serda, "Bir Çift Dolap Kanadındaki Ahşap Üstü Kalemişi", Türkiyemiz Dergisi, Kültür ve Sanat, Yıl.23, S.70, İst., 1993

- MÜLÀYİM Selçuk, Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler, Ank. 1982

- MAHİR Banu, "Kanuni Döneminde Yaratılmış Yaygın Bezeme Üslûbu. Saz Yolu", Türkiyemiz Kültür ve Sanat Dergisi, S.54, İst., 1988

- MAHİR Banu, "Saray Nakkaşhanesinin Ünlü Ressamı Şah Kulu ve Eserleri" Topkapı Sarayı Müzesi, Yıllık 1, İst., 1986

- NEMLİOĞLU Candan, "Kalem İşi Teknikleri", Antika, Y.2, S.17.

- ÖCAL Ersin, İstanbul Camilerinde Kalemişleri (Basılmamış Lisans Tezi) İst. Üniv. Edb. Fak. Sanat Tarihi Böl., İst., 1973

- ÖGEL Semra "Die Innen flache Der Osmanischen Kuppel", Anatolica 5, İst., Mai. 1974

- ÖZ Tahsin, Türk Kumaş ve Kadifeleri I XIV-XVI yy., İst., 1946

- ÖZ Tahsin, Türk Kumaş ve Kadifeleri II XVII-XIX yy. ve Kumaş Süslemesi, İst., 1951

- ÖZ Tahsin, İstanbul Camileri Cilt I-II, İst., 1987

- ÖZ Tahsin, "Sultan Ahmet Camii ve Tezyini Hususiyetleri", Vakıflar Dergisi,

S.1, Ank., 1939

- ÖZDENİZ Engin, "Türk Cilt Sanatı", Sanat Dünyamız Yıl.7, S.21, İst. Ocak, 1981
- ÖZSAYINER Z.Cihan, "Ahmet Karahisarı-Afyon Karahisarlı Ahmed Şemseddin Efendi", Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt. 1, S.1, İst., 1987
- ÖZSAYINER Z.Cihan, "Süleymaniye Yazıları", İlgi, Yıl. 22, N.54 İst., Yaz 1988
- ÖZSAYINER Z.Cihan, "Üsküdar Atik Valide Camii Yazıları", İlgi, Yıl.24, İst., Kış 1990, s. 60
- ÖZSAYINER Z.Cihan, "Selimiye Camii Yazıları", İlgi, Yıl.22, N.55, İst.,Sonbahar
- PELİT Türkan, "Vakıflar Kilim ve Düz Dokuma Yaygılar Müzesinden 16-17 yy. Osmanlı Saray Sanatı Üslubunda Desenli İki Kilim", Antika, Yıl.2, S.3
- RADO Şevket, Türk Hattatları, İst., 1986
- SAKALLIOĞLU Gülseren, Çocuk Kaftanları ve Elbiseleri (Basılmamış Lisans Tezi), İst. Üniv. Edeb. Fak. Sanat Tarihi Böl., İst., 1973
- SEVİN Nureddin, "Saray Kaftanları", Sanat Dünyamız, Yıl. 1, S.3
- SINAV Rezzan, İstanbul Abideleri ve Edirne Selimiye Camii'nde Bahar Dalı ve Meyva Ağacı Kompozisyonlu Çiniler, (Basılmamış Lisans Tezi) İst. Üniv. Edeb. Fak. Sanat Tarihi Böl., İst., 1972
- SİNEMOĞLU Nermin, "Mimar Sinan Dönemi Duvar Çiniciliğinin Tekniği ve Gelişimi", Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı, İst., 1988
- SİNEMOĞLU Nermin, "Mimar Sinan Dönemi Duvar Çinilerine Biçim-Mekan, Satıh, Renk ve Perspektif Açılarından Bakış", Mimar Başı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri, İst., 1988
- SİNEMOĞLU Nermin, "Kanuni Çağı Duvar Çinilerinin Kompozisyon Düzeni Açısından Üslup Tahlili", Sanat Tarihi Yıllığı V., İst., 1972-1973

s. 241-259

- SÖNMEZ Zeki, Mimar Sinan ile İlgili Tarihi Yazmalar-Belgeler, İst., 1988, s.56-111

- SÖZEN Metin-Uğur TANYELİ, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, İst., 1986

- SPUHLER Friedrich, İslamic Carpets and Textiles in the Keir Collection, London, 1978

- SÜSLÜ Özden, "Topkapı Sarayı ve Türk İslam Eserleri Müzelerinde Bulunan 16.yy ait Osmanlı Minyatürlerindeki Kumaş Desenlerinin İncelenmesi" Sanat Tarihi Yıllığı VI., İst., 1976, s. 215-278

- SÜSLÜ Özden, "İstanbul Üniversitesi Kitaplığı Müzesindeki 16.yy. ait Osmanlı Minyatürlerindeki Kumaş Desenleri Üzerine Bir Deneme", Sanat Tarihi Yıllığı V., İst. 1972-1973, s. 547-578

- TANINDI Zeren, "Mimar Sinan Çağında Tasvir", Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı, İst., 1988

- TEZCAN Hülya, "Osmanlı Saray Yaygıları, Nihaliler, Seccadeler, Yolluk ve Duvar Askıları", Cilt.1, S.50

- UZUN Leyla, Edirne Camilerinde Kalemişleri, (Basılmamış Lisans Tezi), İst. Üniv. Edeb. Fak. Sanat Tarihi Böl., İst., 1971

- ÜLKER Muammer, "Süleymaniye Camii'ndeki Karahisarı Yazıları", Turing, S.63/342, Tem. Aralık, 1978

- ÜNVER A. Süheyl, Fatih Devri Nakışhanesi ve Baba Nakkaş Çalışmaları, İst., 1958

- VARDAR Zuhal, Ramazan Efendi ve Takkeci Camilerinin Mimari Süslemelerinde Üslûp Birliği, Bil. Uz. İst. Üniv. Sosyal Bilimler Enst., İst., 1989

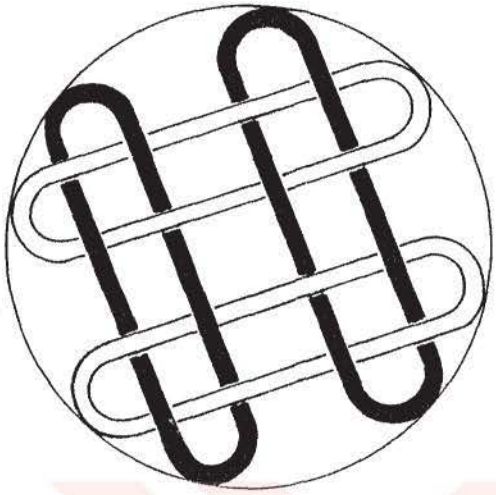
- YANAR Buket, Süleymaniye Külliyesi Süslemelerinde Üslûp Birliği, Bi. Uz. İst.

Üniv. Sosyal Bilimler Enst., İst., 1989

- YETKİN Şerare, "Türk Çini Sanatından Bazı Önemli Örnekler ve Teknikleri", Sanat Tarihi Yıllığı I, İst., 1965, s. 60-100
- YETKİN Şerare, "Türk Kilim Sanatında Yeni Bir Gurup, Saray Kilimleri", Belleten XXXV/138, (Nisan 1971'de ayrı basım), Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ank., 1971.
- YETKİN Şerare, Türk Halı Sanatı, İst., 1974
- YETKİN Şerare, "Osmanlı Saray Üslubundaki Kilimler", Belleten XVII/165, İst., 1978
- YETKİN Şerare, "Osmanlı Saray Sanatı Üslubundaki Kilimlerden Yeni İki Örnek", Vakıflar Dergisi, Ank., 1981
- YETKİN Şerare, "Türk Halı Sanatında Bir Teknik Özellik", Vakıflar Dergisi XIV. Ank., 1982
- YETKİN Şerare, "Mimar Sinan Eserlerinde Çini Süsleme Düzeni", Mimar Başı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Sinan'ın Eserleri, İst., 1988
- YETKİN Şerare, "İst. Rüstem Paşa Camii Çinileri Üzerinde Bazı Gözlemler ve Saray Nakkaşlarının Bu Çiniler Üzerinde Etkisi", İş Bankası Kültür ve Sanat 4.
- YETKİN Şerare, "Türk Halı ve Kumaş Sanatı", Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı, Ank., 1993, s. 311-342

VIII- GEOMETRİK ÇİZİMLER

Çizim : 1

a- Gazi Mihal Camii'nde taşa işlenmiş düğüm motifi

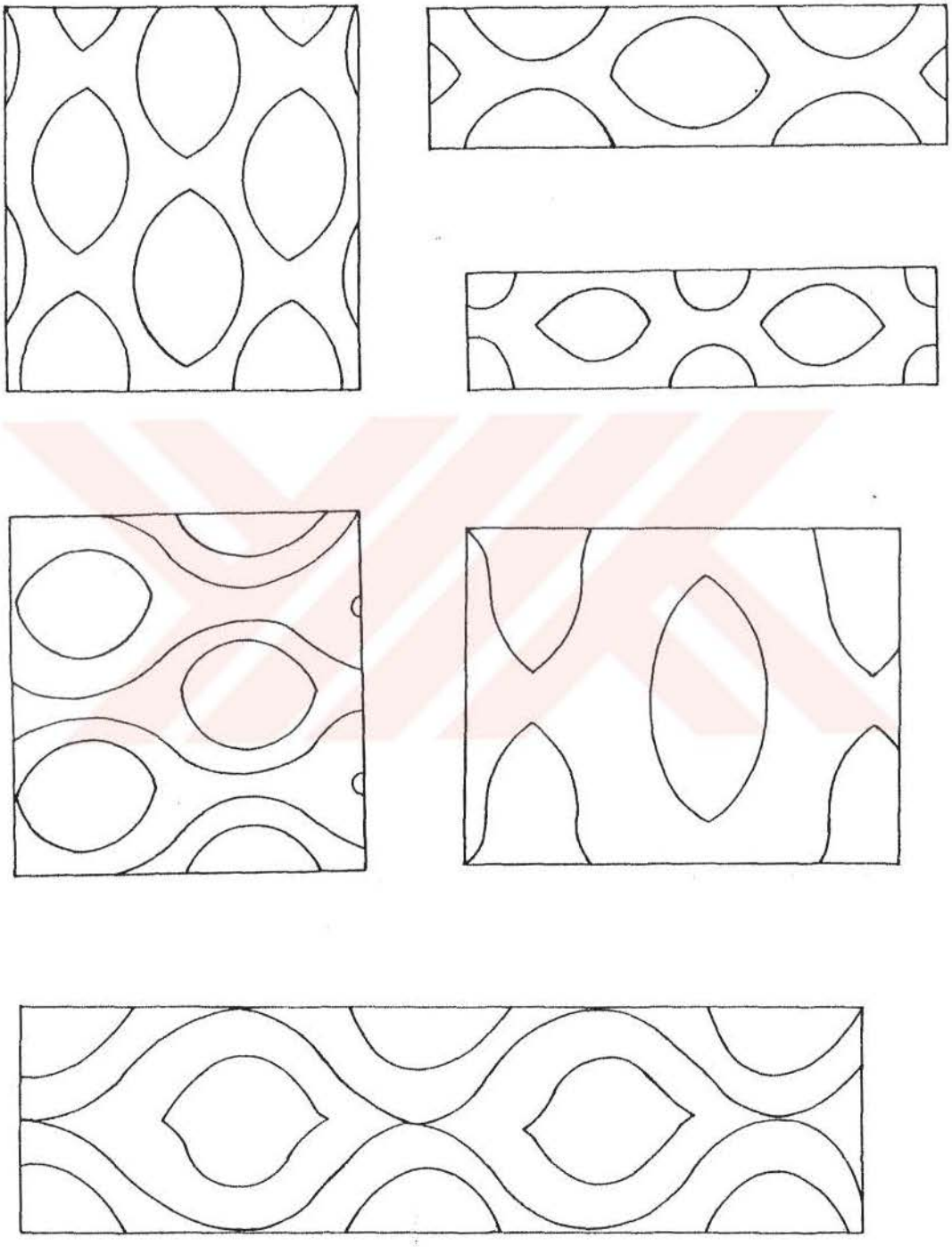
b- Tıp Sembolü

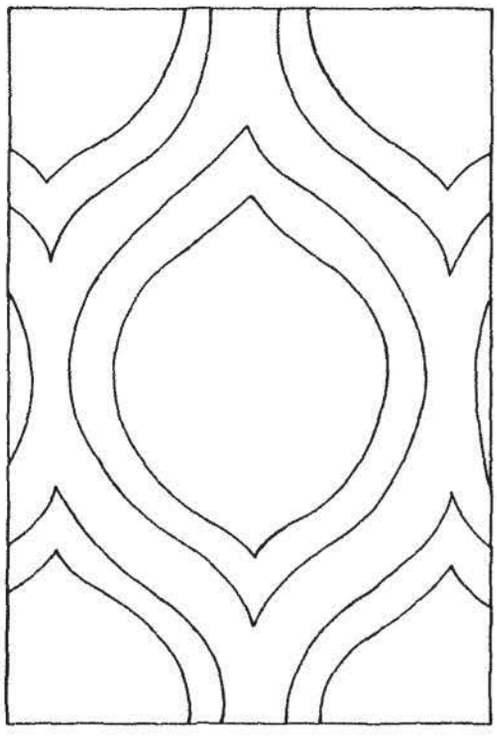

c- Osmanlı mangırında düğüm motifi

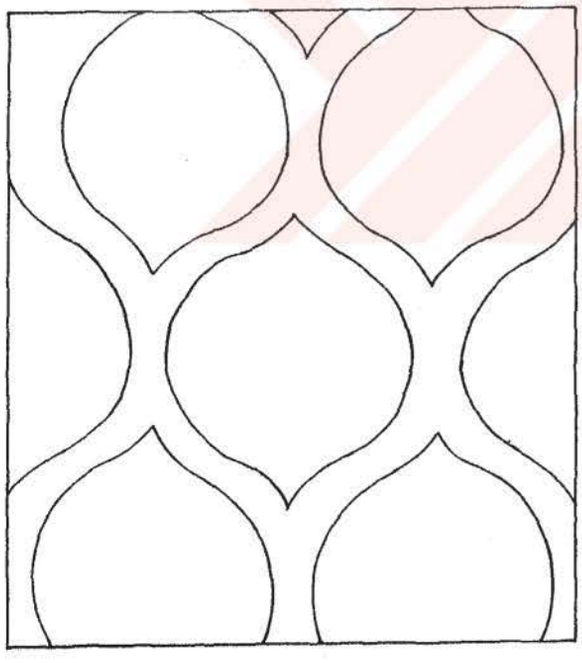
Kaydırılmış eksenlerde oval madalyonlu kompozisyonlar

Çizim 2

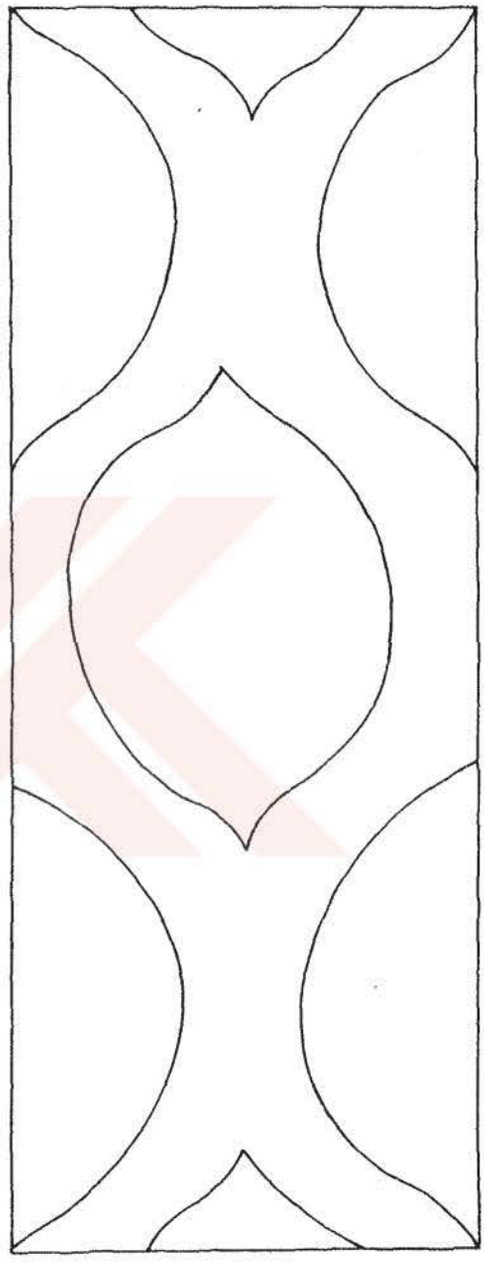

g

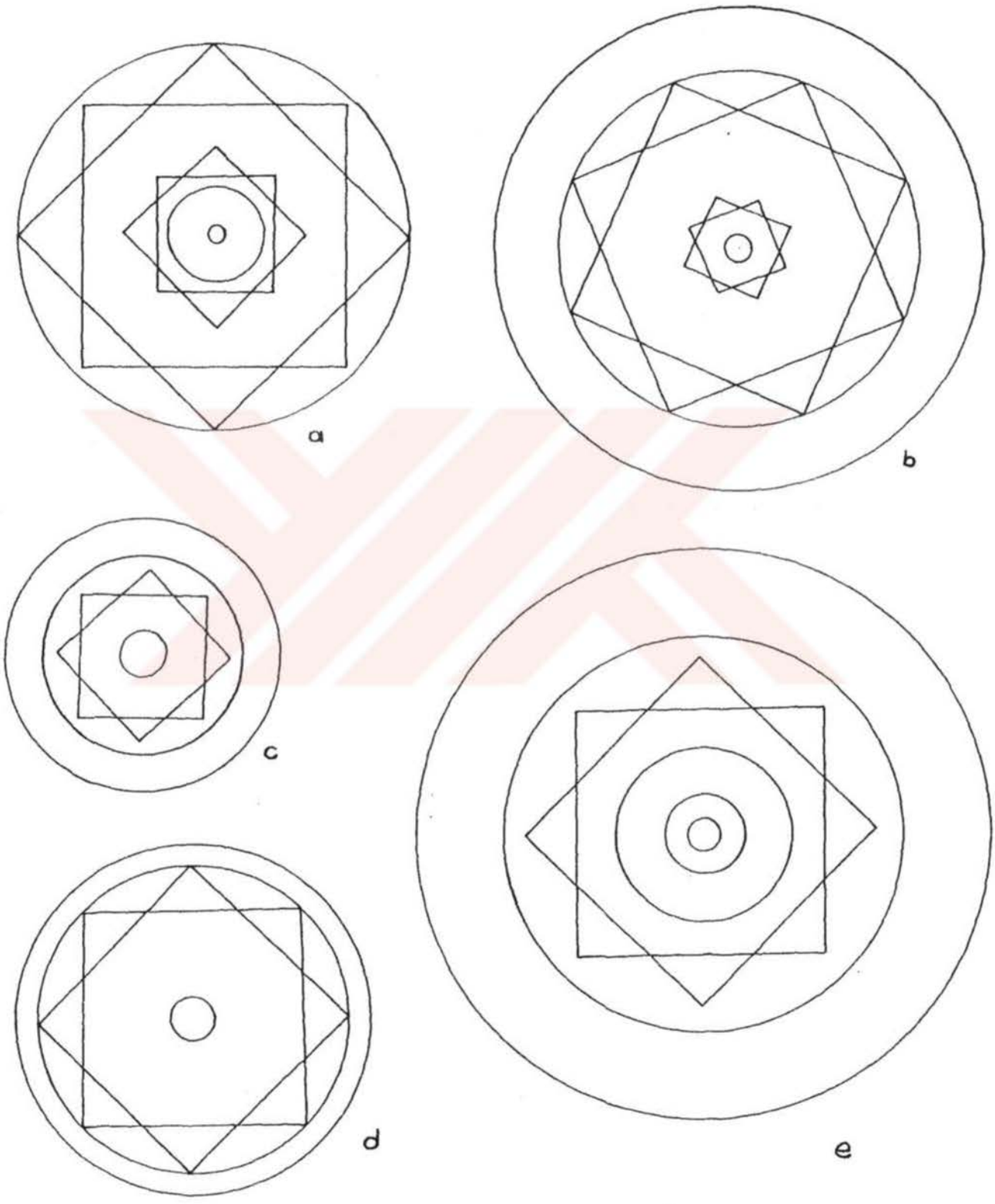
h

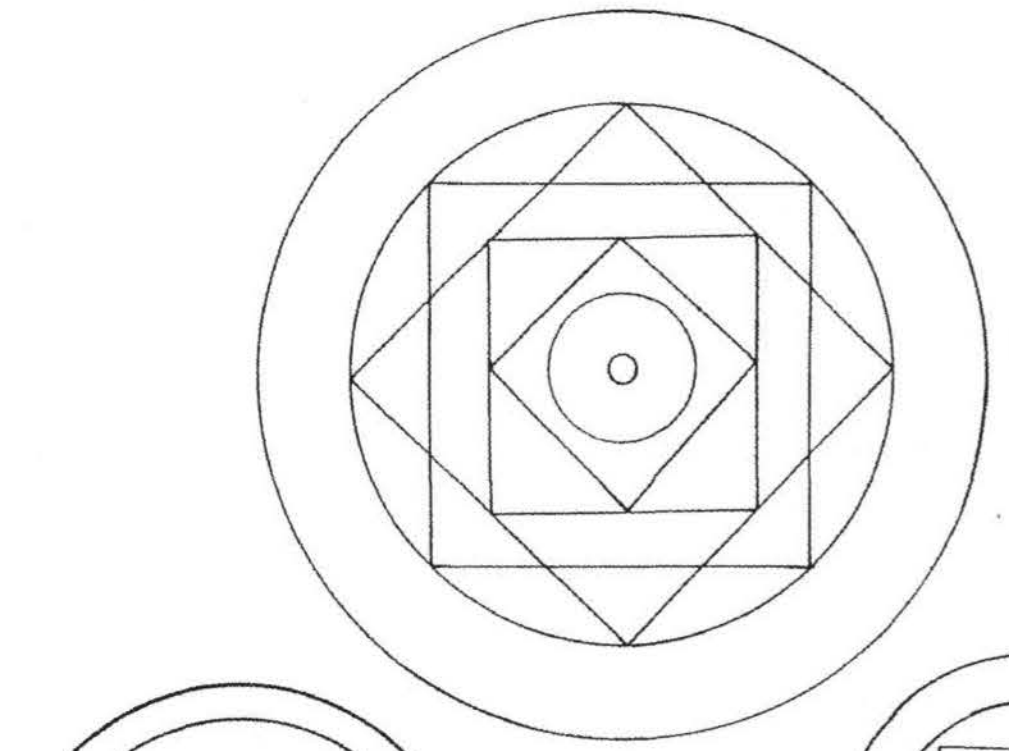

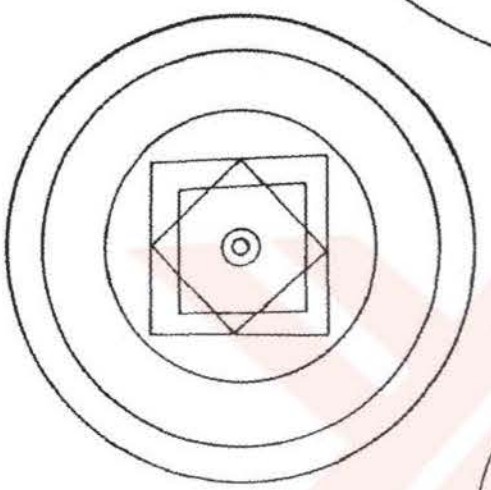
i

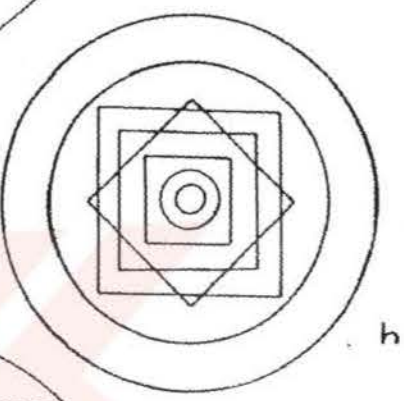
Aynı merkezli 45° dönmeli karelerden oluşan kompozisyonlar

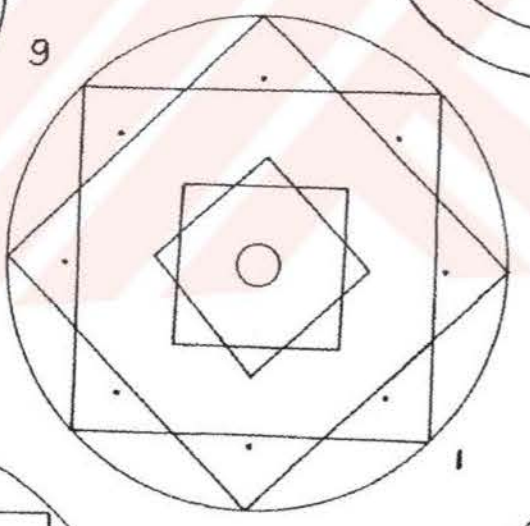
Çizim 3

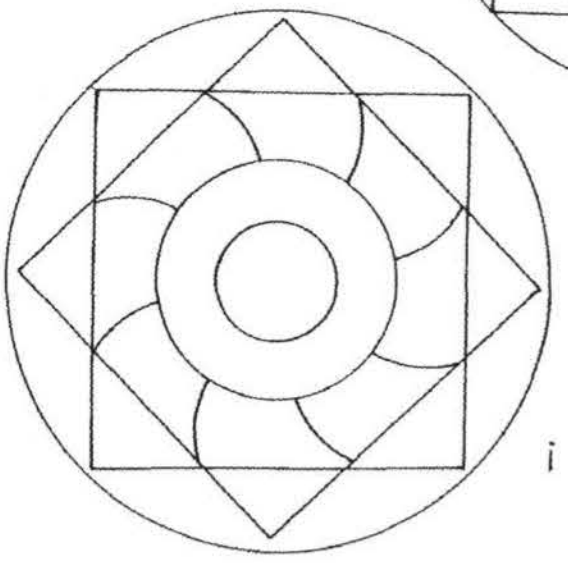

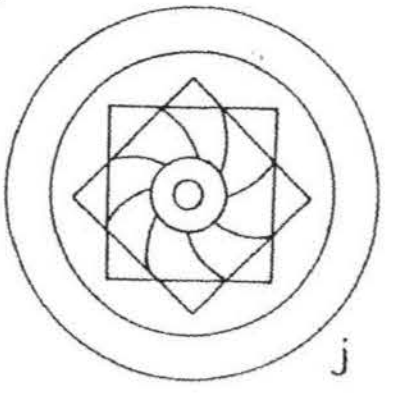

f

g

h

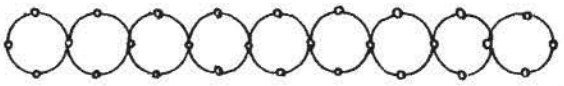

i

j

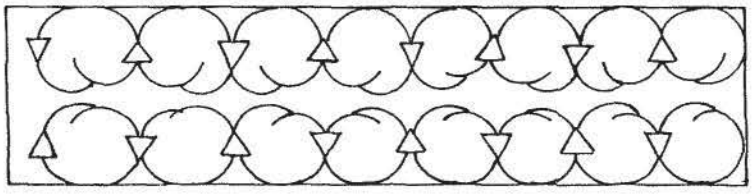

Birleşik dairelerden oluşan kompozisyonlar

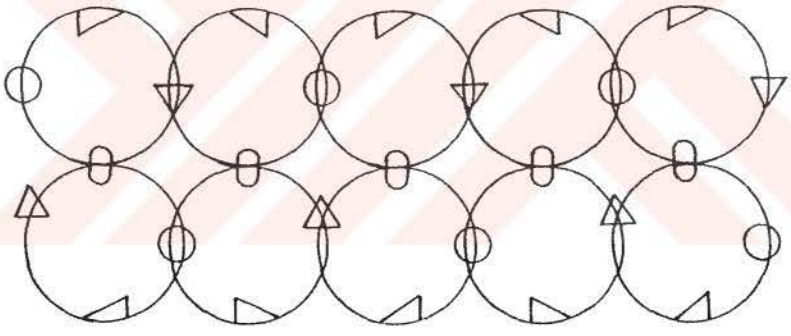
Çizim 4

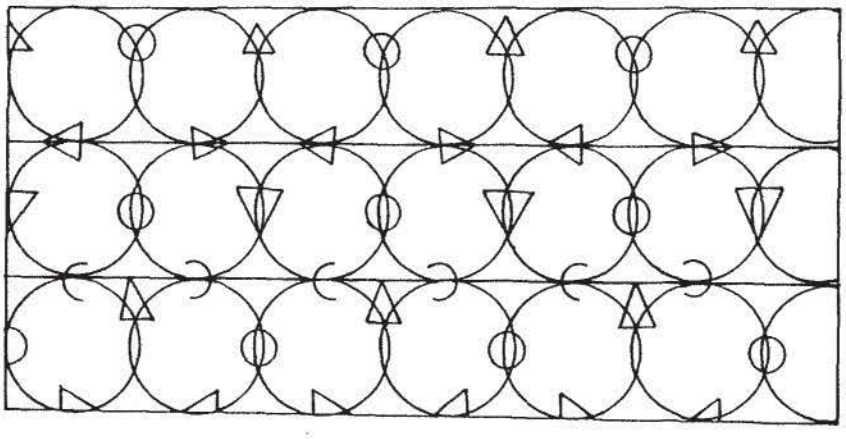
a

b

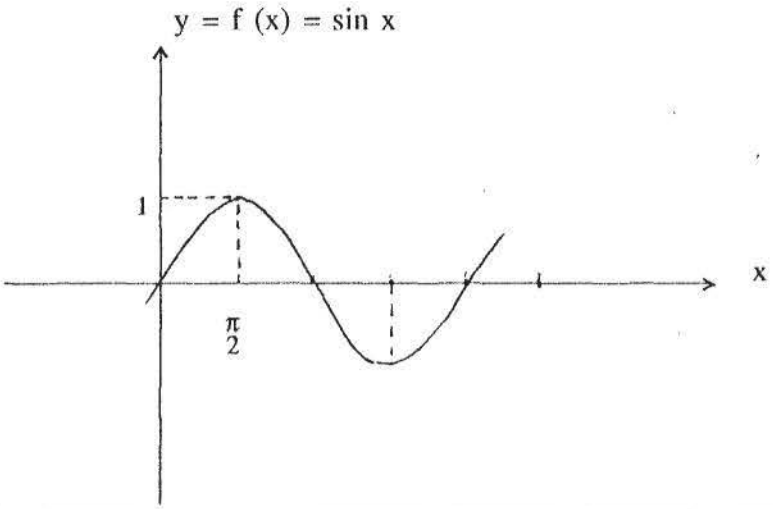
c

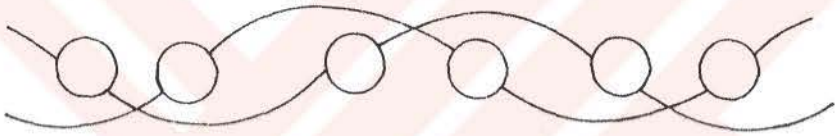

d

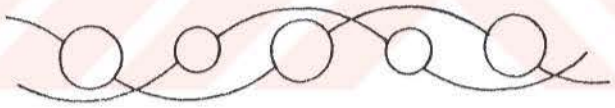
Sinüsoidal eğrili kompozisyonlar

Çizim 5

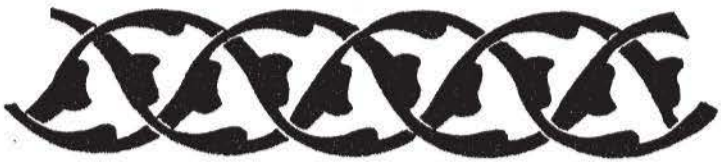

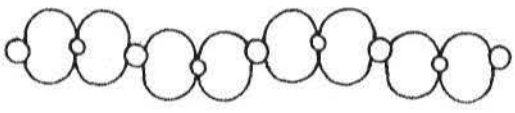
a

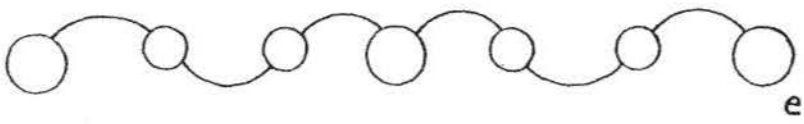
b

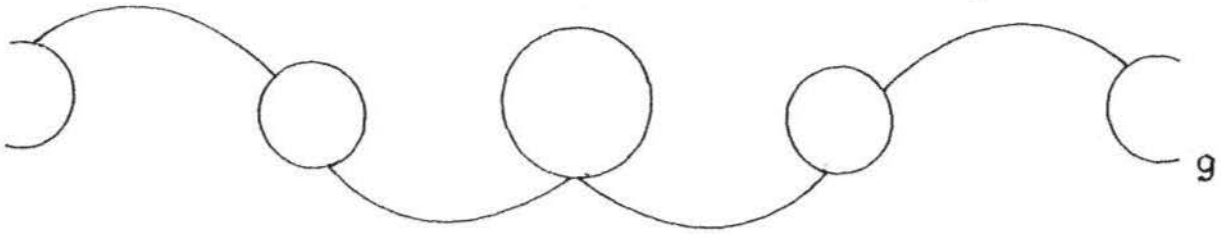
c

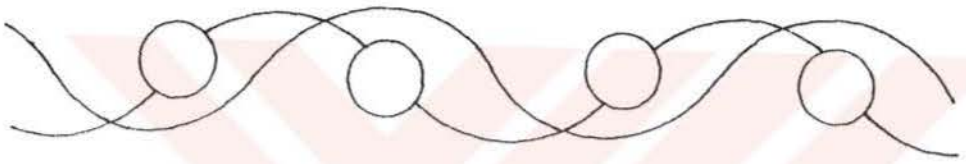

d

e

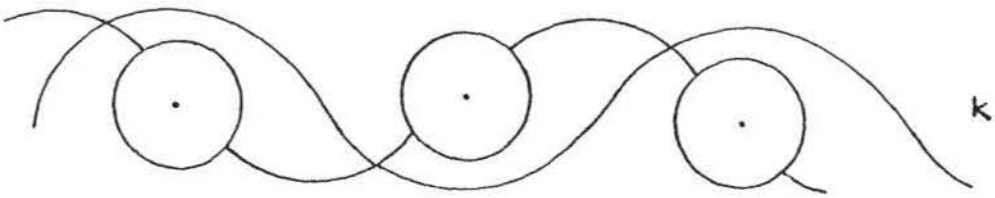

f

g

h

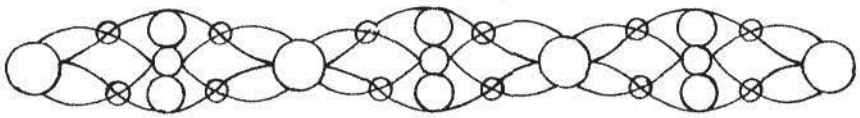

i

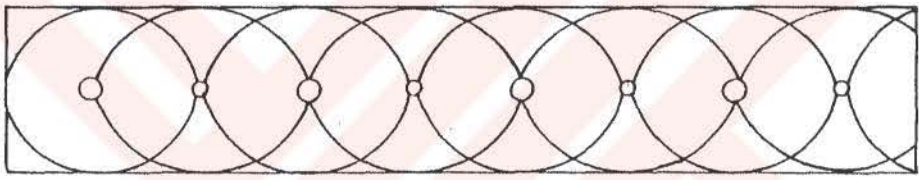

j

k

İç içe geçmeli ovallerden oluşan kompozisyonlar

Çizim 6

IX. RESİM LİSTESİ

Resim 1 Ana Kubbe-Örgülü yazı (rest. öncesi)

Resim 2 Ana Kubbe'de Örgülü yazı (Rest. öncesi)

Resim 3 Rüstem Paşa Camii, ana kubbe (Rest. öncesi)

Resim 4 Ana Kubbe'nin ana bordürü

Resim 5 Ana Kubbe (Şema özgün, desen detaylarında bozulmaları var)

Resim 6 Ana Kubbe eteği pencere içleri Rüstem Paşa Camii

Resim 7 Ana Kubbe eteği pencere içleri Selimiye Camii

Resim 8 Mihrap yarım kubbesi

Resim 9 Eksedralar (özgün)

Resim 10-11-12 Somaki taklidi kemerler arasındaki tonozlar (özgün)

Resim 13 Cümle kapısı üstü somakili kemerler arasındaki tonoz (desenin şeması özgün)

Resim 14 Cümle kapısı üstü (özgün)

Resim 15 İki yan kapı üstü (desen özgün, renkler aslına uygun olmayabilir)

Resim 16 Hünkâr mahfeli tavanı restorasyon öncesi, Selimiye Camii

Resim 17 Hünkâr mahfeli tavan ve kemer (tavandaki rumili komp. özgün değil, yazılar orijinal)

Resim 18 Hünkâr mahfeli tavanı restorasyon öncesi, Selimiye Camii

Resim 19 Hünkâr mahfeli tavanı, detay

Resim 20 Hünkâr mahfeli kemer köşeleri (orijinal)

Resim 21 Hünkâr mahfeli kemer yan yüzleri ve müzeyyen pencerelerin çevresi

Resim 22 Kadırga Sokullu Camii kartuşlu bordür

Resim 23 Bursa II. Murad evinde dolap kapağı, 17. yy.

Resim 24 Hünkâr mahfeli tavan (natüralist süsleme dış galerilerden alınmıştır.

Resim: 24)

Resim 26 Hünkâr mahfelinde madalyon, Rest. Öncesi

Resim 27 Hünkâr mahfeli girişin karşısındaki duvarda iki madalyon

Resim 28 Hünkâr mahfeli mihrabı pencere tavanı (orijinal)

Resim 29 Müezzinler mahfeli merdiven altı

Resim 30 Hünkâr mahfeli mihrabı pencere tavanı detayı

Resim 31 Gümüş'te bulunan saray üslubunda bir kilim, 16. yy.

Resim 32-33 Galeri tavanı-mihrap sağ ve solunda, Rest. Öncesi

Resim 34 Hünkâr mahfeli çıkışı perdiven üstü

Resim 35 Hünkâr mahfeli girişi merdiven üstü

Resim 36-37 Hünkâr mahfeli mihrap nişi sağ ve sol yan duvarlarda burmalı sütunceler

Resim 38 Müezzinler mahfeli dış yüzü, restorasyon öncesi

Resim 39-40 Müezzinler mahfeli-dış yüzü

Resim 41-42 Müezzinler mahfeli altı kasetli tavan

Resim 43 Müezzinler mahfeli tavan bordürü

Resim 44 Müzzinler mahfeli tavan altı

Resim 45 Müezzinler mahfeli iç yüzü

Resim 46-47 Hünkâr mahfeli altı-tavan

Resim 48 Müezzin odası tavanı

Resim 49 Kadınlar mahfeli alt kat tavanlarında

Resim 50-51 Hünkâr mahfeli altı

Resim 52-53 Alt kat kadınlar mahfeli tavanlarından

Resim 54 Hünkâr mahfeli pencere tavanı

Resim 55 Alt kat kadınlar mahfeli tavanlarından

Resim 56 Alt kat kadınlar mahfeli tavanlarından

Resim 57 Dış mekân galeri tavanı

Resim 58 Alt kat kadınlar mahfeli kemer köşeleri

Resim 59 Üst kat kadınlar mahfeli tavanlarında

Resim 60 Üst kat kadınlar mahfeli tavanlarında

Resim 61 Üst kat kadınlar mahfeli tavanlarında

Resim 62 Kadınlar mahfeli pencere tavanlarında

Resim 63 Kadınlar mahfeli pencere tavanlarında

Resim 64 Kütüphane, pencere alınlık üstü üçgenleri ve fasalar

Resim 65 Hünkâr mahfeli çini pano

Resim 66 İç mekânda, pencere içlerinde tavan deseni

Resim 67 İç mekânda mihrap tarafı pencerelerinde tavan deseni

Resim 68-69 Pencere üstü alınlık

Resim 70-71 İç mekânda konsolların araları

Resim 72 Hünkâr mahfeli çinide mermer taklidi

Resim 73 İç mekânda kemer ve kemer araları

Resim 74-75 Minber korkulukları

Resim 76 Sağ-sol mihrap yanındaki galeri tavanları

Resim 77 Galeri tavanı

Resim 78 Galeri tavanı

Resim 79-80 Galeri tavanı

Resim 81 İki yan kapı girişi orta tavan deseni

Resim 82-83-84-85-86-87-88-89 Selimiye Camii çinilerinden örnekler

Resim 90 Kur'an, Karahisari yazması, bezeme ustası, Karamemi

Resim 91 Son cemaat yeri dilimli kubbe

Resim 92 Ayaklı leğen, 1520-1525, Caouste Gülbenkion Foundation Museum,Lizbon

Resim 93-Son cemaat yeri dilimli kubbe sağ ve solunda, duvarda

Resim 94-95 Son cemaat yeri dilimli kubbe sağ ve solundaki tavan

Resim 96 Son cemaat yeri kubbelerinden

Resim 97 Son cemaat yeri pandantiflerinden

Resim 98 Son cemaat yeri kubbelerinden

Resim 99 Son cemaat yeri pandantiflerinden

Resim 100 Şadırvan avlusu revak kubbelerinden

Resim 101 Şadırvan avlusu revak kubbe pandantiflerinden

Resim 102 Şadırvan avlusu revak kubbelerinden

Resim 103 Şadırvan avlusu revak kubbe pandantiflerinden

Resim 104 Şadırvan avlusu ana giriş kapısı üstündeki kubbe

Resim 105-106 Şadırvan avlusu revak kubbelerinden

Resim 107 Şadırvan avlusu revak kubbe pandantiflerinden

Resim 108-109-110-111 Şadırvan avlusu kubbe eteği

Resim 112 Şadırvan avlusu pencere tavanı

Resim 113 Gülistani Kemha Kaftan 16 yy. 2'nci yarısı

Resim 114 Kadırga Sokullu Mehmet Paşa Camii, pencere alınlığı

Resim 115a-b Kemha kaftan (detay), saz üslubu, 16.yy.

Resim 116 Tophane, Kılıç Ali Paşa Camii, müezzinler mahfeli

Resim 117 Osmanlı Saray Halısı bordürü, 17 yy. NewYork, Metropolitan

Resim 118 Selimiye Camii, mihrap duvarında çini pano

Resim 119 Topkapı, Takkeci İbrahim Ağa Camii, çini pencere alınlığı

Resim 120 Saf Seccadesi (Uşak), 16 yy.

Resim 121-122 Selimiye Camii iç mekan-pencere sıralarının altında

Resim 123 Edirne Ayşe Kadın Camii (1469) Son cemaat yeri, pencere üstü

Resim 124 Selimiye Camii pencere üstü alınlık çevresi

Resim 125 Selimiye Camii pencere üstü alınlık çevresi

Resim 126 Selimiye Camii pencere üstü alınlık çevresi

Resim 127 Selimiye Camii pencere üstü alınlık çevresi

Resim 128 Selimiye Camii pencere üstü alınlık çevresi

Resim 129 Kılıç Ali Paşa Camii pandantiflerinden

Resim 130 Üsküdar Atik Valide Sultan Camii, Yarım Kubbe

Resim 131 Takkeci İbrahim Ağa Camii, müezzinler mahfeli dış yüzü

Resim 132 Azapkapı Sokullu Camii pencereleri

Resim 133 Kadırga Sokullu Cami, minber korkulukları

Resim 134 Kadırga Sokullu Camii, minber külâhı kaidesi

Resim 135 Sultan Ahmet Camii, minber korkulukları

Resim 136 Sultan Ahmet Camii, bordür çinisi

Resim 137 Kadırga Sokullu Camii, Kadınlar mahfeli tavanlarından

Resim 138 Kadırga Sokullu Mehmet Paşa Camii

Resim 139 Rüstem Paşa Camii, Ahşap kündekâri müezzinler mahfeli tavanı

Resim 140 Selimiye Camii, hünkâr mahfeli, mihrap penceresi zemini

Resim 141 Minber köşkü alt tavanı

Resim 142 Üsküdar Atik Valide Camii, müezzinler mahfeli

Resim 143 Rahle, 16 yy. Env. No.127, İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim 144 Kadırga Sokullu Camii, minber köşkü alt tavanı

Resim 145 Sultan Ahmet Camii, ahşap pencere kanadı

Resim 146 Kadırga Sokullu Camii, müezzinler mahfeli tavanı

Resim 147 Selimiye Camii, Hünkâr mahfeli çini bordür

Resim 148 Topkapı, Kara Ahmet Paşa Camii, müezzinler mahfeli tavanı

Resim 149 Topkapı Kara Ahmet Paşa Camii, müezzinler mahfeli tavan detayı

Resim 150 Rüstem Paşa Camii, çini pano

Resim 151 Kadırga Sokullu Camii, çini pano

Resim 152 Kadırga Sokullu Camii, müezzinler mahfeli

Resim 153 Tophane, Kılıç Ali Paşa Camii, müezzinler mahfeli tavanı

Resim 154 Tophane, Kılıç Ali Paşa Camii, çini bordür

Resim 155 Üsküdar, Atik Valide Camii, müezzinler mahfeli tavanı

Resim 156 Eğrikapı, Ivaz Efendi Camii

Resim 157 Topkapı, Takkaci Camii, çini pano

Resim 158 Sultan Ahmet Camii

Resim 159 Sultan Ahmet Camii

Resim 160 Sultan Ahmet Camii

Resim 161 Sultan Ahmet Camii

Resim 162 Sultan Ahmet Camii

Resim 163 Sultan Ahmet Camii, 17 yy.

Resim 164 Sultan Ahmet Camii, 17 yy.

Resim 165 Sultan Ahmet Camii, 17 yy.

Resim 166 Sultan Ahmet Camii, müezzinler mahfeli dolap kapağı iç yüzü, rest. öncesi

Resim 167 Sultan Ahmet Camii, müezzinler mahfeli dolap kapağı iç yüzü, rest. sonrası

Resim 168 Uşak halısı, 17yy.sonu, İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim 169 Selimiye Camii, Hünkâr mahfeli çini pano

Resim 170 Topkapı, Takkeci İbrahim Ağa Camii, çini pano

Resim 171 Selimiye Camii, Hünkâr mahfeli çini pano

Resim 172 Selimiye Camii, Hünkâr mahfeli çini pano detayı

Resim 173 Selimiye Camii, Hünkâr mahfeli çini pano

Resim 174 Selimiye Camii, mihrabın sağ ve solundaki çini panolar

Resim 175 Selimiye Camii, Hünkâr mahfeli çini pano

Resim 176 Selimiye Camii, Hünkâr mahfeli çini pano

Resim 177 Selimiye Camii, Hünkâr mahfeli çini pano

Resim 178 Selimiye Camii, mihrap sağ ve solunda çini pano

Resim 179 Üsküdar Atik Valide Sultan Camii, kemer

Resim 180 Azapkapı Sokullu Mehmet Paşa Camii, mihrap kemeri

Resim 181 Kadırga Sokullu Camii, mihrabın sağ ve solunda bordür çinisi

Resim 182 Sultan Ahmet Camii, kadınlar mahfeli

Resim 183 Sultan Ahmet Camii, kadınlar mahfeli

Resim 184 Ayasofya Avlusundaki II. Selim Türbesi, çini

Resim 185-a-b Kemha Kumaş, 16 yy.2'nci yarısı

Resim 186 Kemha Kumaş, 16 yy.2'nci yarısı, Kelekian kolleksiyonu
Museum of USA

Resim 187 Azapkapı, Sokullu Camii, ana kubbe kasnak bordürü

Resim 188 Süleymaniye Camii, kemer

Resim 189 Sivas Divriği Ulu Camii'de bulunan Saray Kilimi 16 yy.sonu-17yy.başı

Resim 190 Selimiye Camii, hünkâr mahfeli giriş kapısı üstü, çini pano

Resim 191Topkapı Kara Ahmet Paşa Camii, müezzinler mahfeli tavanı

Resim 192 Topkapı Kara Ahmet Paşa Camii, müezzinler mahfeli tavanından detay

Resim 193 Süleymanname'nin cilt kapağı, 1558 tarihli

Resim 194 Deri cilt kapağı 16 yy. ortası 2.'nci İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim 195 Selimiye Camii, Hünkâr mahfeli pencere kapağı

Resim 196 Kadırga Sokullu Camii, ana giriş kapısı üstü-tavan

Resim 197 Kadırga Sokullu Camii, kadınlar mahfeli tavanlarından

Resim 198 Şemse Cilt gömme, 16 yy. Süleymaniye Kütüphanesi

Resim 199 Şemse Cilt gömme, 16 yy. Süleymaniye Kütüphanesi

Resim 200 İşleme Cilt Kapağı

Resim 201-a-b-c Sultan Ahmet Camii, kadınlar mahfeli tavanları

Resim 202 Kadırga Sokullu Camii, kadınlar mahfeli tavanı

Resim 203 Kadırga Sokullu Camii, kadınlar mahfeli tavanından detay

Resim 204 Kadırga Sokullu Camii, konsolların araları

Resim 205 Üsküdar Atik Valide Camii

Resim 206 Azapkapı, Sokullu Camii

Resim 207 Topkapı, Takkeci İbrahim Ağa Camii, giriş bölümü

Resim 208 Madalyonlu Uşak Halısı, 16 yy.sonu İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim 209 Madalyonlu Uşak Halısı, 16 yy.sonu İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim 210 Osmanlı Saray Halısı, 16 yy. sonu 17yy.başı İst. Türk ve İslam Eserleri Müz.

Resim 211 Süleymaniye Camii, pencere tavanı

Resim 212 Sultan Ahmet Camii, pencere tavanı

Resim 213 Yıldızlı Uşak Halısı, 16 yy. İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim 214 Yıldızlı Uşak Halısı, 17 yy. İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim 215 Uşak Halısı, 17 yy.

Resim 216 Uşak halısı, 17 yy. sonu 2.'nci İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim 217 Uşak halısı, 17 yy. sonu 2.'nci İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim 218 Saf Seccadesi (Uşak) 16 yy. İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim 219 Takkeci Camii, çini pano

Resim 220 Duvar çinisi, 16 yy. 2'nci yarısı, İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim 221-a-b Kadırga Sokullu Camii çini pano

Resim 222 Çin bulutlu işleme örneği, detay, 16.yy.

Resim 223 Yaprak dilimi kenarlı çukur tabak, 1530-1535

Resim 224 Sultan Ahmet Camii, çini

Resim 225 Süleymaniye Camii, hünkâr mahfeli pencere kapağı

Resim 226 Kenarsız, çukur tabak, sadberk hanım müzesi, İst.

Resim 227 Süleymaniye Camii, kubbe

Resim 228 Süleymaniye Camii, mihrabın iki yanında rozetler

Resim 229 Süleymaniye Camii, fil ayakları üzerinde

Resim 230 Süleymaniye Camii, yarım kubbe

Resim 231 Kadırga Sokullu Camii ana kubbede örgülü yazı

Resim 232 Kadırga Sokullu Cami, mihrabın iki yanında çini rozetler

Resim 233 Kadırga Sokullu Camii, yarım kubbe

Resim 234 Azapkapı Sokullu Camii, ana kubbe

Resim 235 Holbein tipi halı, 16 yy. başı, İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim 236 Holbein tipi halı, 16 yy. başı, İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim 237 Holbein tipi halı, 16 yy. başı, İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim 238 Süleymaniye Camii, üst kat kadınlar mahfeli kubbesi

Resim 239 Kemha Kaftan, elma ağaçlı, 16 yy. 2'nci yarısı

Resim 240 Lake kitap cildi kapak içi, Topkapı Sarayı Kütüphanesi

Resim 241 Edirnekâri dolap kapağı 18 yy.

Resim 242 Kılıç Ali Paşa Camii, çini pano

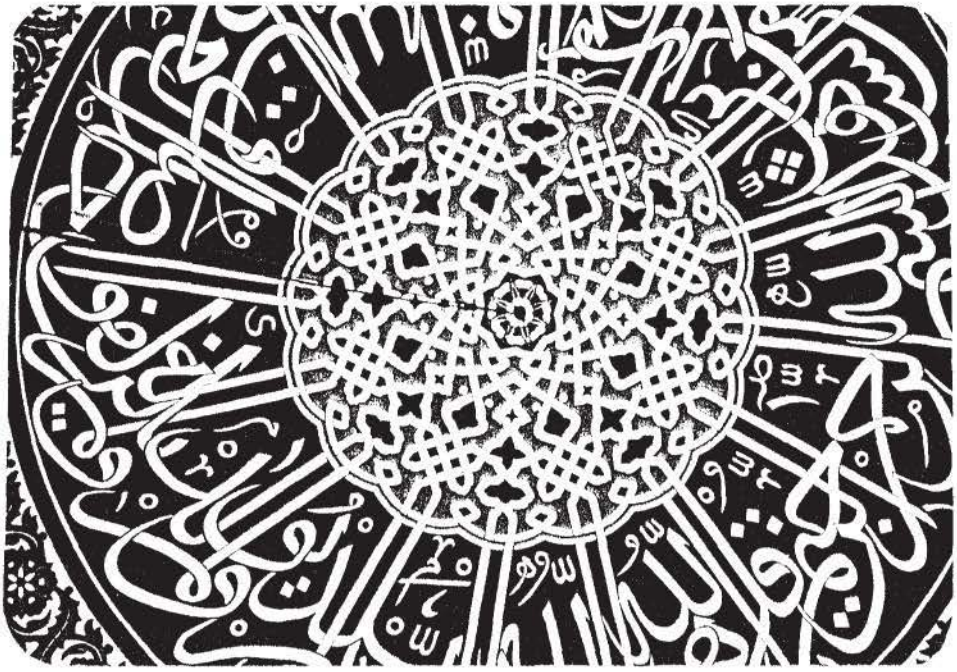
Resim 243 Rüstem Paşa Camii, çini pano

Resim 244 Kemha Kumaş, 17 yy. ilk yarısı

Resim 245 Kemha Kumaş 17 yy. ilk yarısı

Resim 246 Sultan Ahmet Cami 17 yy.

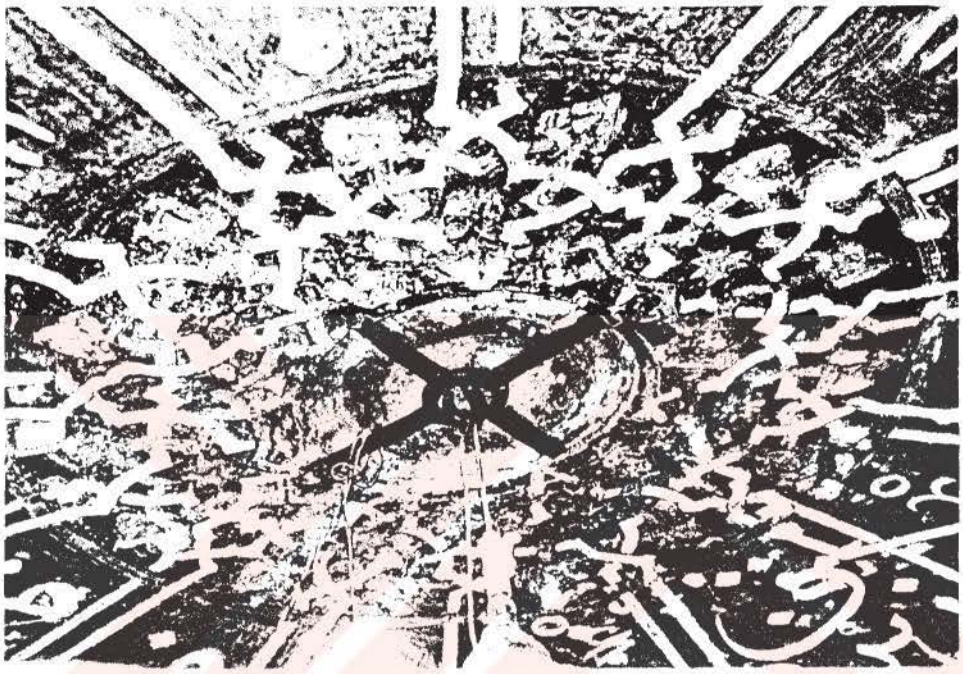
Resim 247-a-b-c Takkeci Camii, çinilerinde bordürler

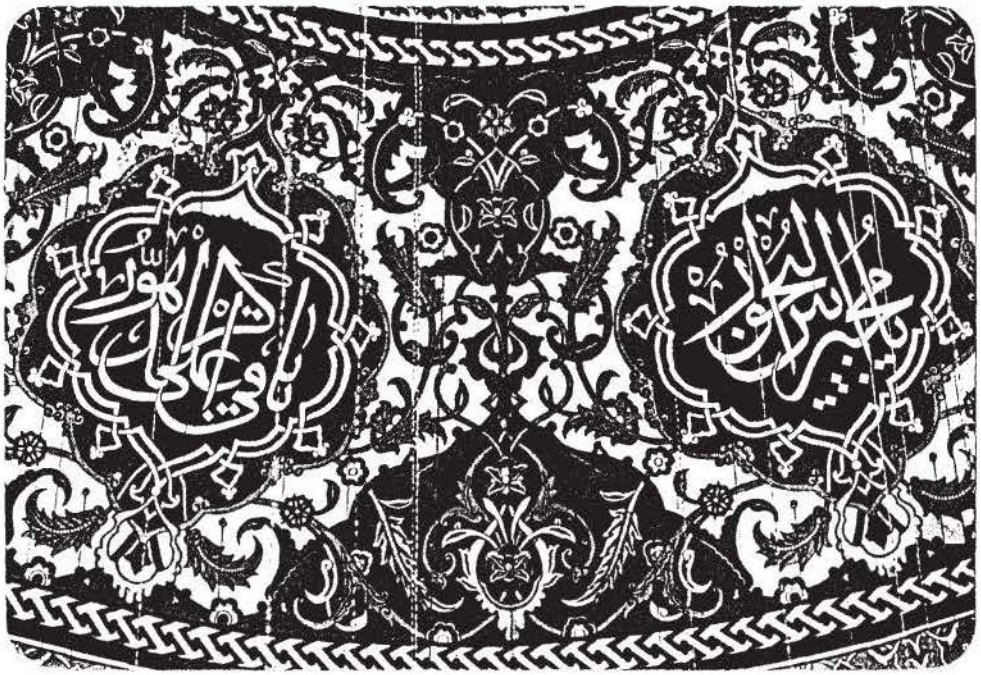
Resim 1 Ana Kubbe -Örgülü yazı (orijinal)

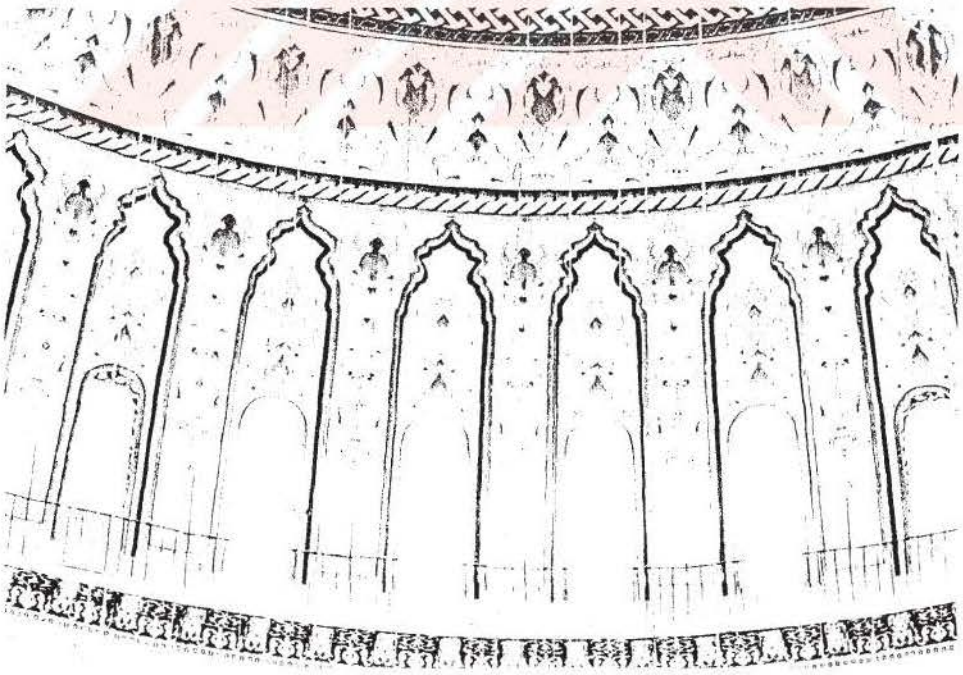
Resim 2 Ana Kubbe'de Örgülü yazı (rest. öncesi)

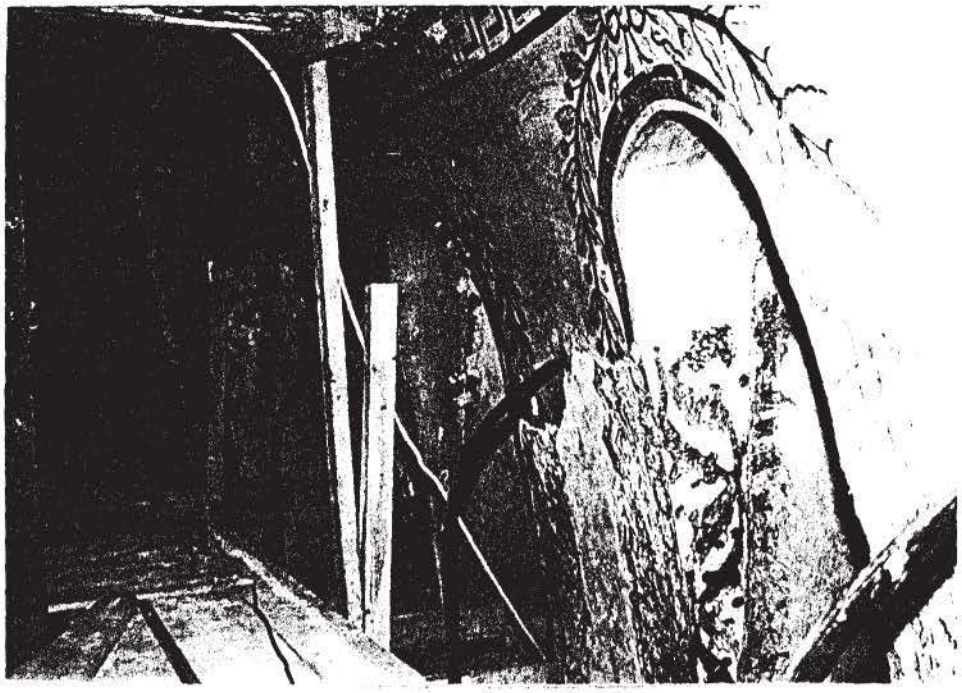
Resim 3 Rüstem Paşa Camii, ana kubbe (rest. öncesi)

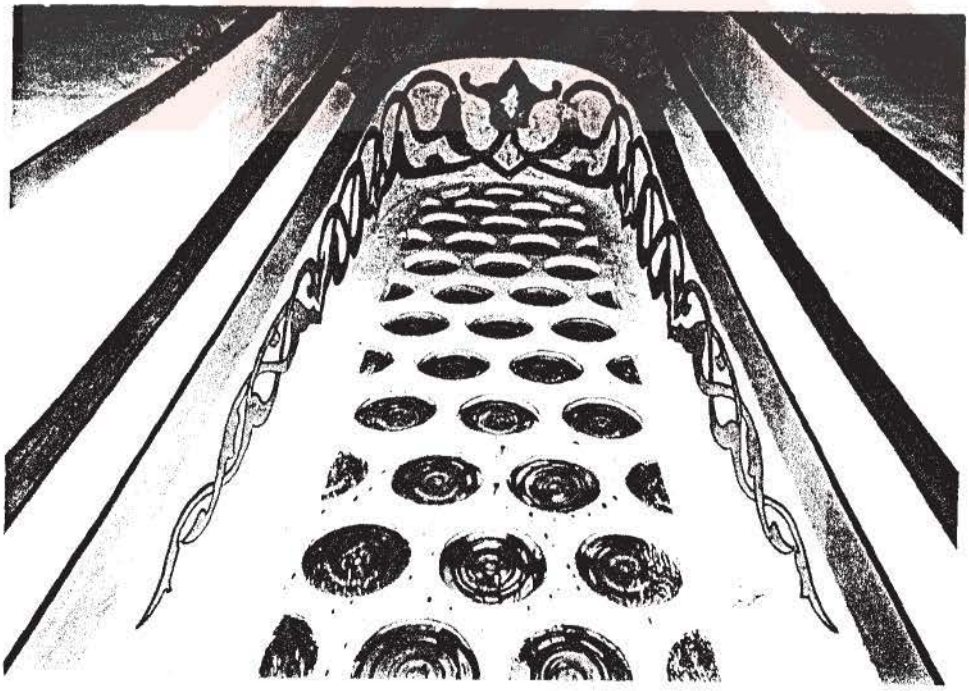
Resim 4 Ana Kubbe'nin ana bordürü

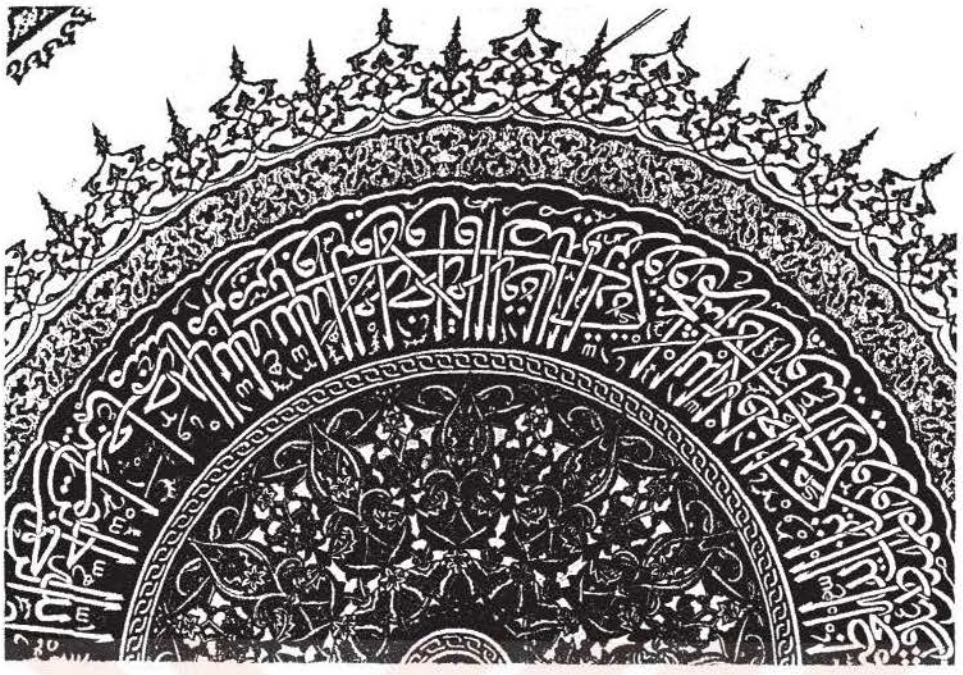
Resim 5 Ana Kubbe (Şema özgün, desen detaylarında bozulmaları var)

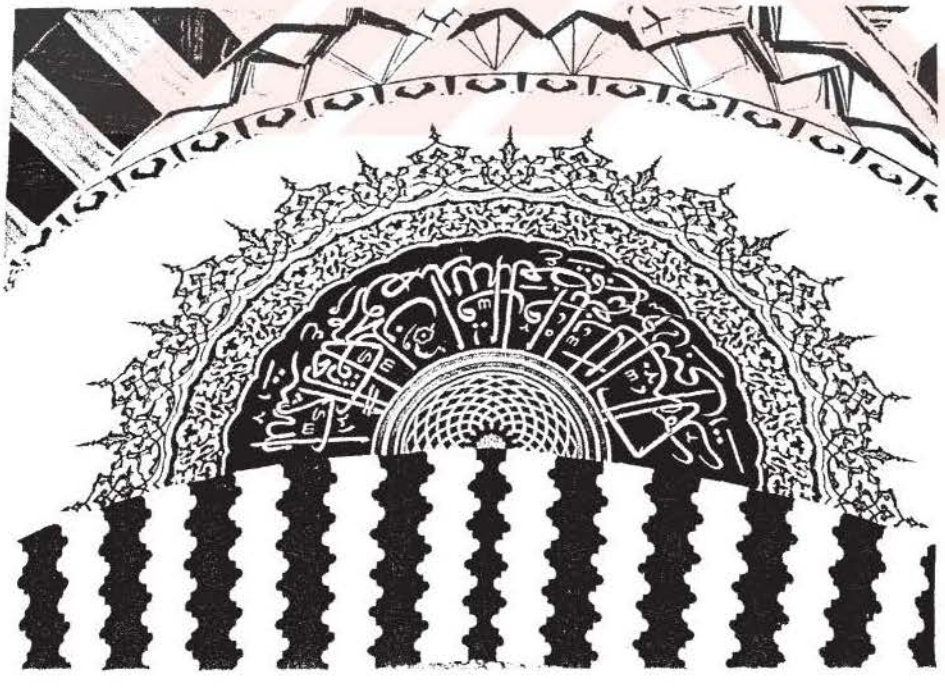
Resim 6 Ana Kubbe eteği pencere içleri Rüstem Paşa Camii

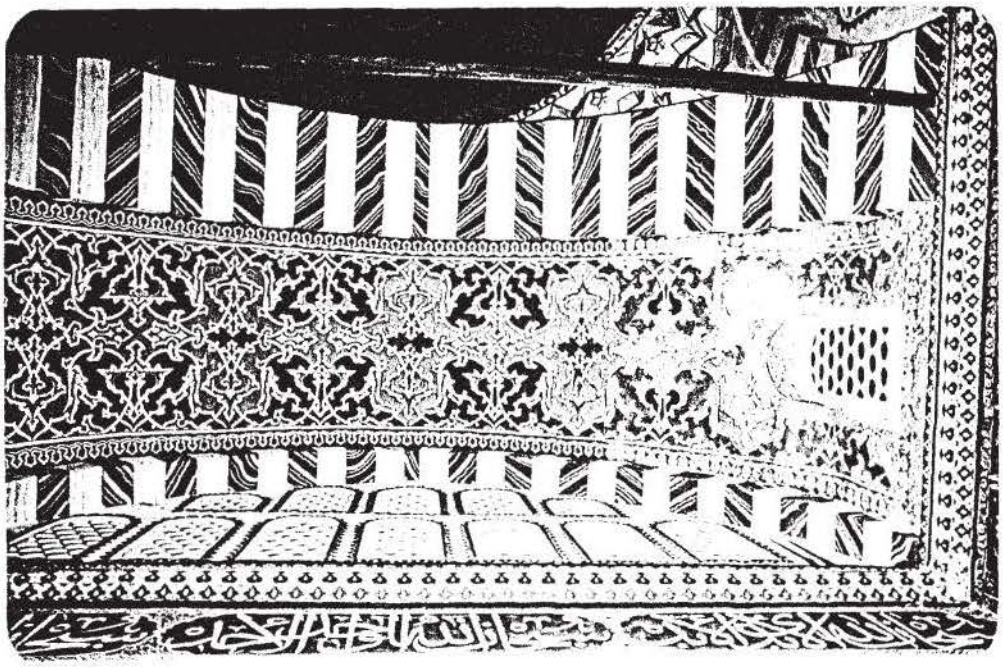
Resim 7 Ana Kubbe eteği pencere içleri Selimiye Camii

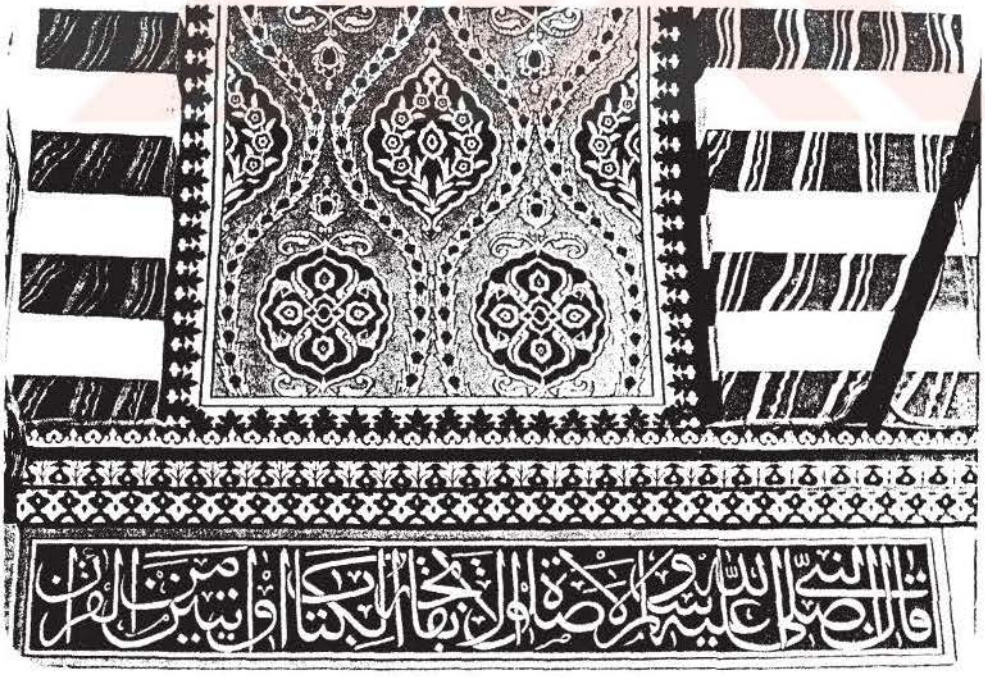
Resim 8 Mihrap yarım kubbesi

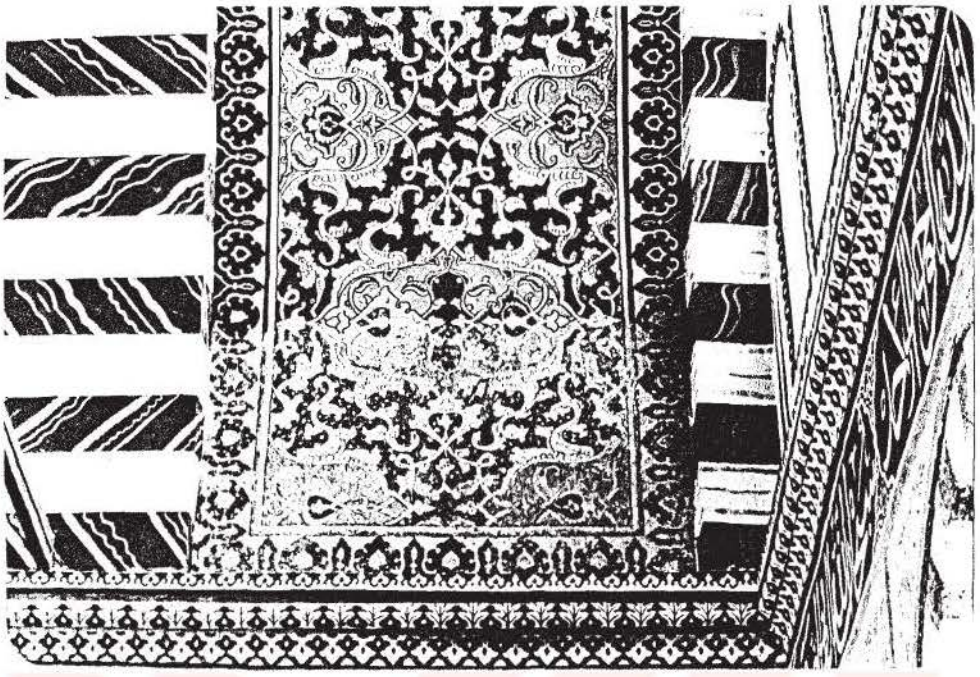
Resim 9 Eksedralar (özgün)

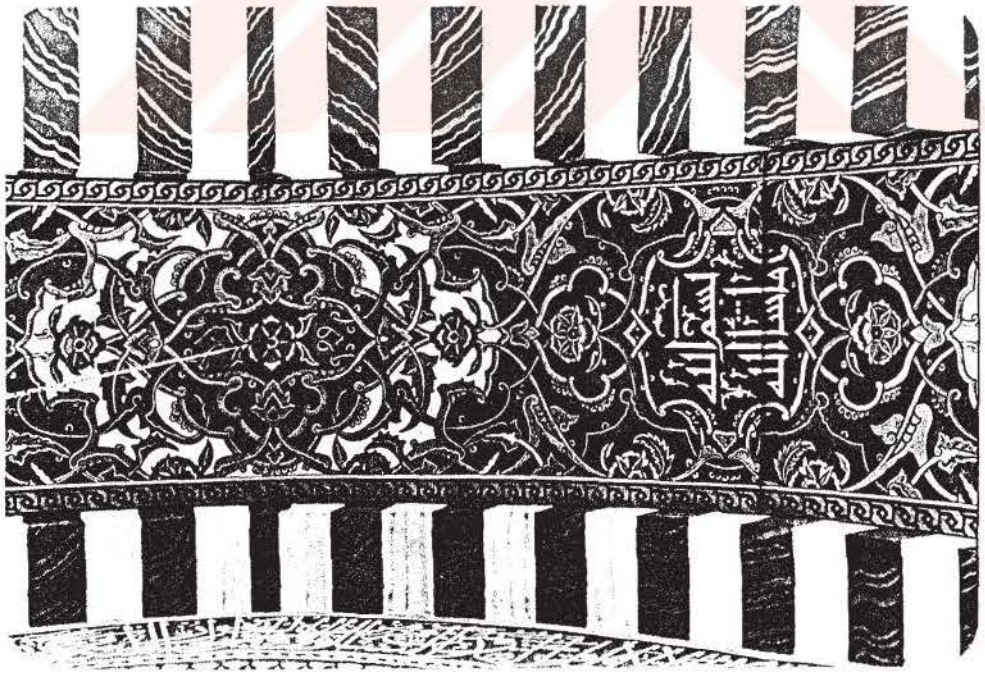
Resim 10 Somaki taklidi kemerler arasındaki tonozlar (özgün)

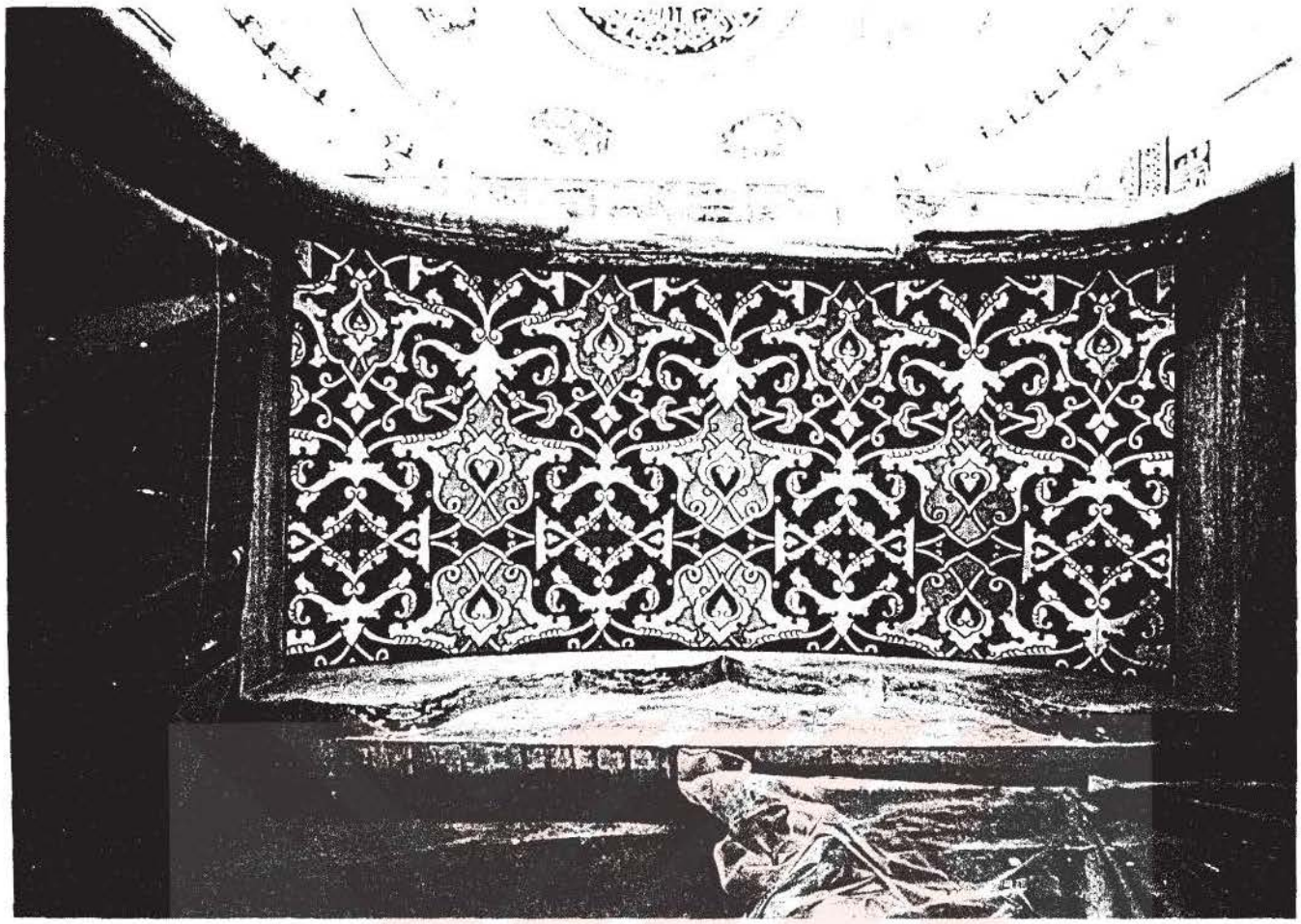
Resim 11 Somaki taklidi kemerler arasındaki tonozlar (özgün)

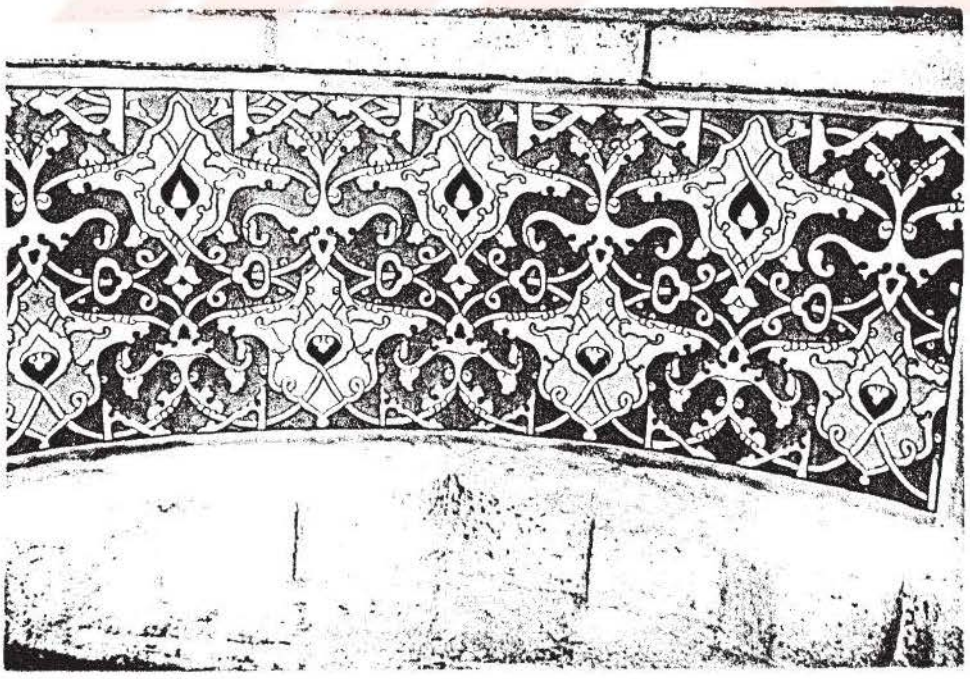
Resim 12 Somaki taklidi kemerler arasındaki tonozlar (özgün)

Resim 13 Cümle kapısı üstü somakili kemerler arasındaki tonoz (desenin şeması özgün)

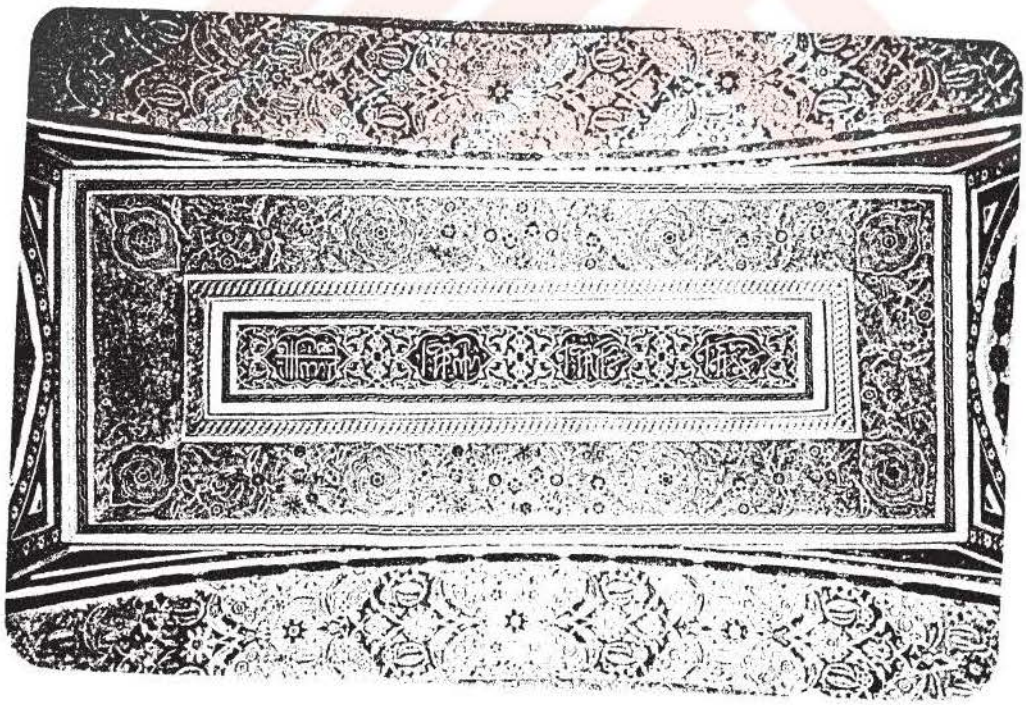
Resim 14 Cümle kapısı üstü (özgün)

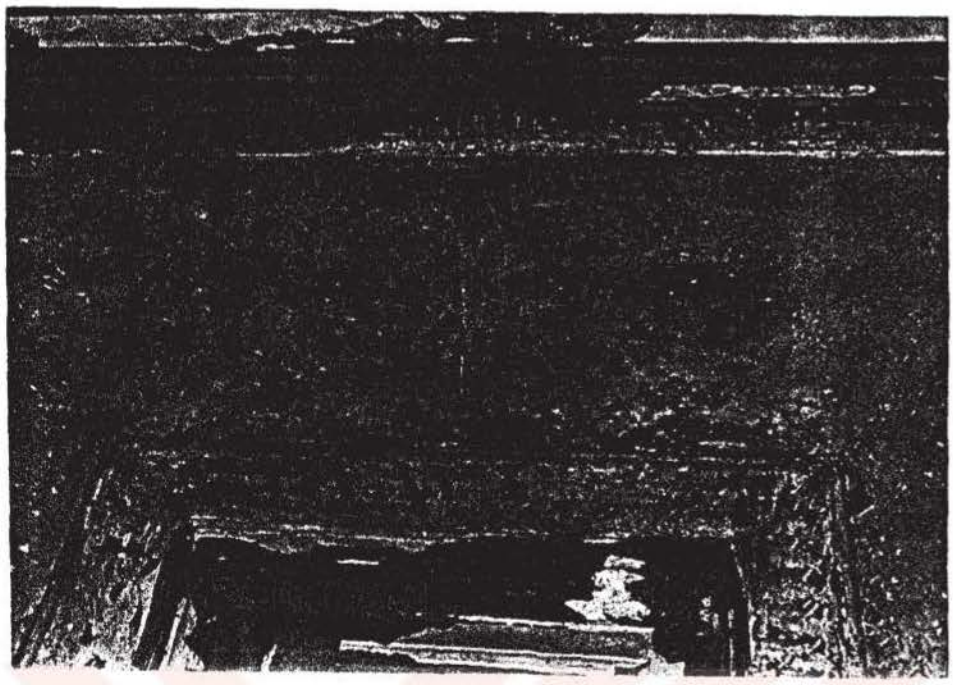
Resim 15 İki yan kapı üstü (desen özgün, renkler aslına uygun olmayabilir)

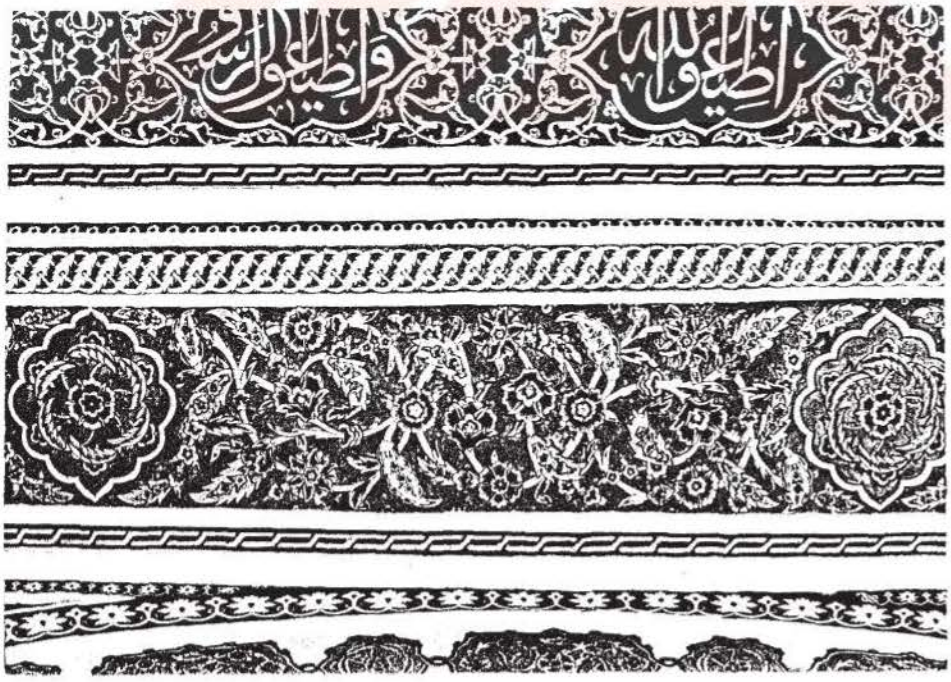
Resim 16 Hünkâr mahfeli tavanı (rest. öncesi) Selimiye Camii

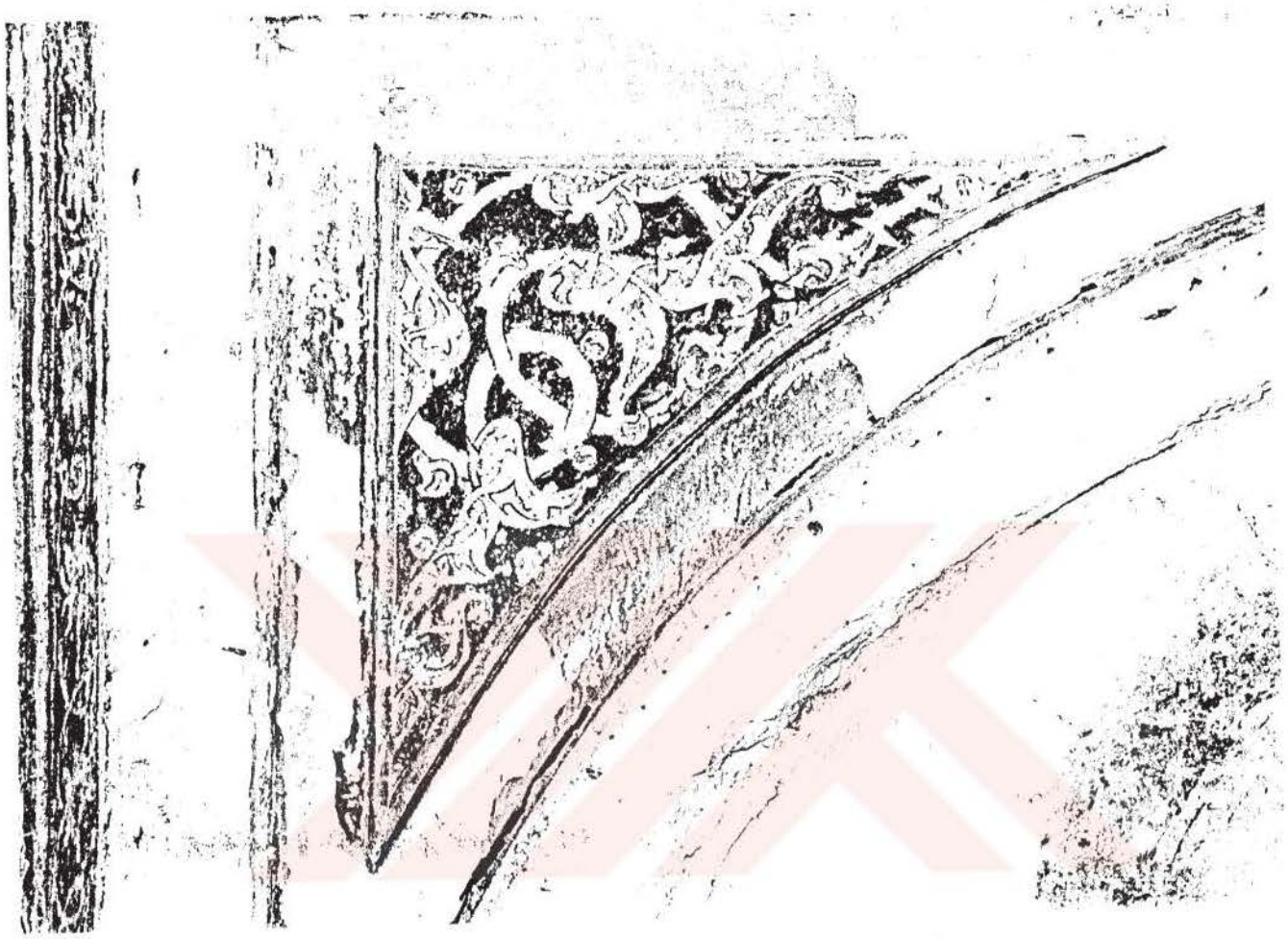
Resim 17 Hünkâr mahfeli tavan ve kemer (tavandaki rumili komp. özgün değil, yazılar orijinal)

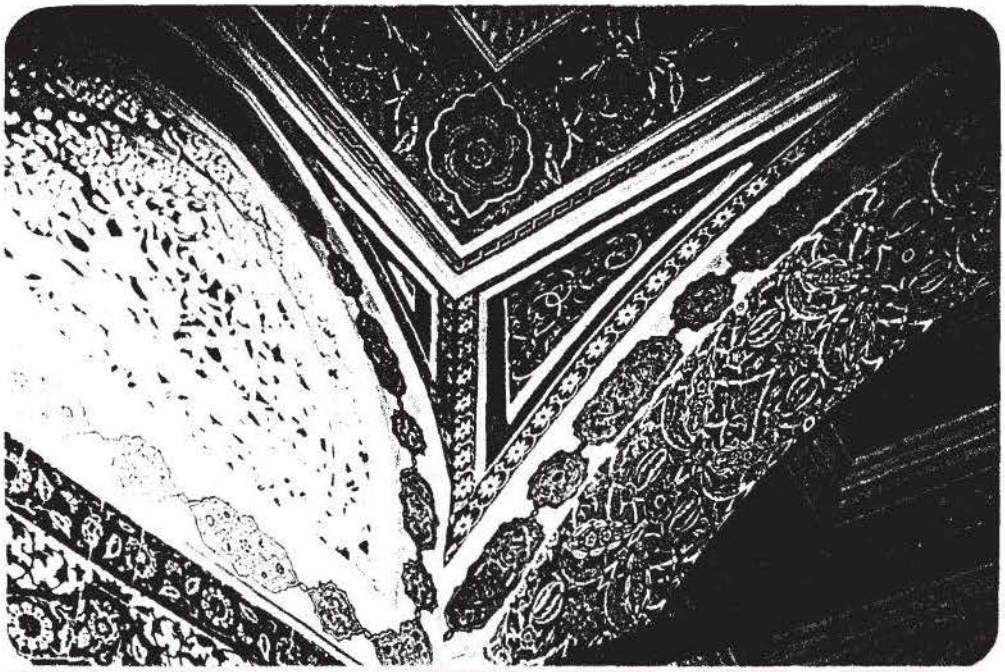
Resim 18 Hünkâr mahfeli tavanı (rest. öncesi), Selimiye Camii

Resim 19 Hünkâr mahfeli tavanı, detay

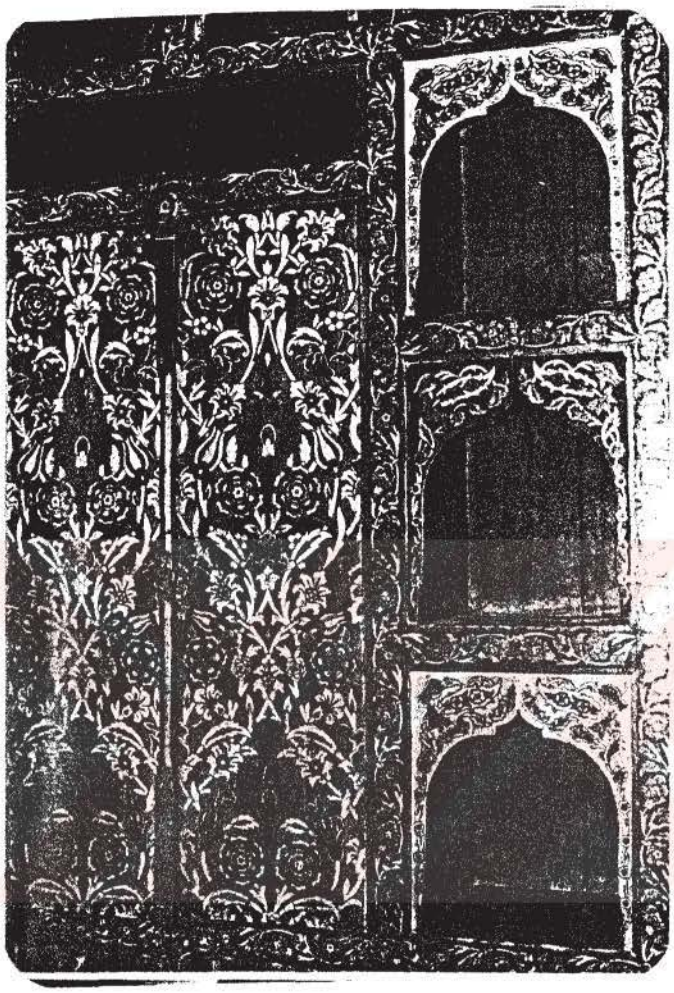
Resim 20 Hünkâr mahfeli kemer köşeleri (rest. öncesi

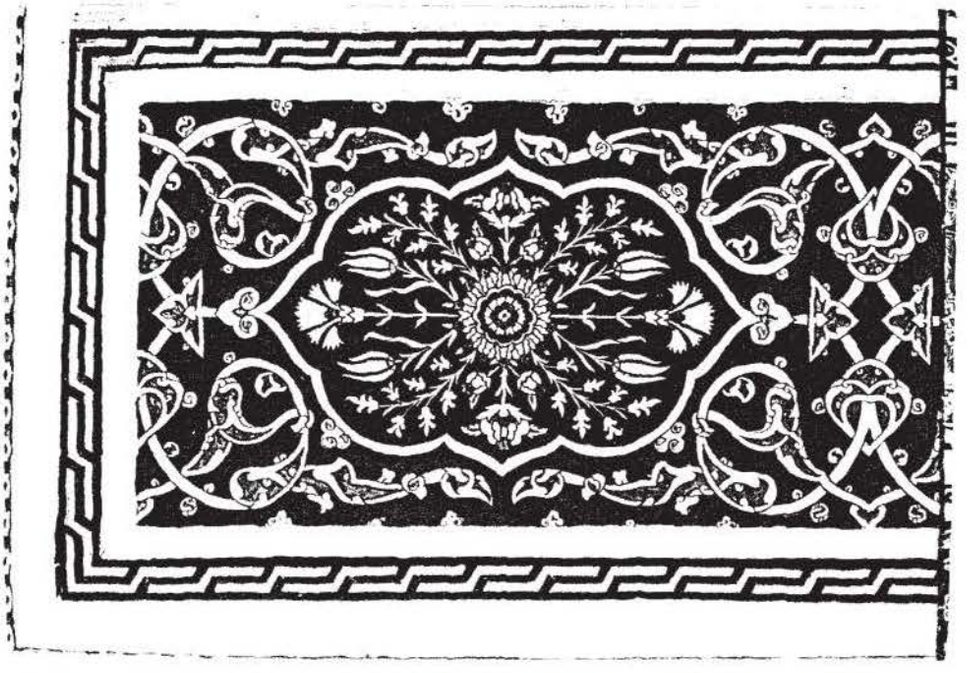
Resim 21 Hünkâr mahfeli kemer yan yüzleri ve müzeyyen pencerelerin çevresi

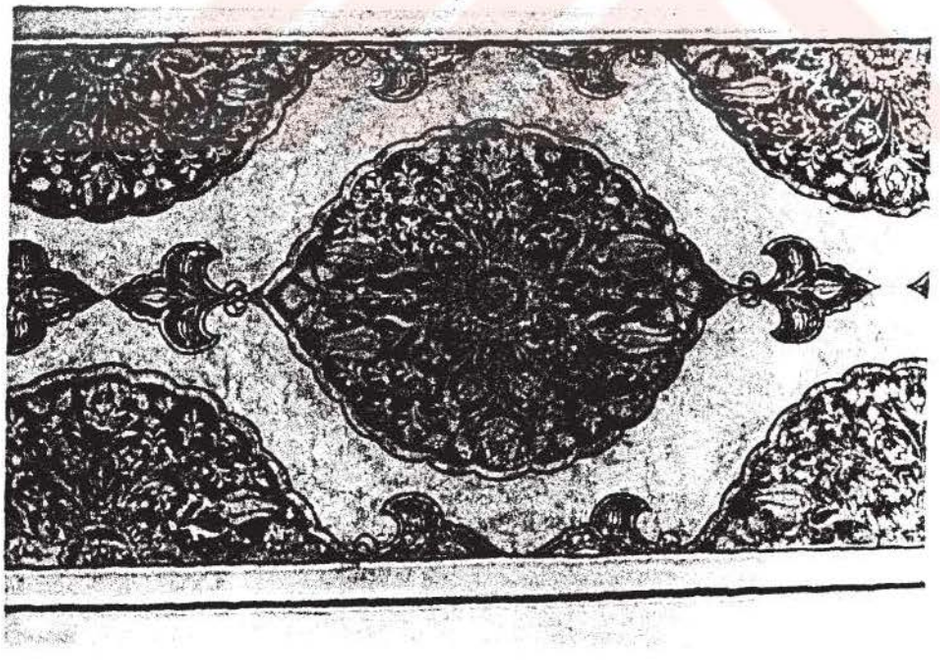
Resim 22 Kadırga Sokullu Camii kartuşlu bordür

Resim 23 Bursa II. Murad evinde dolap kapağı, 17. yy.

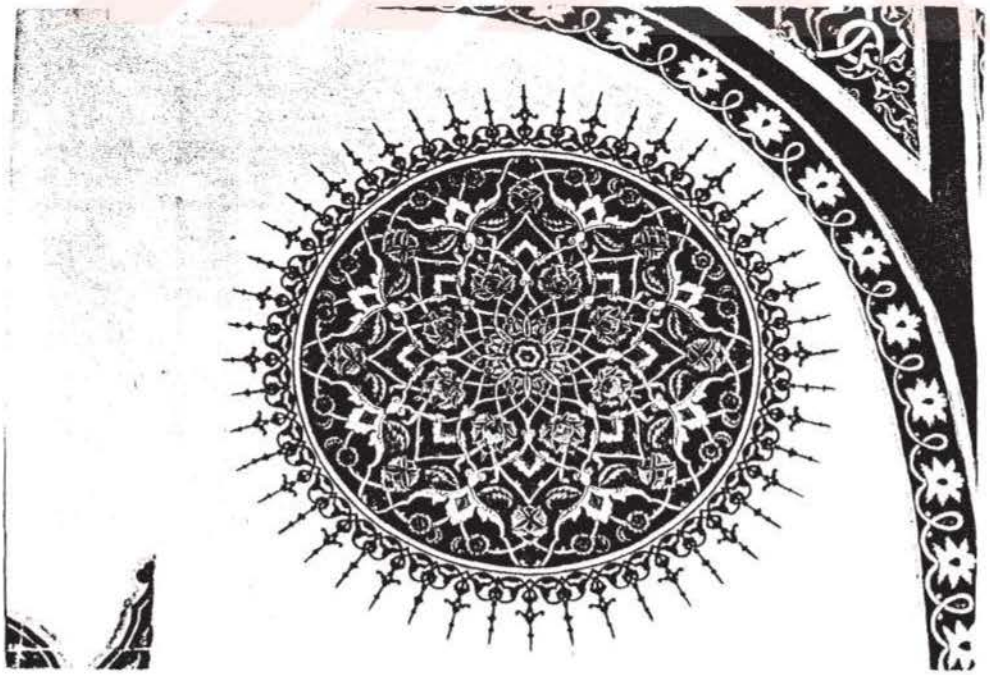
Resim 24 Hünkâr mahfeli tavanı (natüralist süsleme dış galerilerden alınmıştır Resim : 25)

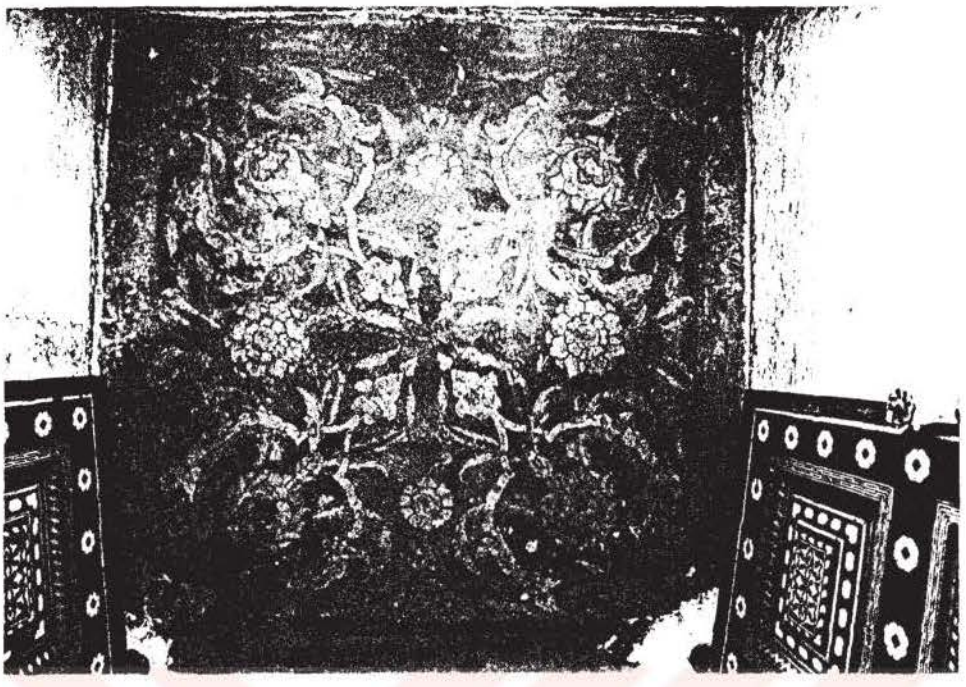
Resim 25

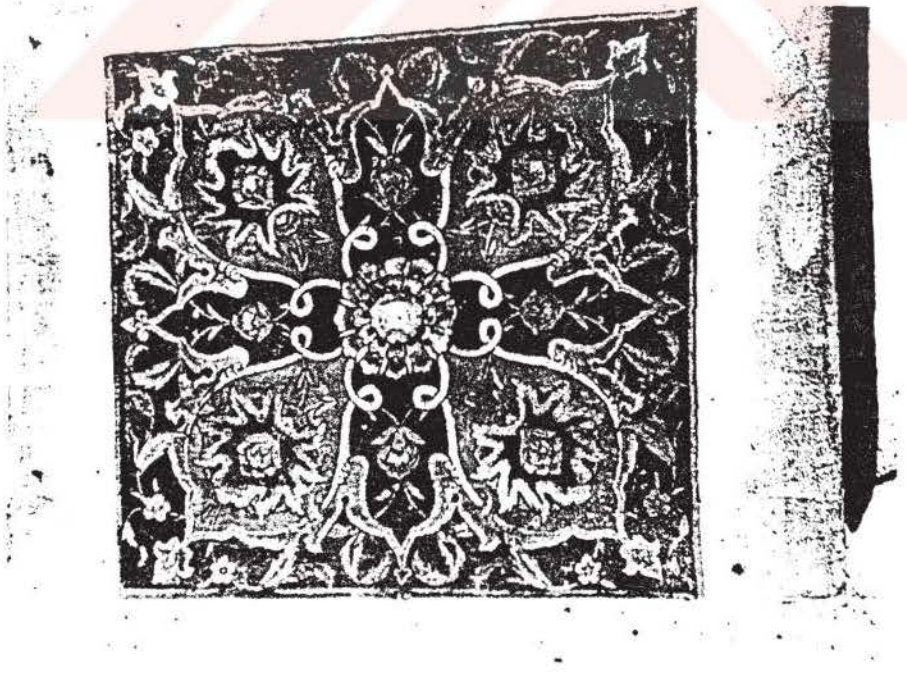
Resim 26 Hünkâr mahfelinde madalyon (rest. öncesi)

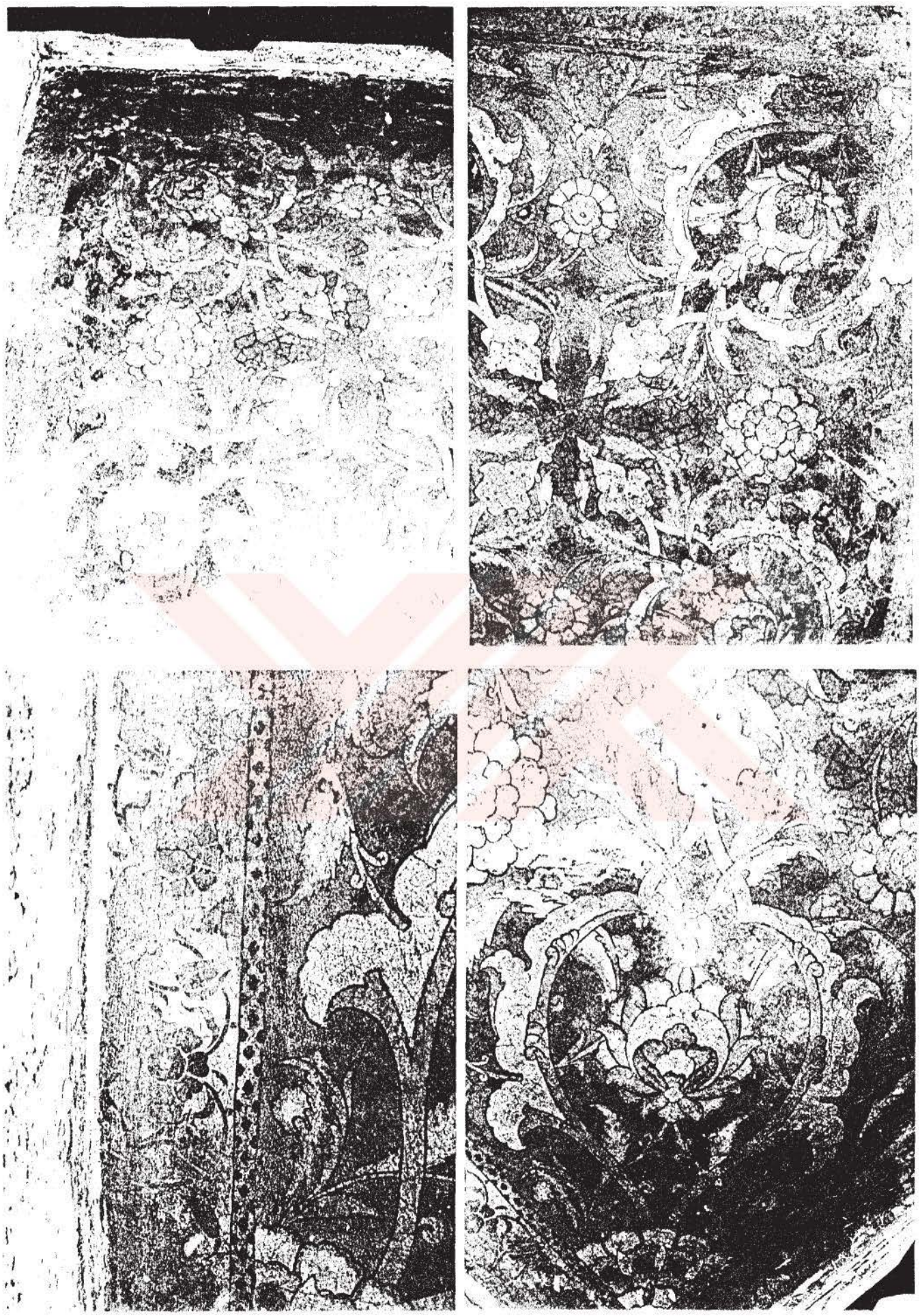
Resim 27 Hünkâr mahfeli girişin karşısındaki duvarda iki madalyon

Resim 28 Hünkâr mahfeli mihrabı pencere tavanı (orijinal)

Resim 29 Müezzinler mahfeli merdiven altı

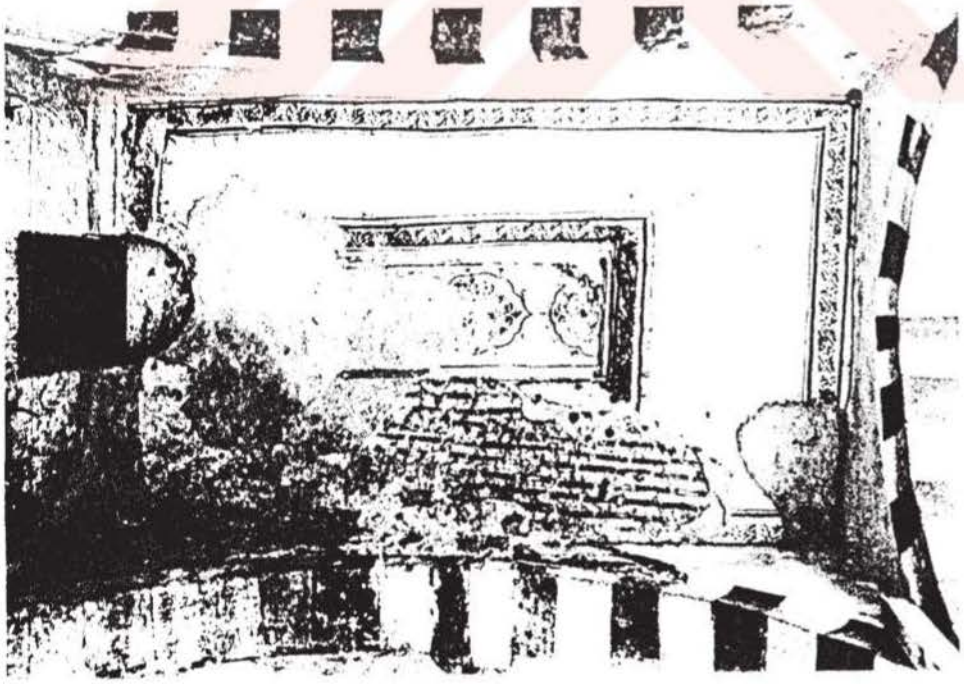
Resim 30 Hünkâr mahfeli mihrabı pencere tavanı detay

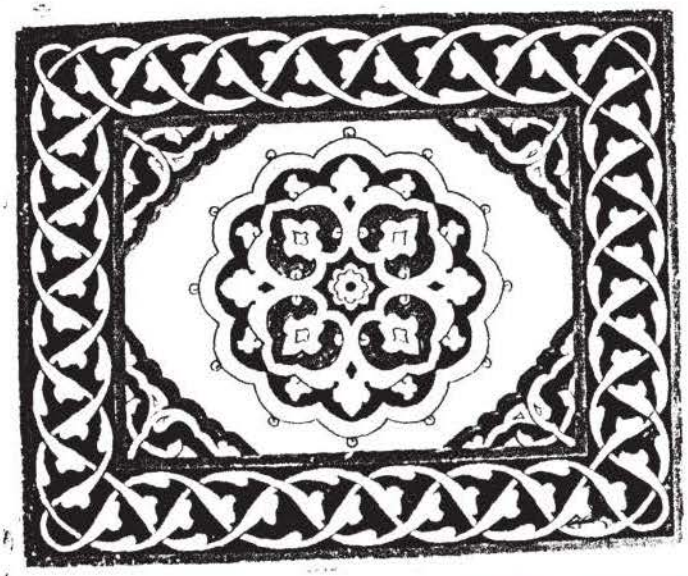
Resim 31 Gümüş'te bulunan saray üslubunda bir kilim, 16. yy.

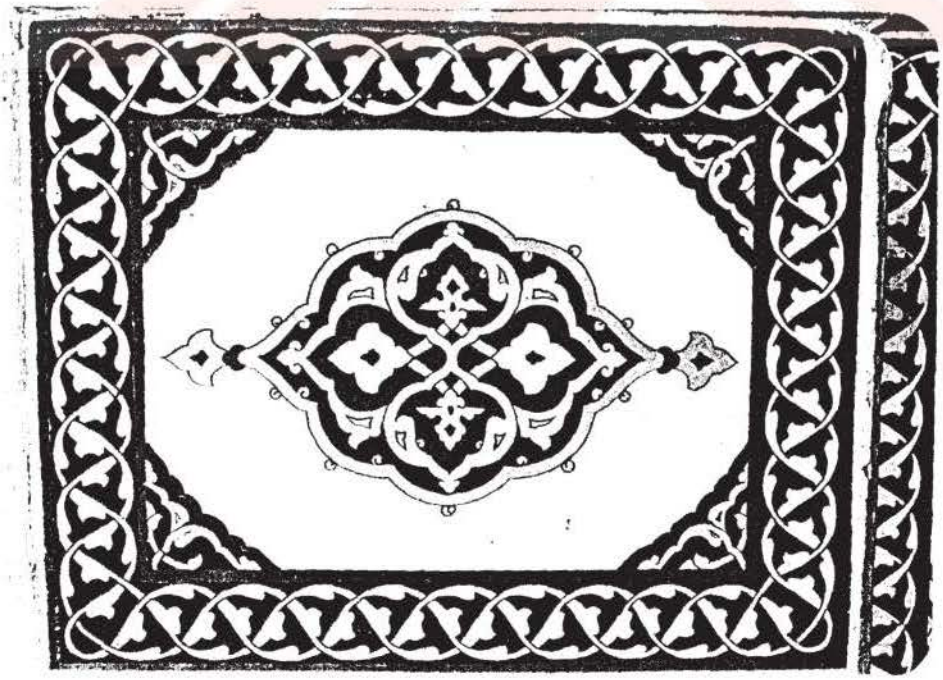
Resim 32 Galeri tavanı-mihrap sağ ve solunda (rest. öncesi)

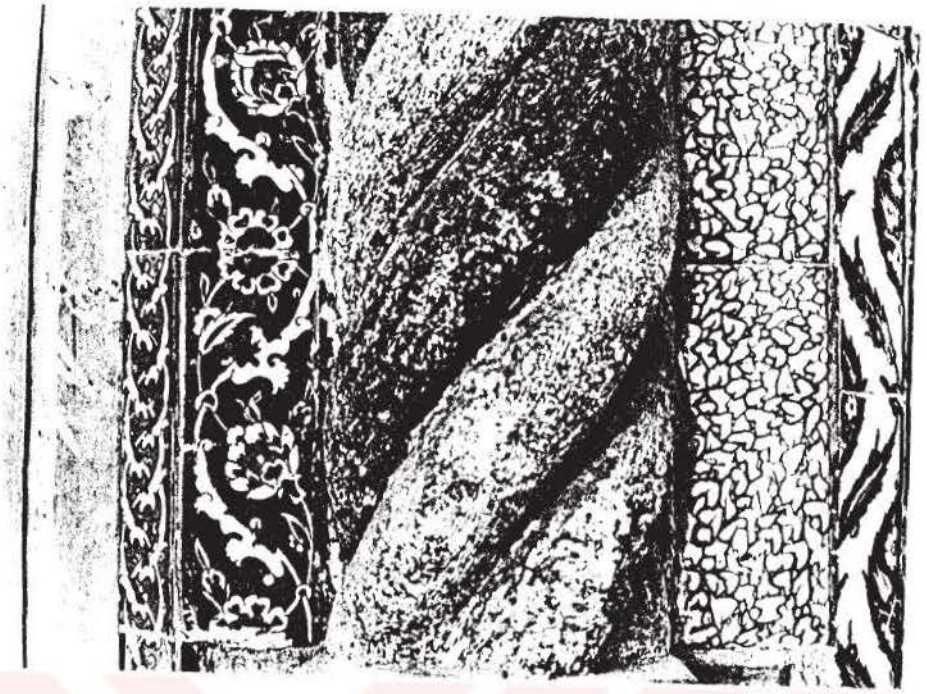
Resim 33 Galeri tavanı-mihrap sağ ve solunda (rest. öncesi)

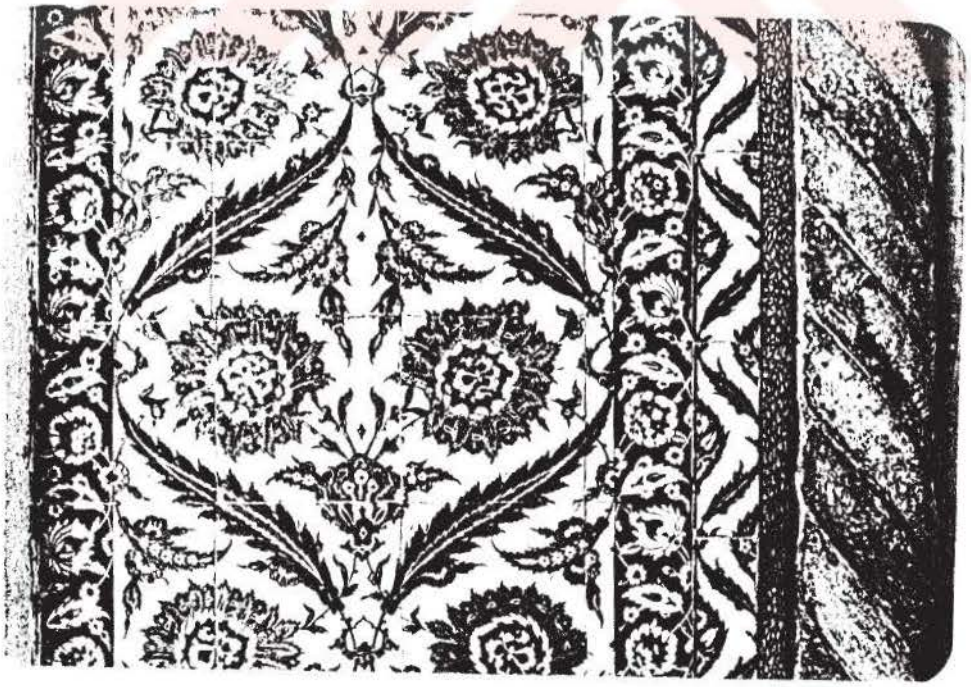
Resim 34 Hünkâr mahfeli çıkışı perdiven üstü

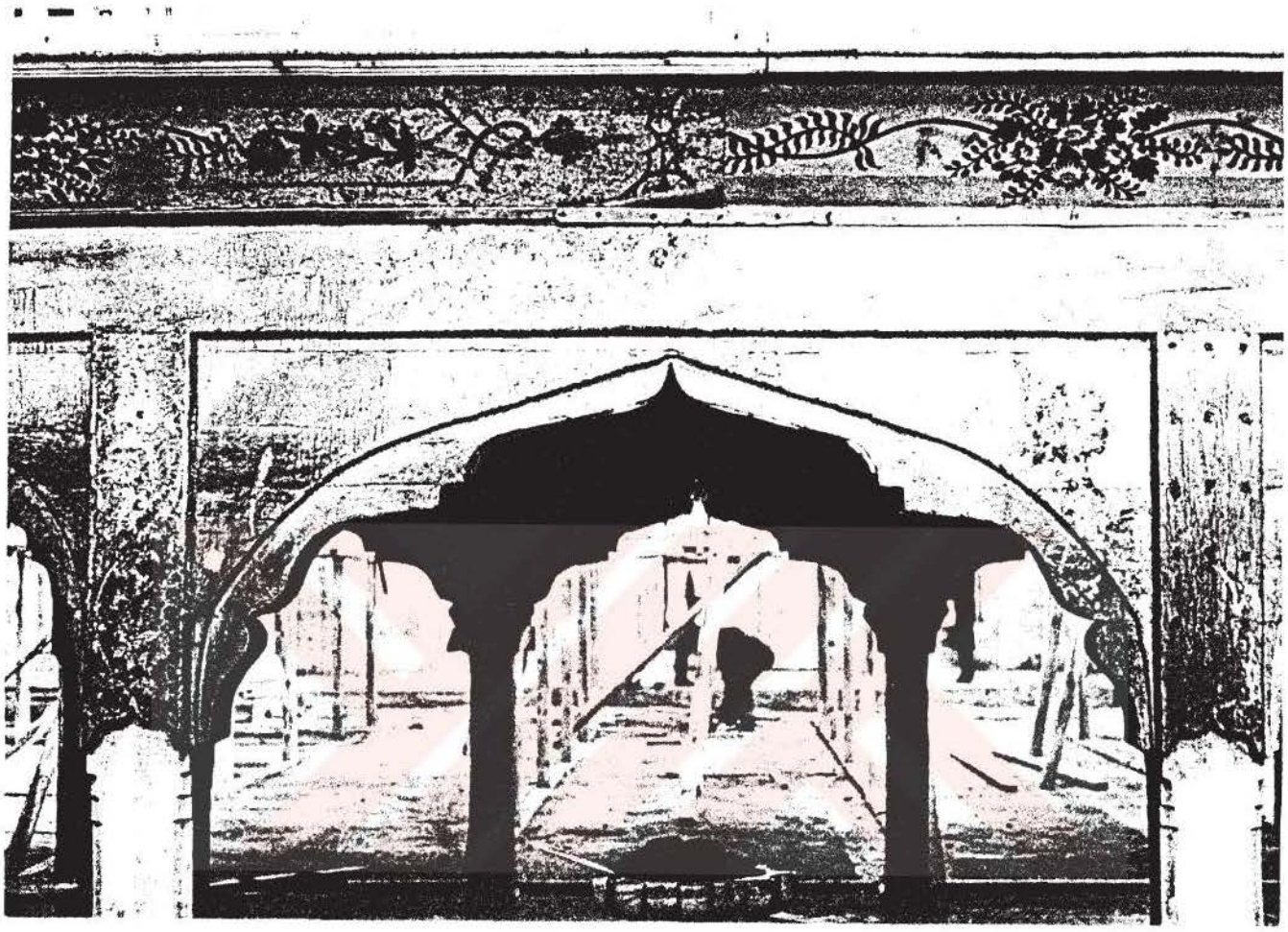
Resim 35 Hünkâr mahfeli girişi merdiven üstü

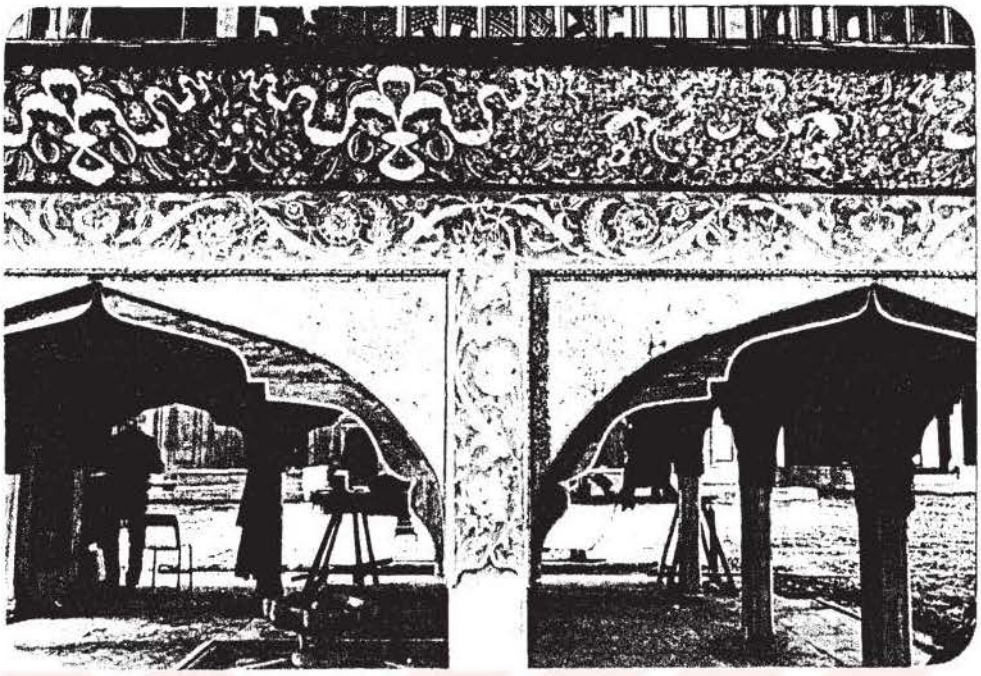
Resim 36 Hünkâr mahfeli mihrap nişi sağ ve sol yan duvarlarda burmalı sütunceler

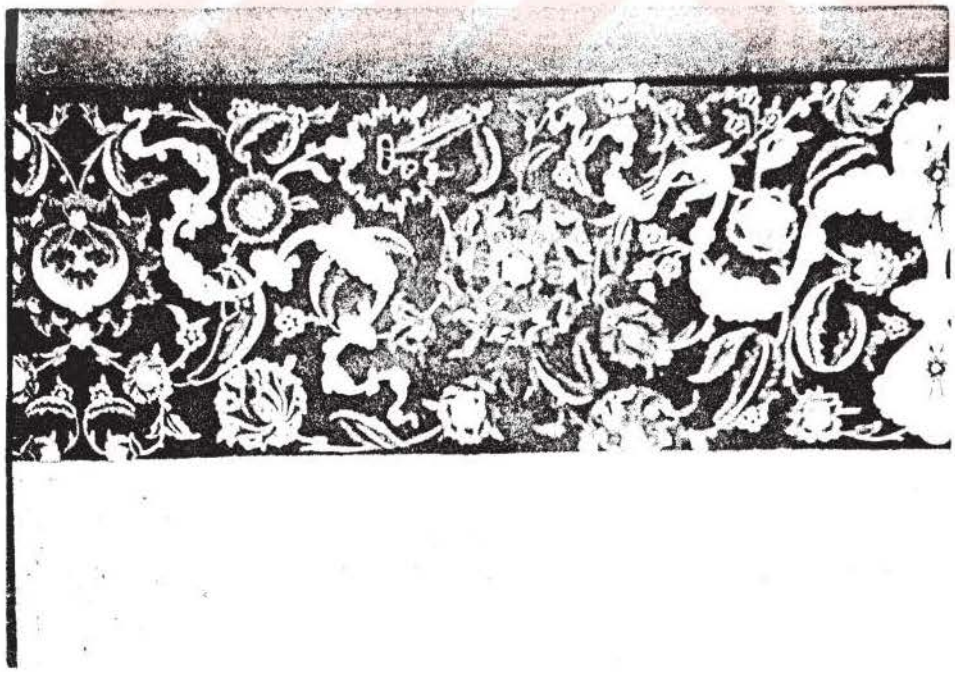
Resim 37 Hünkâr mahfeli mihrap nişi sağ ve sol yan duvarlarda burmalı sütunceler

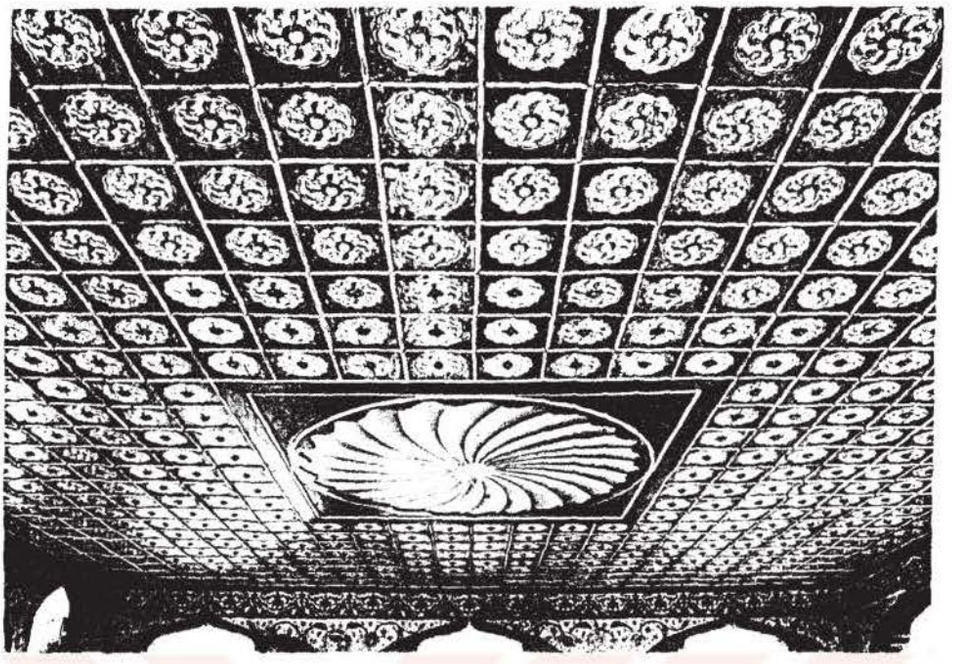
Resim 38 Müezzinler mahfeli dış yüzü (rest. öncesi)

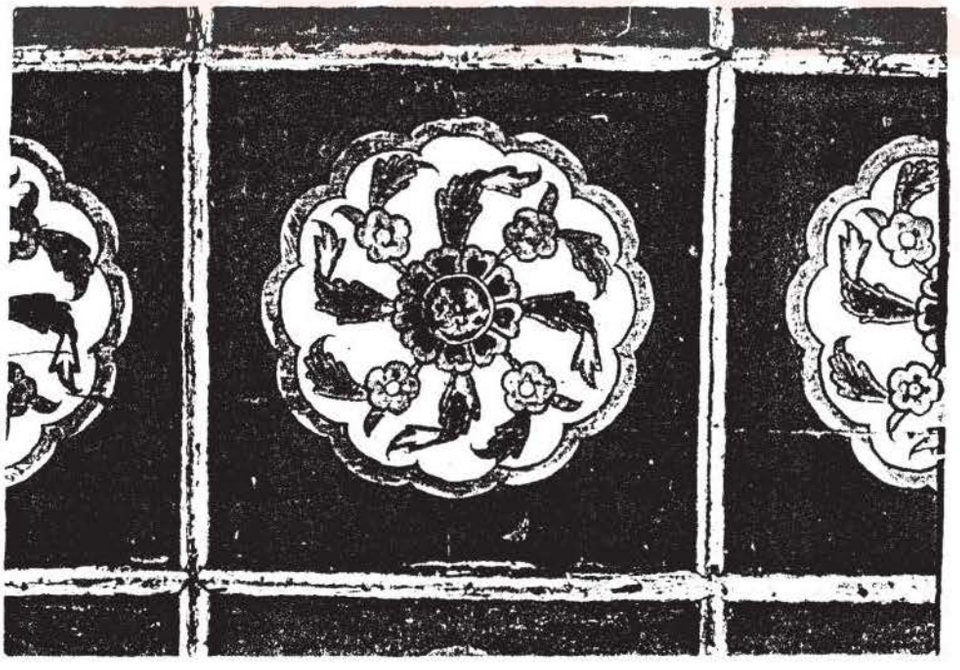
Resim 39 Müezzinler mahfeli dış yüzü

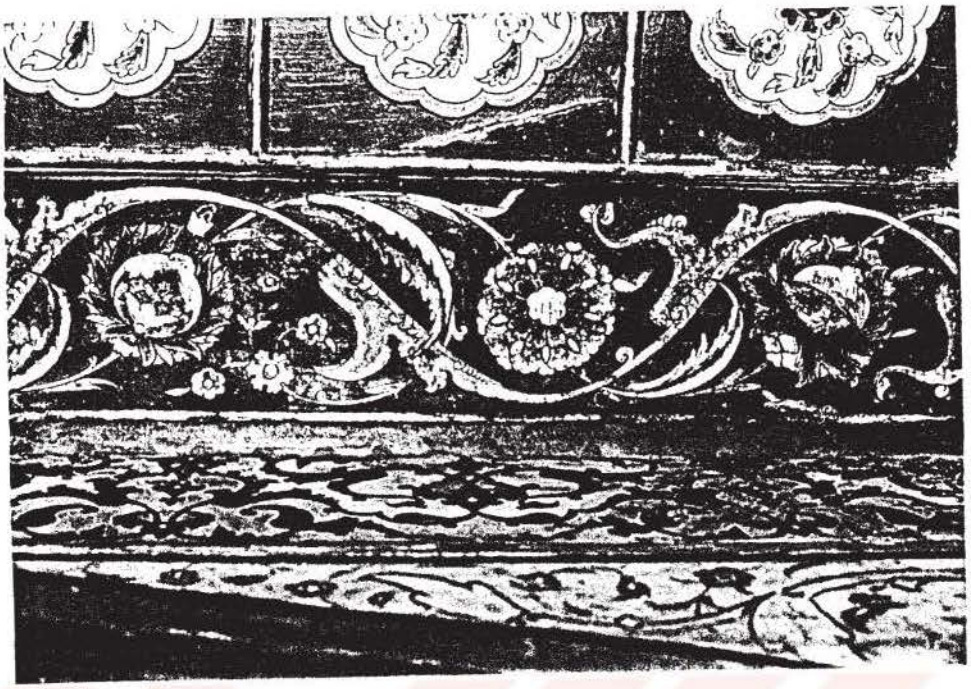
Resim 40 Müezzinler mahfeli dış yüzü

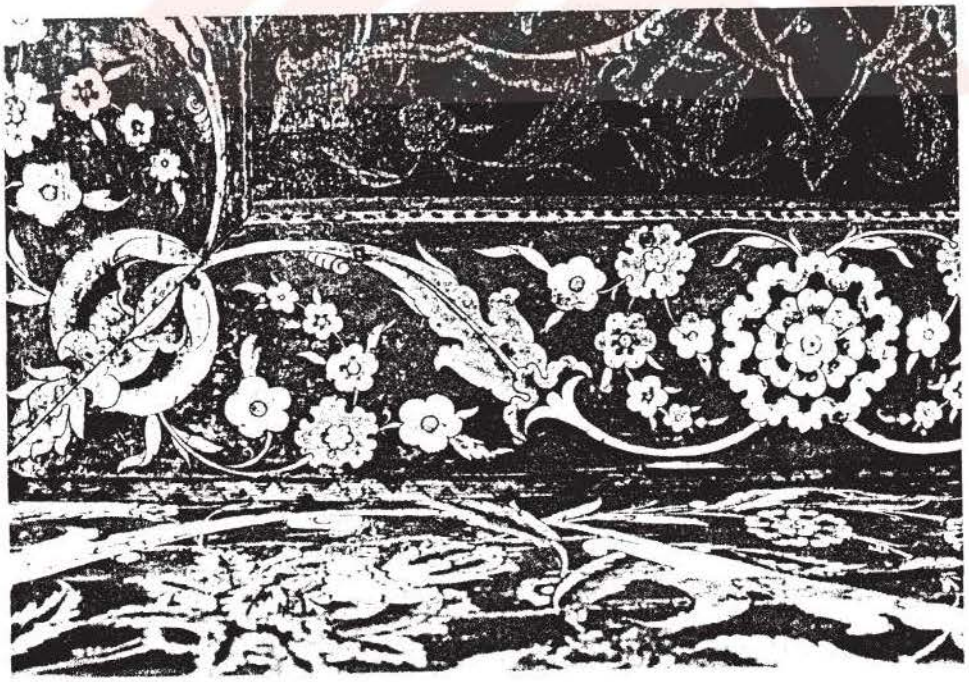
Resim 41 Müezzinler mahfeli altı kasetli tavan

Resim 42 Müezzinler mahfeli altı kasetli tavan

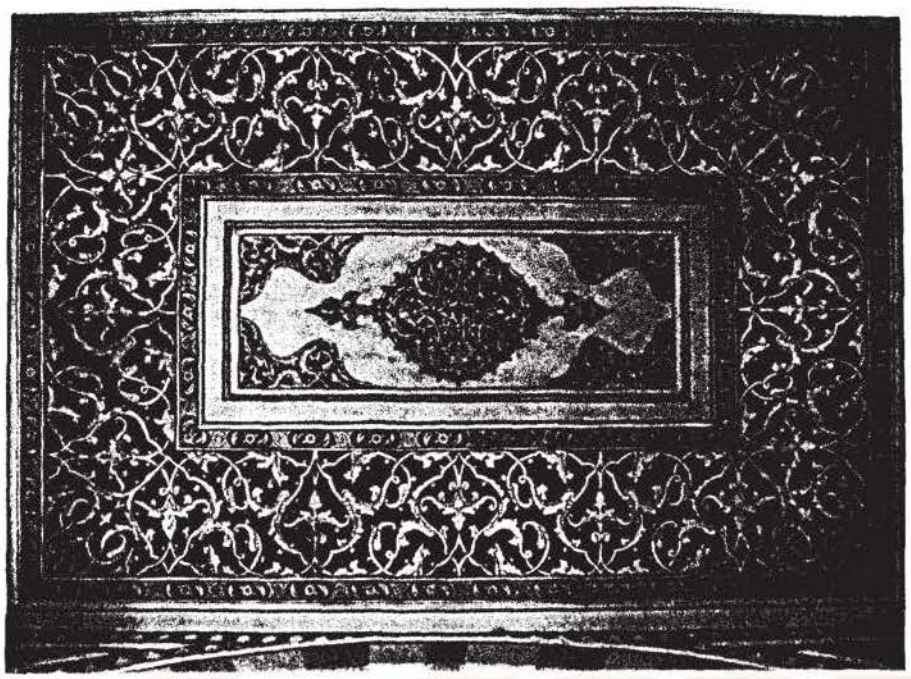
Resim 43 Müezzinler mahfeli tavan bordürü

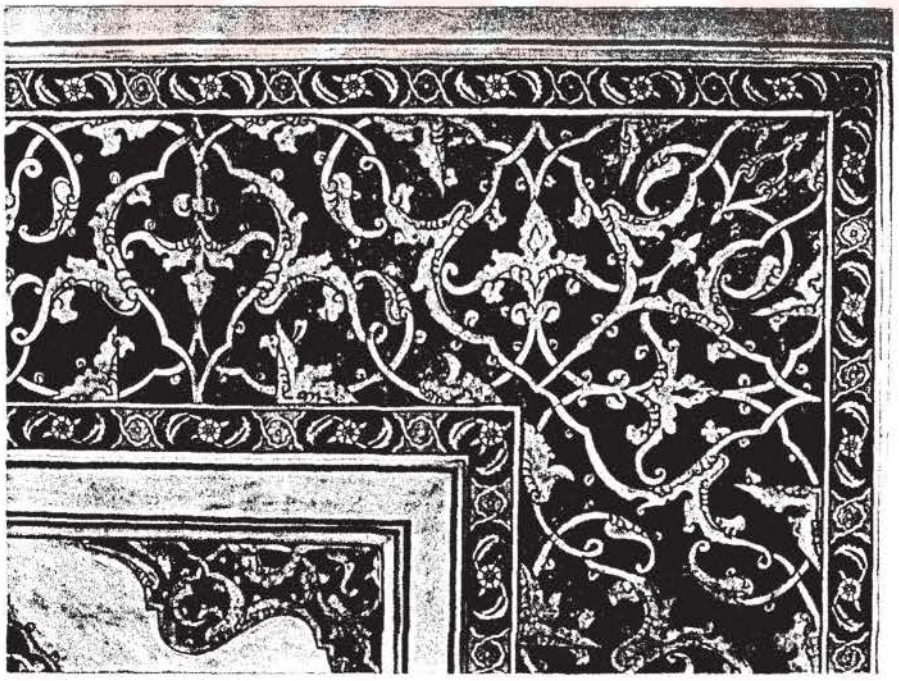
Resim 44 Müezzinler mahfeli tavan altı

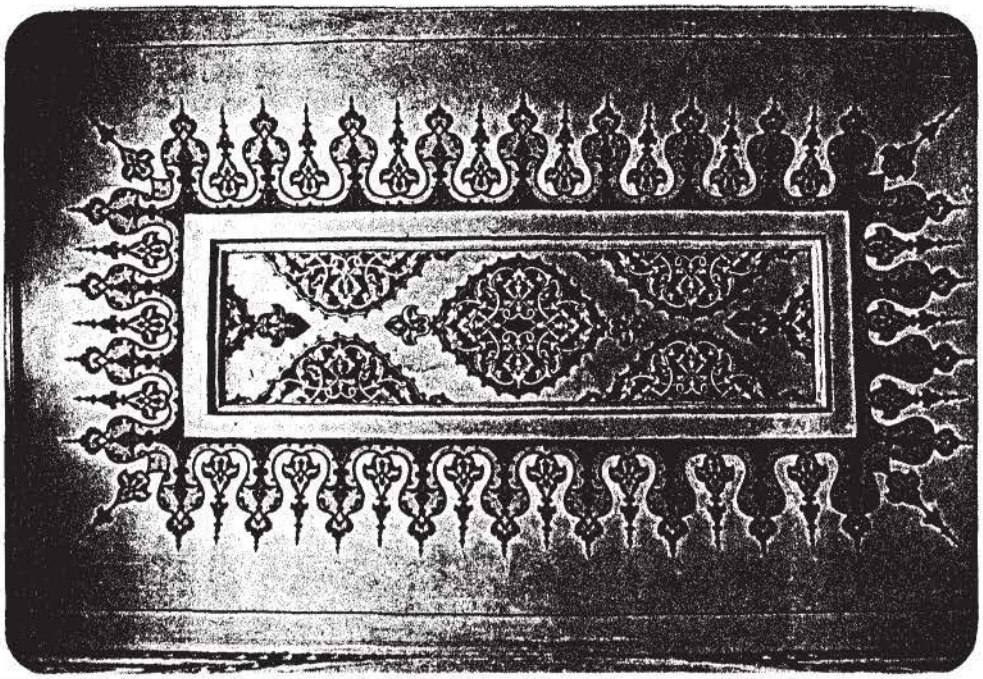
Resim 45 Müezzinler mahfeli iç yüzü

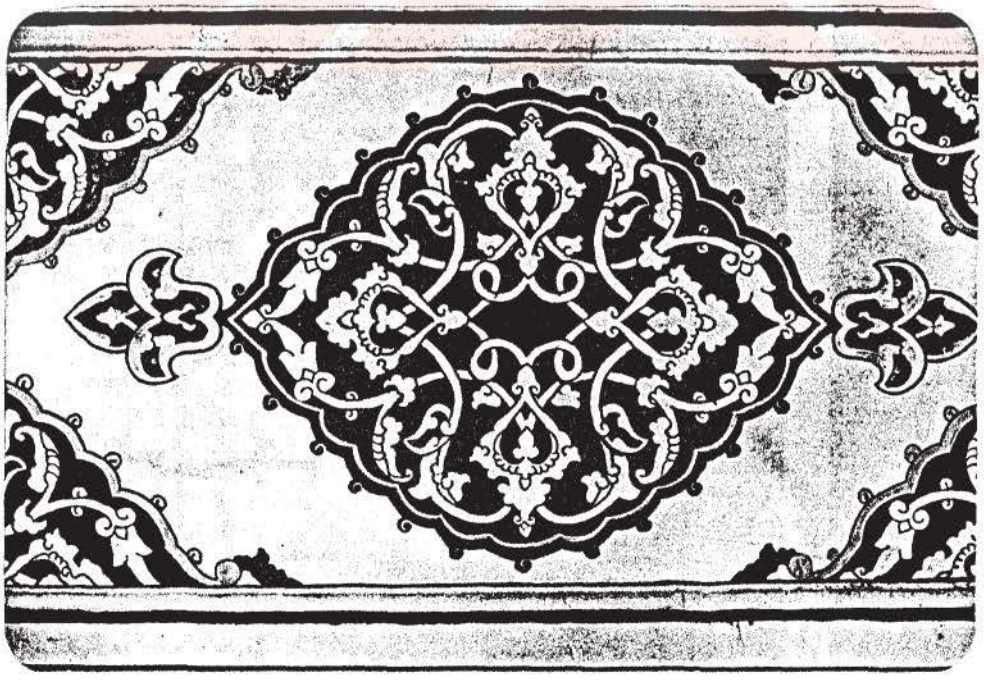
Resim 46 Hünkâr mahfeli altı-tavan

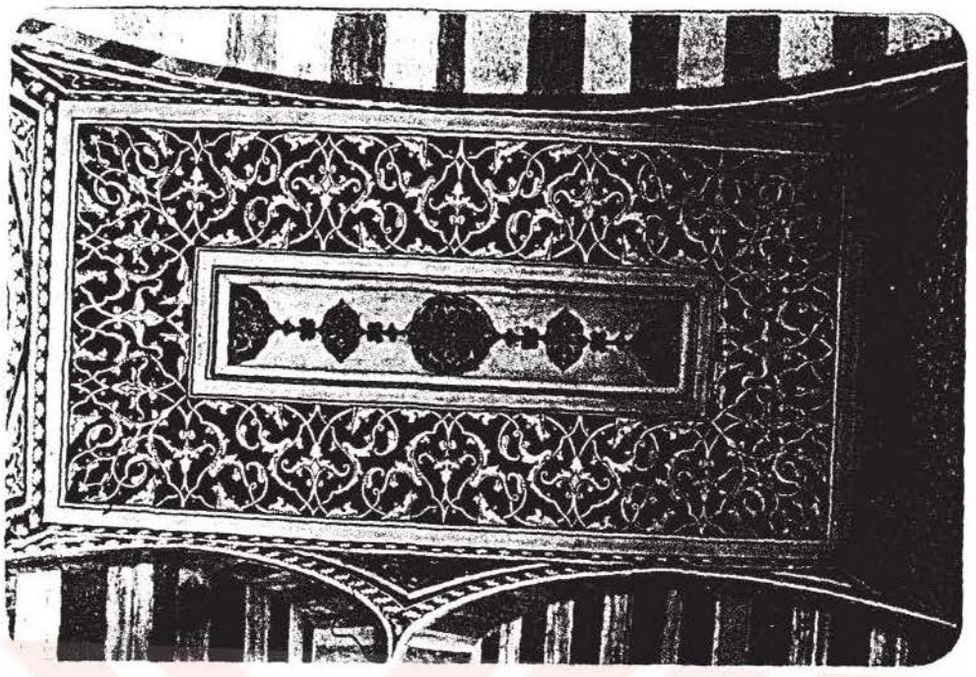
Resim 47 Hünkâr mahfeli altı-tavan

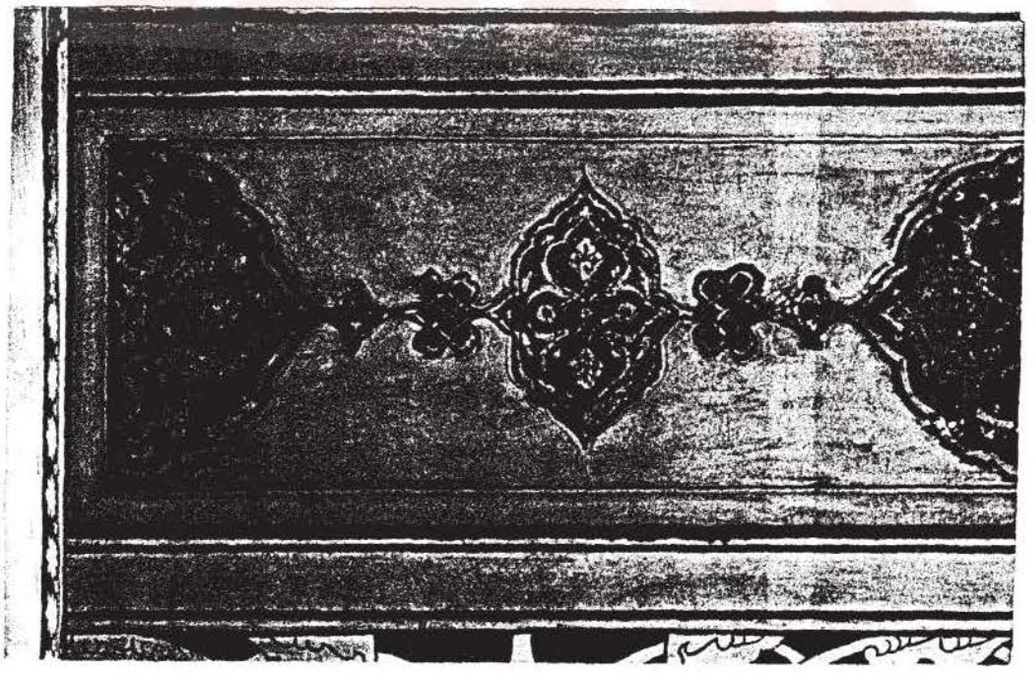
Resim 50 Hünkâr mahfeli altı

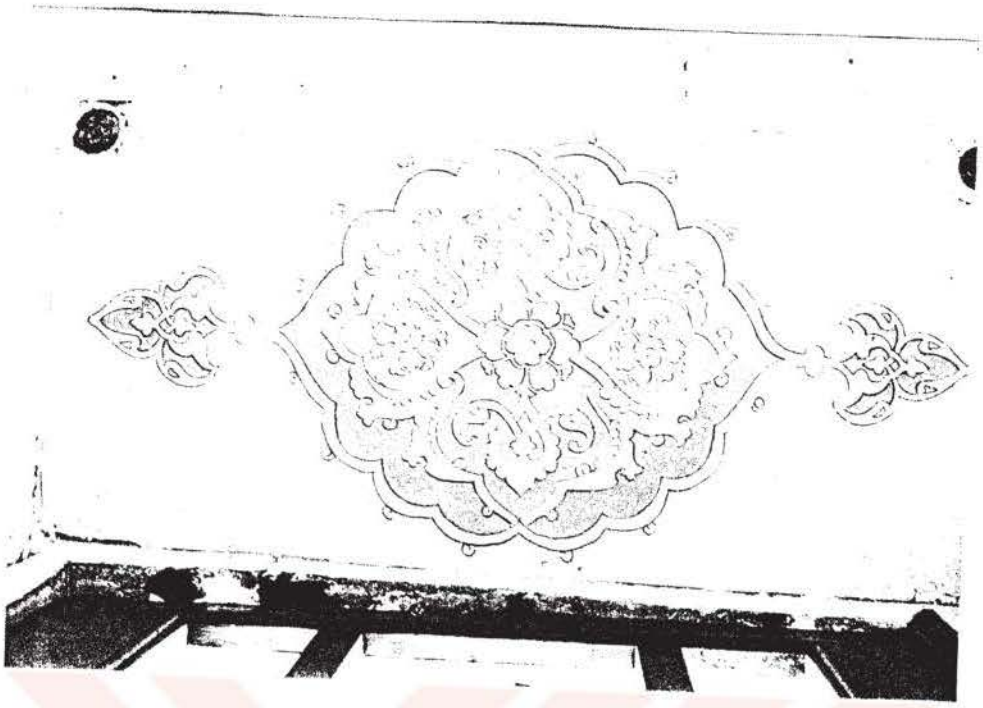
Resim 51 Hünkâr mahfeli altı

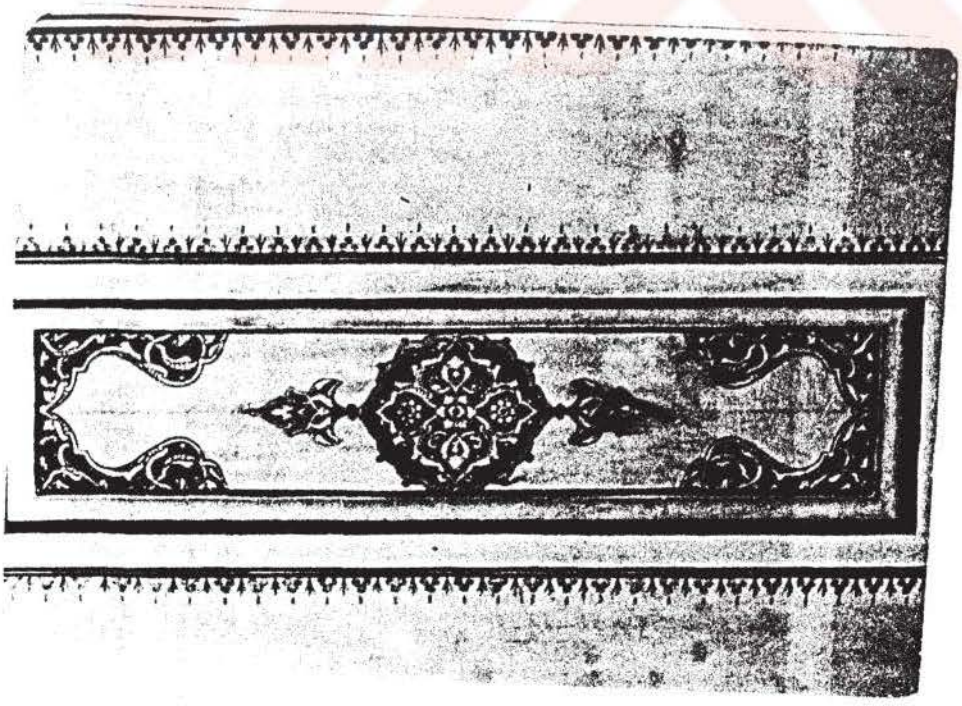
Resim 52 Alt kat kadınlar mahfeli tavanlarından

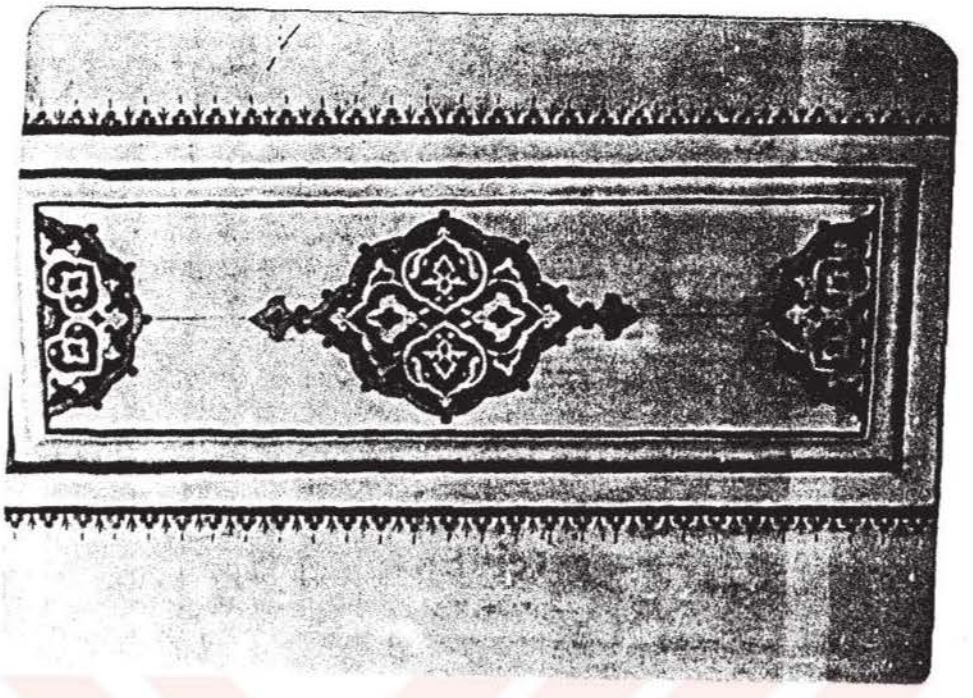
Resim 53 Alt kat kadınlar mahfeli tavanlarından

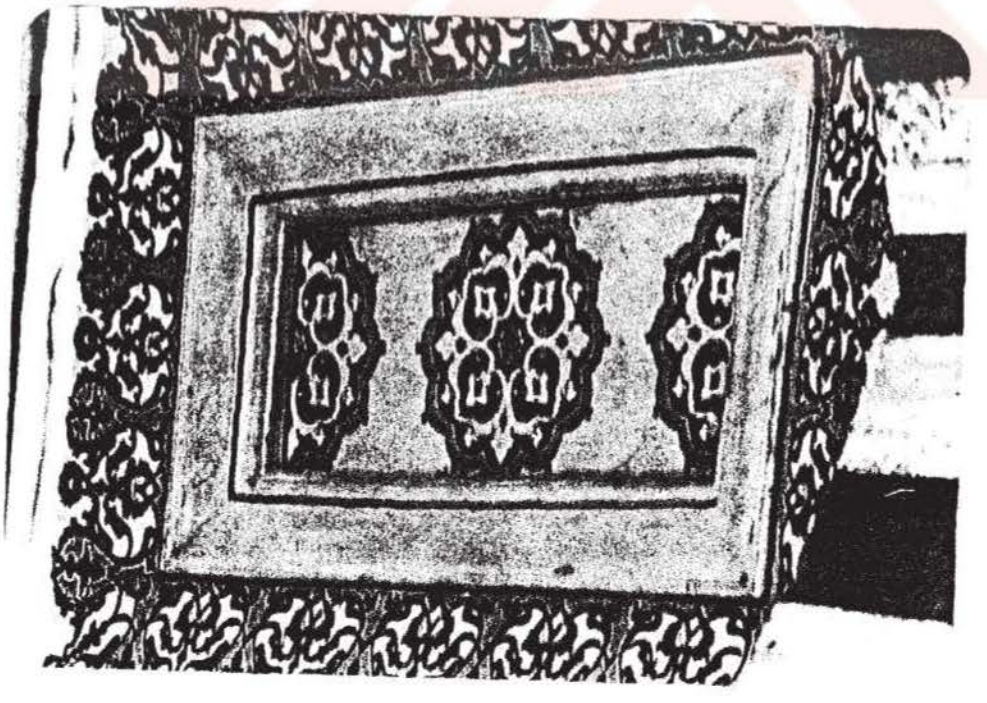
Resim 54 Hünkâr mahfeli pencere tavanı

Resim 55 Alt kat kadınlar mahfeli tavanlarından

Resim 56 Alt kat kadınlar mahfeli tavanlarından

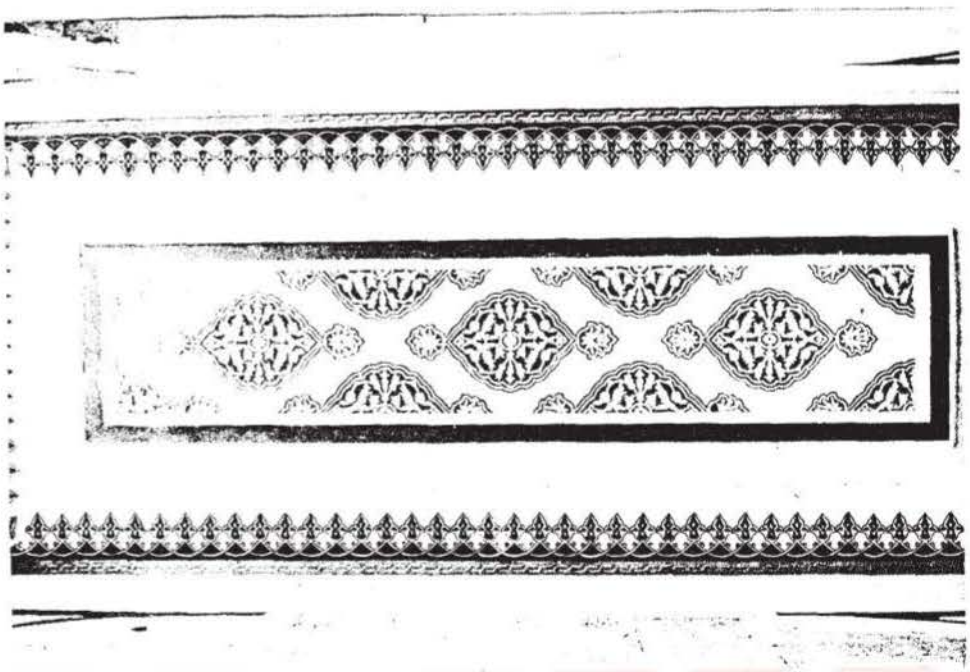
Resim 57 Dış mekân galeri tavanı

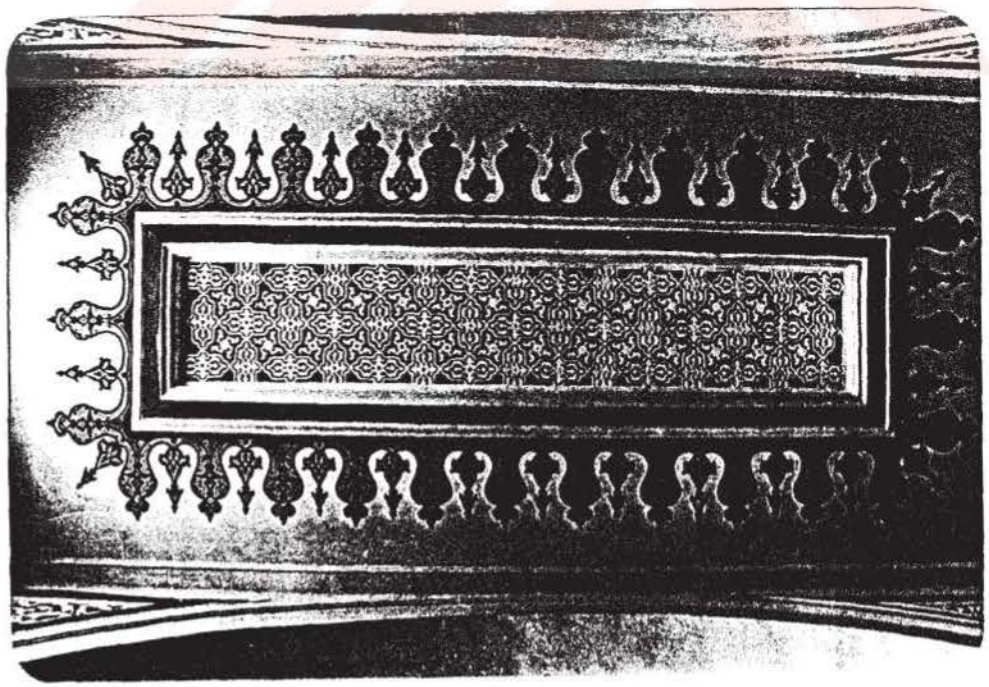
Resim 58 Üst kat kadınlar mahfeli tavanlarından

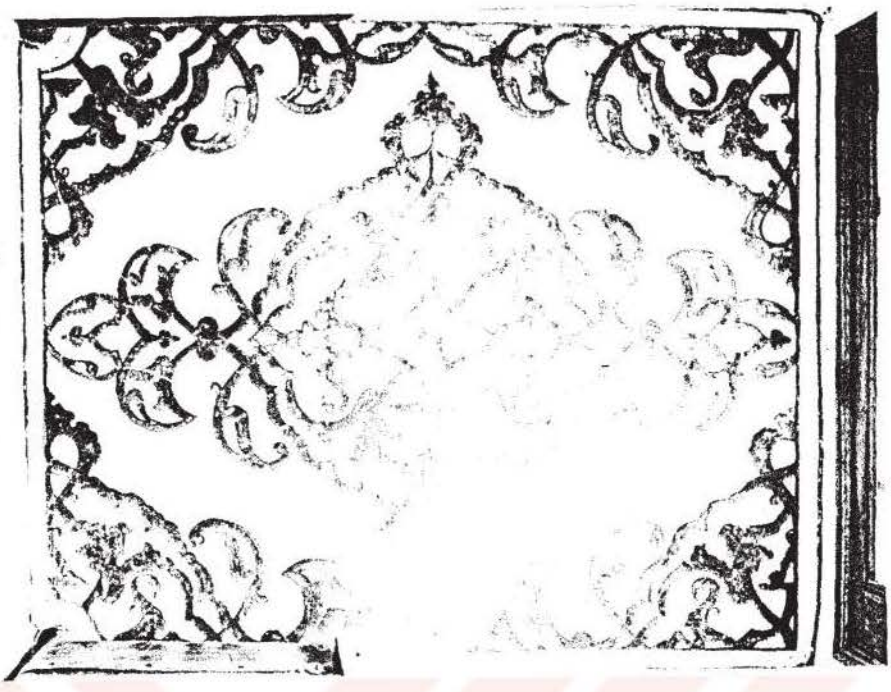
Resim 59 Üst kat kadınlar mahfeli tavanlarından

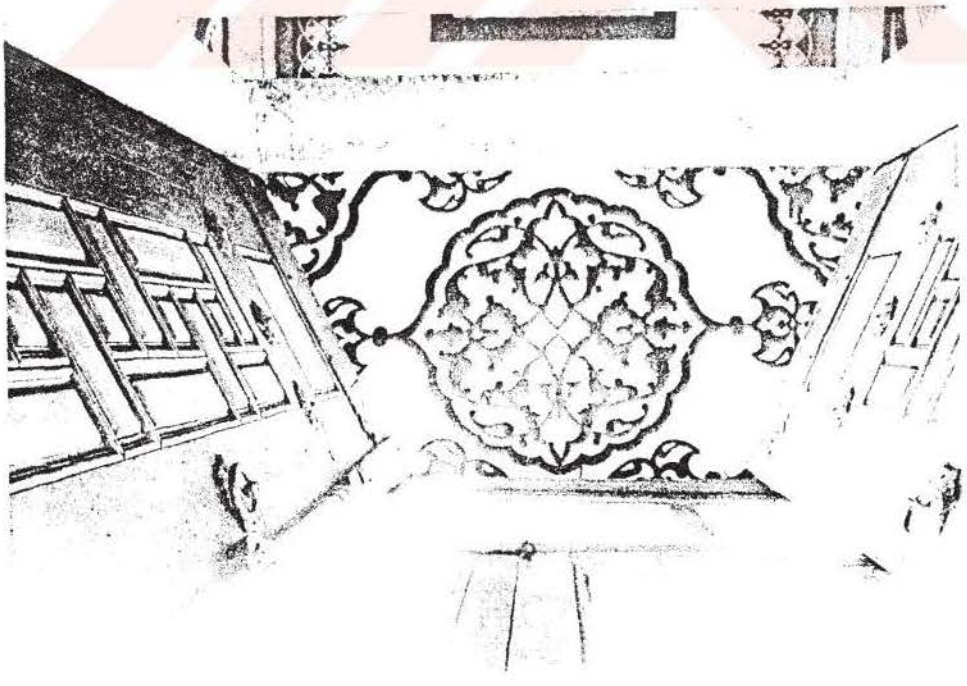
Resim 60 Üst kat kadınlar mahfeli tavanlarından

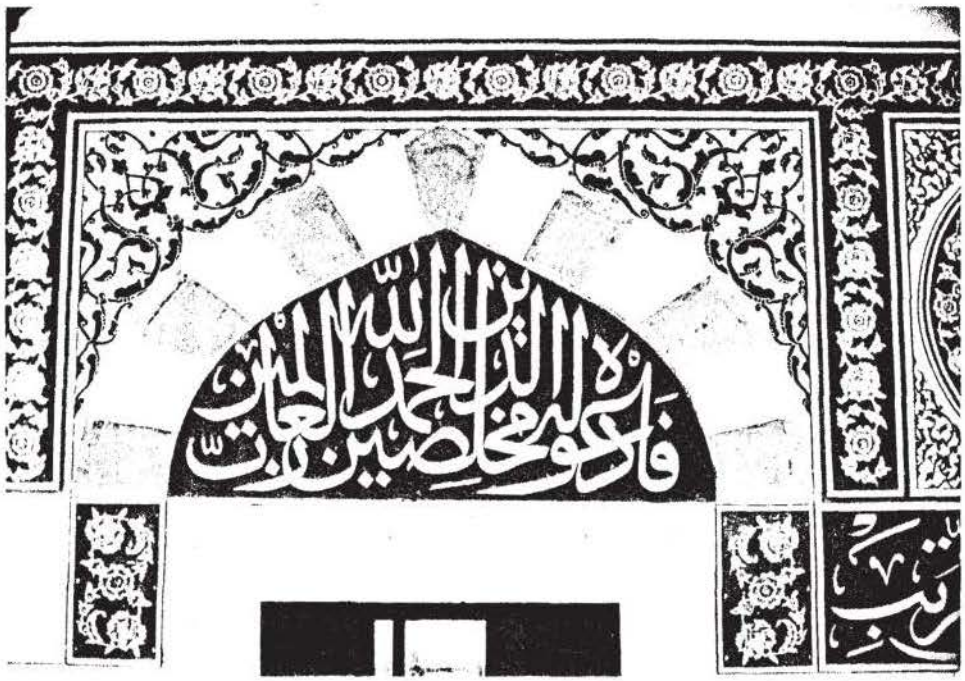
Resim 61 Üst kat kadınlar mahfeli tavanlarından

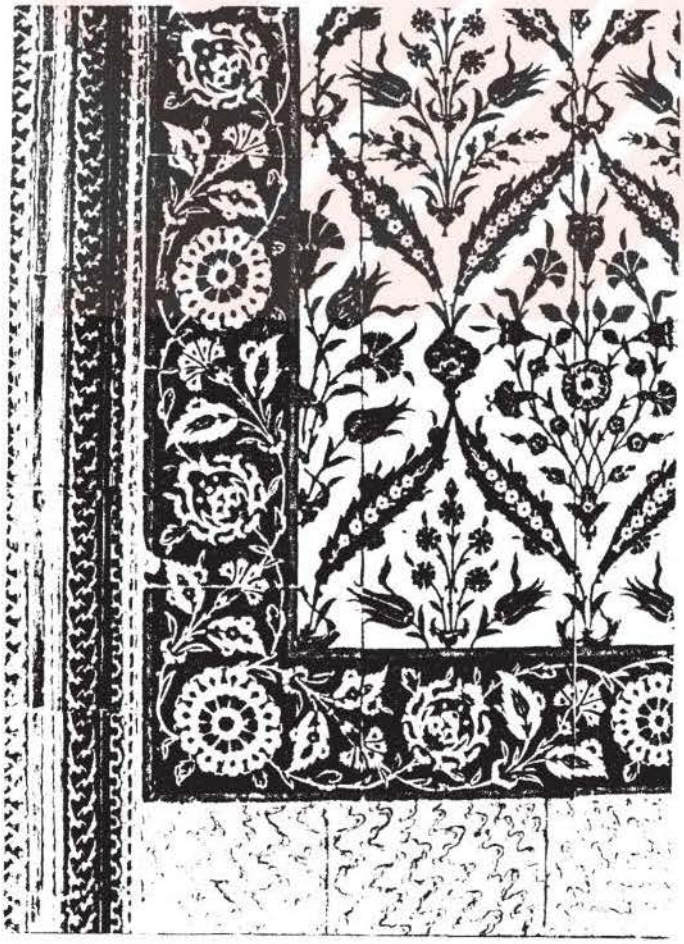
Resim 62 Kadınlar mahfeli pencere tavanlarında

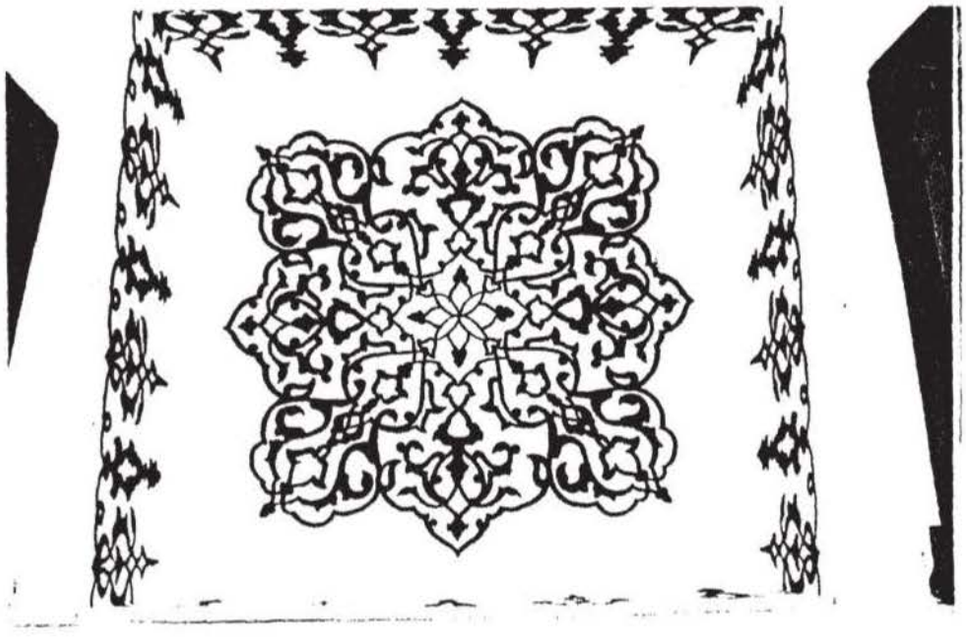
Resim 63 Kadınlar mahfeli pencere tavanlarında

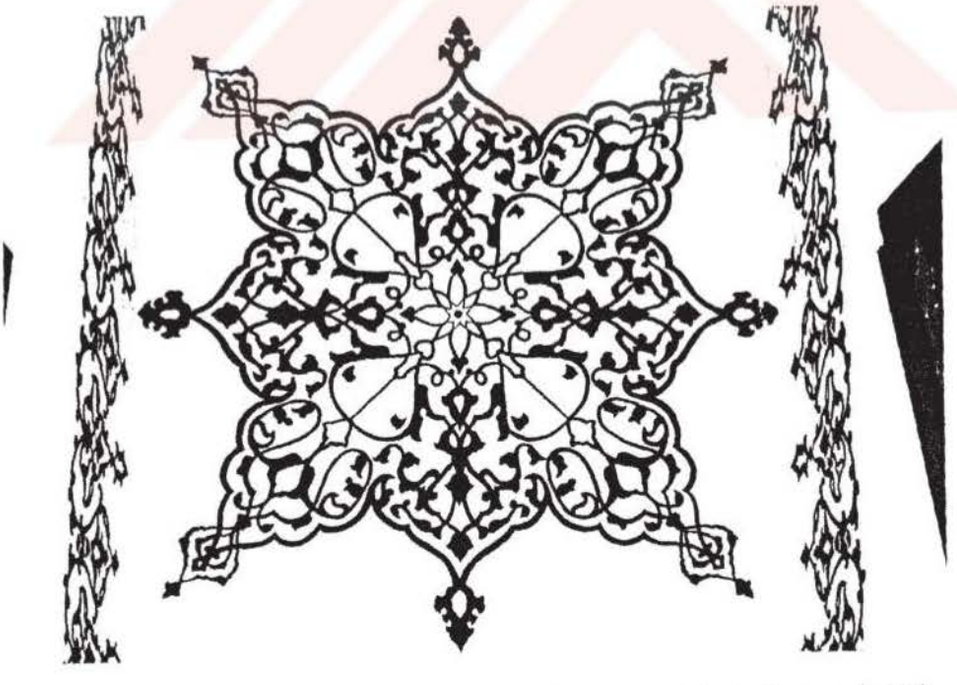
Resim 64 Kütüphane, pencere alınlık üstü üçgenleri ve fasalar

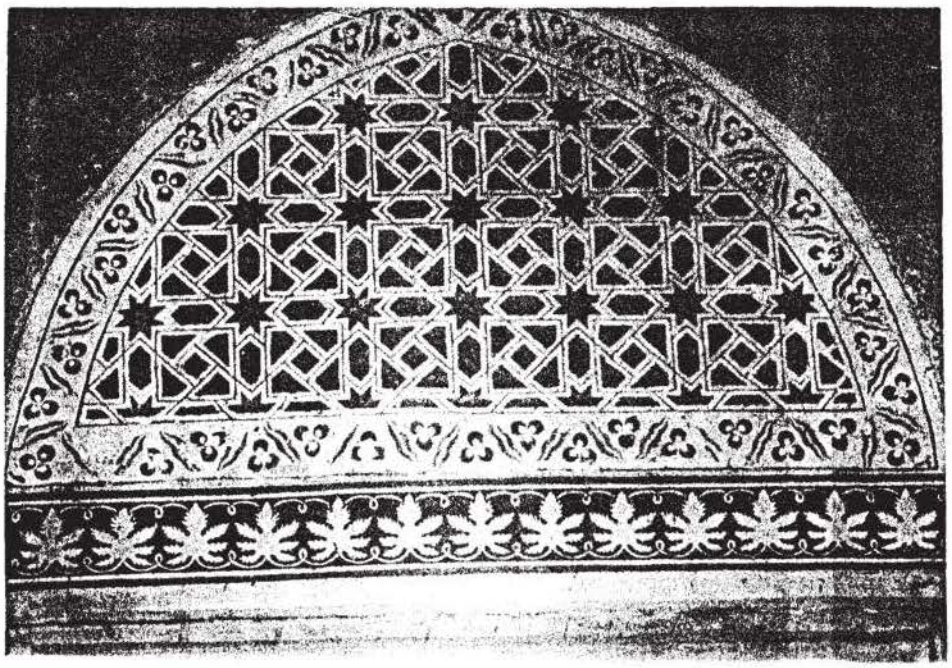
Resim 65 Hünkâr mahfeli çini pano

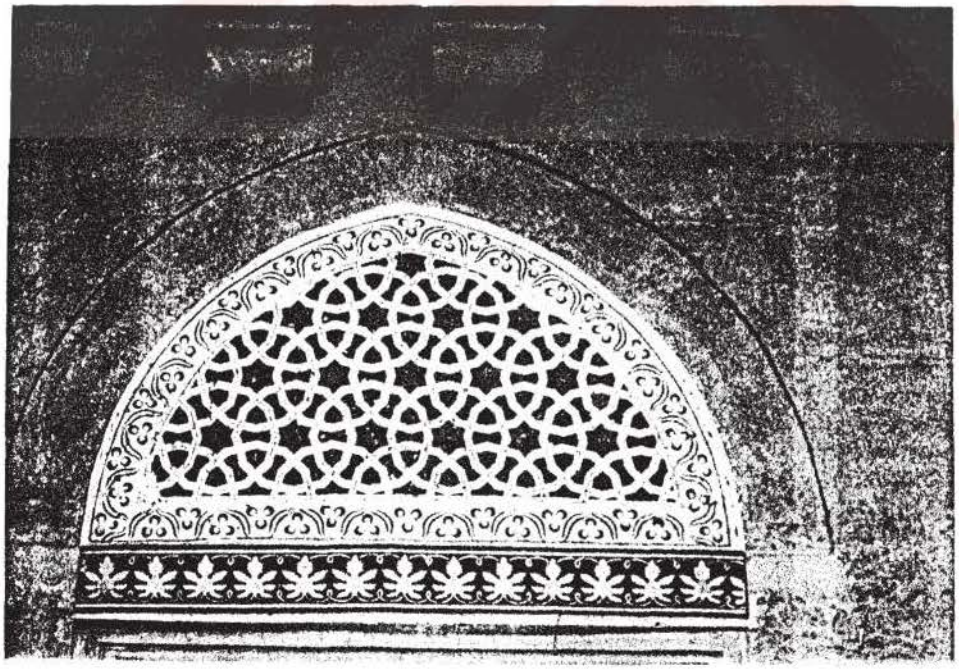
Resim 66 İç mekânda, pencere içlerinde tavan deseni

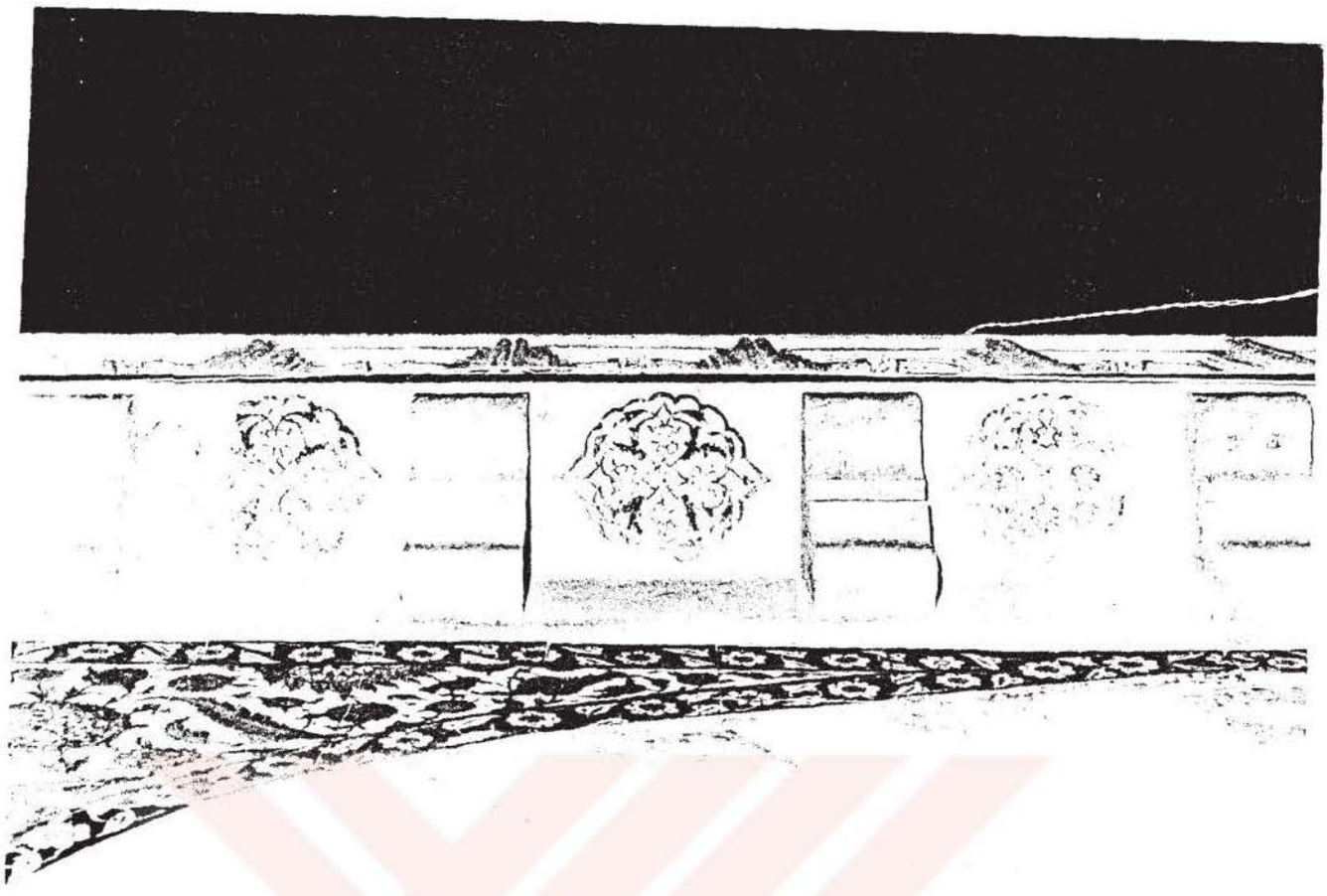
Resim 67 İç mekânda mihrap tarafı pencerelerinde tavan deseni

Resim 68 Pencere üstü alınlık

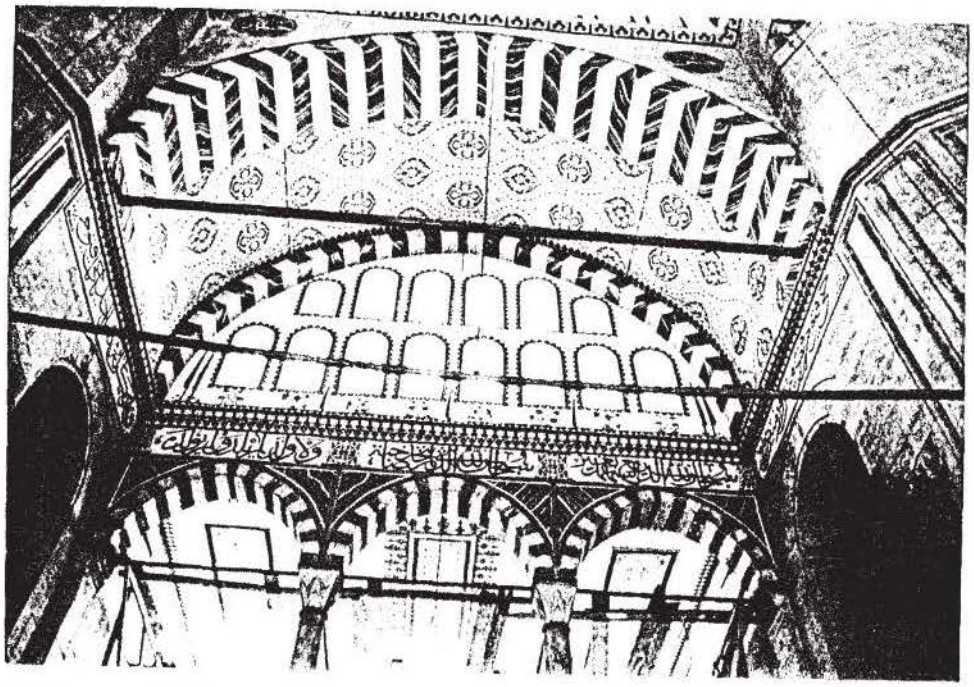
Resim 69 Pencere üstü alınlık

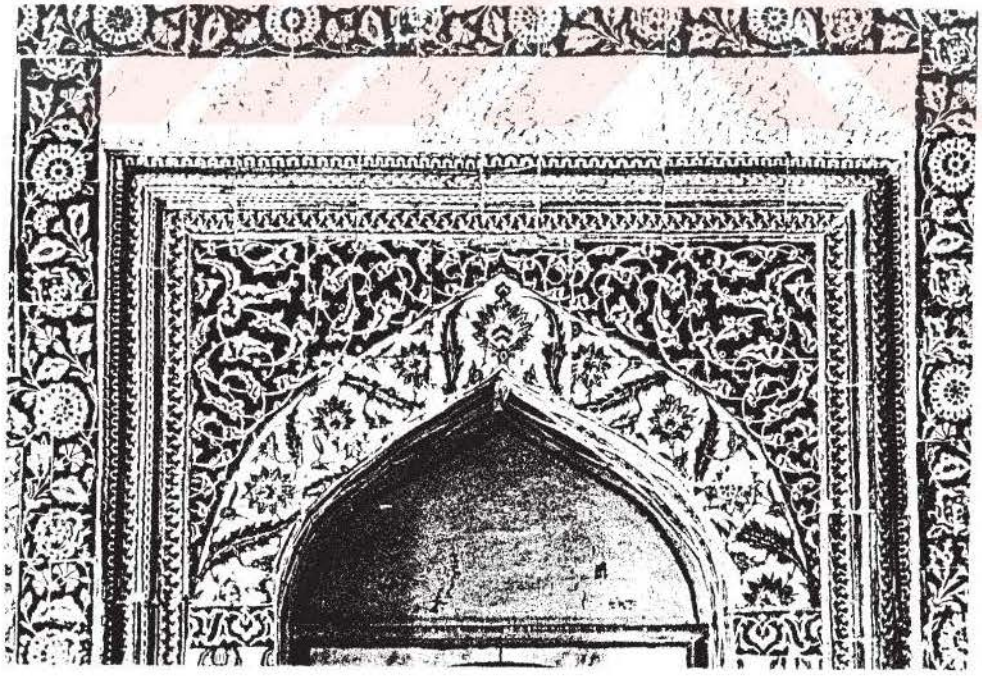
Resim 70 İç mekânda konsolların araları

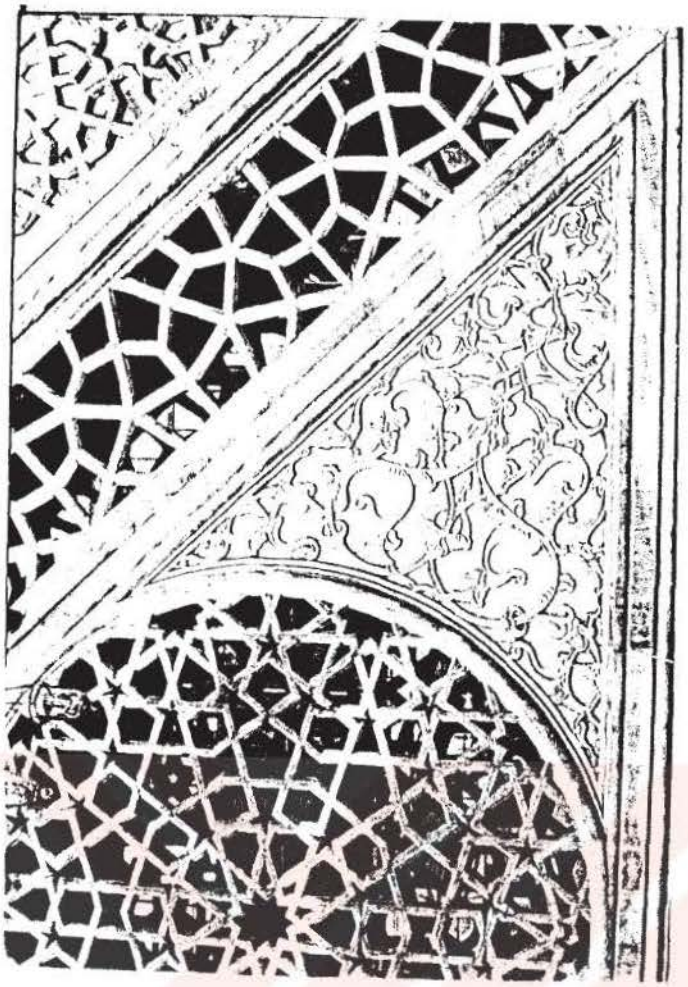
Resim 71 İç mekânda konsolların araları

Resim 72 Hünkâr mahfeli çinide mermer taklidi

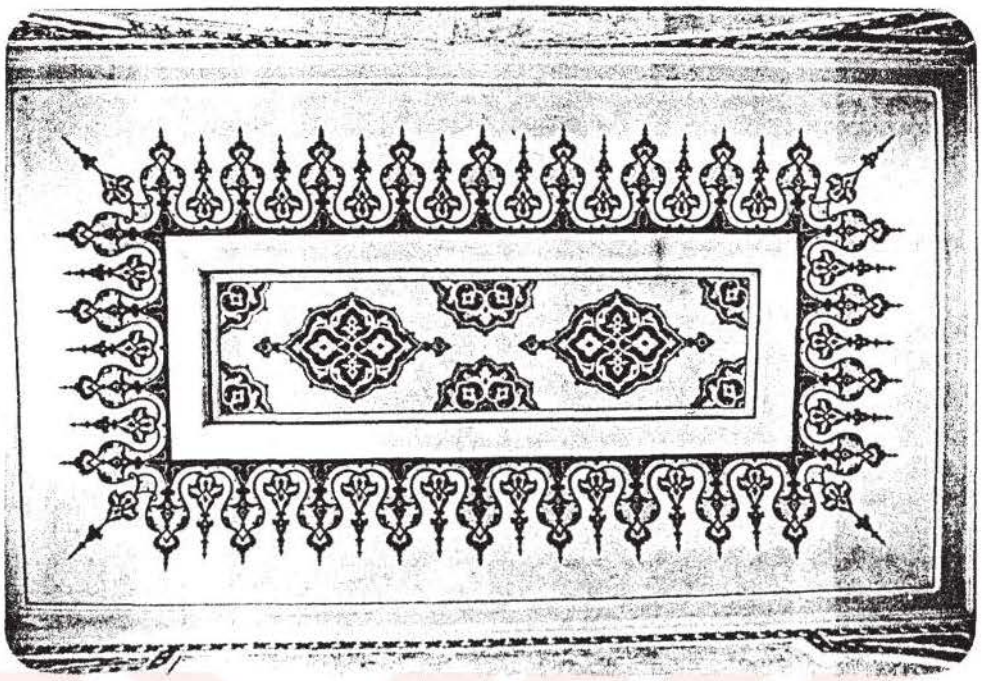
Resim 73 İç mekânda kemer ve kemer araları

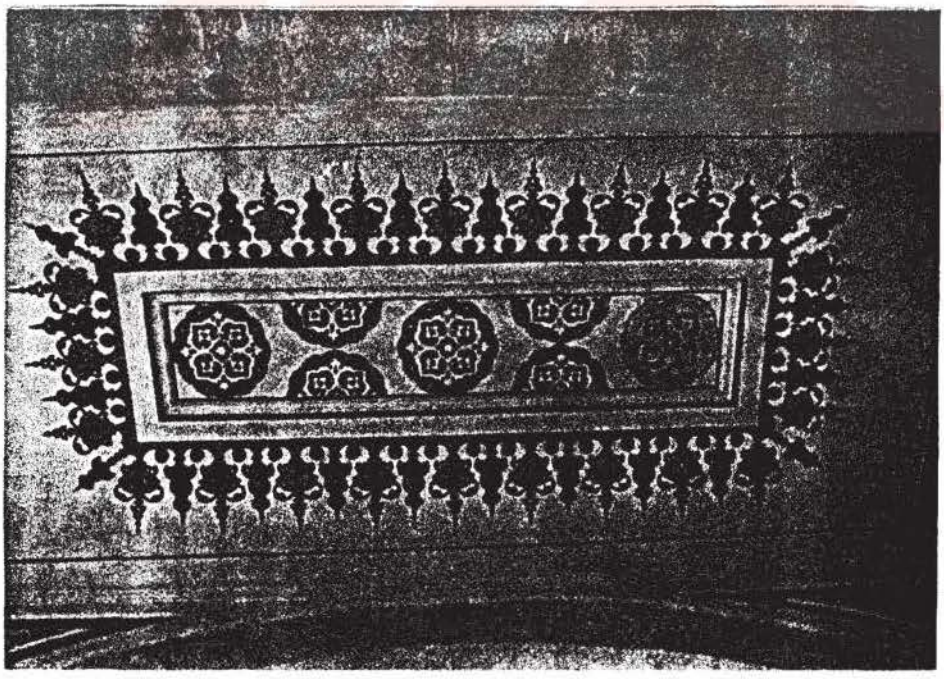
Resim 74 Minber korkulukları

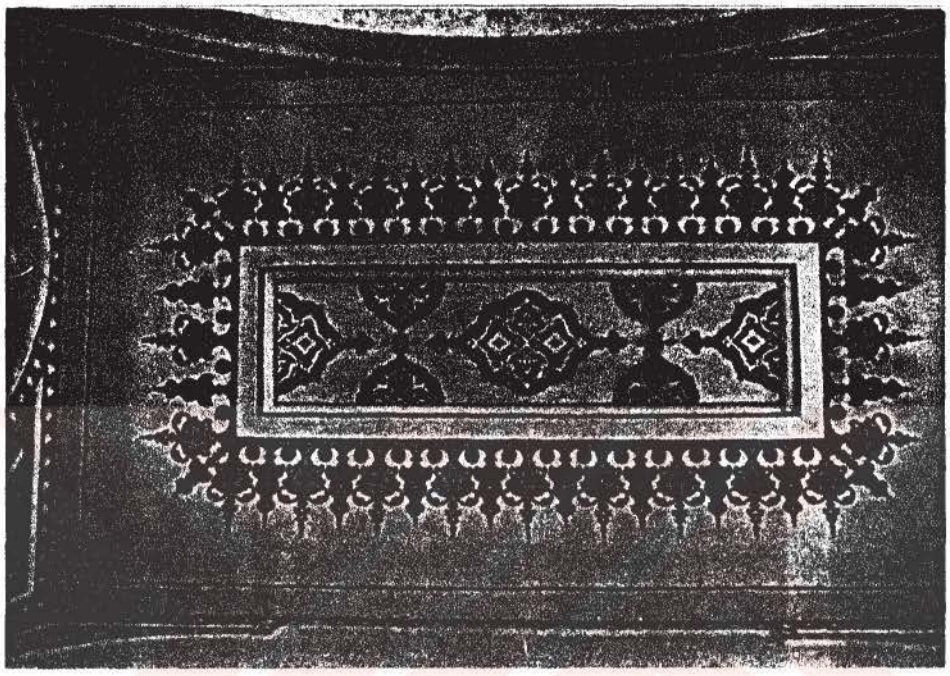
Resim 75 Minber korkulukları

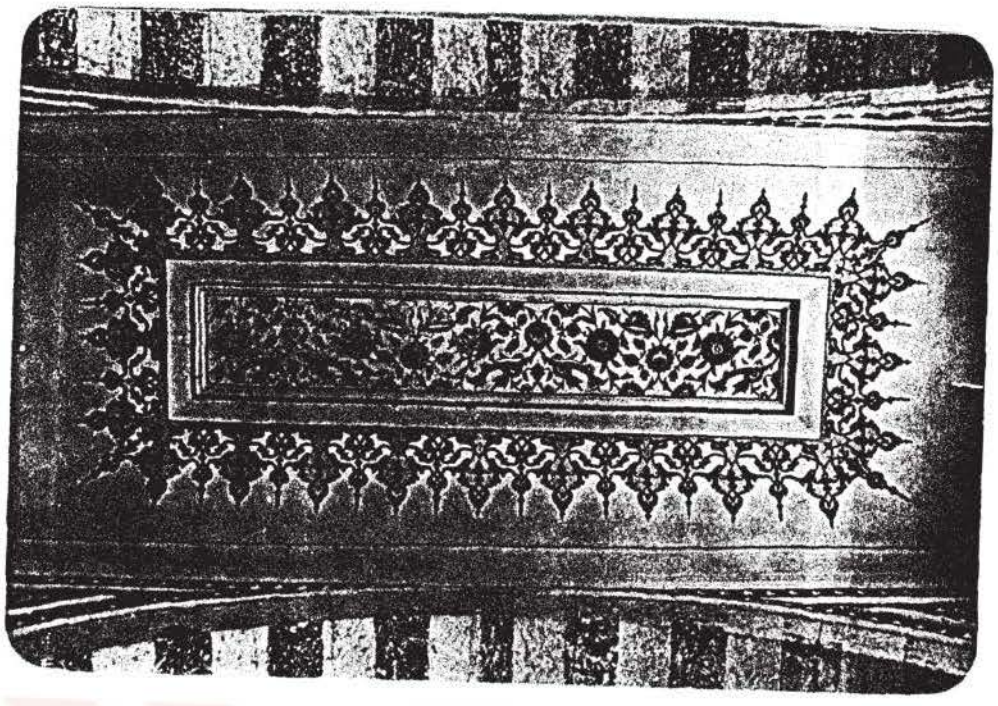
Resim 76 Sağ-sol mihrap yanındaki galeri tavanları

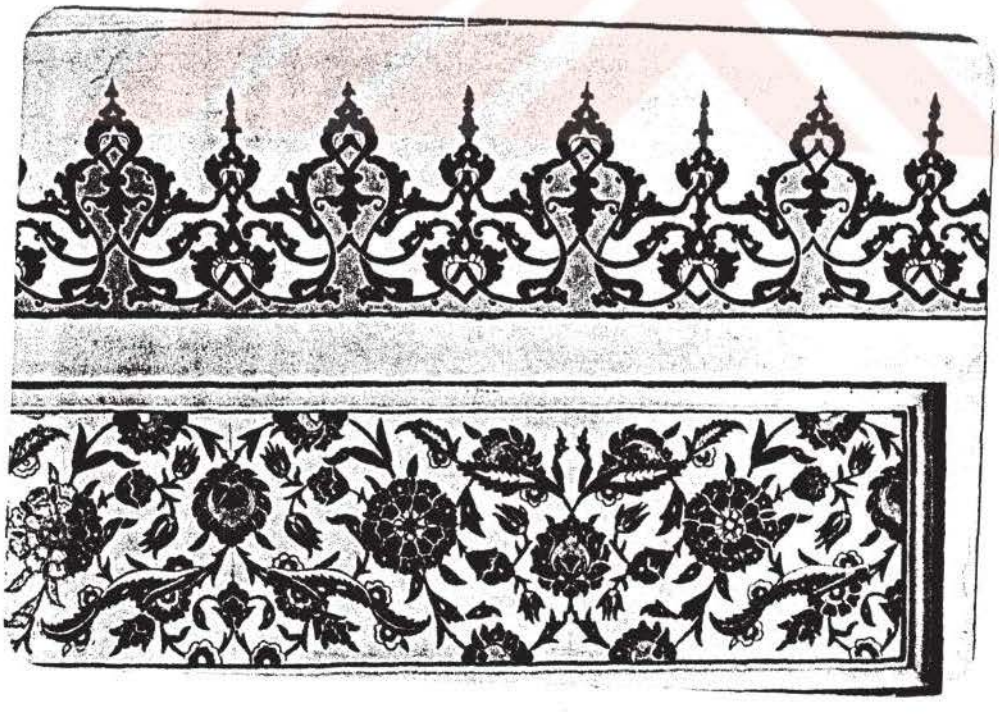
Resim 77 Galeri tavanı

Resim 78 Galeri tavanı

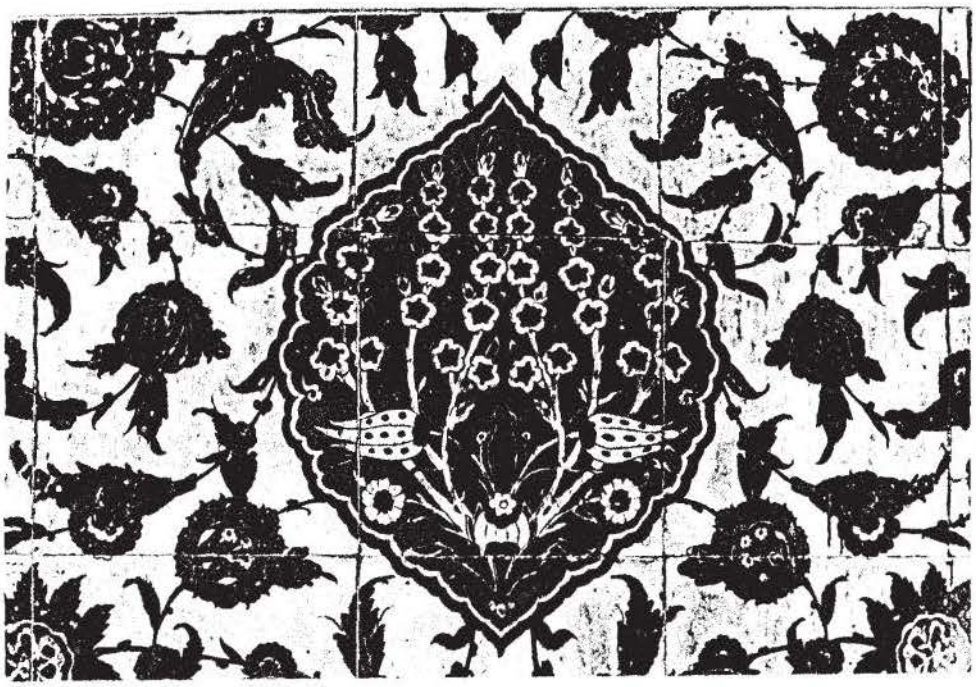
Resim 79 Galeri tavanı

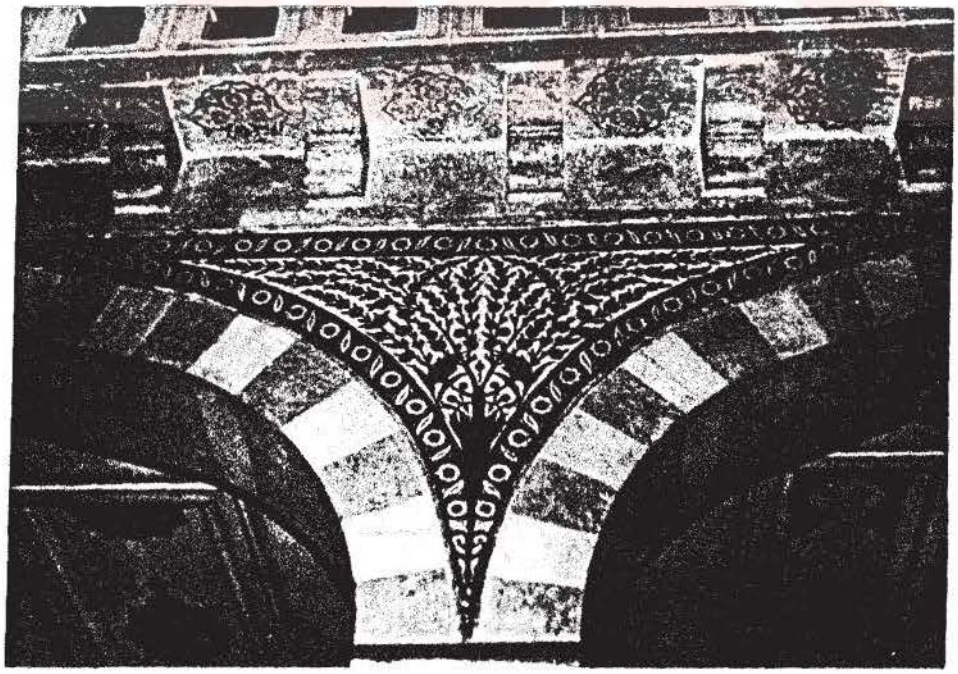
Resim 80 Galeri tavanı

Resim 81 İki yan kapı girişi orta tavan deseni

Resim 82 Selimiye çinilerinden

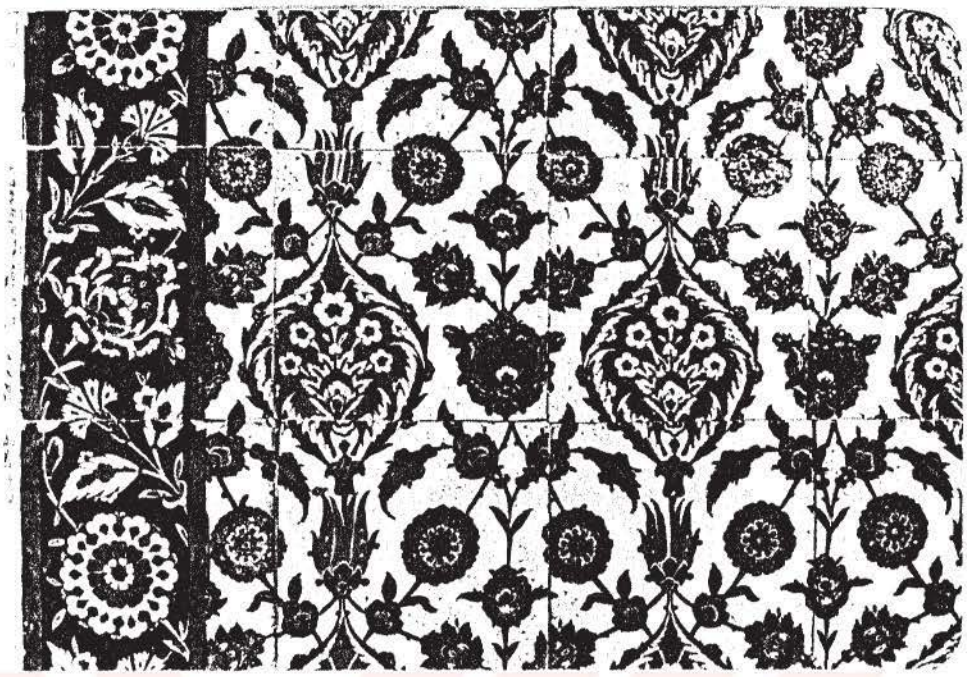
Resim 83 Selimiye çinilerinden

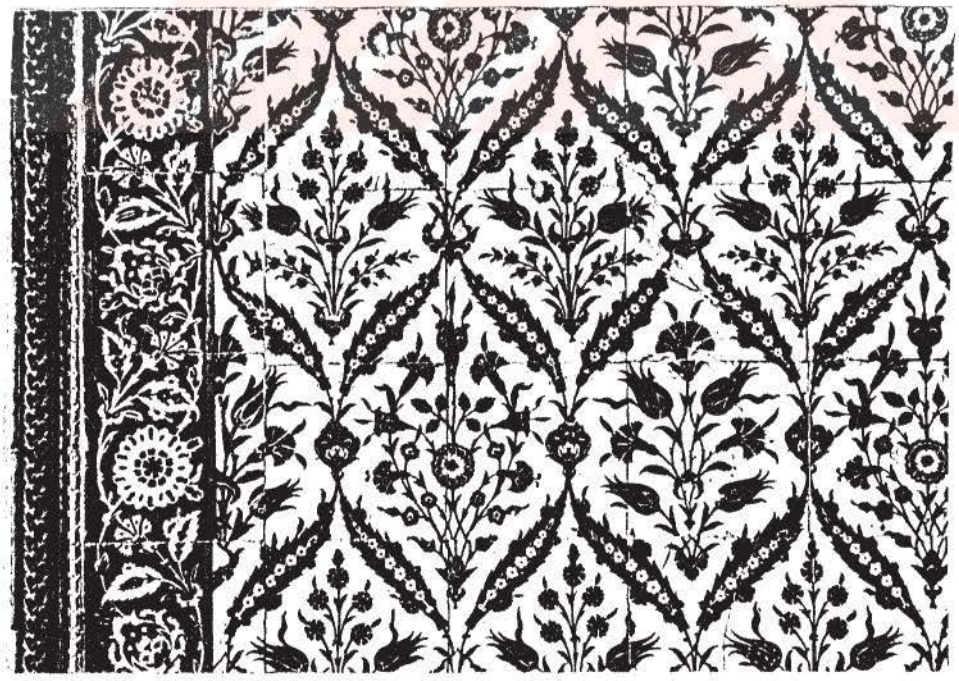
Resim 84 Selimiye çinilerinden

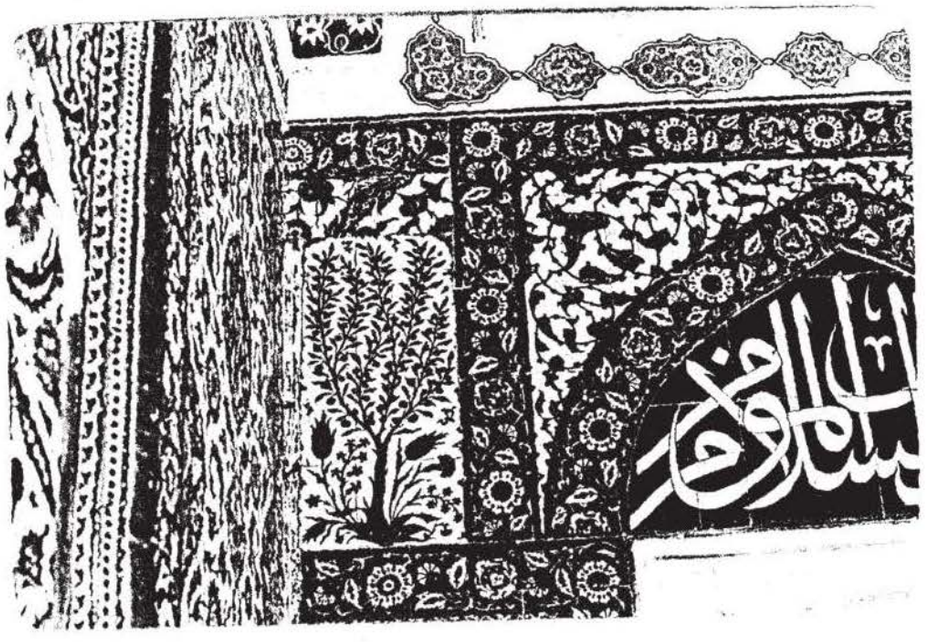
Resim 85 Selimiye çinilerinden

Resim 86 Selimiye çinilerinden

Resim 87 Selimiye çinilerinden

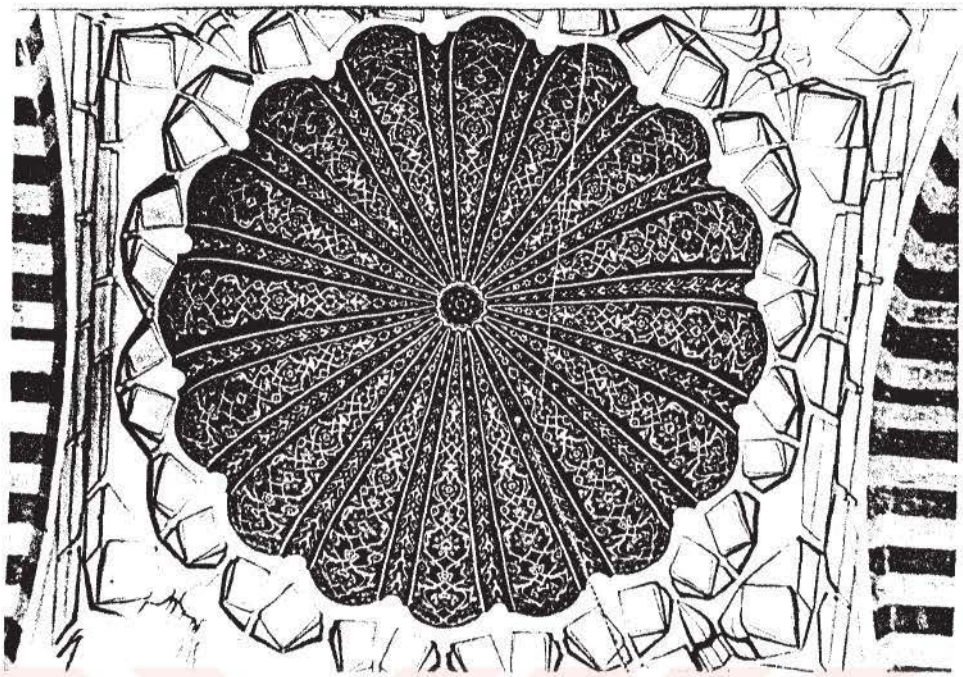
Resim 88 Selimiye çinilerinden

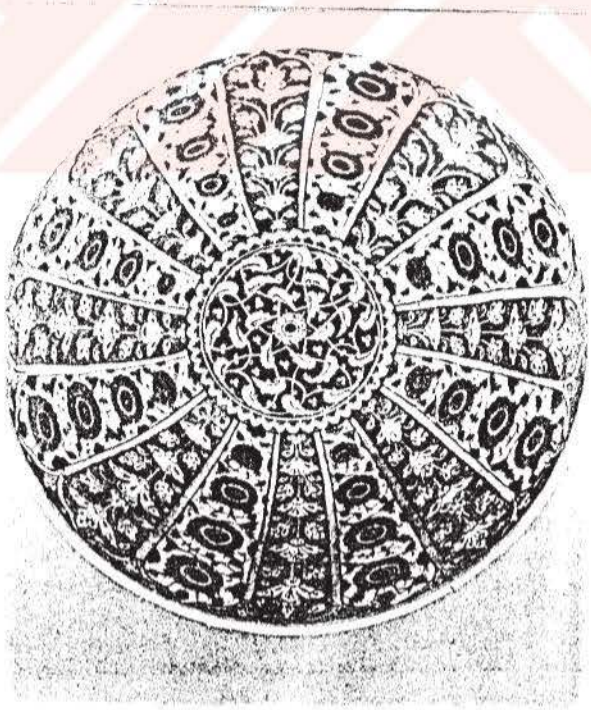
Resim 89 Selimiye çinilerinden

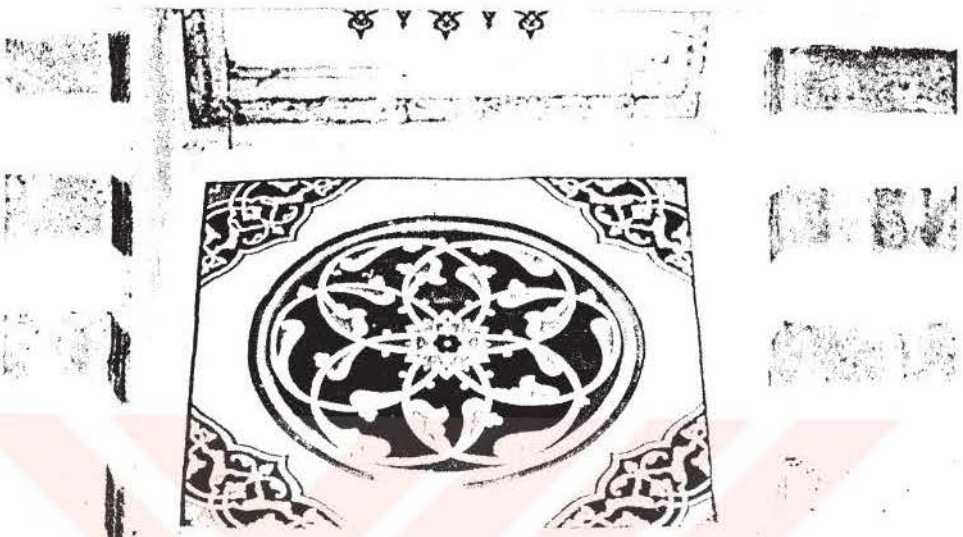
Resim 90 Kur'an, Karahisari yazması, bezeme ustası, Karamemi

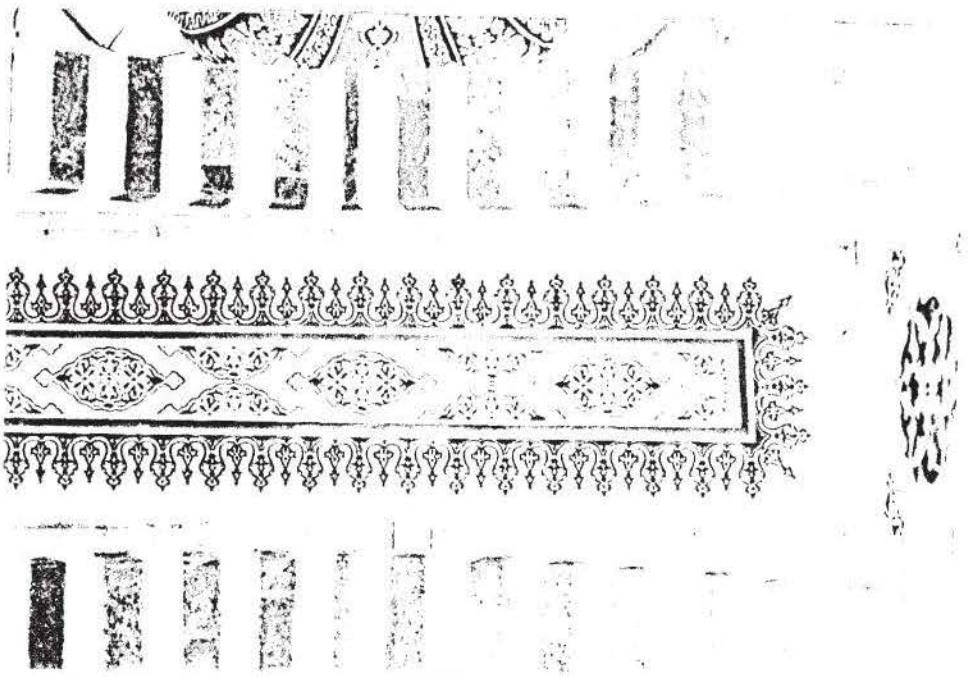
Resim 91 Son cemaat yeri dilimli kubbe

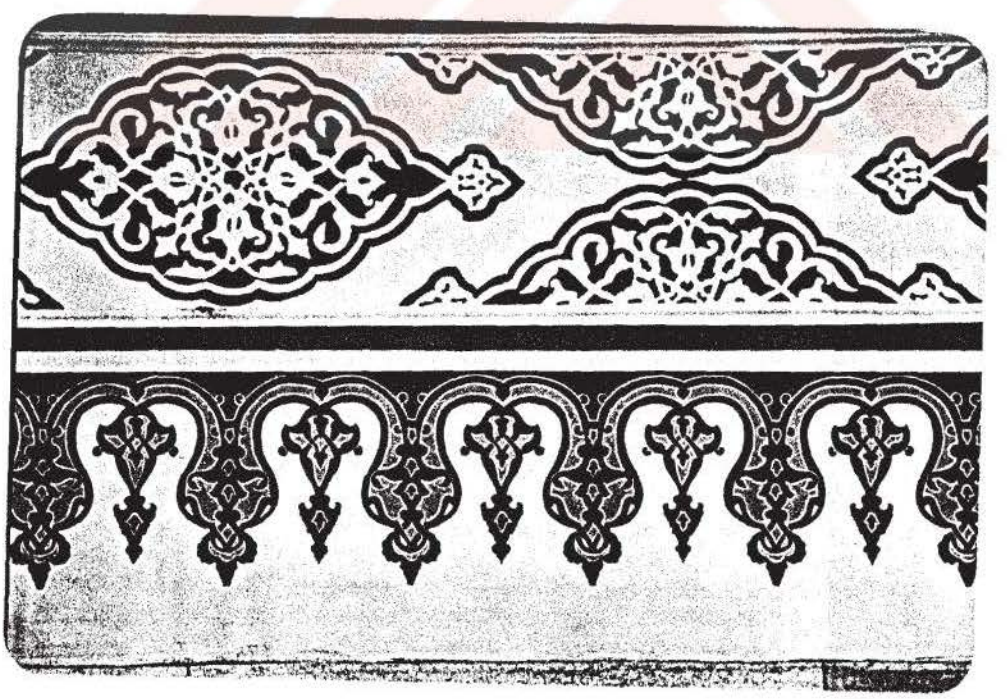
Resim 92 Ayaklı leğen 1520-1525, Caouste Gülbenkion Foundation Museum, Lizbon

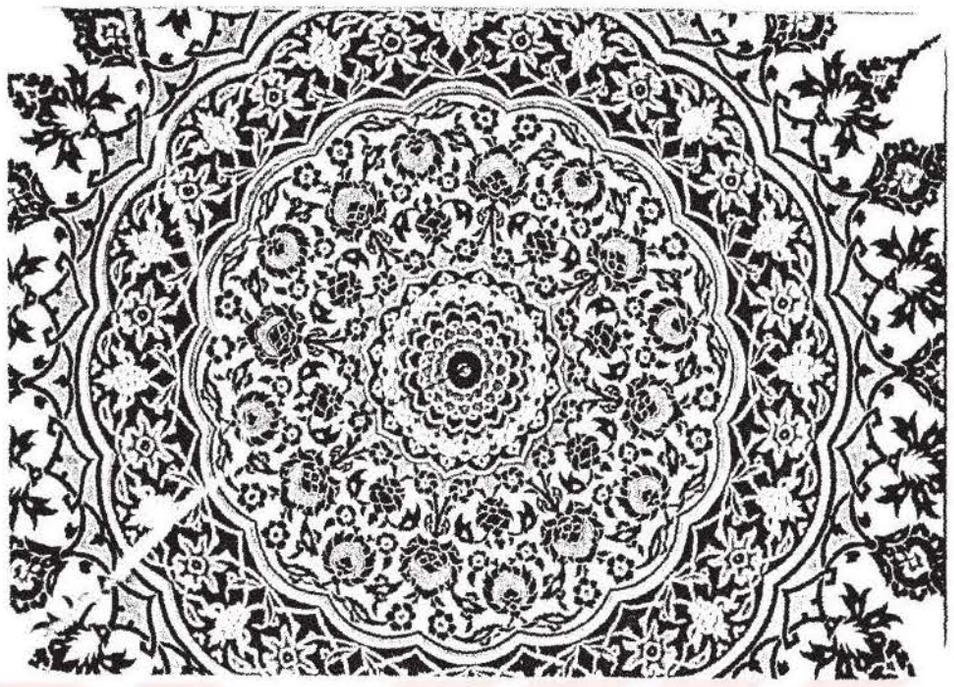
Resim 93 Son cemaat yeri dilimli kubbe sağ ve solunda, duvar

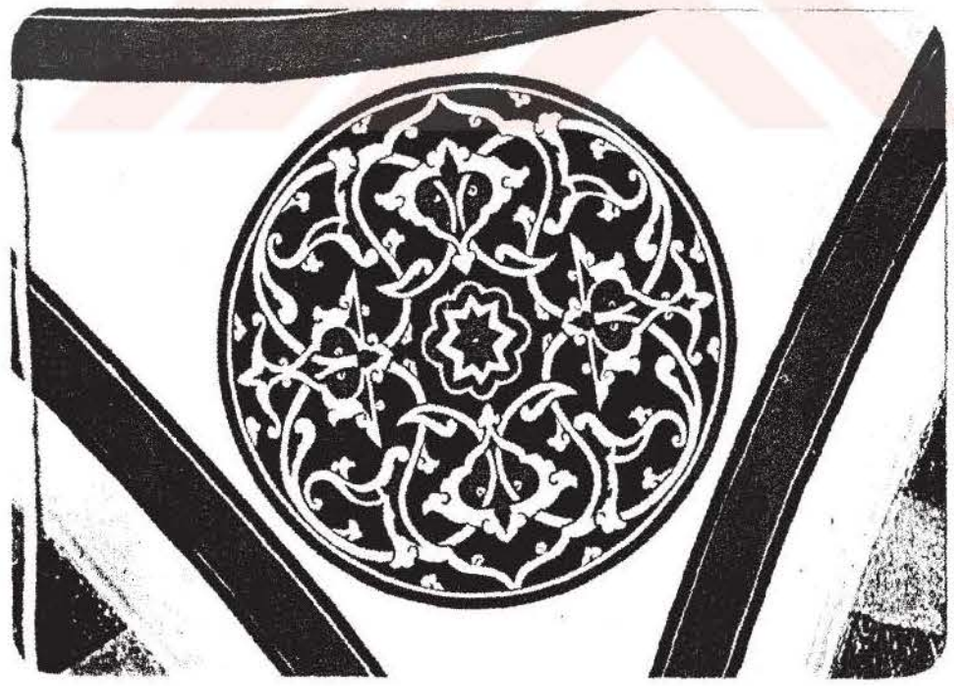
Resim 94 Son cemaat yeri dilimli kubbe sağ ve solundaki tavan

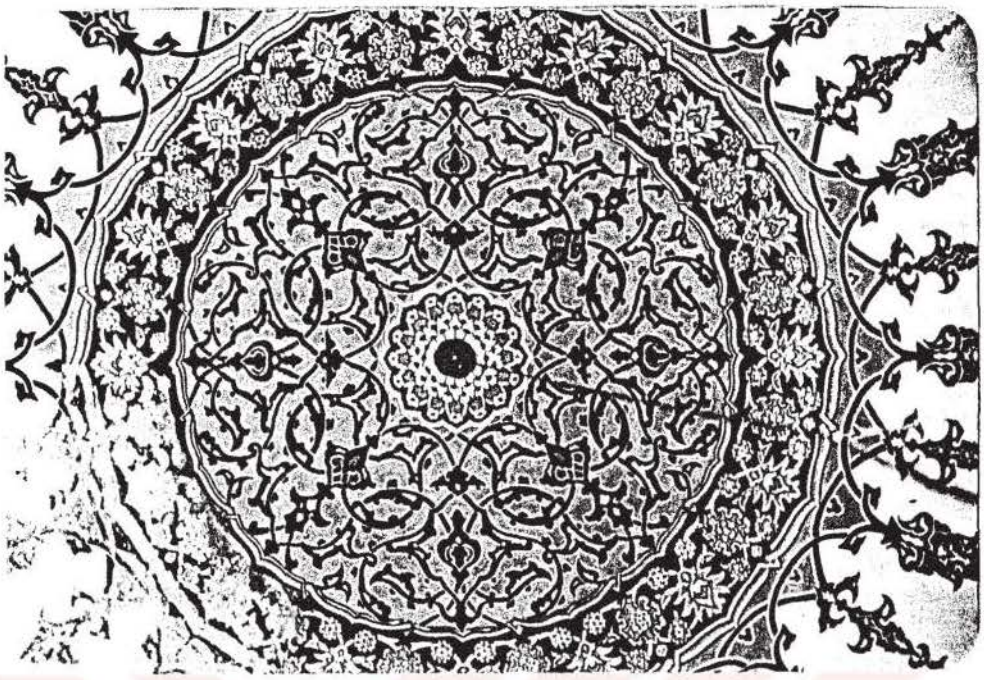
Resim 95 Son cemaat yeri dilimli kubbe sağ ve solundaki tavan

Resim 96 Son cemaat yeri kubbelerinden

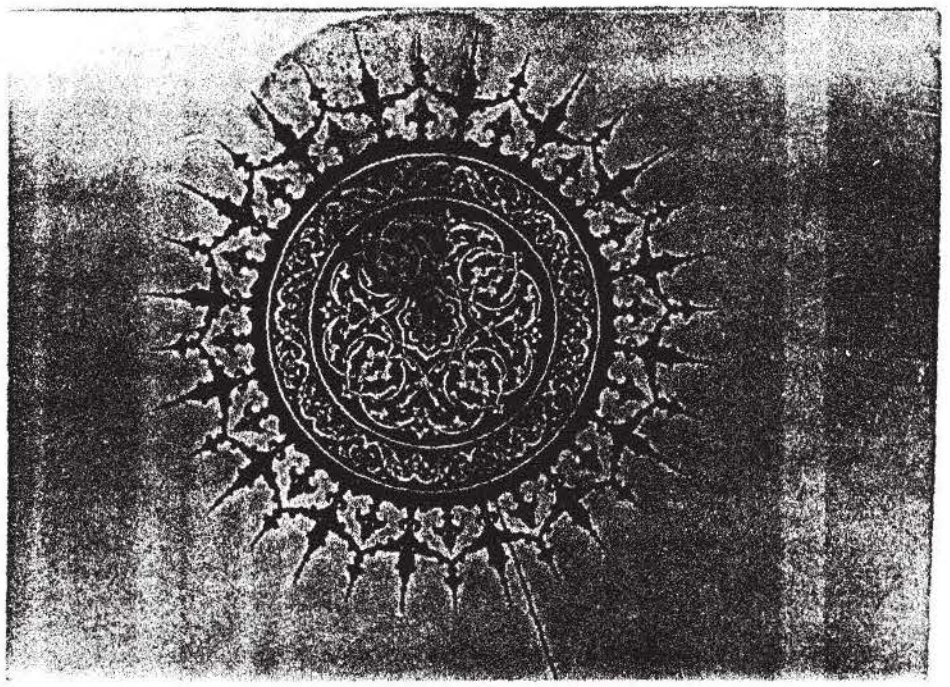
Resim 97 Son cemaat yeri pandantiflerinden

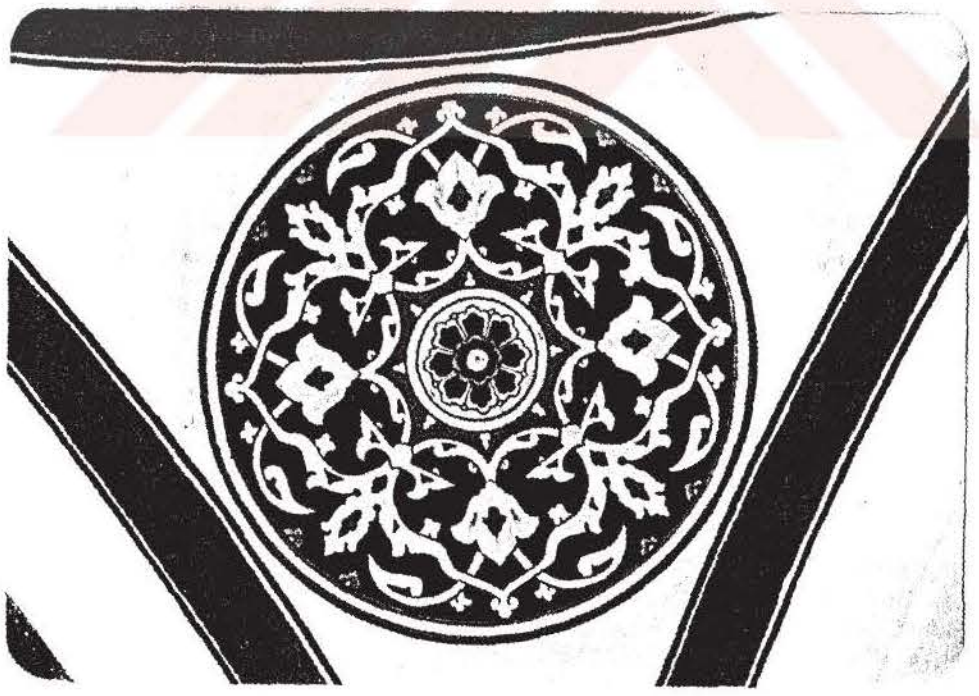
Resim 98 Son cemaat yeri kubbelerinden

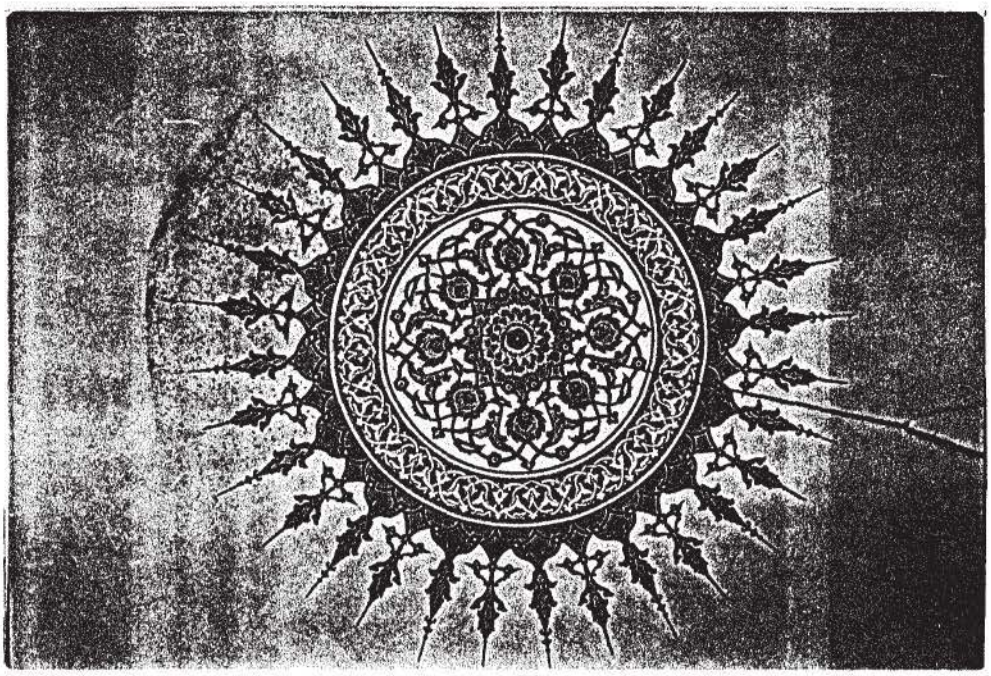
Resim 99 Son cemaat yeri pandantiflerinden

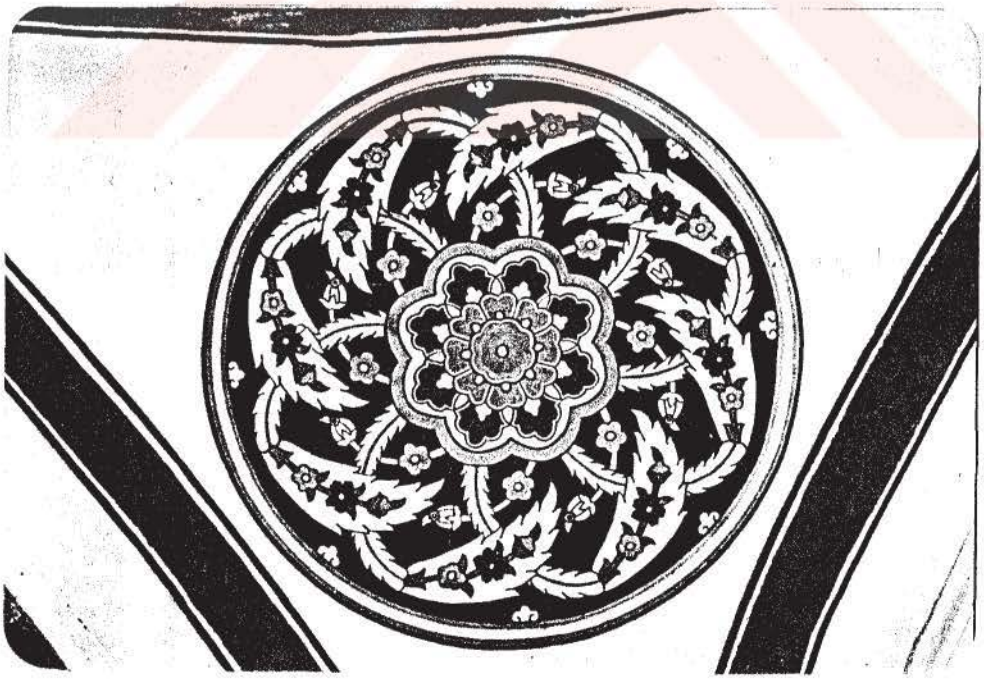
Resim 100 Şadırvan avlusu revak kubbelerinden

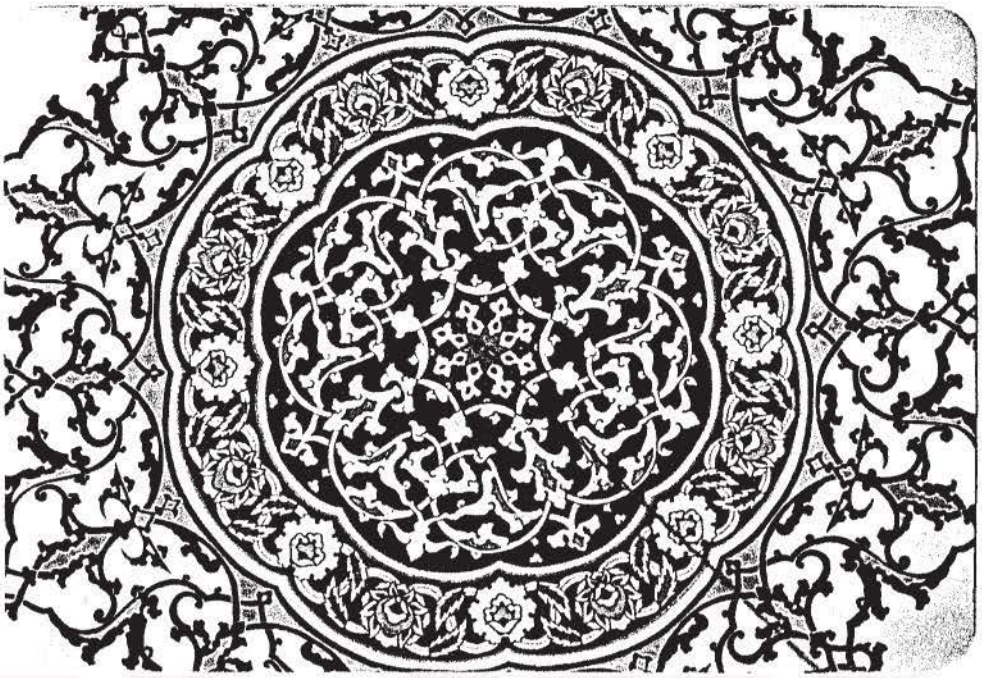
Resim 101 Şadırvan avlusu revak kubbe pandantiflerinden

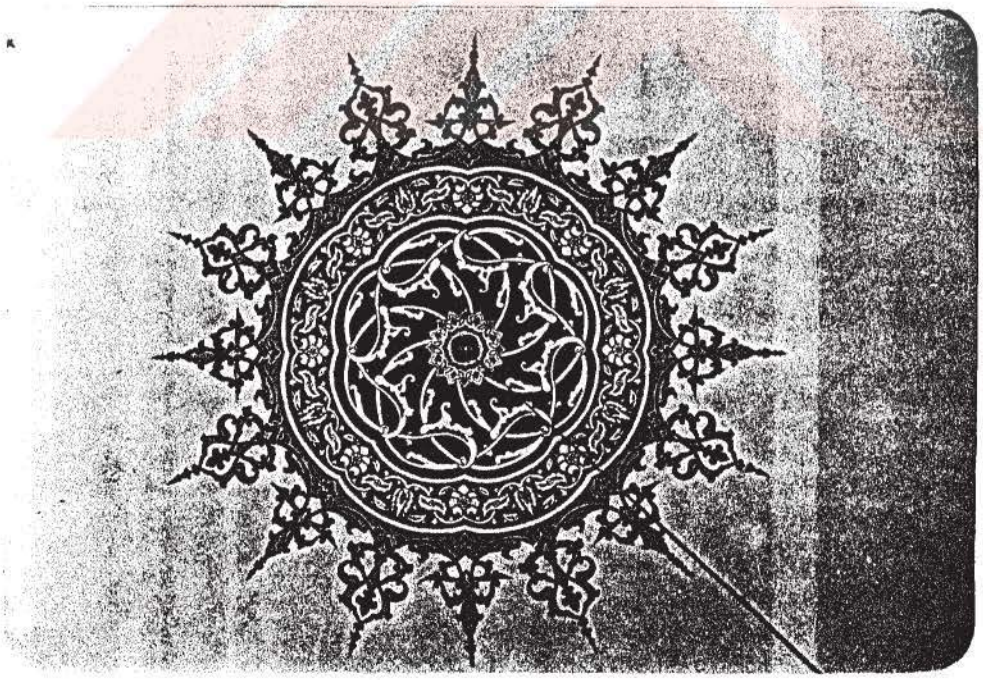
Resim 102 Şadırvan avlusu revak kubbelerinden

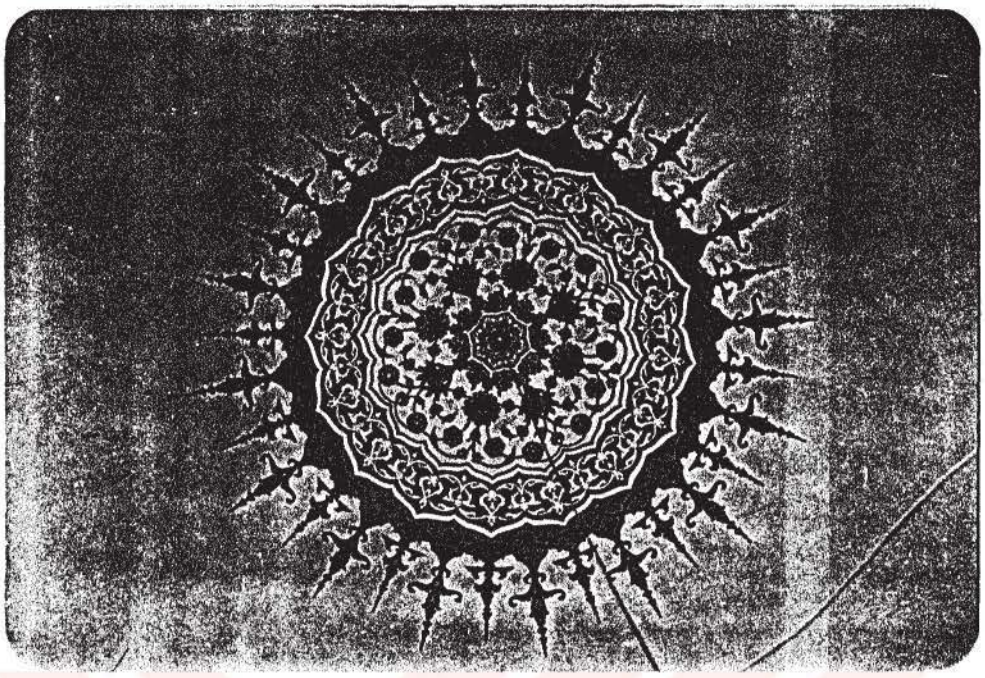
Resim 103 Şadırvan avlusu revak kubbe pandantiflerinden

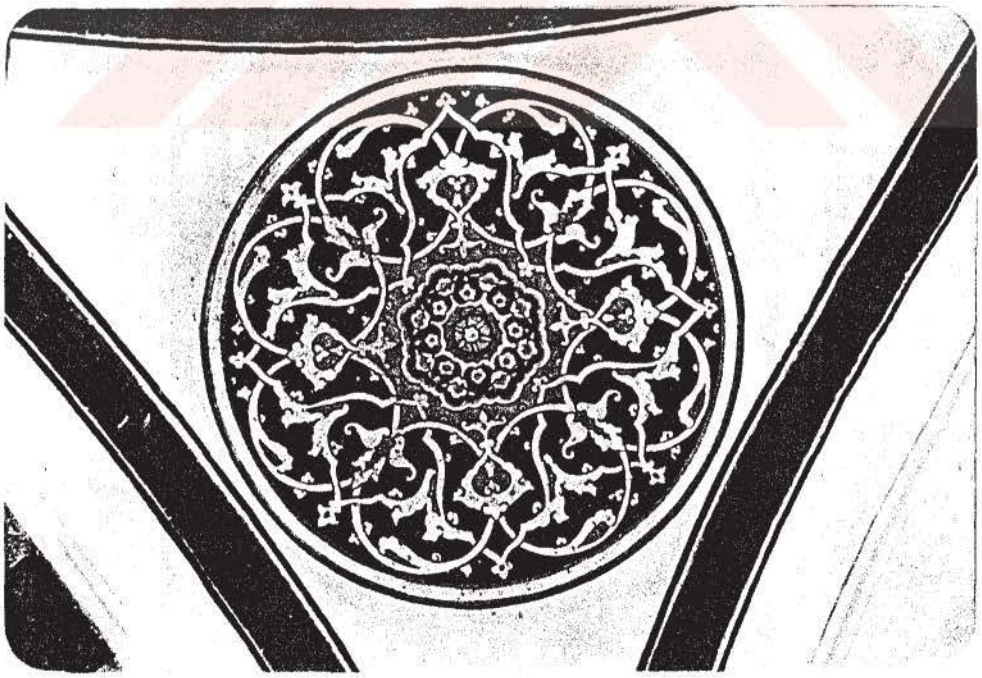
Resim 104 Şadırvan avlusu ana giriş kapısı üstündeki kubbe

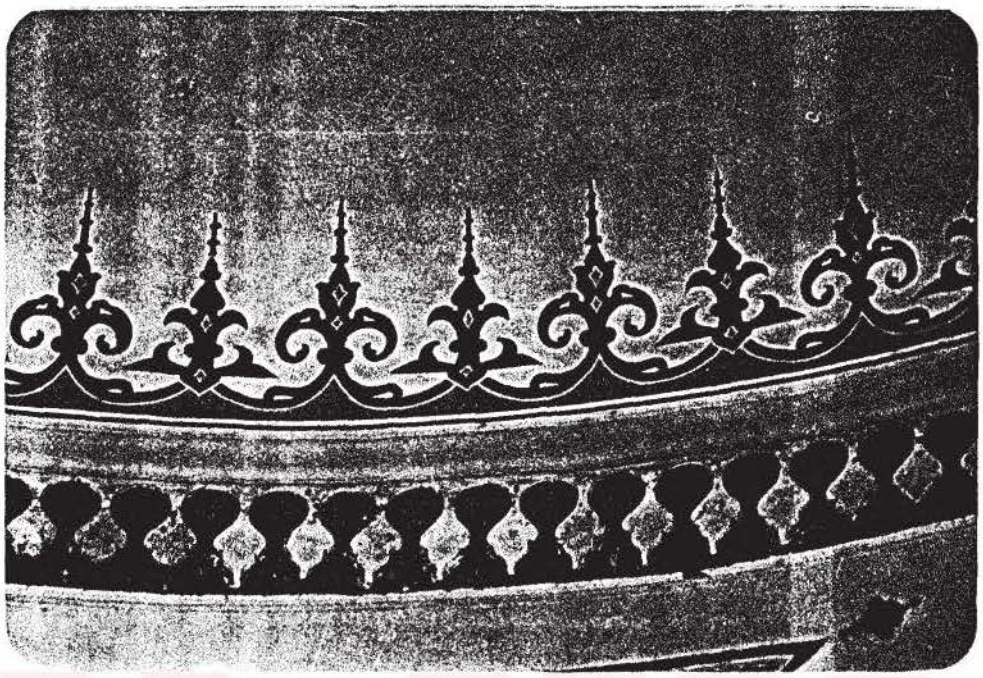
Resim 105 Şadırvan avlusu revak kubbelerinden

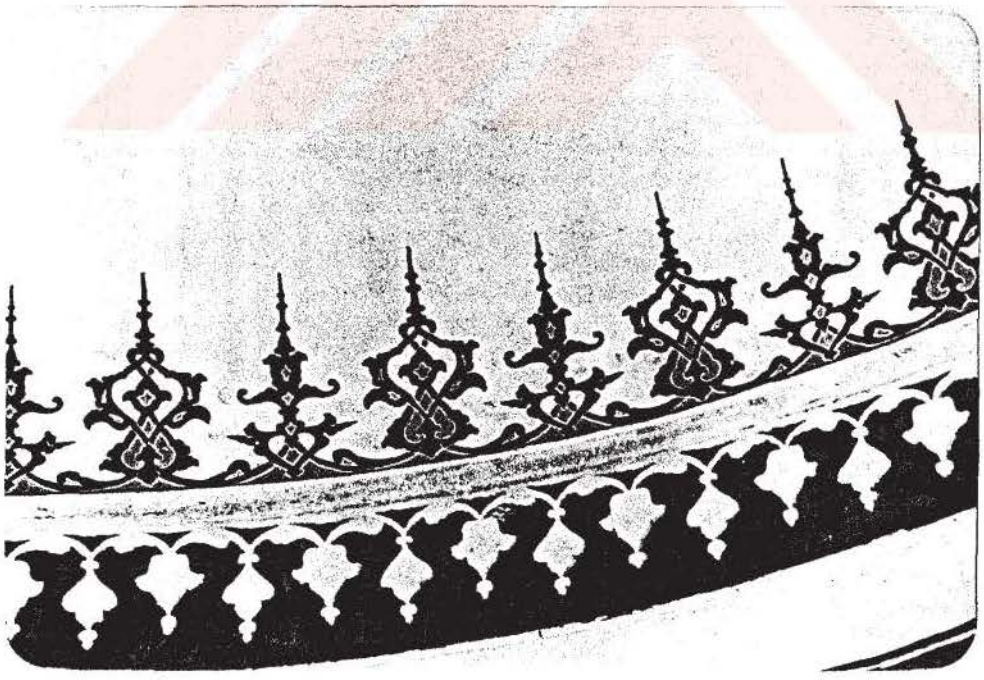
Resim 106 Şadırvan avlusu revak kubbelerinden

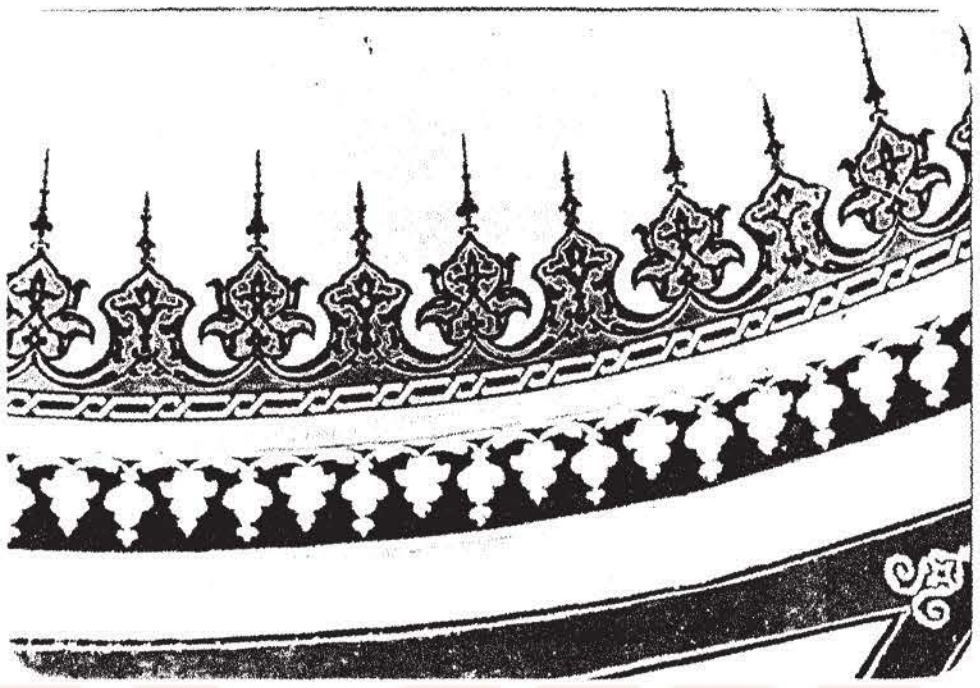
Resim 107 Şadırvan avlusu revak kubbe pandantiflerinden

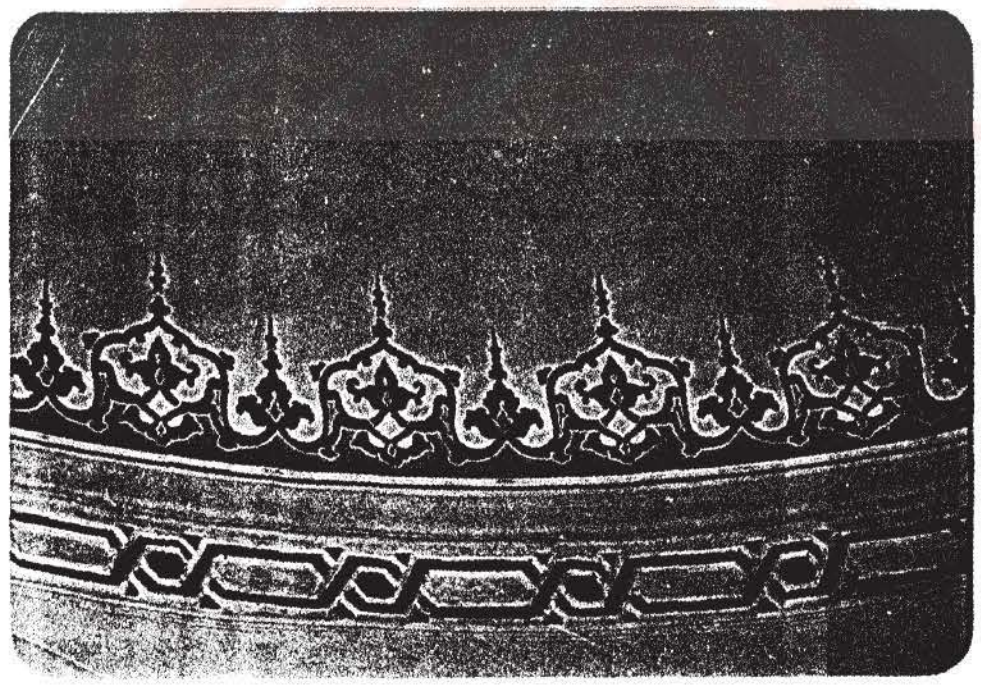
Resim 108 Şadırvan avlusu kubbe eteği

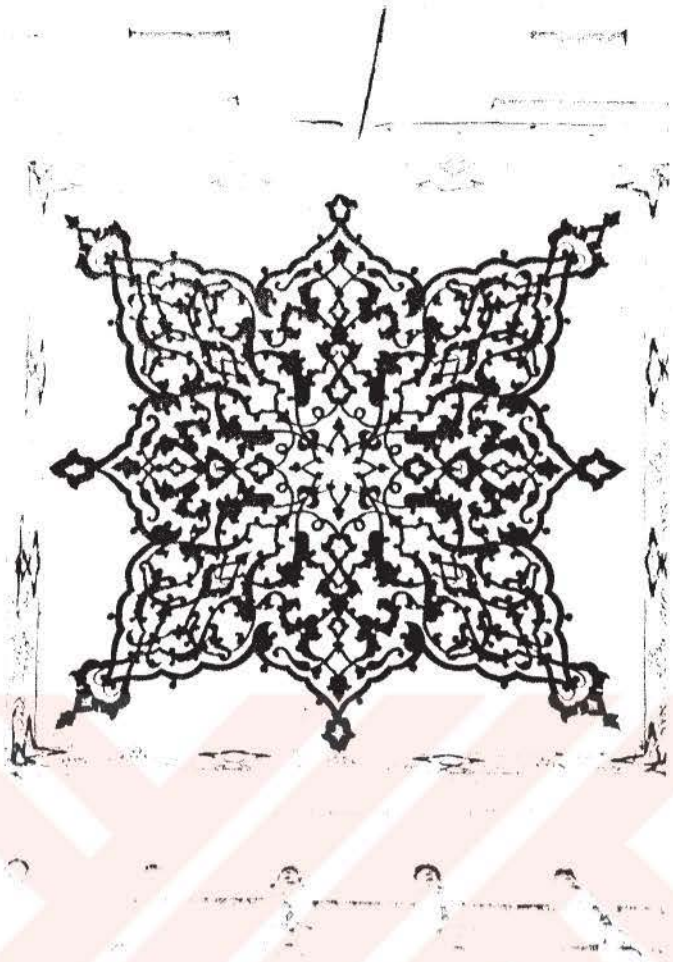
Resim 109 Şadırvan avlusu kubbe eteği

Resim 110 Şadırvan avlusu kubbe eteği

Resim 111 Şadırvan avlusu kubbe eteği

Resim 112 Şadırvan avlusu pencere tavanı

Resim 113 Gülistan Kemha Kaftan 16 yy. 2'nci yarısı

Resim 114 Kadırga Sokullu Mehmet Paşa Camii, pencere alınlığı

Resim 115-a Kemha kaftan (detay), saz üslubu, 16. yy.

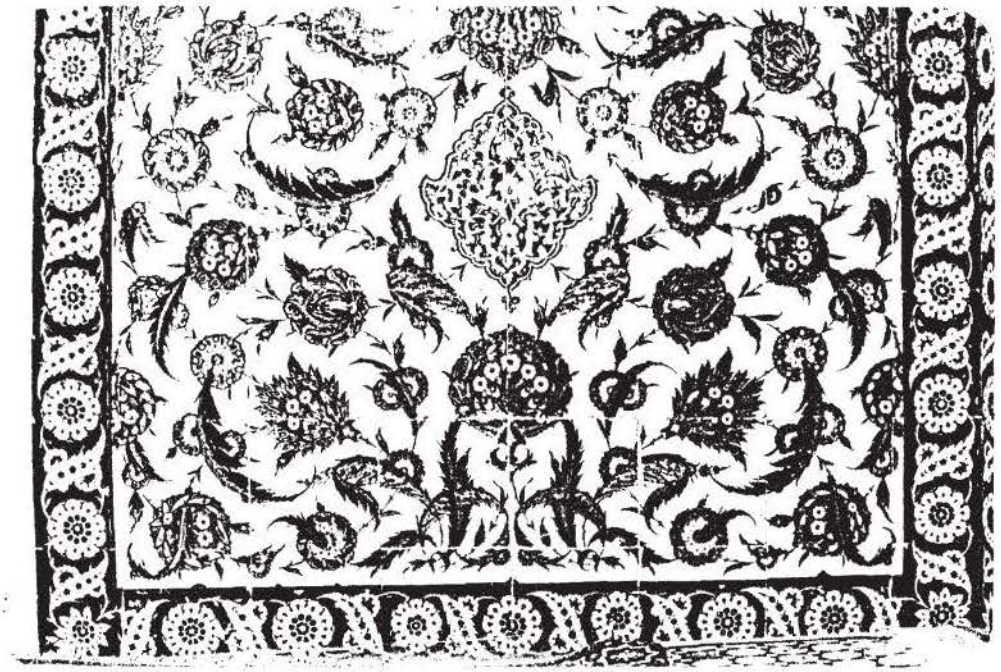
Resim 115-b Kemha kaftan (detay), saz üslubu, 16. yy.

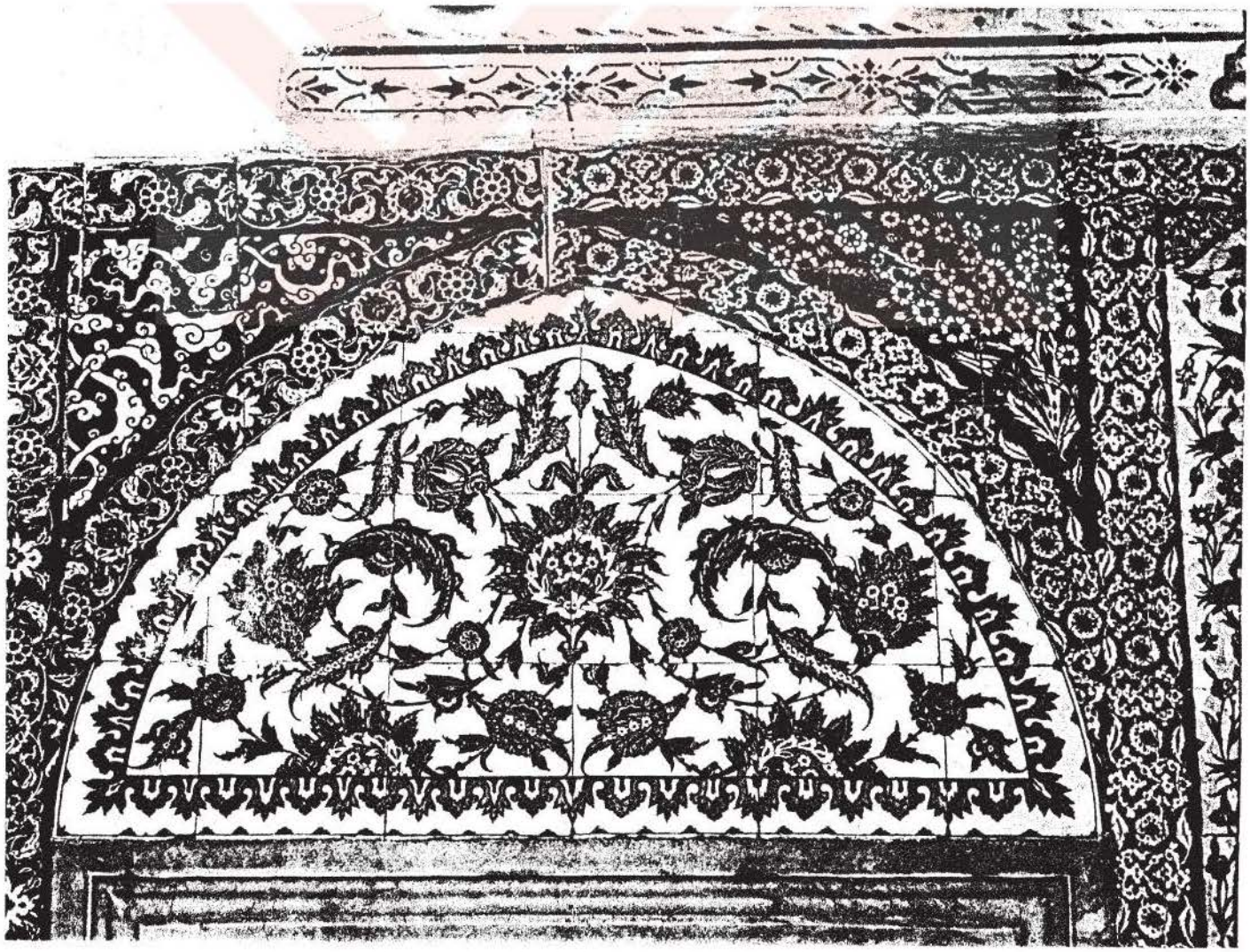
Resim 116 Tophane, Kılıç Ali Paşa Camii, müezzinler mahfeli

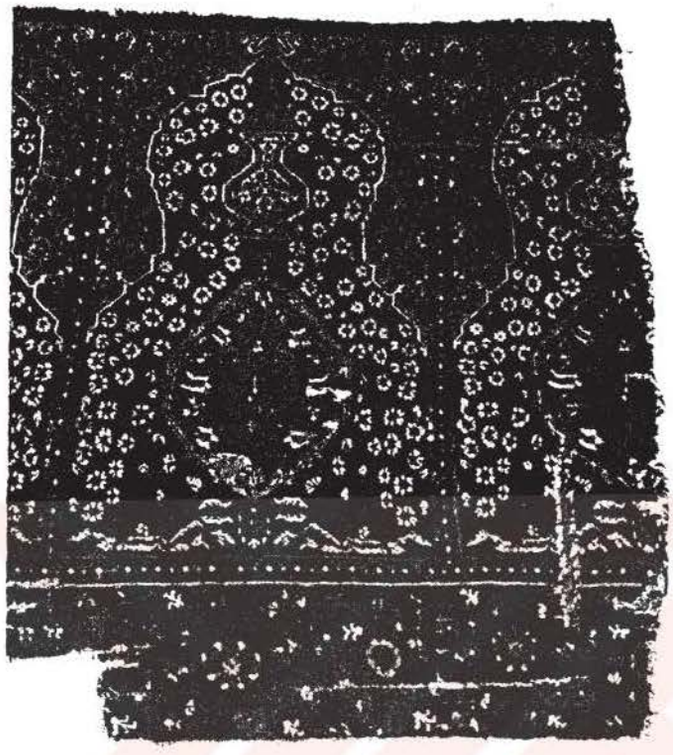
Resim 117 Osmanlı Saray Halısı bordürü, 17. yy. New York, Metropolitan

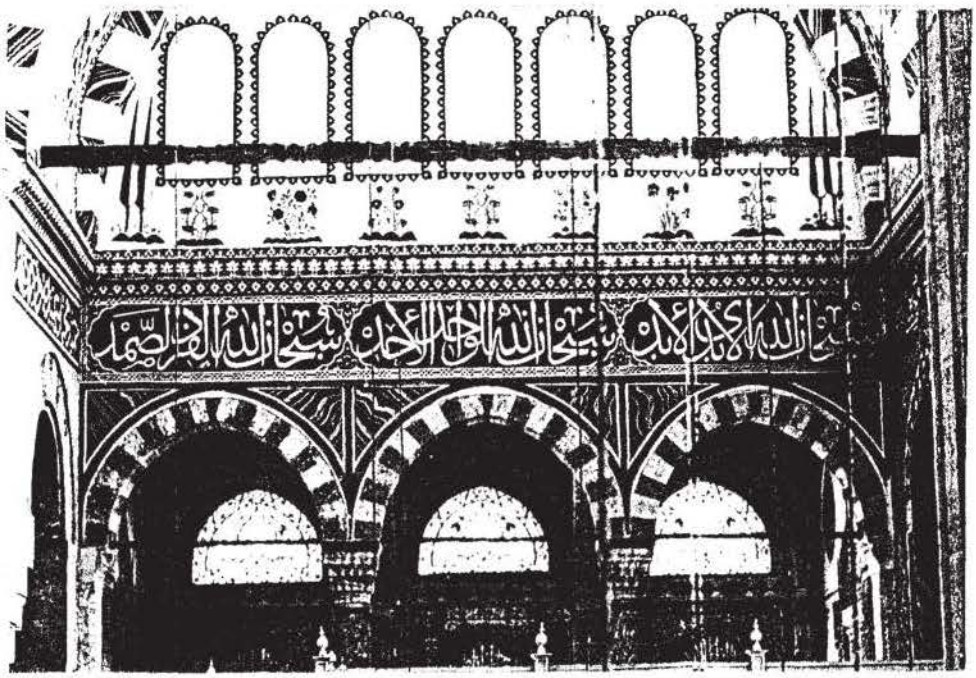
Resim 118 Selimiye Camii, mihrap duvarında çini pano

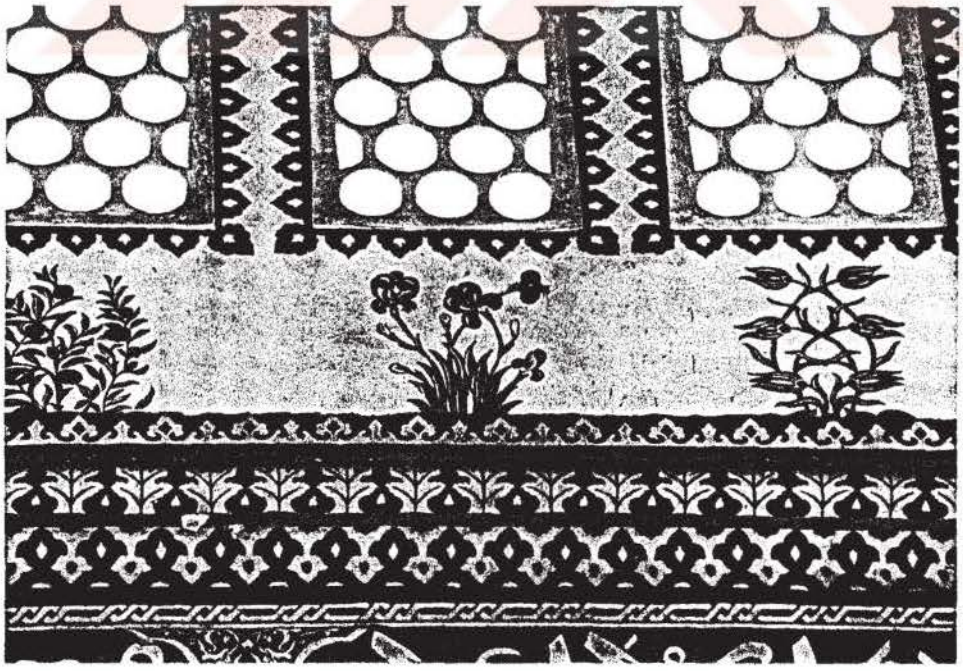
Resim 119 Topkapı, Takkeci İbrahim Ağa Camii, çini pencere alınlığı

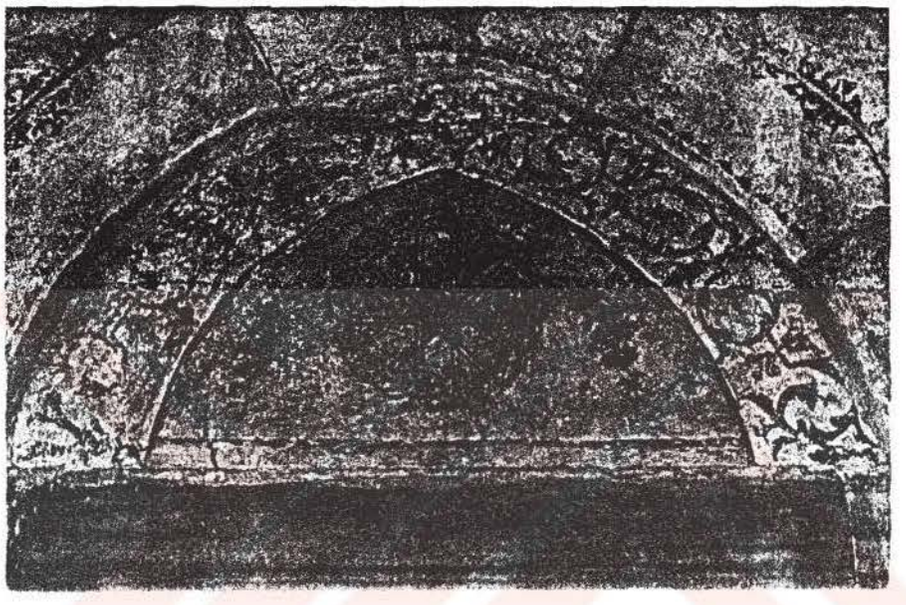
Resim 120 Saf Seccadesi (Uşak), 16. yy.

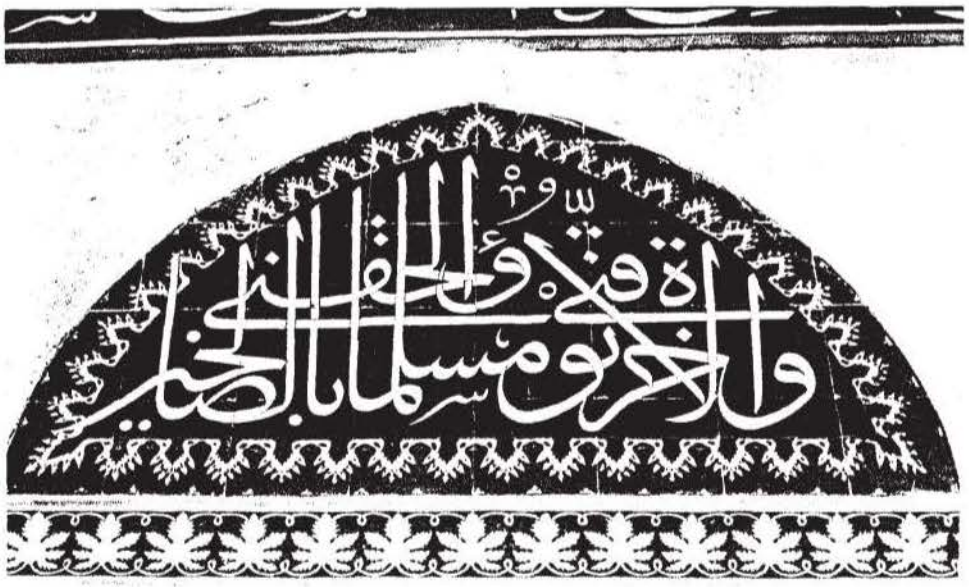
Resim 121 Selimiye Camii iç mekan-pencere sıralarının altında

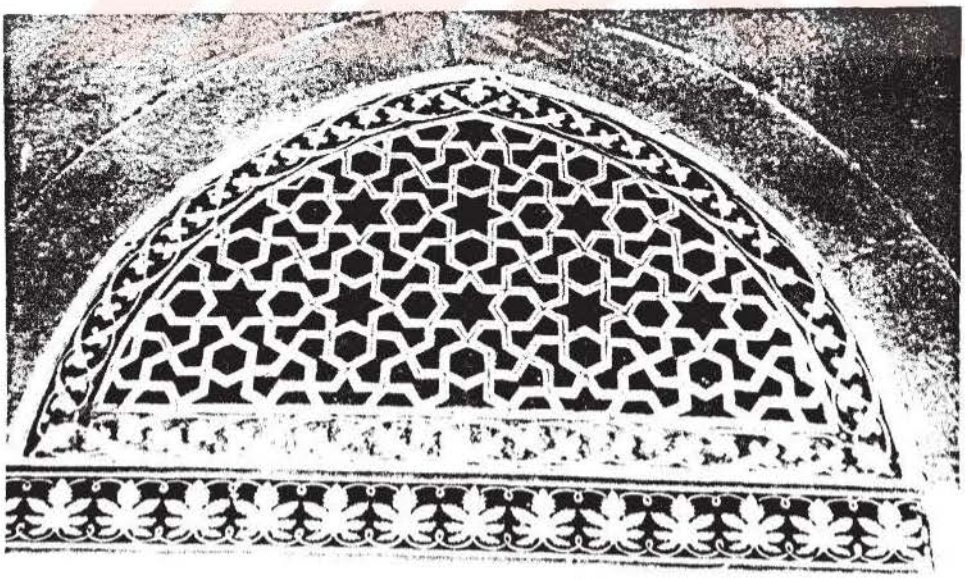
Resim 122 Selimiye Camii iç mekan-pencere sıralarının altında

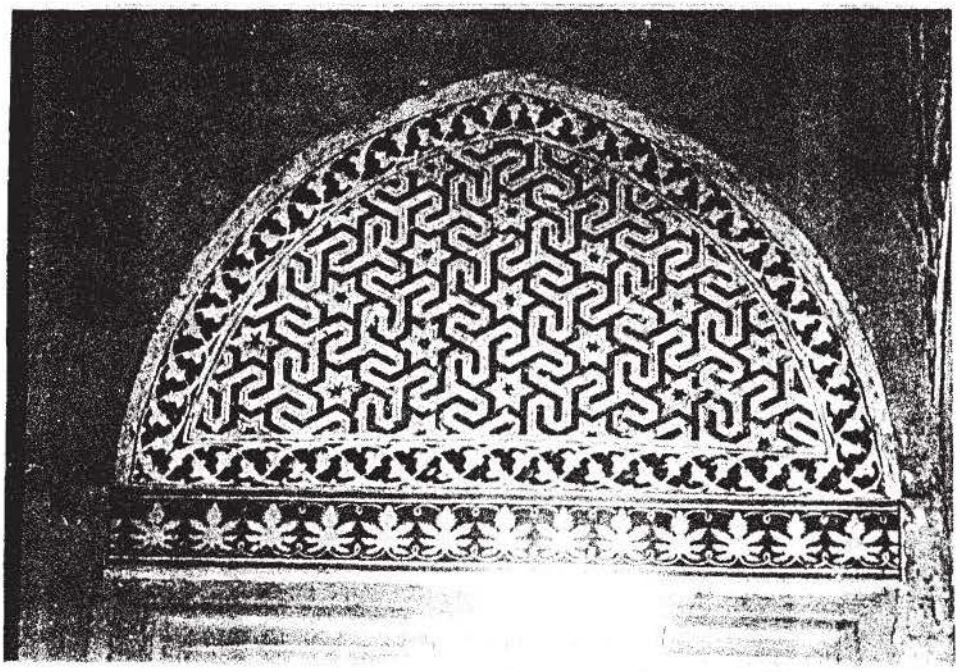
Resim 123 Edirne Ayşe Kadın Camii (1469) Son cemaat yeri, pencere üstü

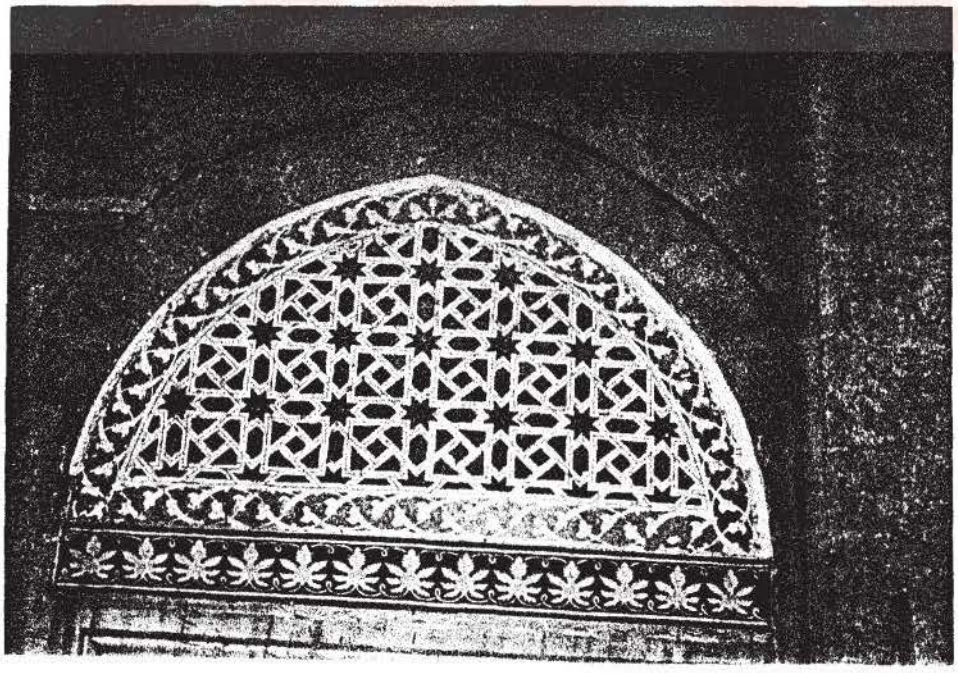
Resim 124 Selimiye Camii pencere üstü alınlık çevresi

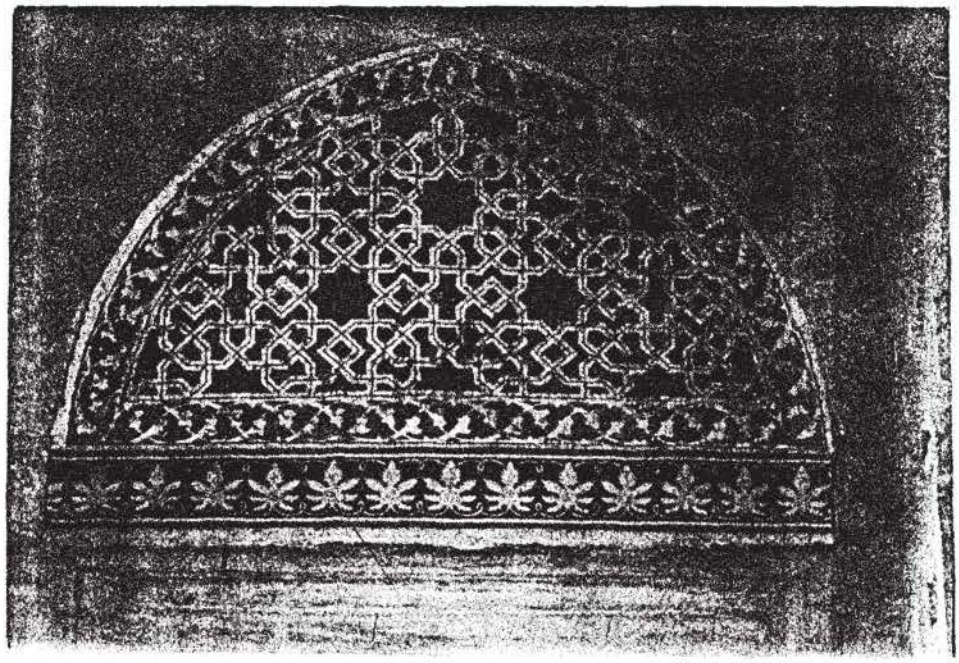
Resim 125 Selimiye Camii pencere üstü alınlık çevresi

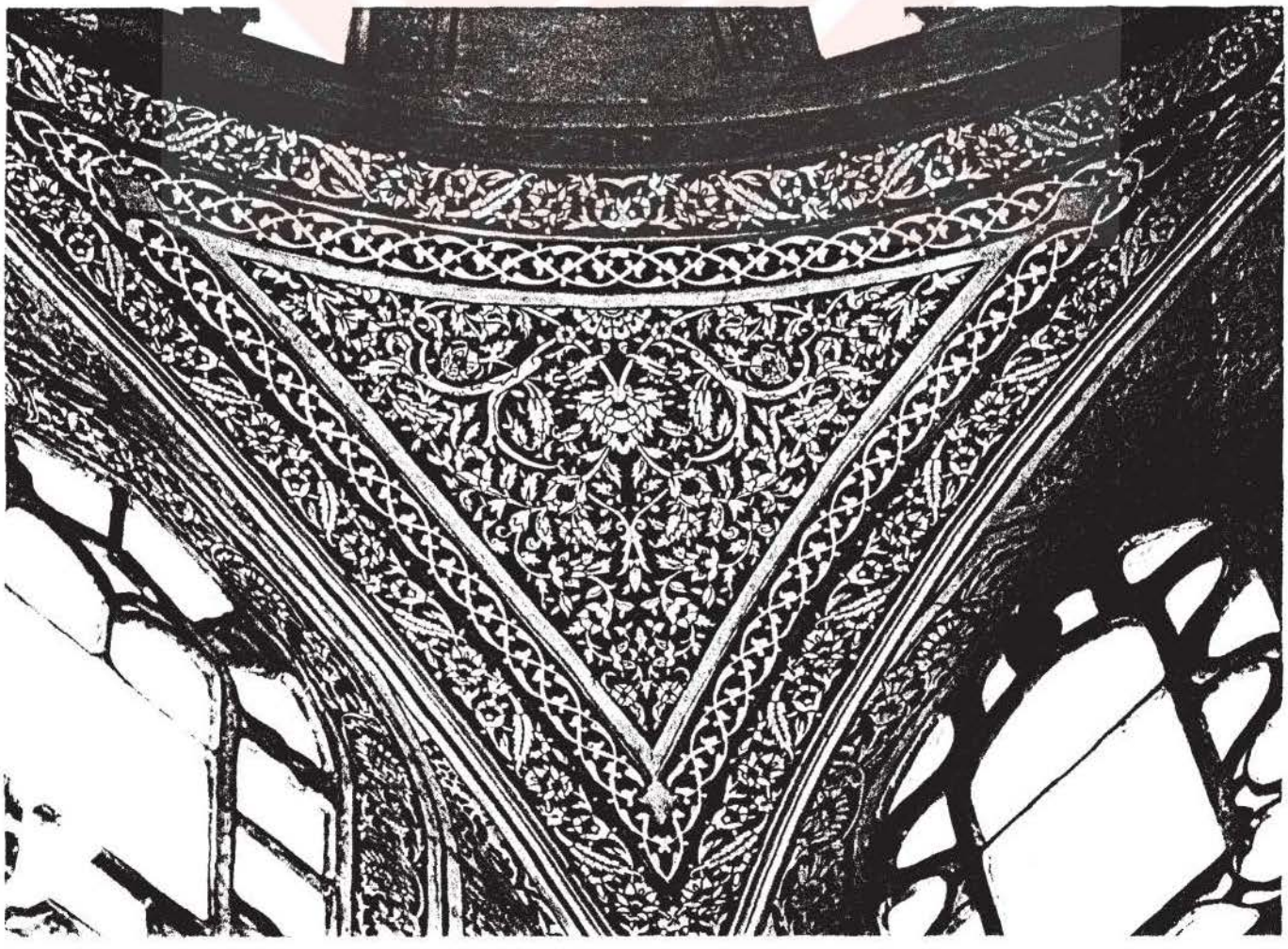
Resim 126 Selimiye Camii pencere üstü alınlık çevresi

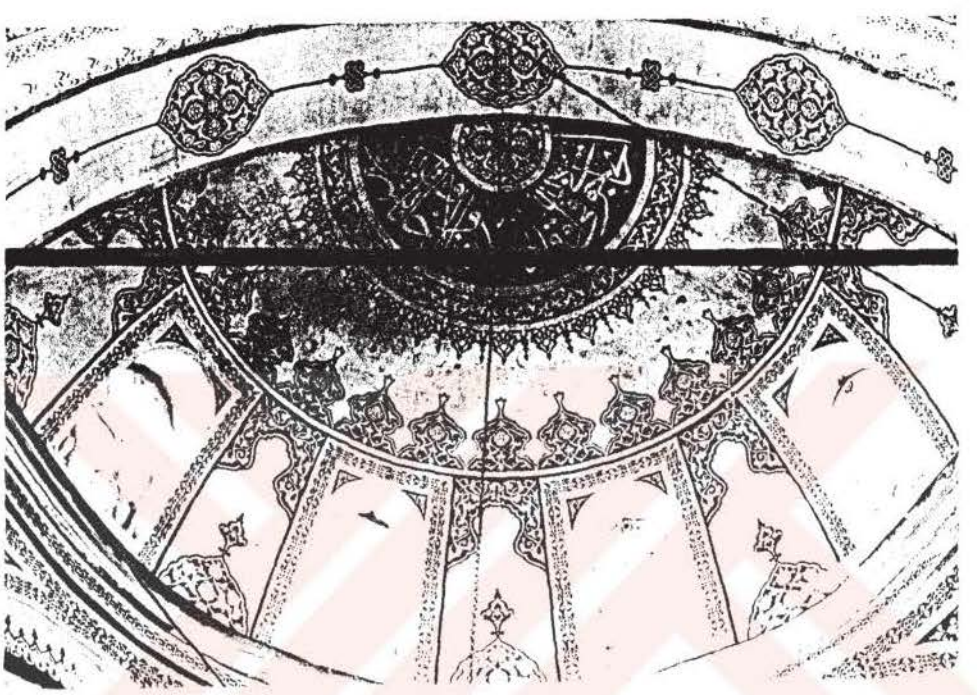
Resim 127 Selimiye Camii pencere üstü alınlık çevresi

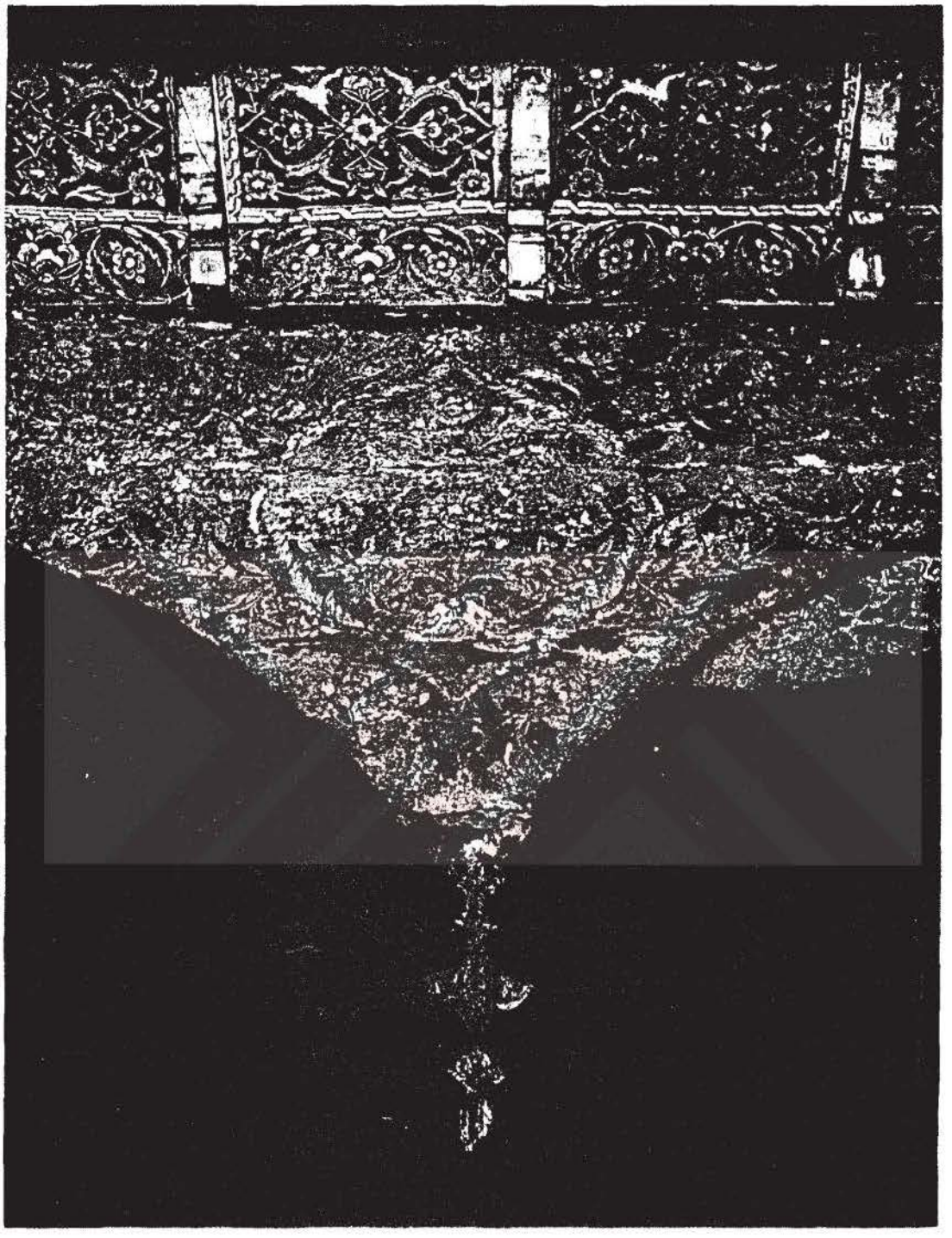
Resim 128 Selimiye Camii pencere üstü alınlık çevresi

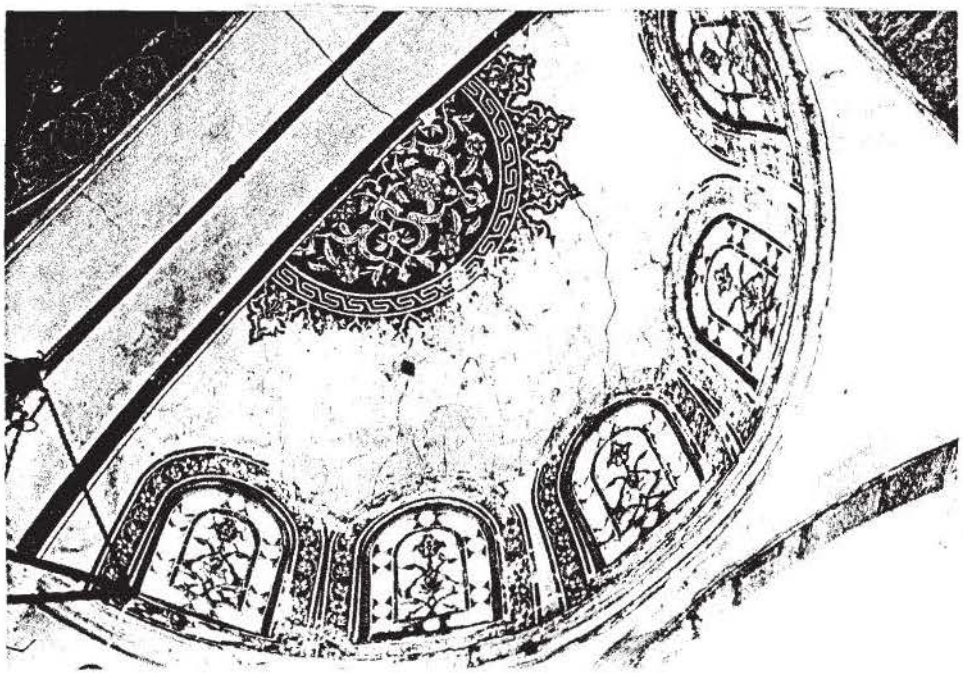
Resim 129 Kılıç Ali Paşa Camii pandantiflerinden

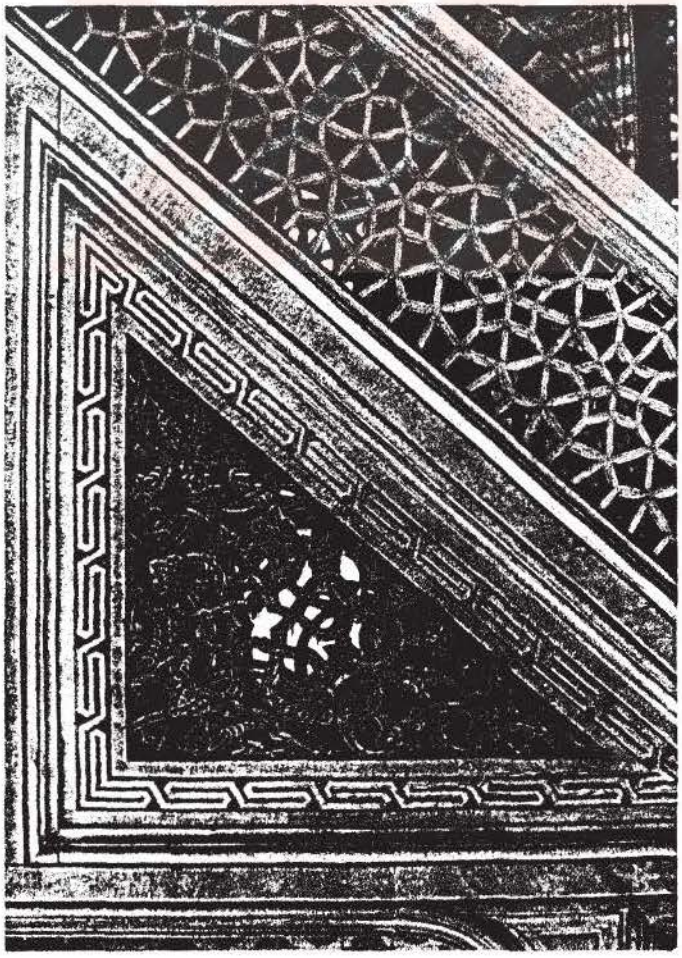
Resim 130 Üsküdar Atik Valide Sultan Camii, Yarım Kubbe

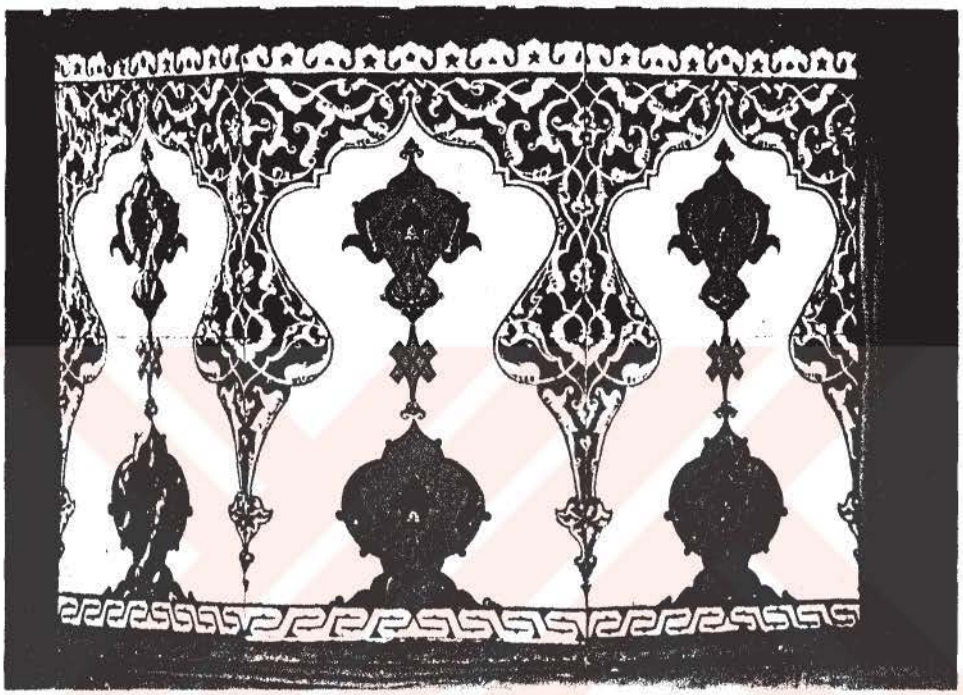
Resim 131 Takkeci İbrahim Ağa Camii, müezzinler mahfeli dış yüzü

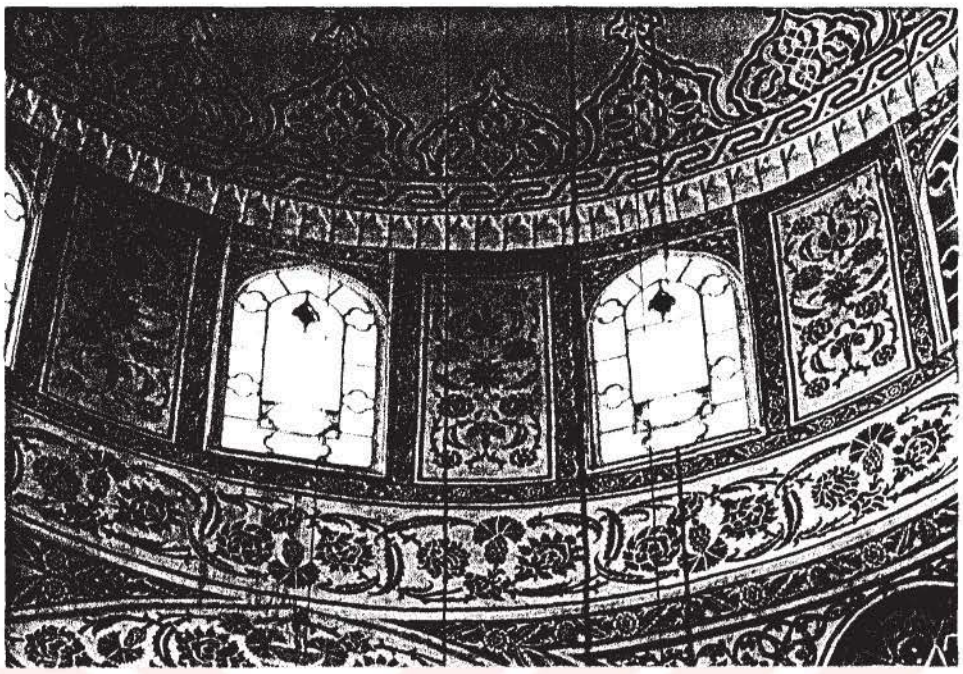
Resim 132 Azapkapı Sokullu Camii pencereleri

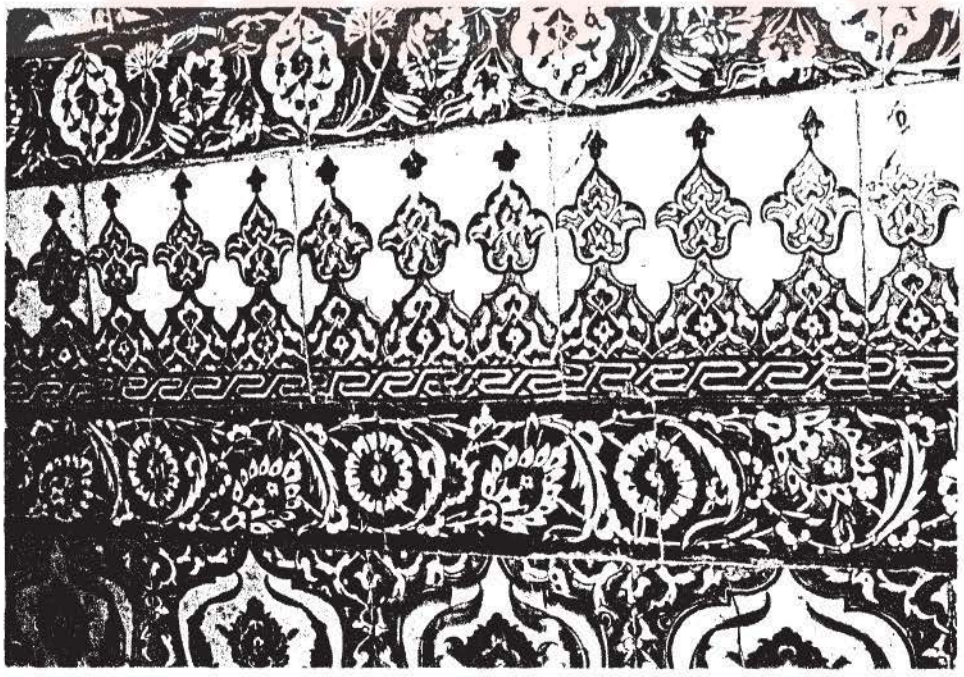
Resim 133 Kadırga Sokullu Camii, minber korkulukları

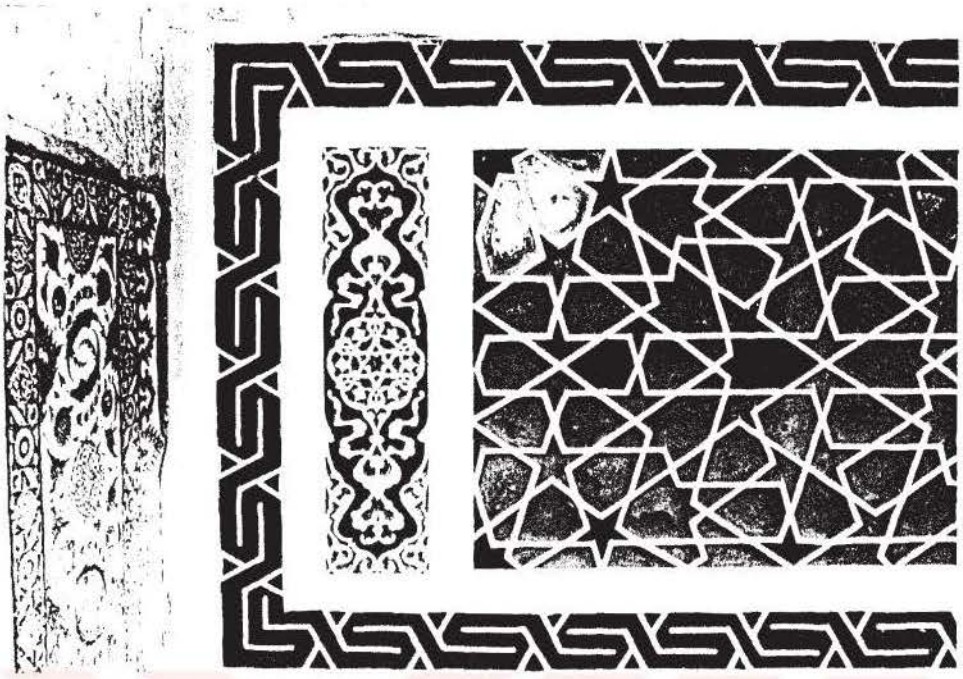
Resim 134 Kadırga Sokullu Camii, minber külâhı kaidesi

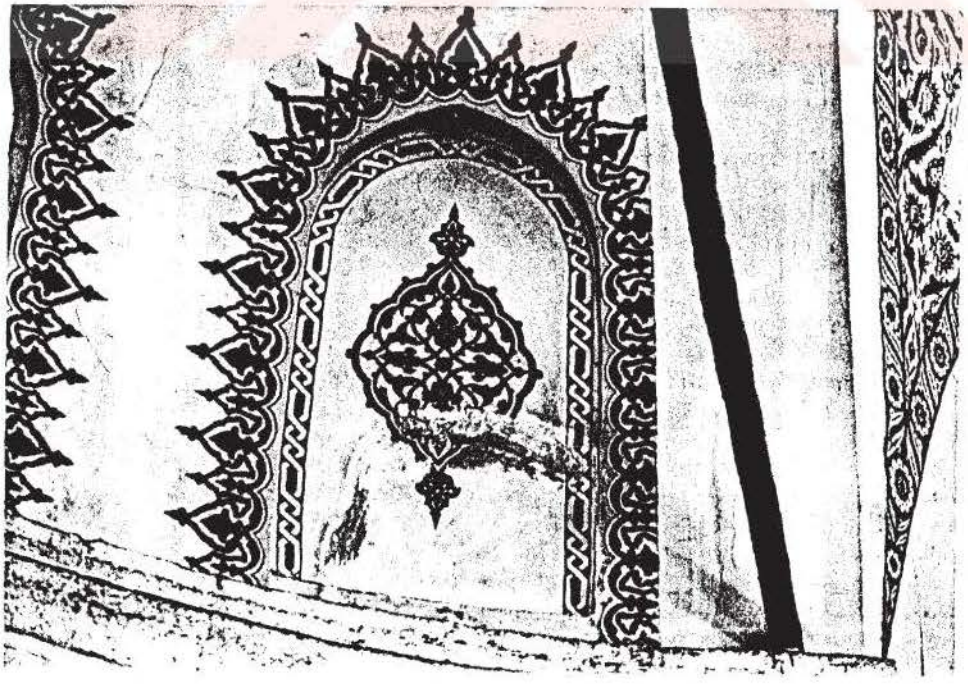
Resim 135 Sultan Ahmet Camii, minber korkulukları

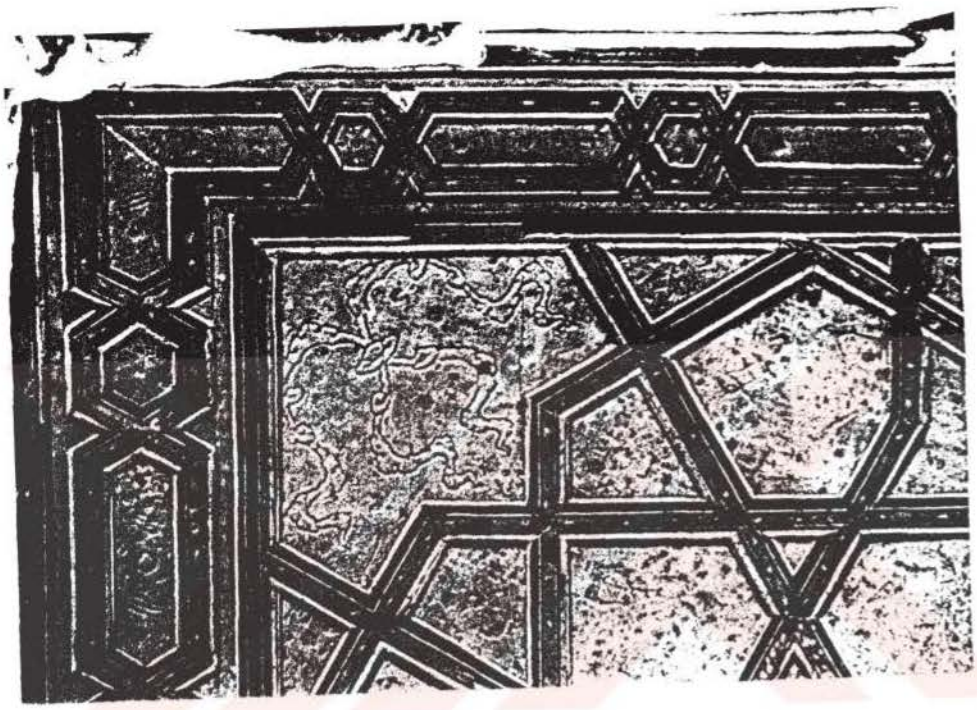
Resim 136 Sultan Ahmet Camii, bordür çinisi

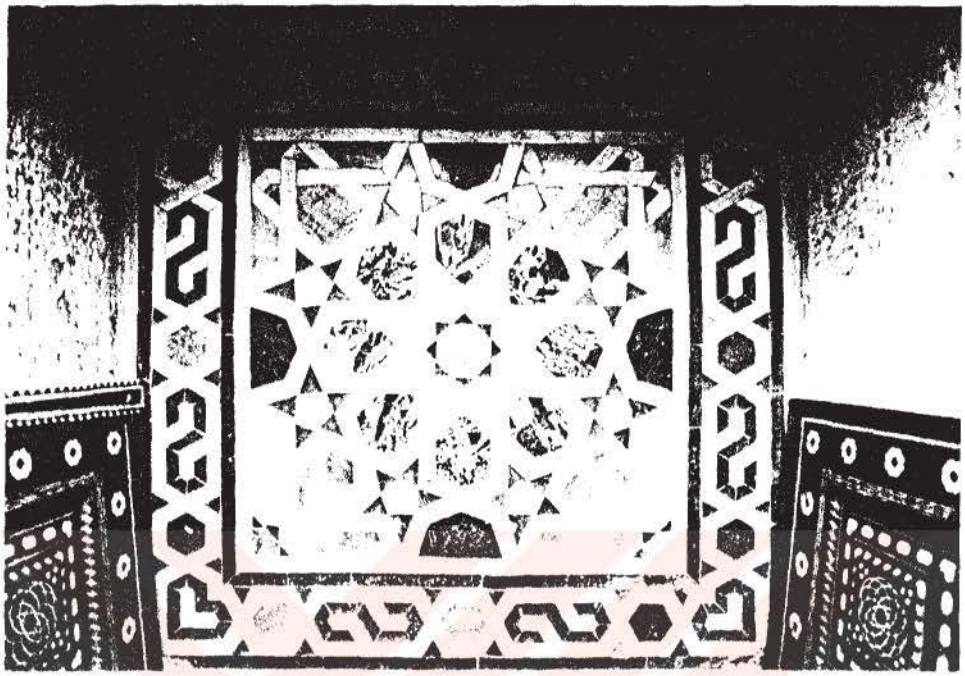
Resim 137 Kadırga Sokullu Camii, kadınlar mahfeli tavanlarından

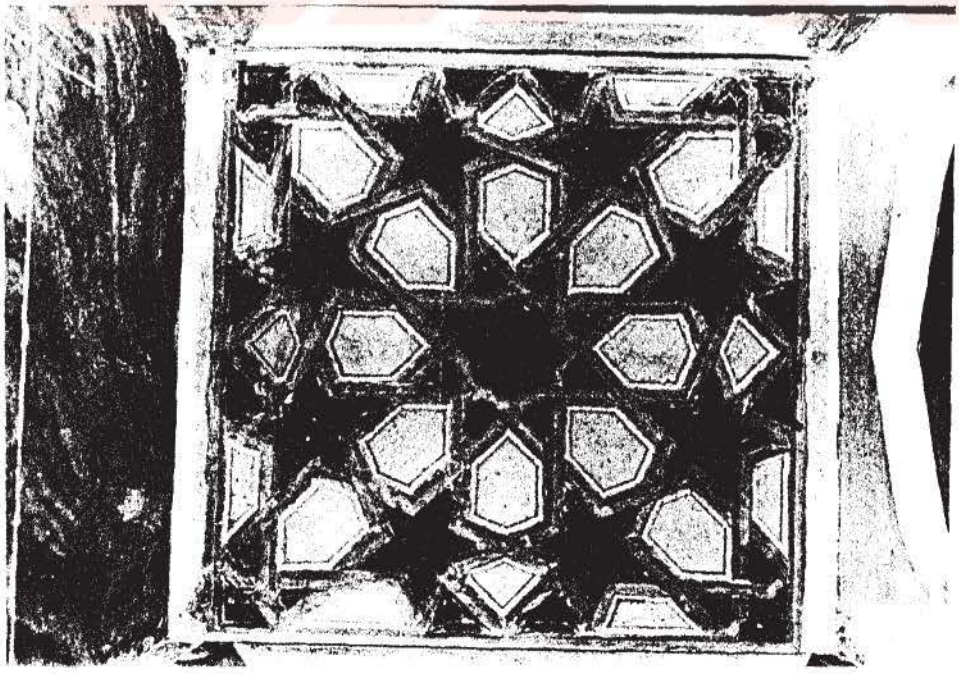
Resim 138 Kadırga Sokullu Mehmet Paşa Camii

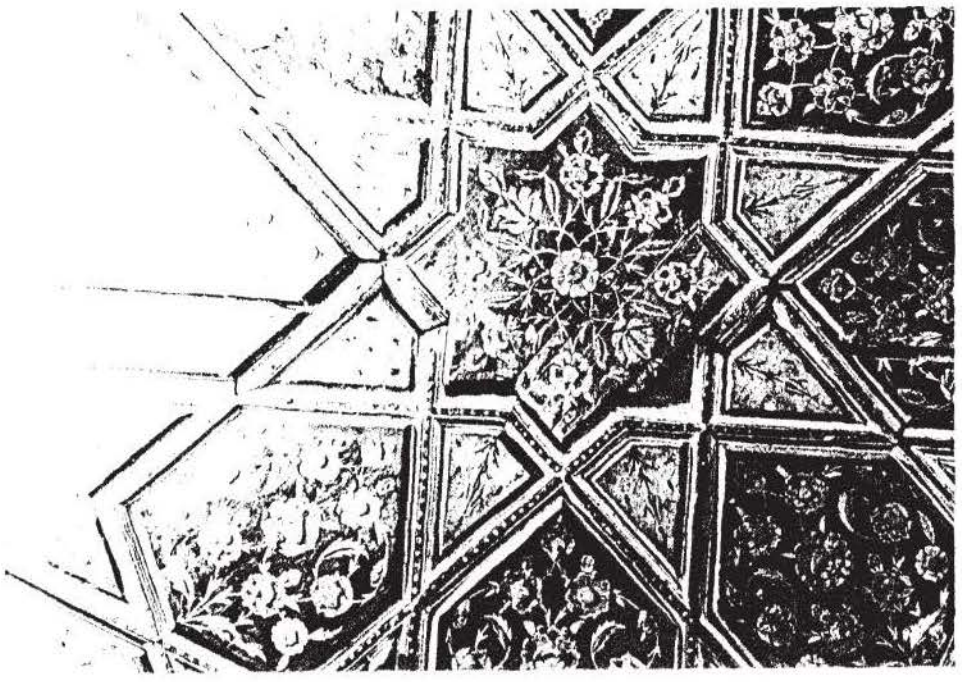
Resim 139 Rüstem Paşa Camii, ahşap kündekâri müezzinler mahfeli tavanı

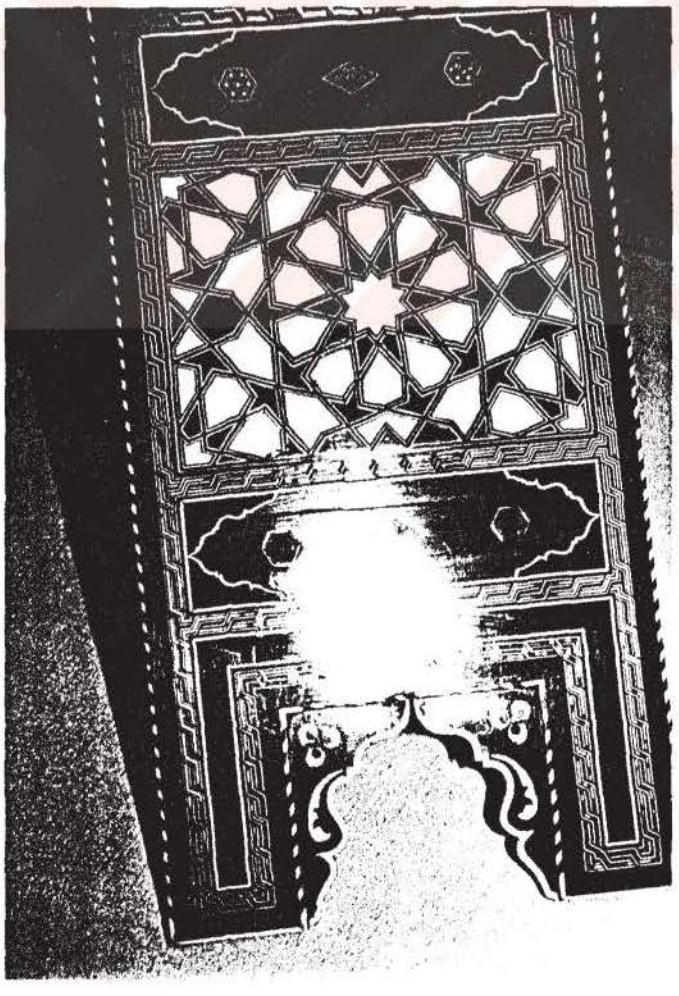
Resim 140 Selimiye Camii, hünkâr mahfeli, mihrap penceresi zemini

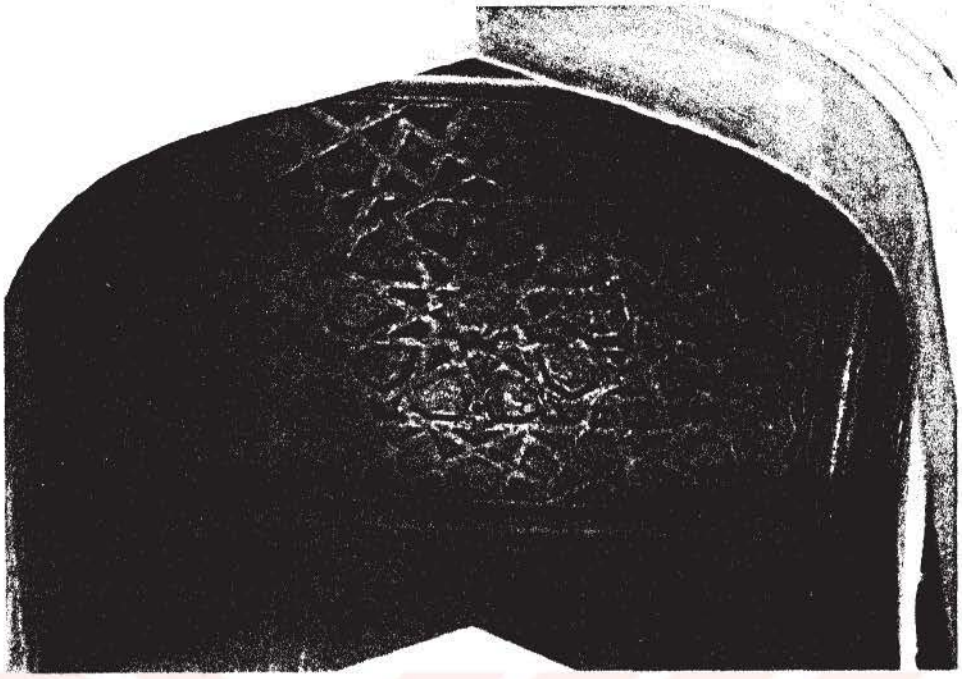
Resim 141 Minber köşkü alt tavanı

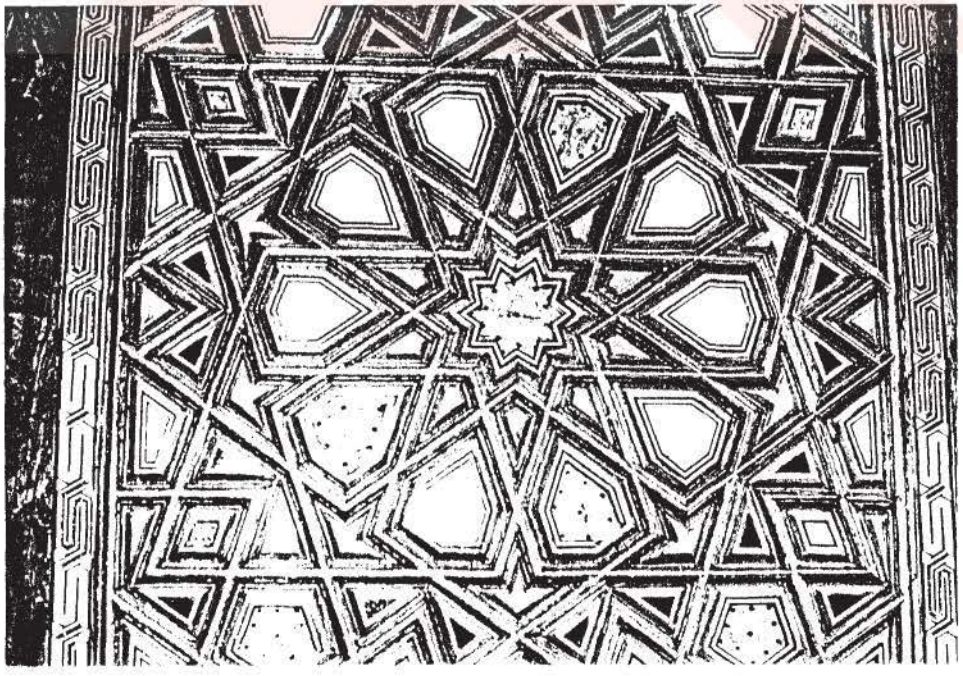
Resim 142 Üsküdar Atik Valide Camii, müezzinler mahfeli

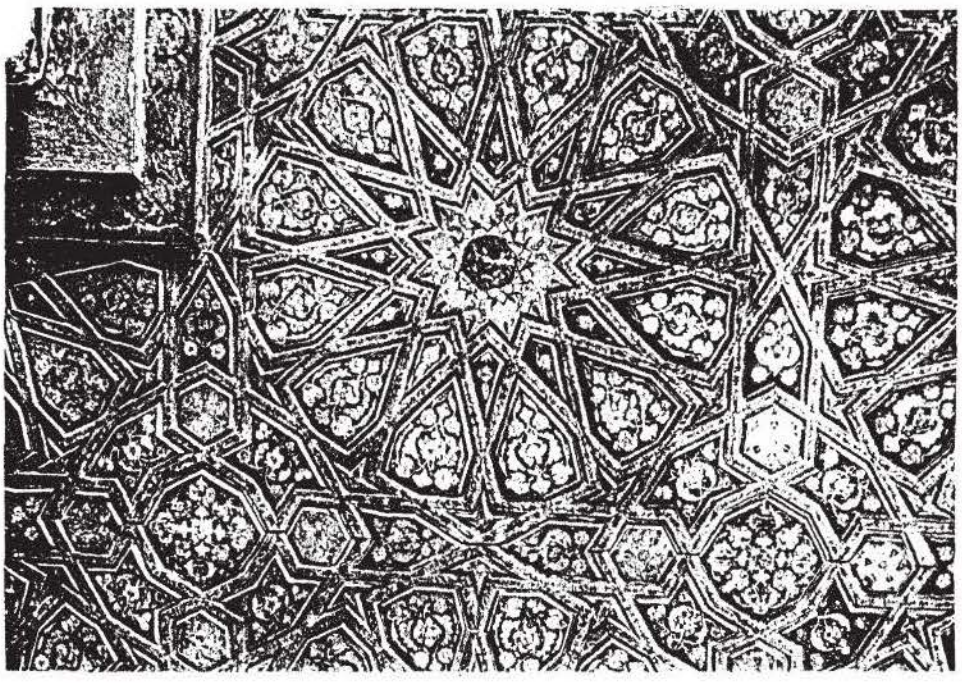
Resim 143 Rahle, 16 yy. Env. No. 127, İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim 144 Kadırga Sokullu Camii, minber köşkü alt tavanı

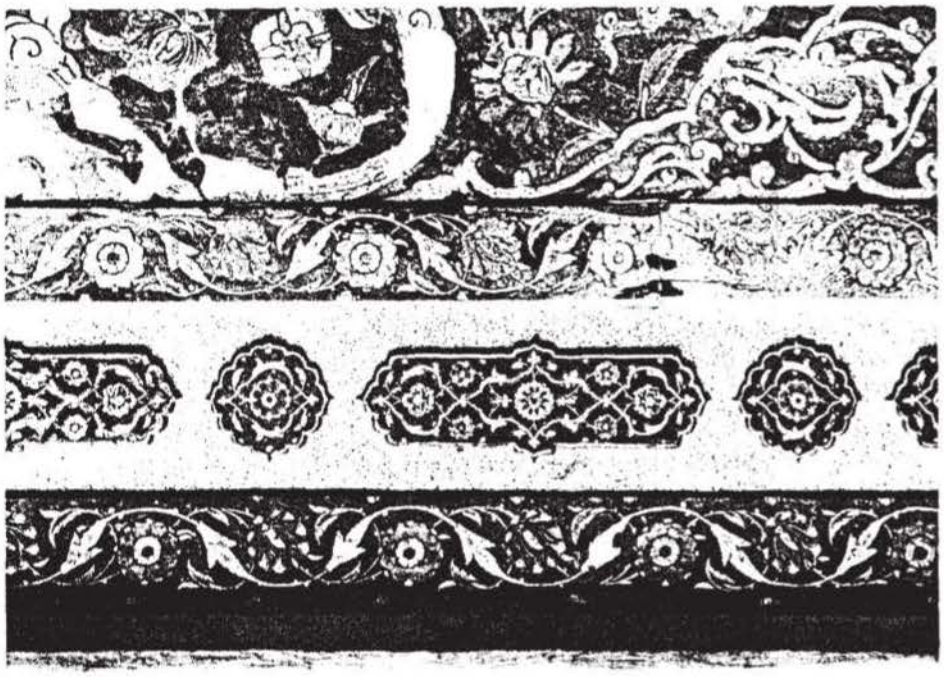
Resim 145 Sultan Ahmet Camii, müezzinler mahfeli tavanı

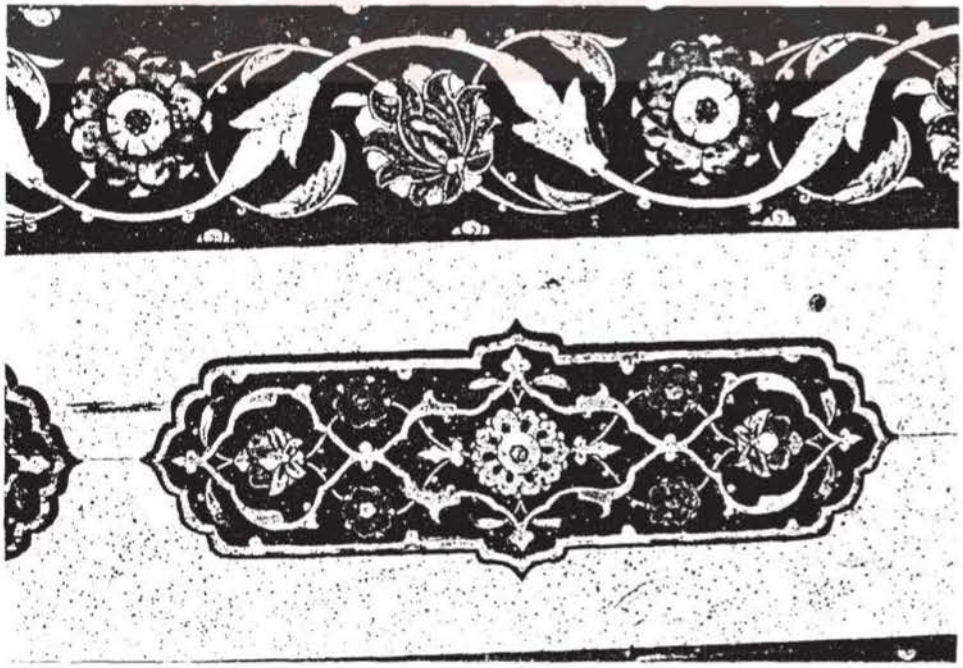
Resim 146 Kadırga Sokullu Camii, müezzinler mahfeli tavanı

Resim 147 Selimiye Camii, hünkâr mahfeli çini bordür

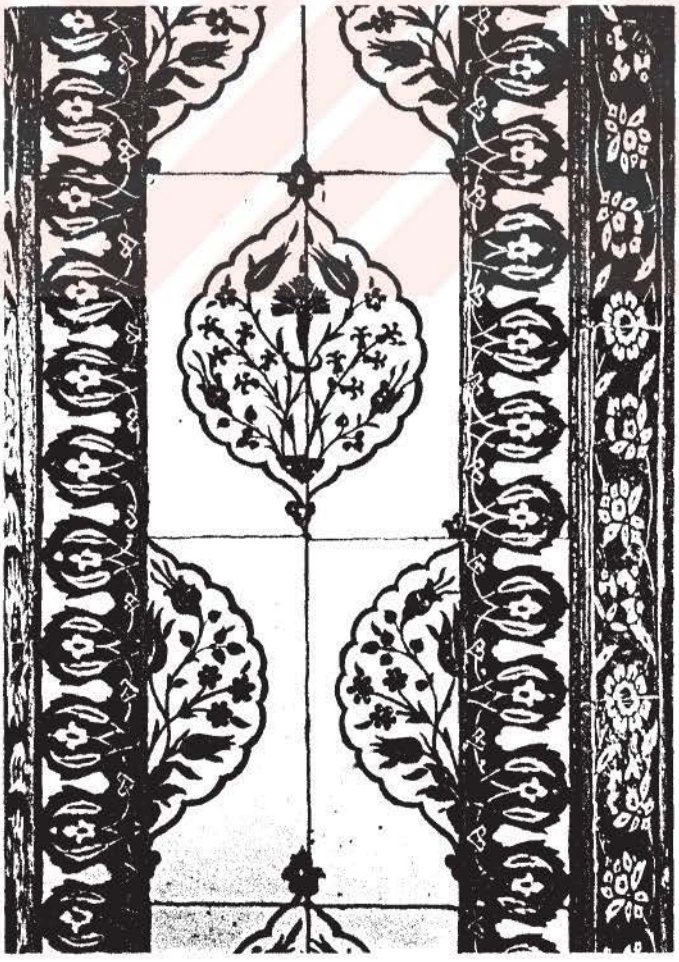
Resim 148 Topkapı, Kara Ahmet Paşa Camii, müezzinler mahfeli tavanı

Resim 149 Topkapı Kara Ahmet Paşa Camii, müezzinler mahfeli tavan detayı

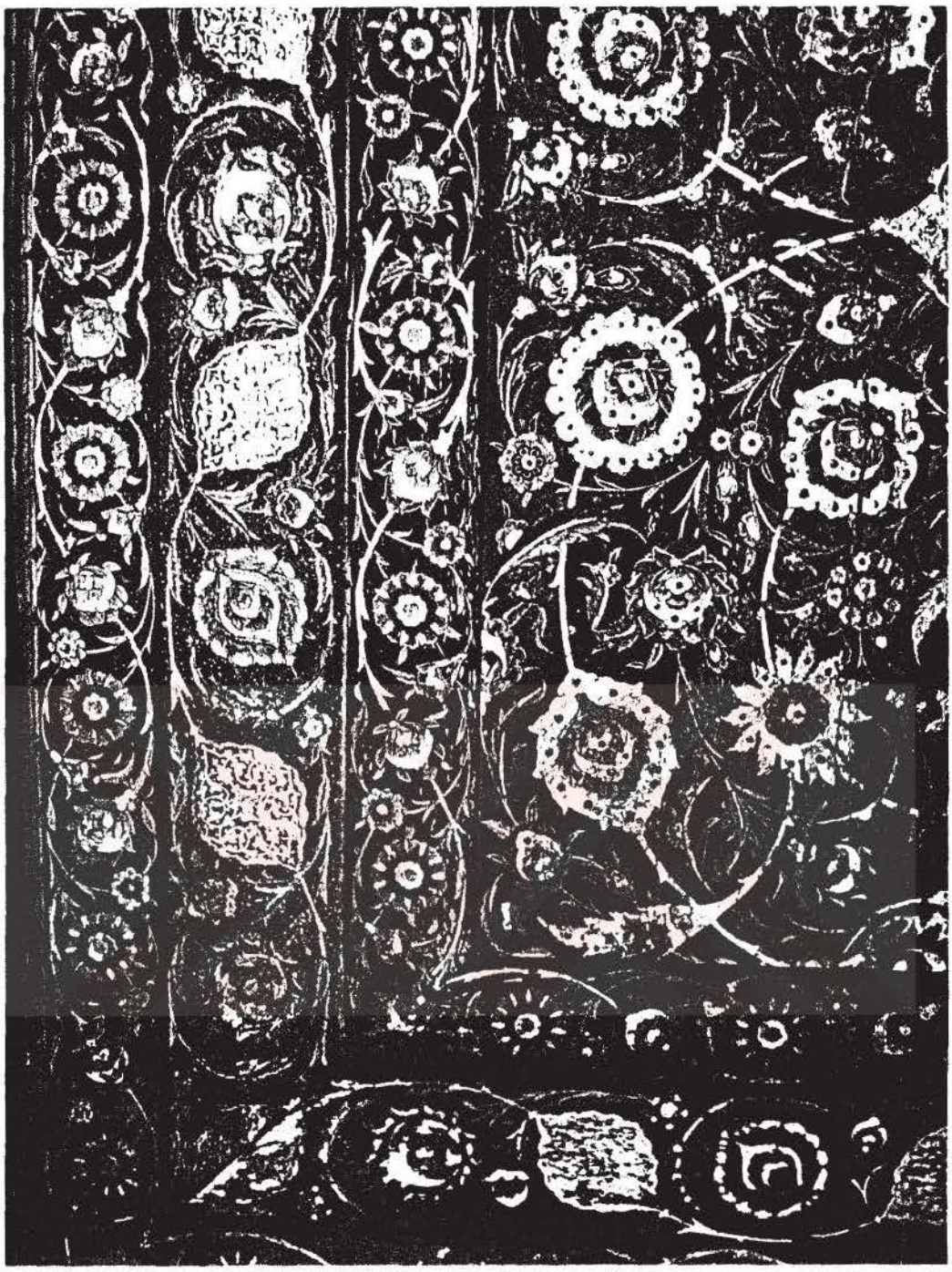
Resim 150 Rüstem Paşa Camii, çini pano

Resim 151 Kadırga Sokullu Camii, çini pano

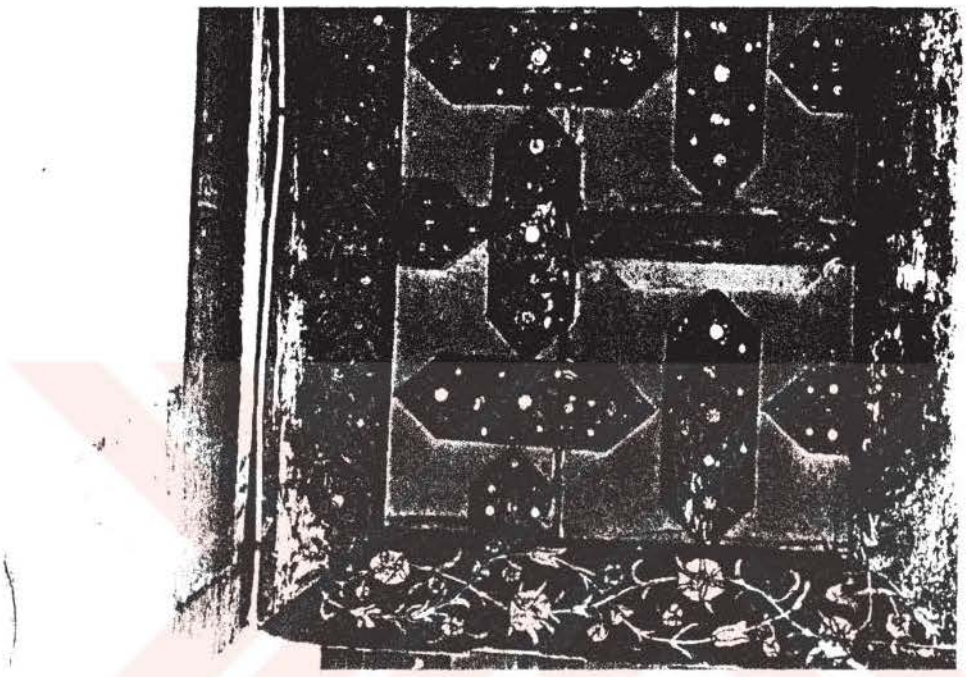
Resim 152 Kadırga Sokullu Camii, müezzinler mahfeli

Resim 153 Tophane, Kılıç Ali Paşa Camii, müezzinler mahfeli tavanı

Resim 154 Tophane, Kılıç Ali Paşa Camii, çini pano

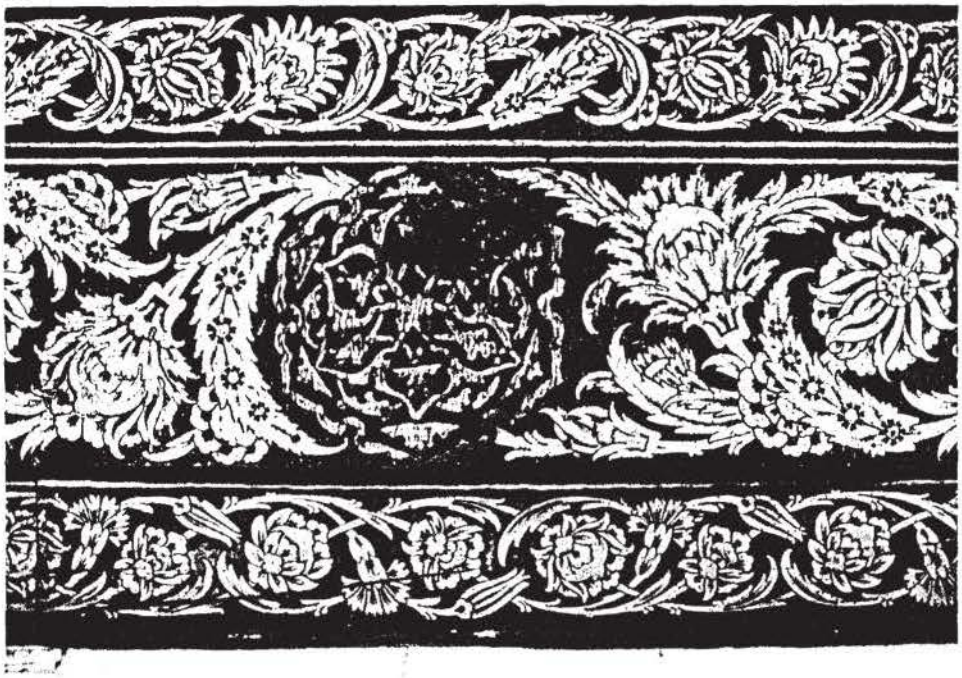
Resim 155 Üsküdar Atik Valide Camii, müezzinler mahfeli tavanı

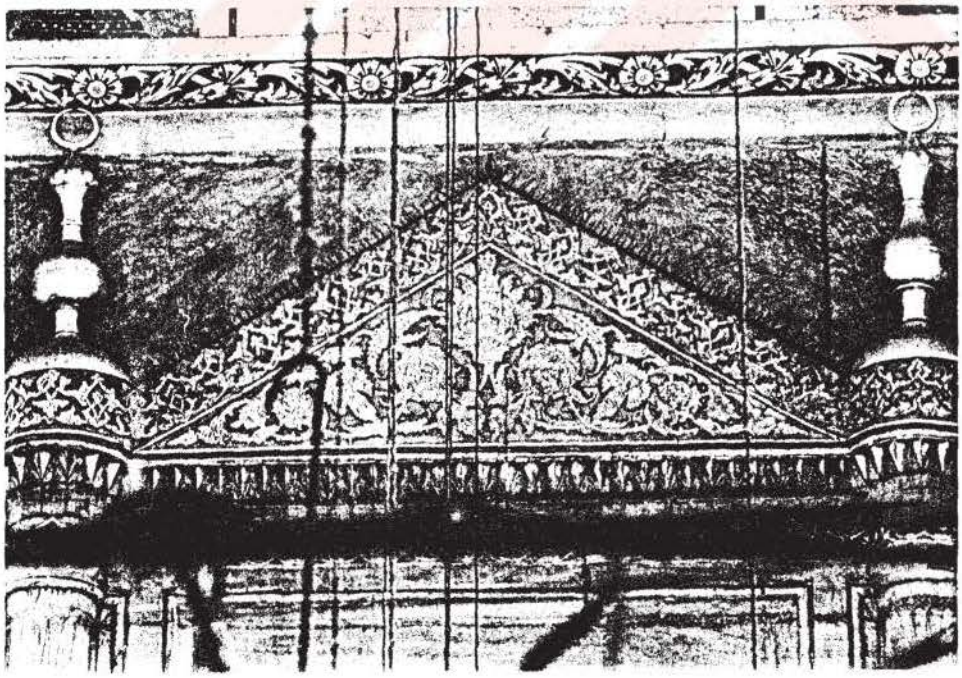
Resim 156 Eğrikapı, Ivaz Efendi Camii

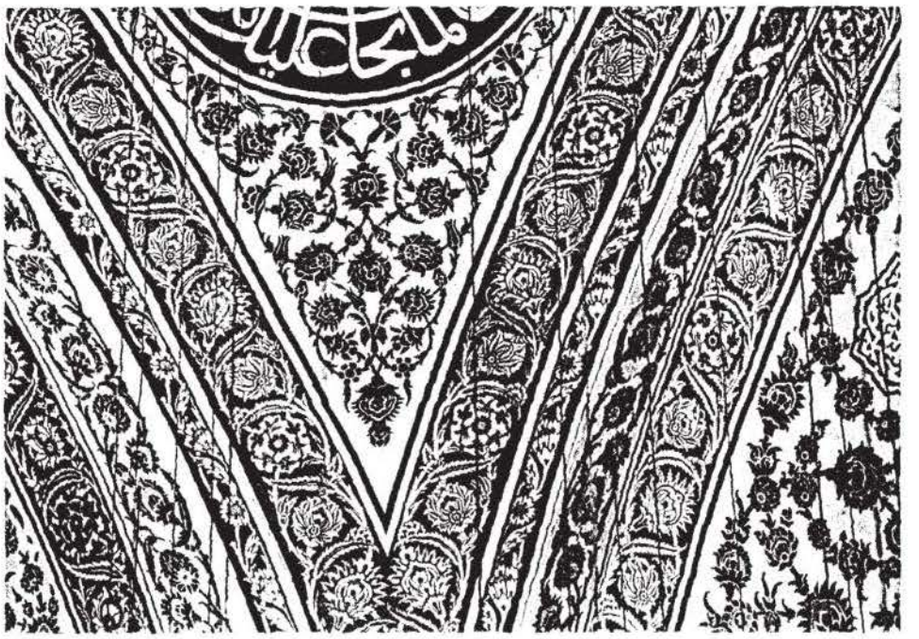
Resim 157 Topkapı Takkeci Camii, çini pano

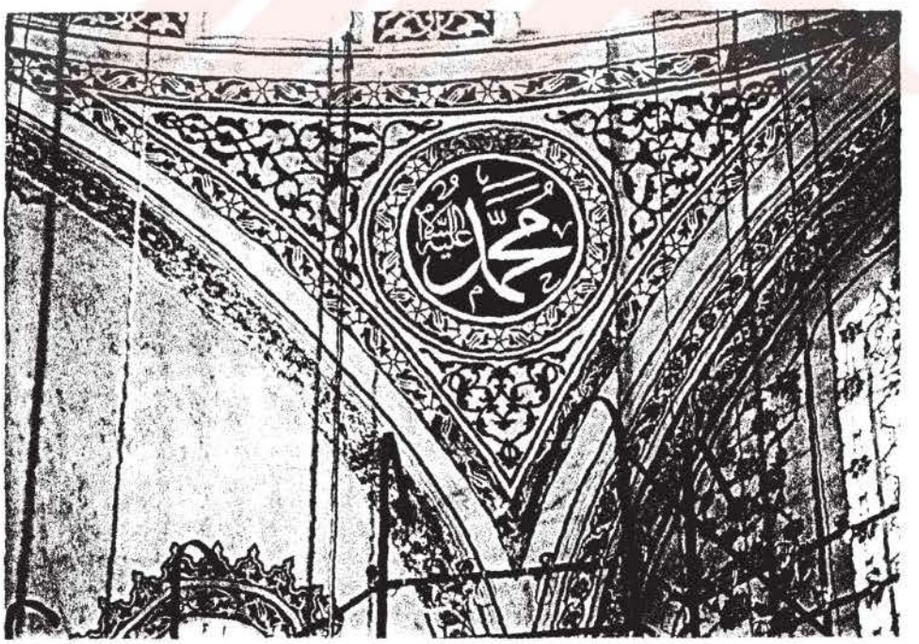
Resim 158 Sultan Ahmet Camii

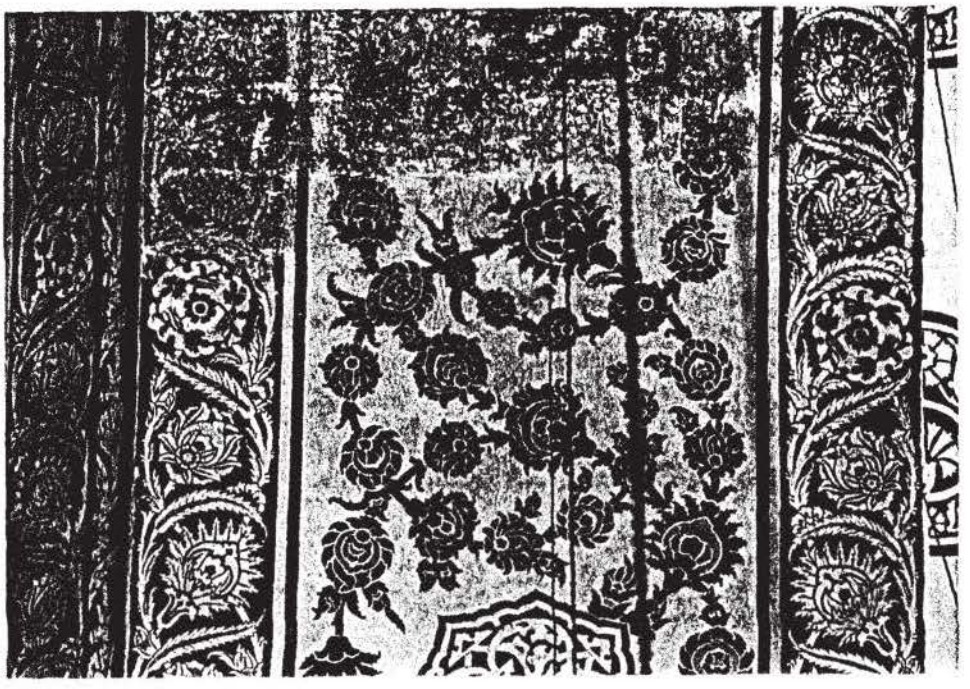
Resim 159 Sultan Ahmet Camii

Resim 160 Sultan Ahmet Camii

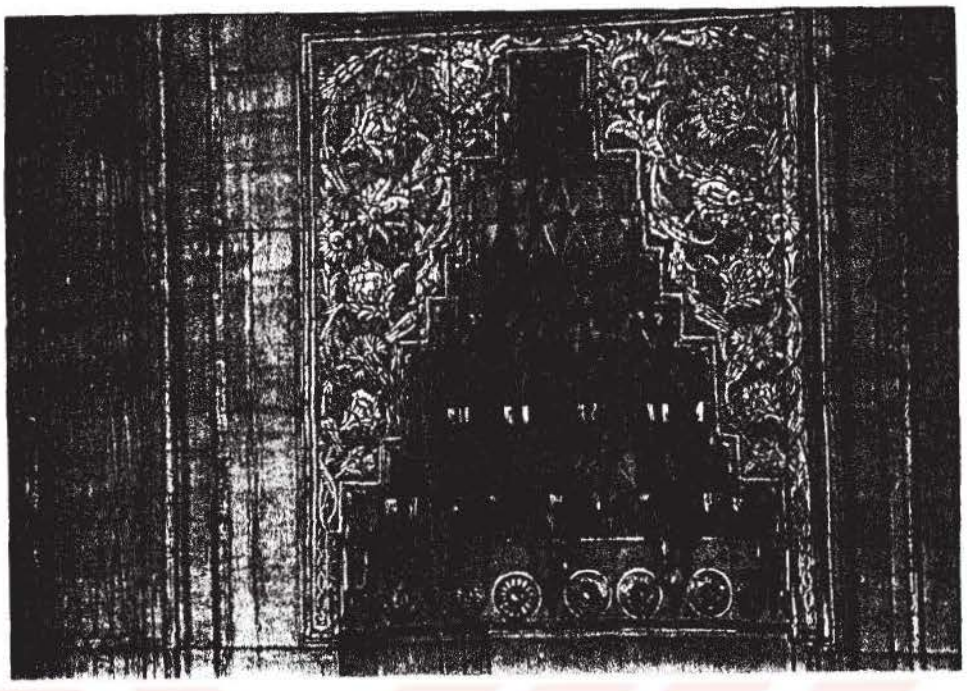
Resim 161 Sultan Ahmet Camii

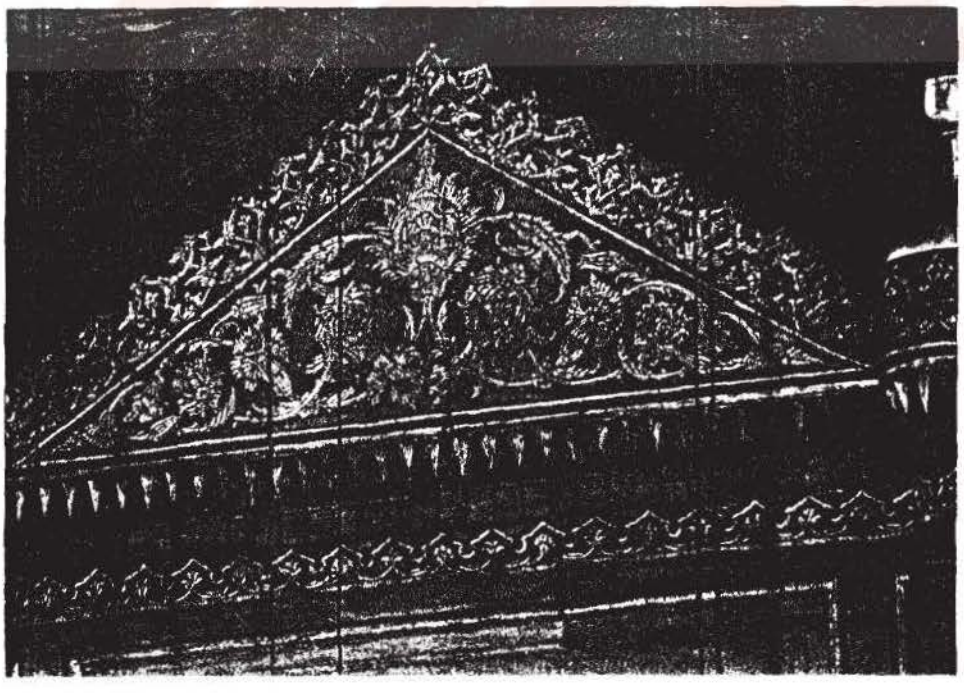
Resim 162 Sultan Ahmet Camii

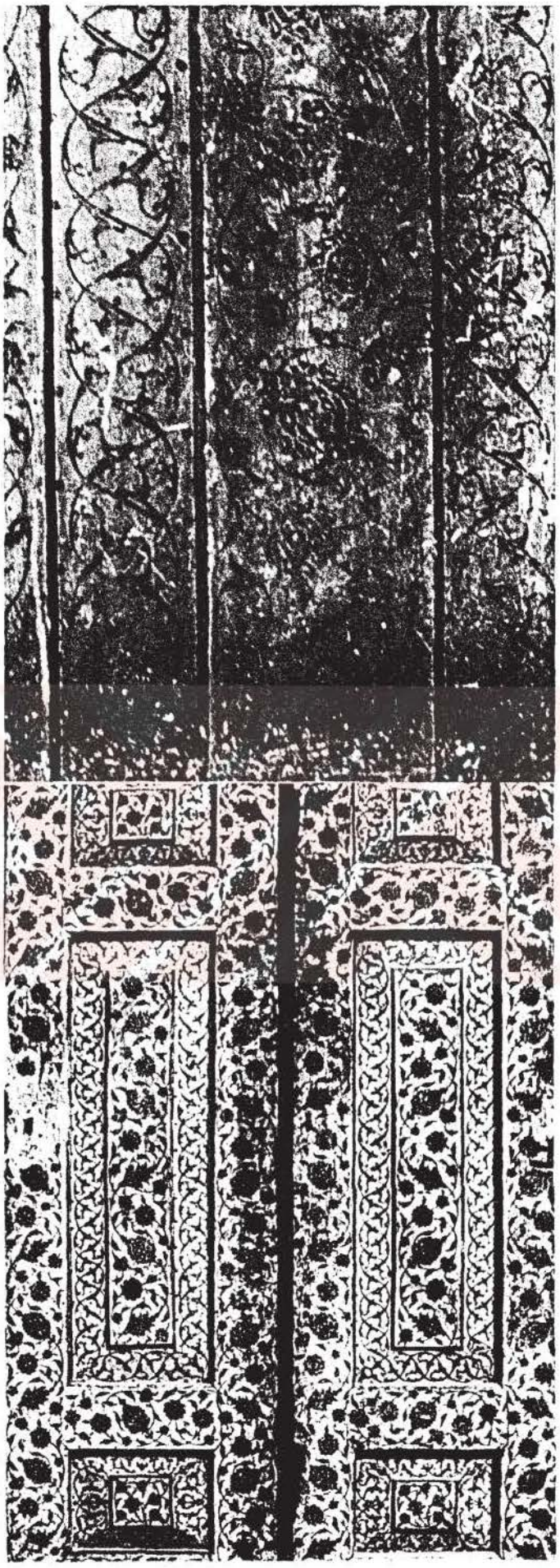
Resim 163 Sultan Ahmet Camii, 17. yy.

Resim 164 Sultan Ahmet Camii, 17. yy.

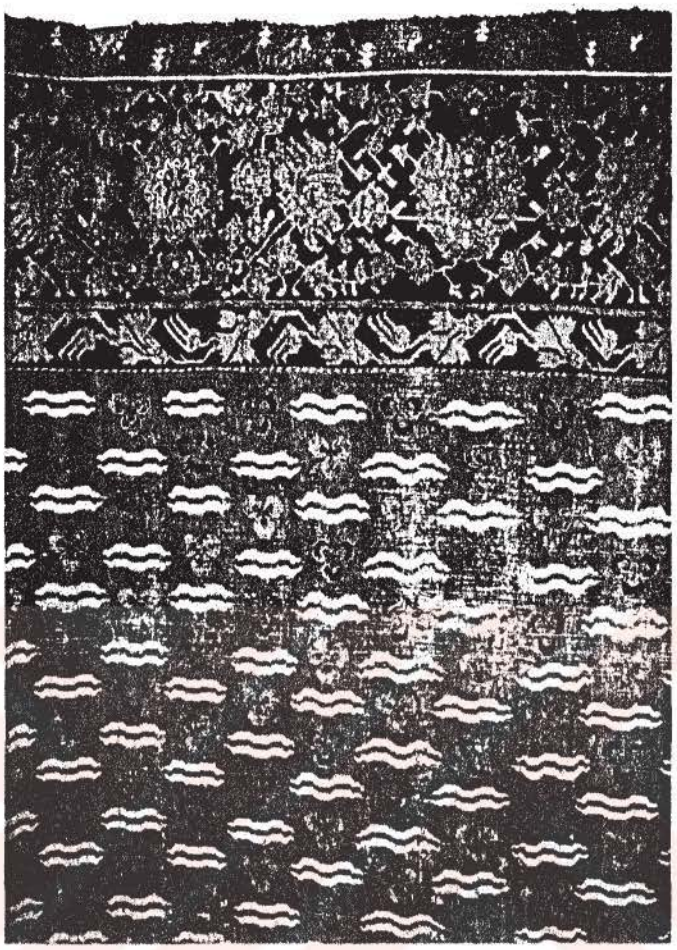

Resim 165 Sultan Ahmet Camii, 17. yy.

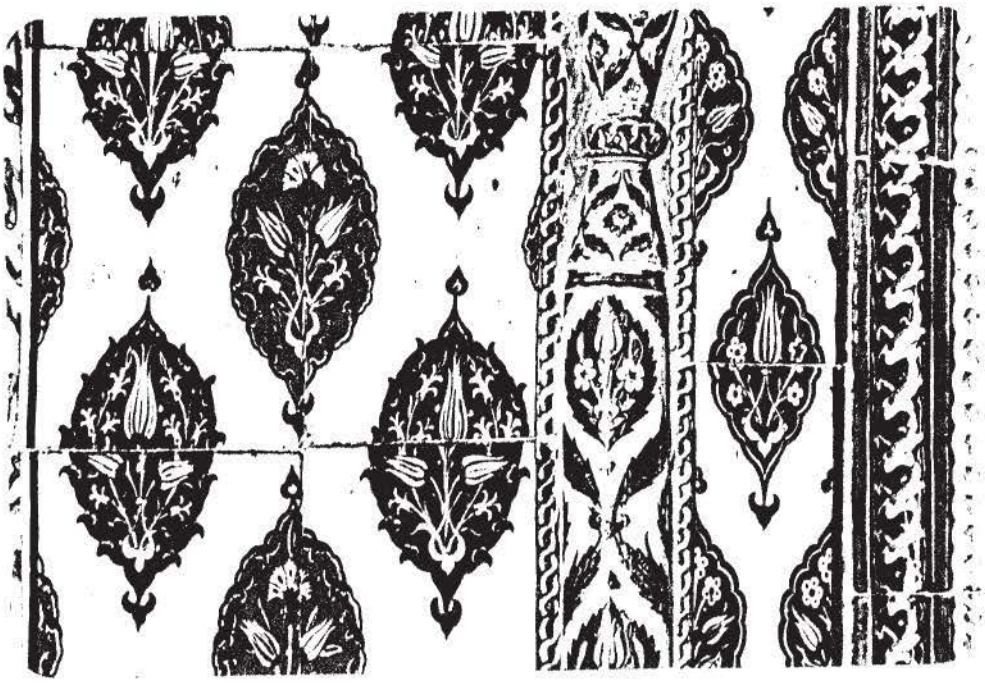

Resim 166-167 Sultan Ahmet Camii, müezzinler mahfeli dolap kapağı iç yüzü,

(rest. öncesi ve rest. sonrası)

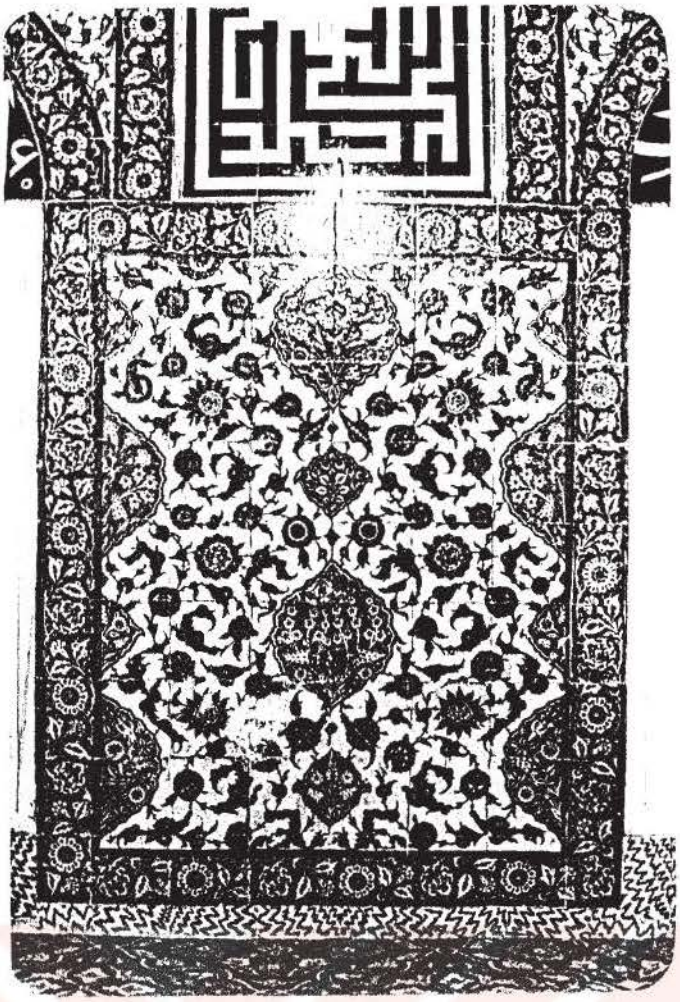
Resim 168 Uşak halısı, 17. yy. sonu, İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

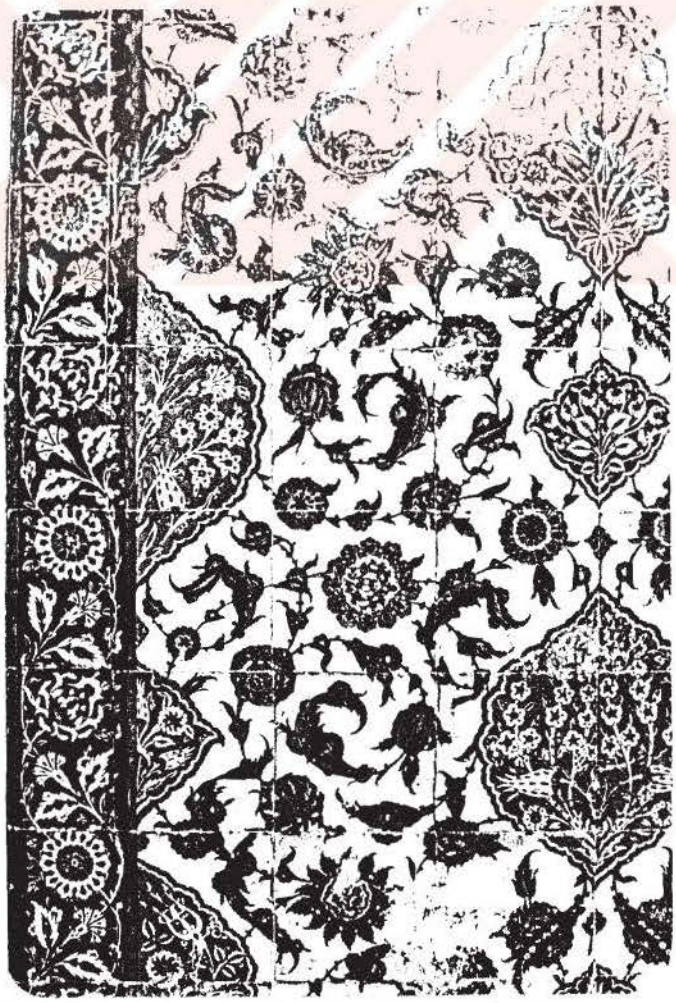

Resim 169 Selimiye Camii, hünkâr mahfeli çini pano

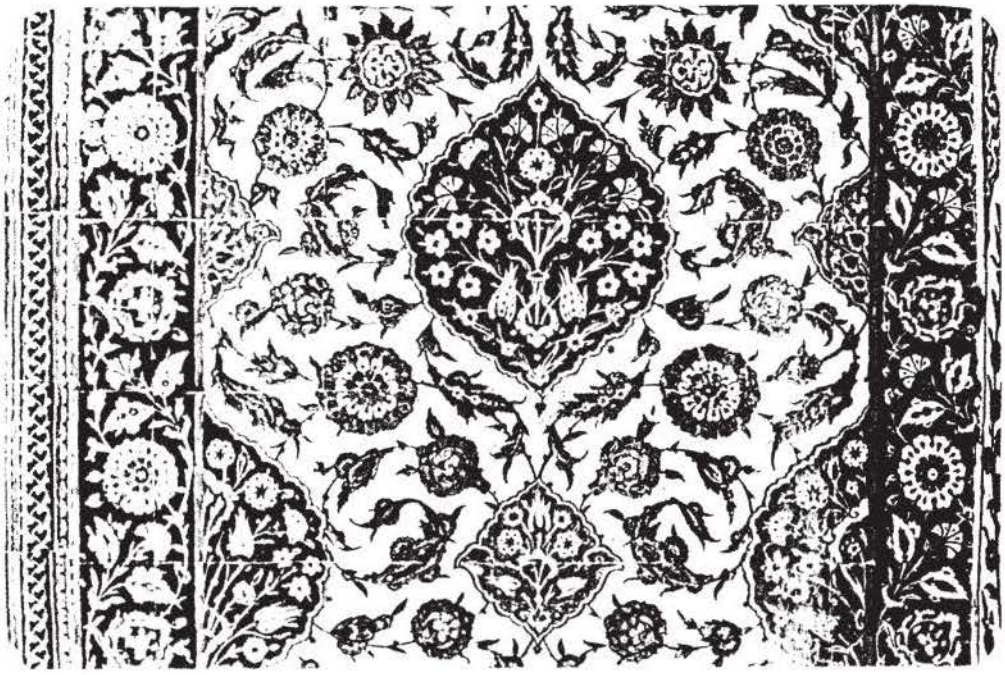
Resim 170 Topkapı, Takkeci İbrahim Ağa Camii, çini pano

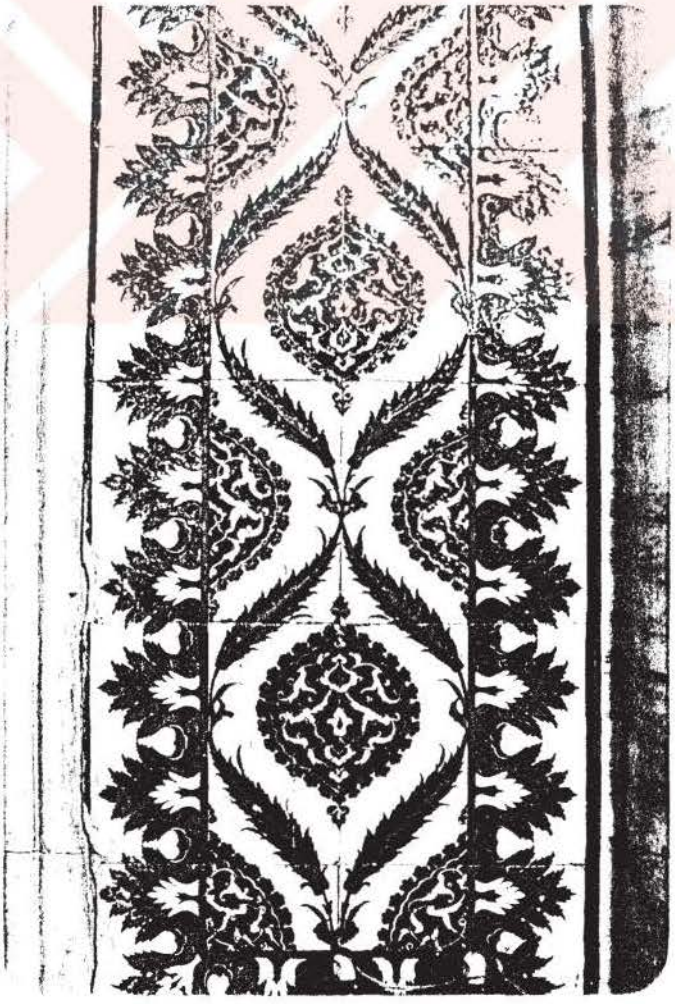

Resim 171 Selimiye Camii, Hünkâr mahfeli çini pano

Resim 172 Selimiye Camii, Hünkâr mahfeli çini pano detayı

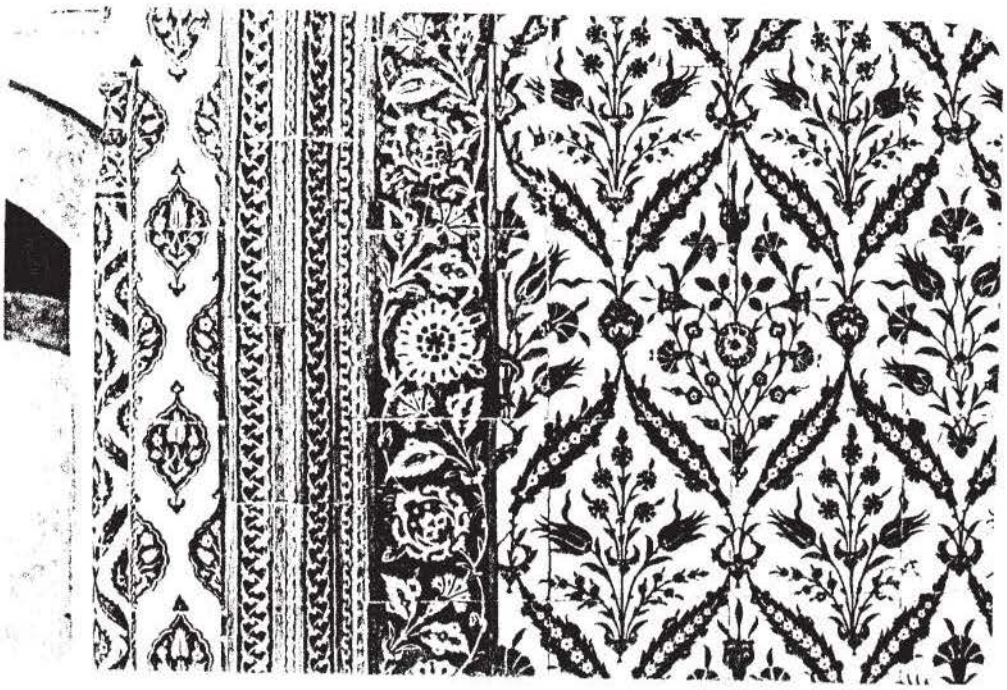
Resim 173 Selimiye Camii, hünkâr mahfeli çini pano

Resim 174 Selimiye Camii, mihrabın sağ ve solundaki çini panolar

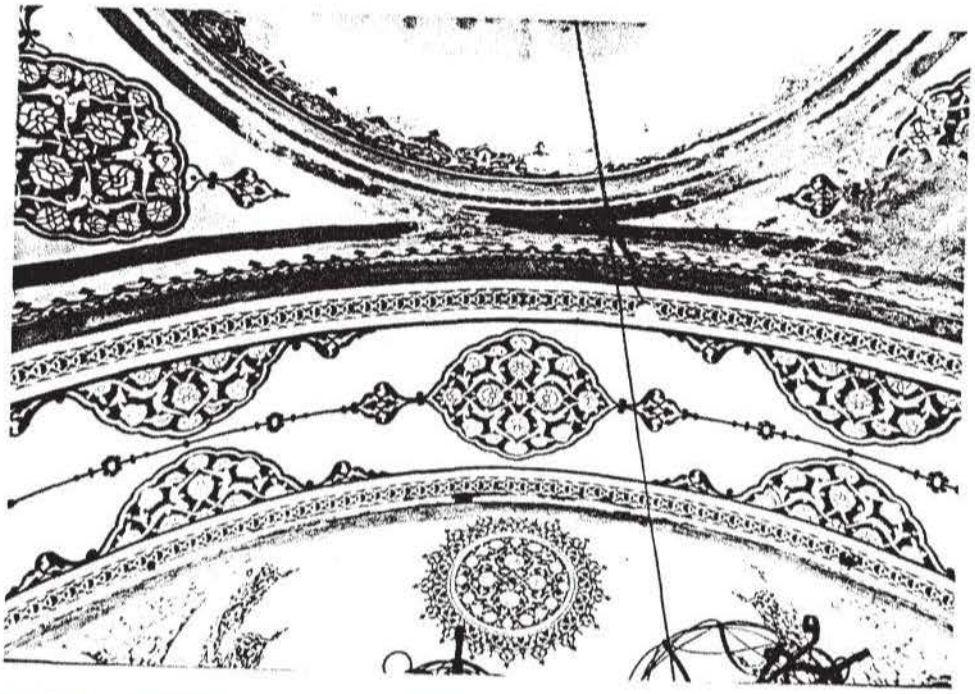
Resim 175-176 Selimiye Camii, hünkâr mahfeli çini pano

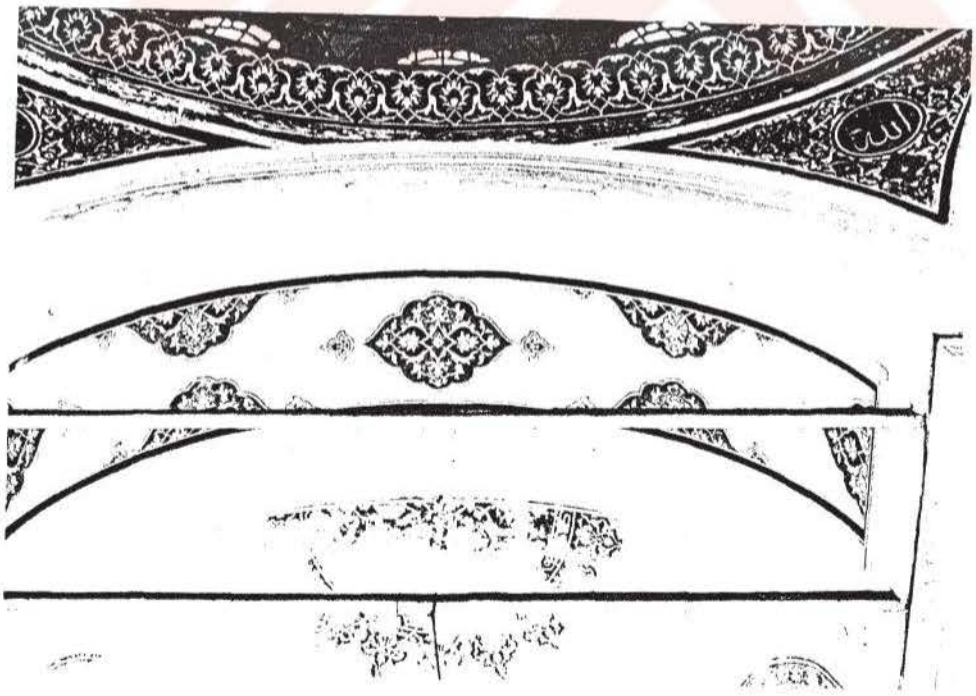
Resim 177 Selimiye Camii, hünkâr mahfeli çini pano

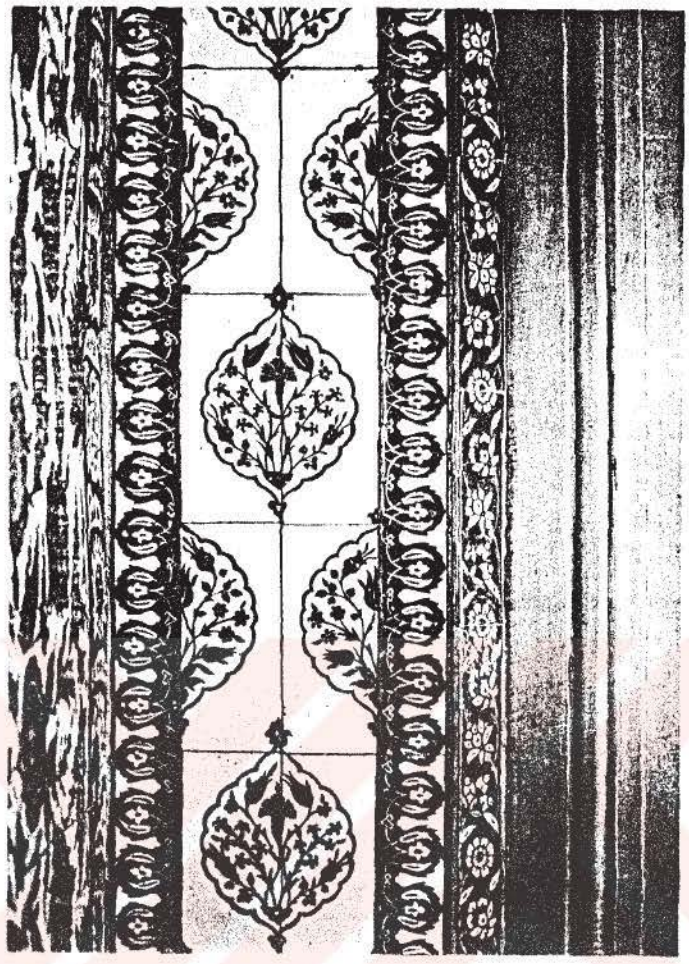
Resim 178 Selimiye Camii, mihrabın sağ ve solunda çini panolar

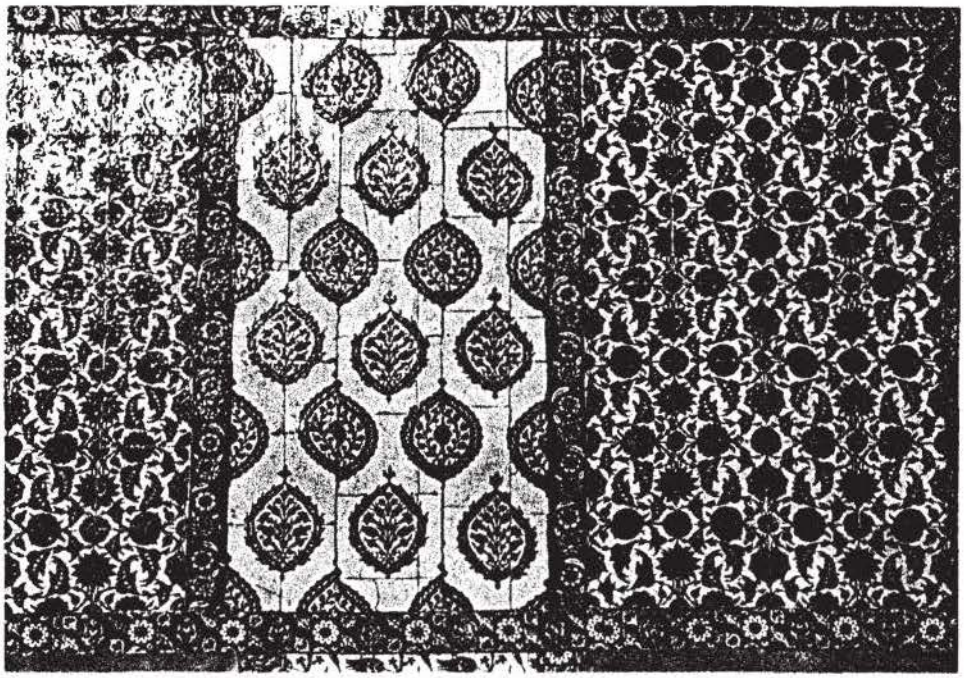
Resim 179 Üsküdar Atik Valide Sultan Camii, kemer

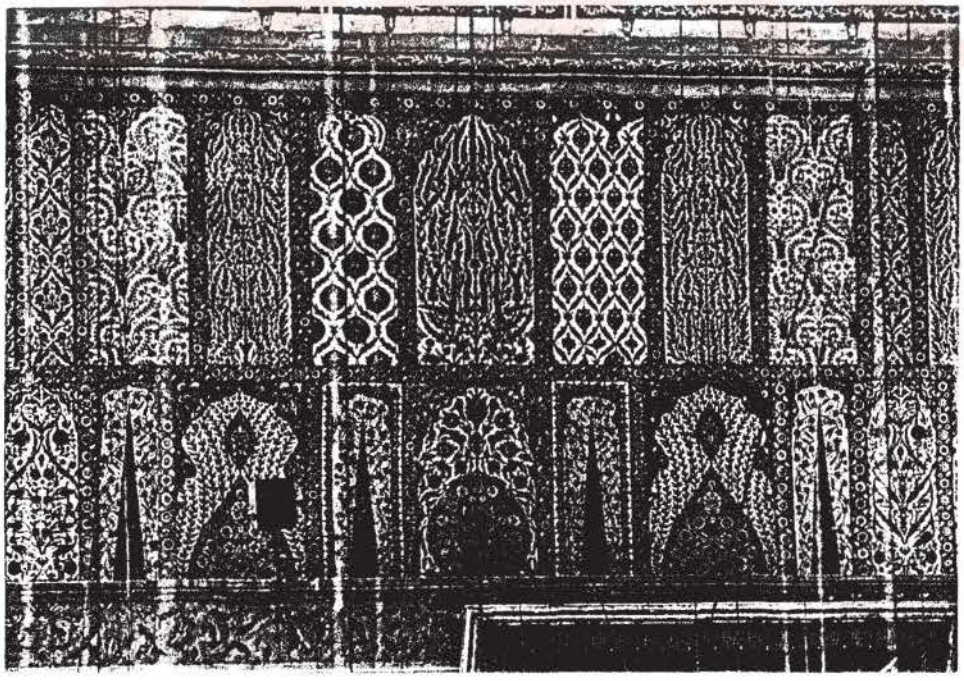
Resim 180 Azapkapı Sokullu Mehmet Paşa Camii, mihrap kemeri

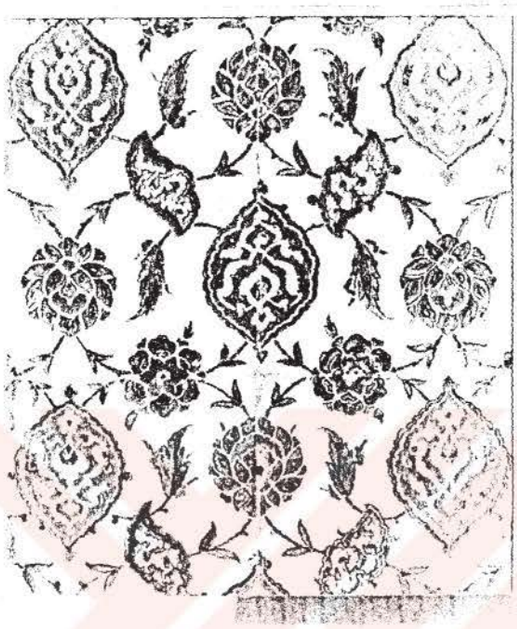
Resim 181 Kadırga Sokullu Camii, mihrabın sağ ve solunda bordür çinisi

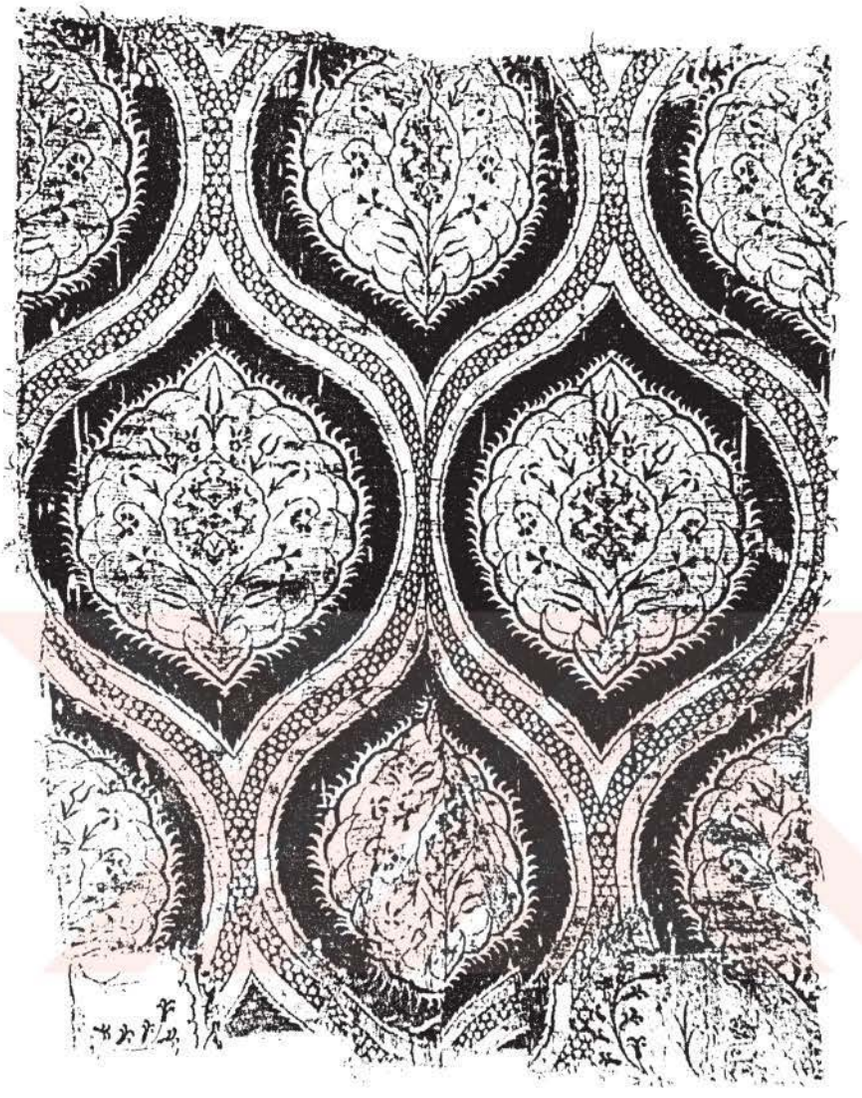
Resim 182 Sultan Ahmet Camii, kadınlar mahfeli

Resim 183 Sultan Ahmet Camii, kadınlar mahfeli

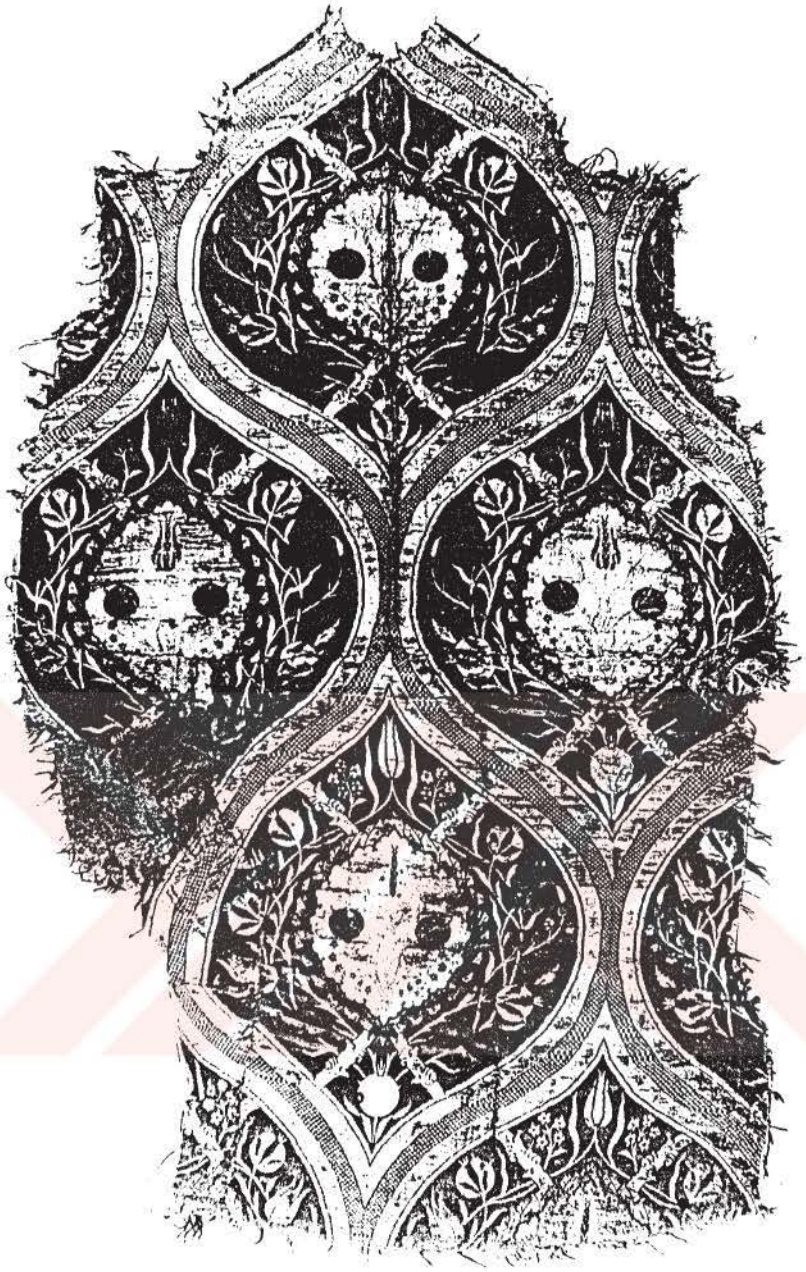
Resim 184 Ayasofya Avlusundaki II. Selim Türbesi, çini

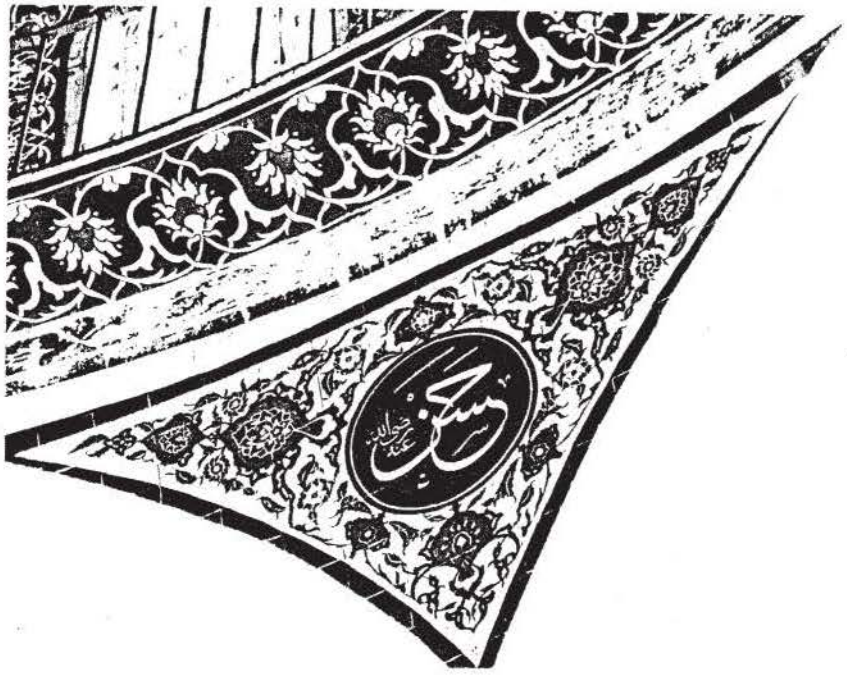
Resim 185-a Kemha Kumaş, 16. yy. 2'nci yarısı

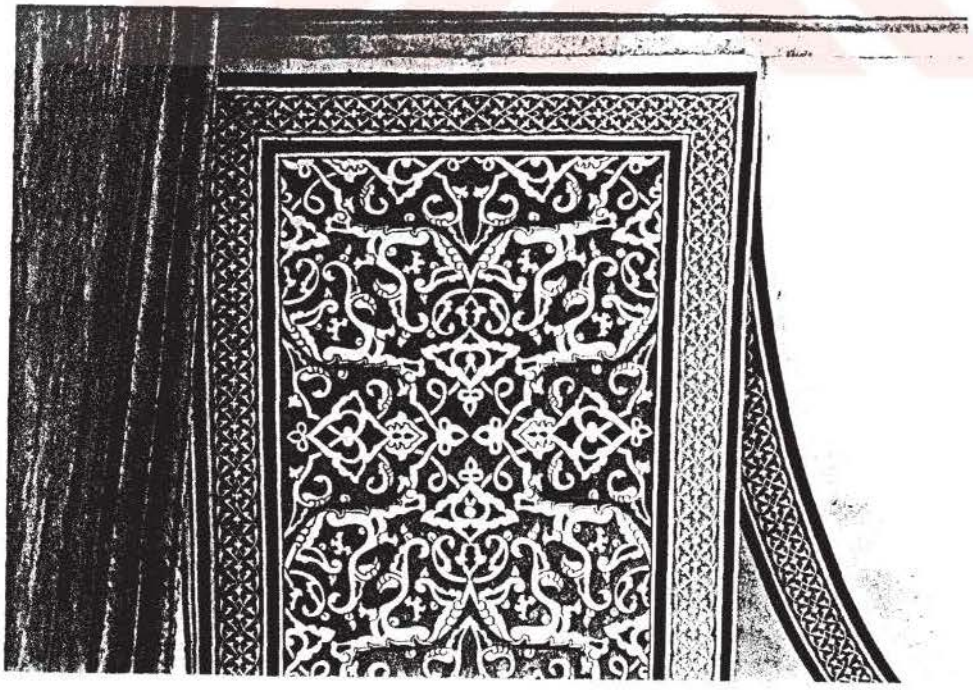
Resim 185-b Kemha Kumaş, 16. yy. 2'nci yarısı

Resim 186 Kemha Kumaş, 16. yy. 2'nci yarısı, Kelekian kolleksiyonu Museum of USA

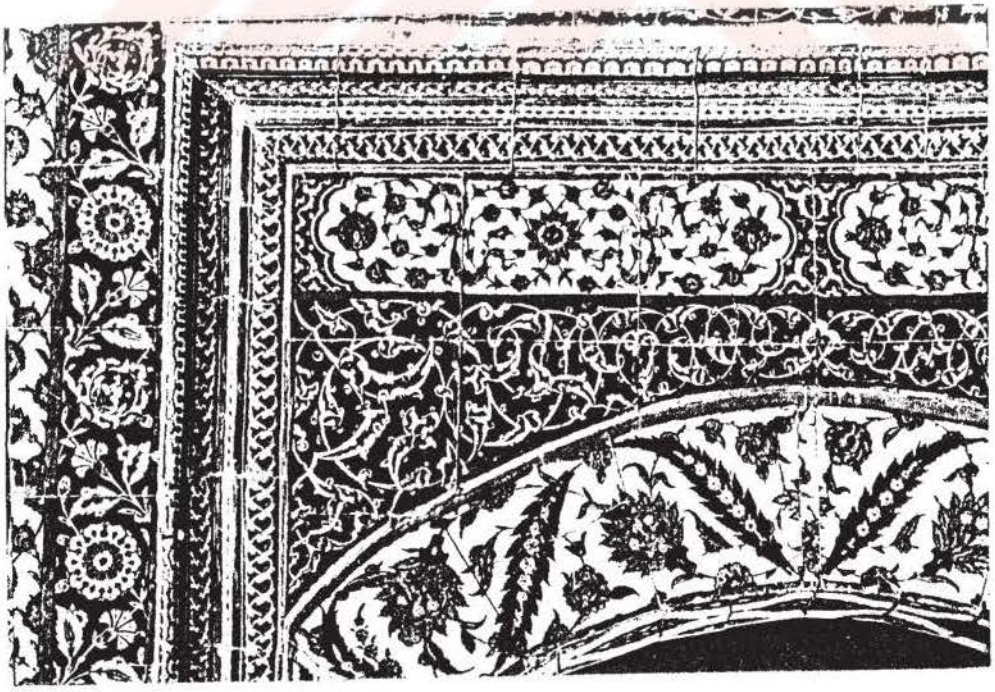
Resim 187 Azapkapı, Sokullu Camii, ana kubbe kasnak bordürü

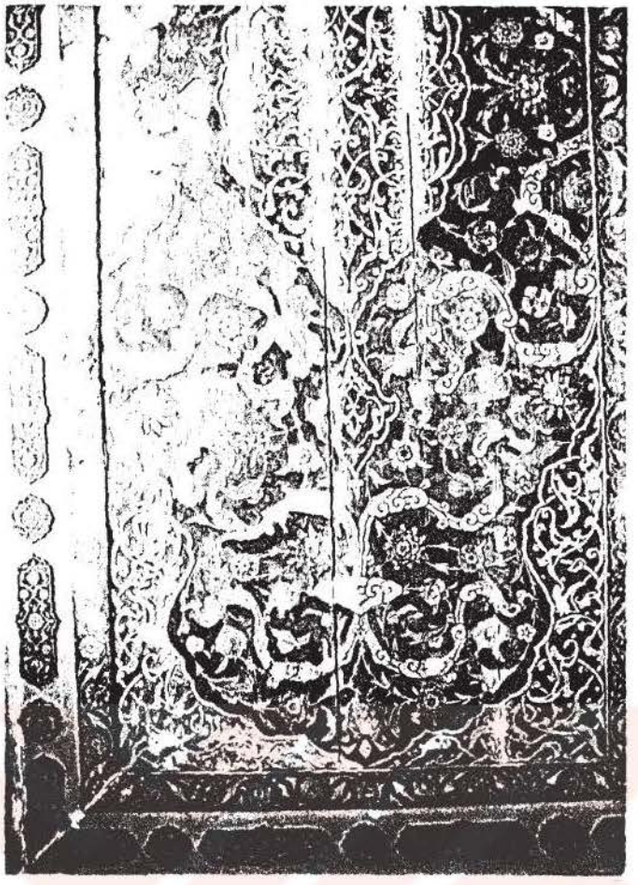
Resim 188 Süleymaniye Camii, kemer

Resim 189 Sivas Divriği Ulu Camii'de bulunan Saray Kilimi 16 yy. sonu-17.yy. başı

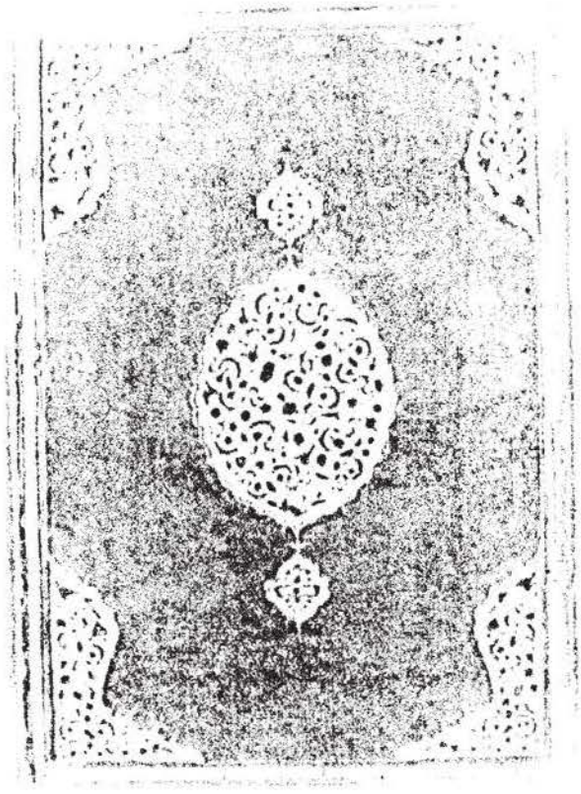
Resim 190 Selimiye Camii, hünkâr mahfeli giriş kapısı üstü, çini pano

Resim 191 Topkapı Kara Ahmet Paşa Camii, müezzinler mahfeli tavanı

Resim 192 Topkapı Kara Ahmet Paşa Camii, müezzinler mahfeli tavanı, detayı

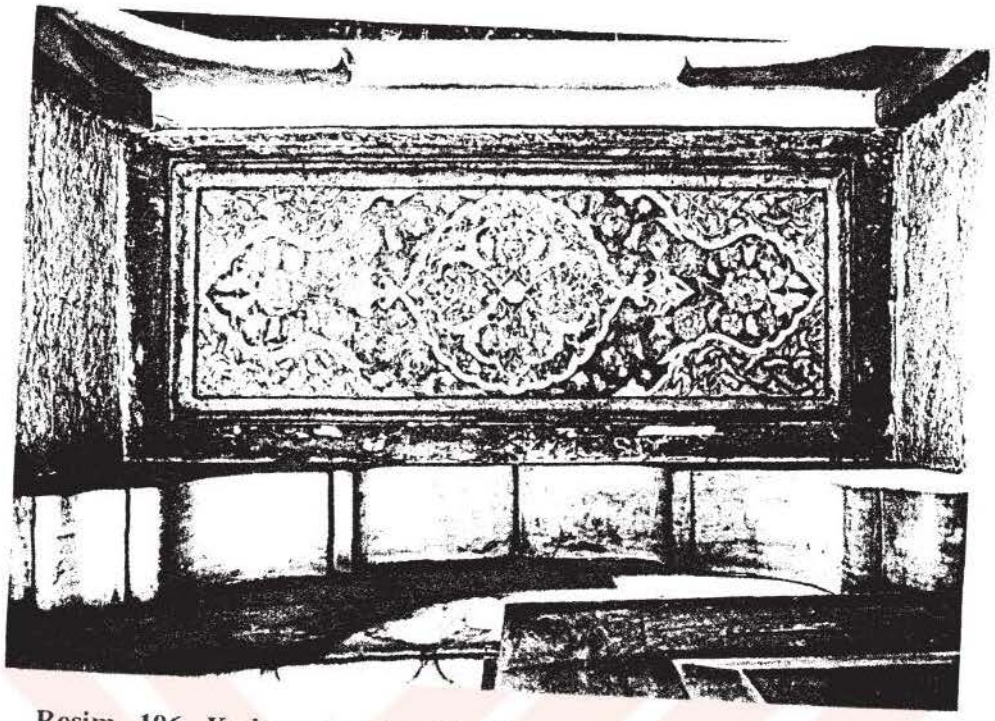
Resim 193 Süleymanname'nin cilt kapağı, 1558 tarihli

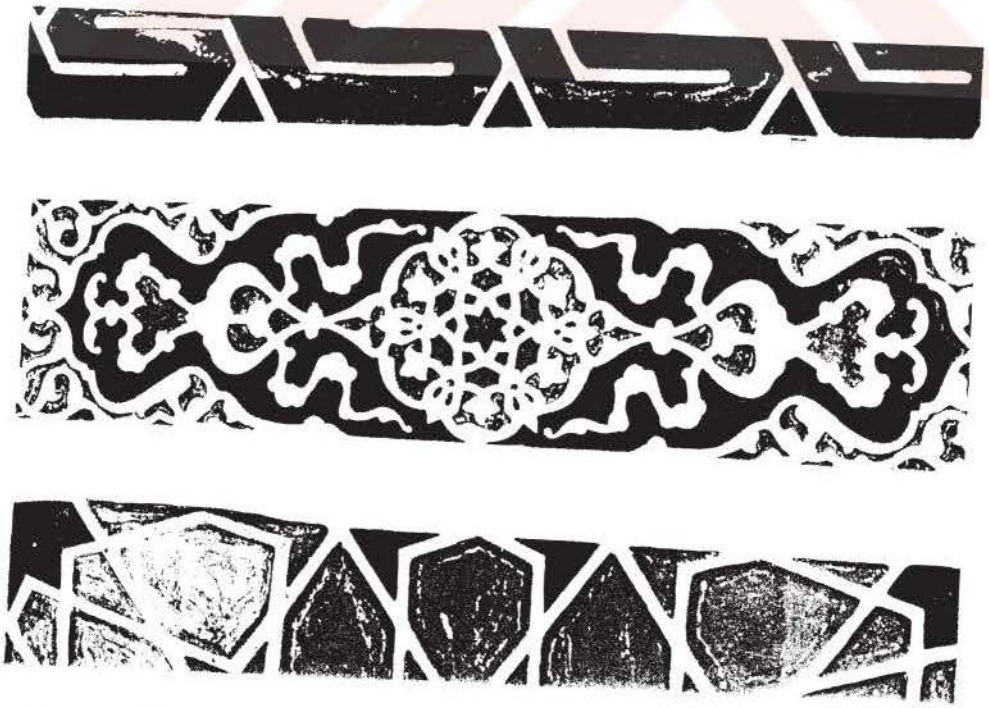
Resim 194 Deri cilt kapağı 16 yy. ortası 2'nci İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

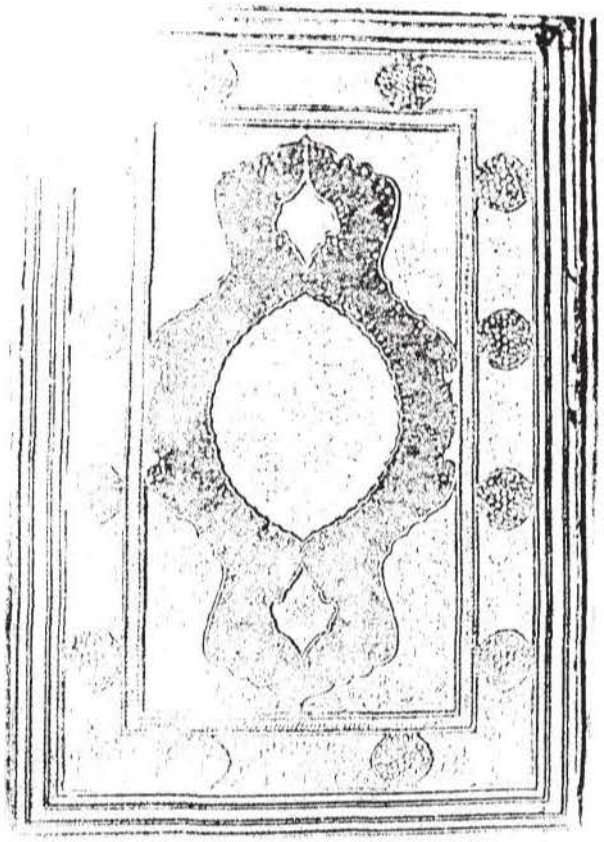
Resim 195 Selimiye Camii, hünkâr mahfeli pencere kapağı

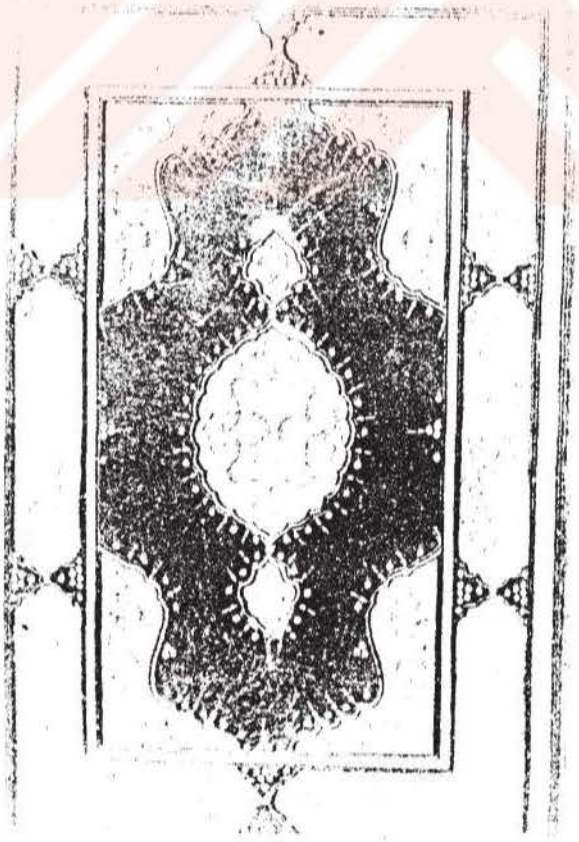
Resim 196 Kadırga Sokullu Camii, ana giriş kapısı üstü-tavan

Resim 197 Kadırga Sokullu Camii, kadınlar mahfeli tavanlarından

Resim 198 Şemse Cilt gömme, 16. yy. Süleymaniye Kütüphanesi

Resim 199 Şemse Cilt gömme, 16. yy. Süleymaniye Kütüphanesi

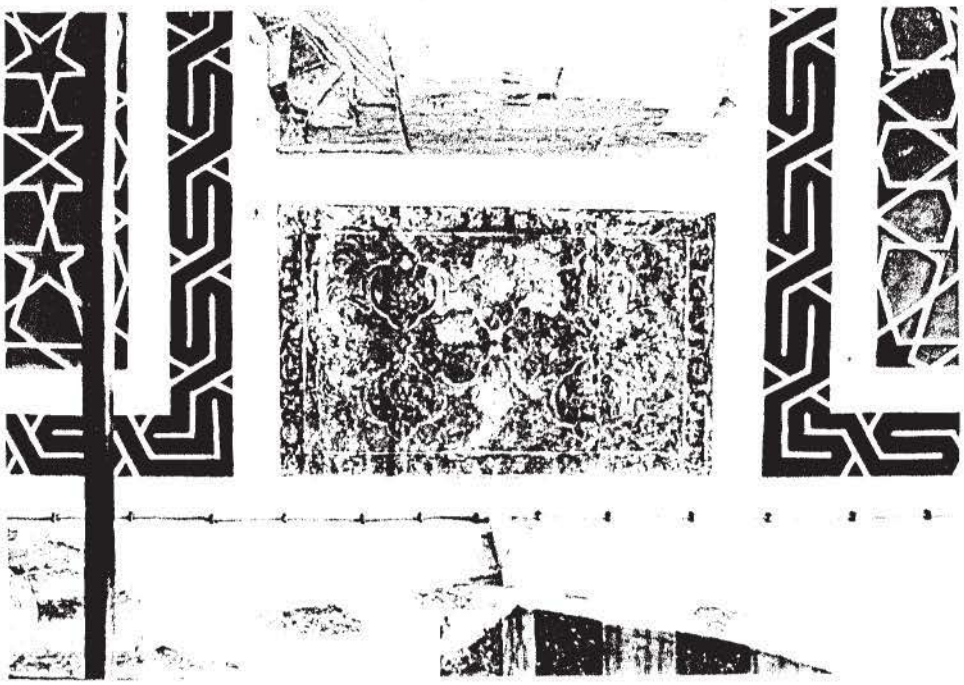

Resim 200 İşleme cilt kapağı

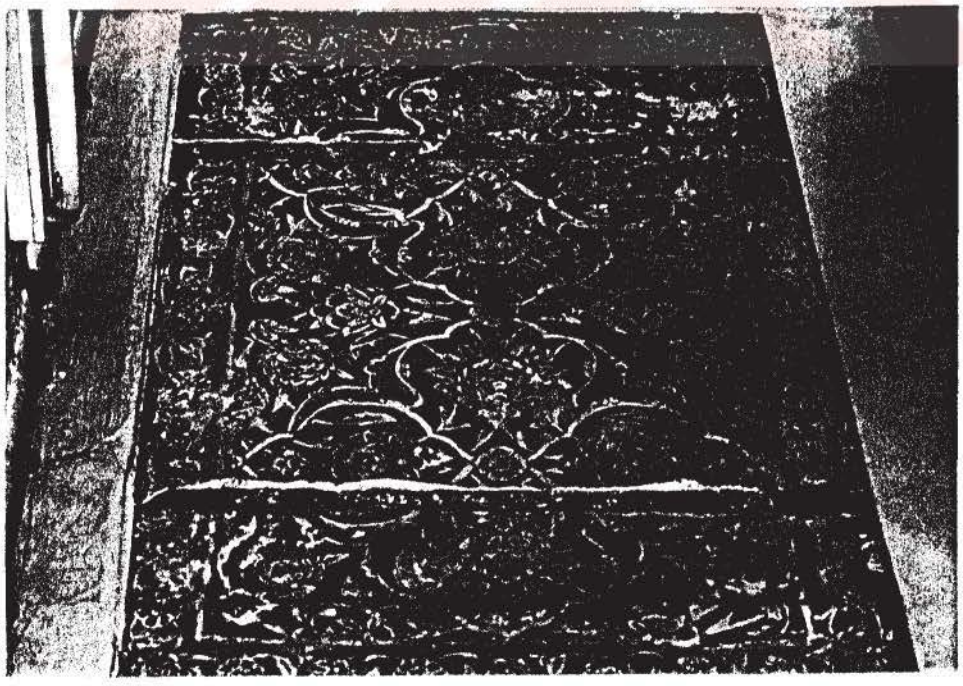

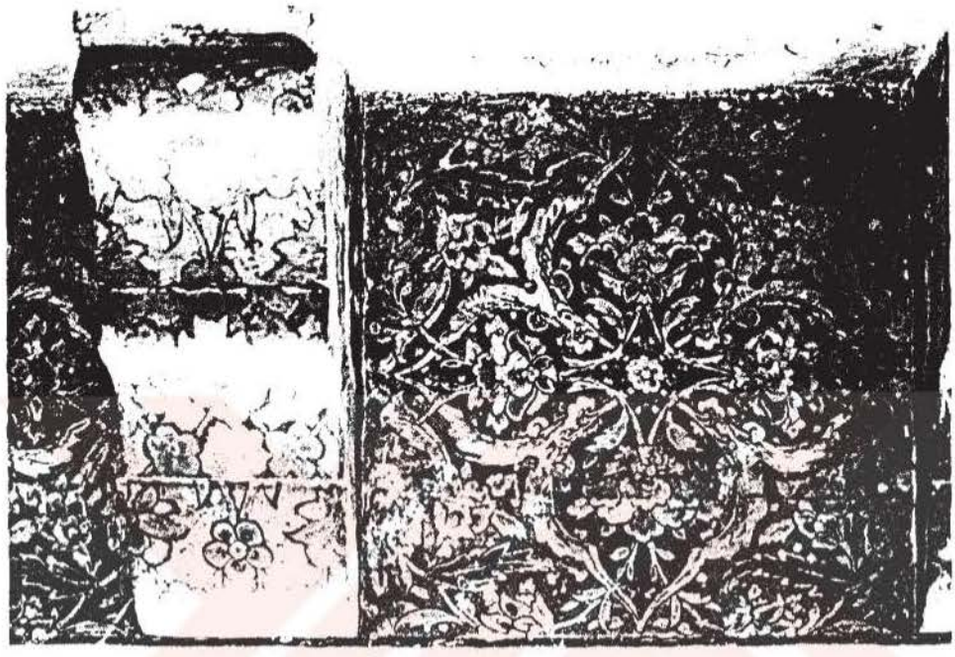
Resim 201a-b-c Sultan Ahmet Camii, kadınlar mahfeli tavanları

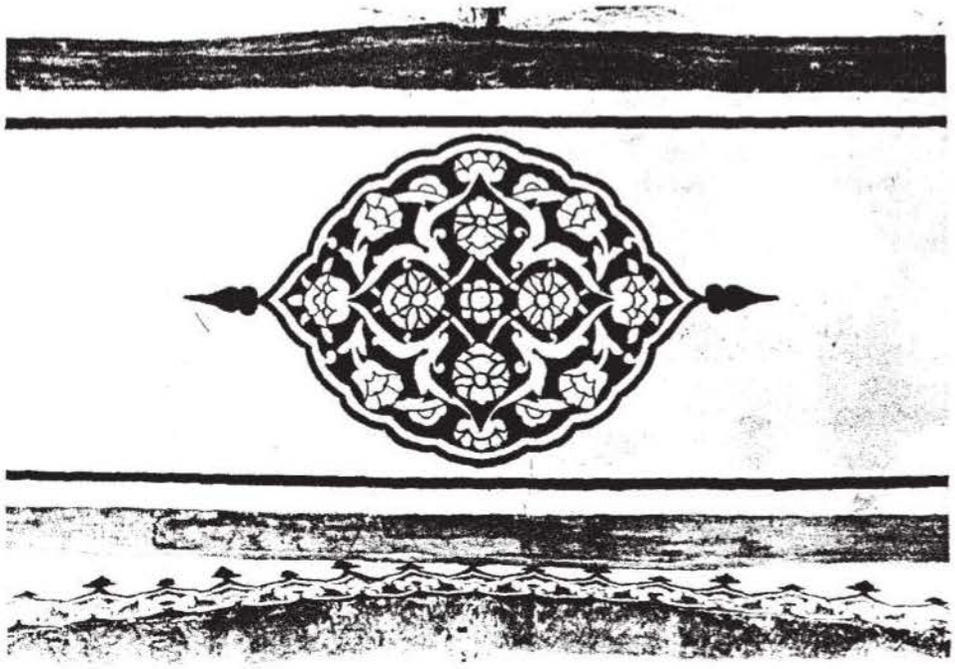
Resim 202 Kadırga Sokullu Camii, kadınlar mahfeli tavanı

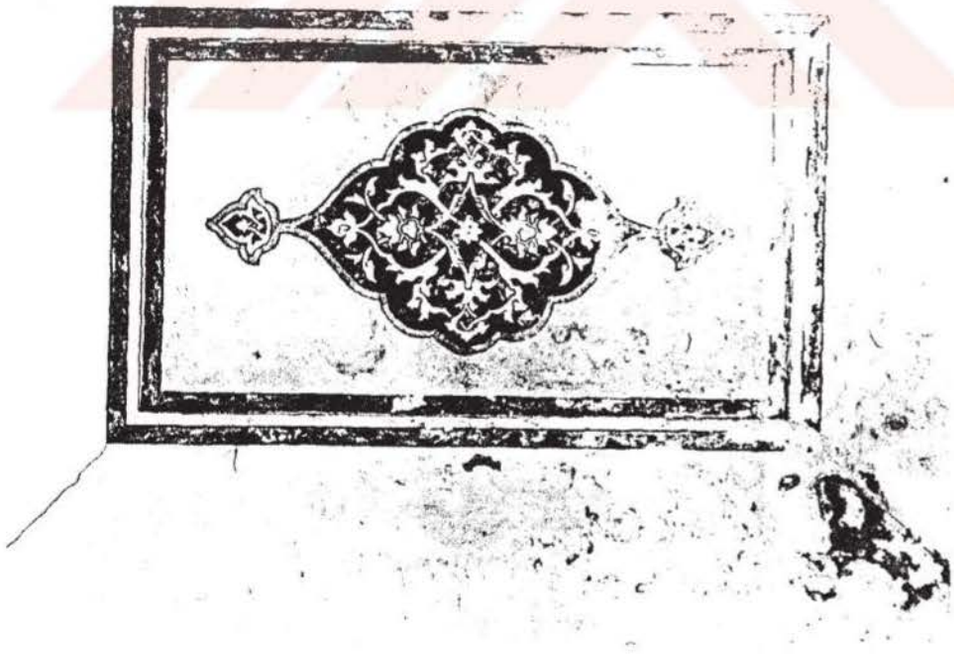
Resim 203 Kadırga Sokullu Camii, kadınlar mahfeli tavanından detay

Resim 204 Kadırga Sokullu Camii, konsolların araları

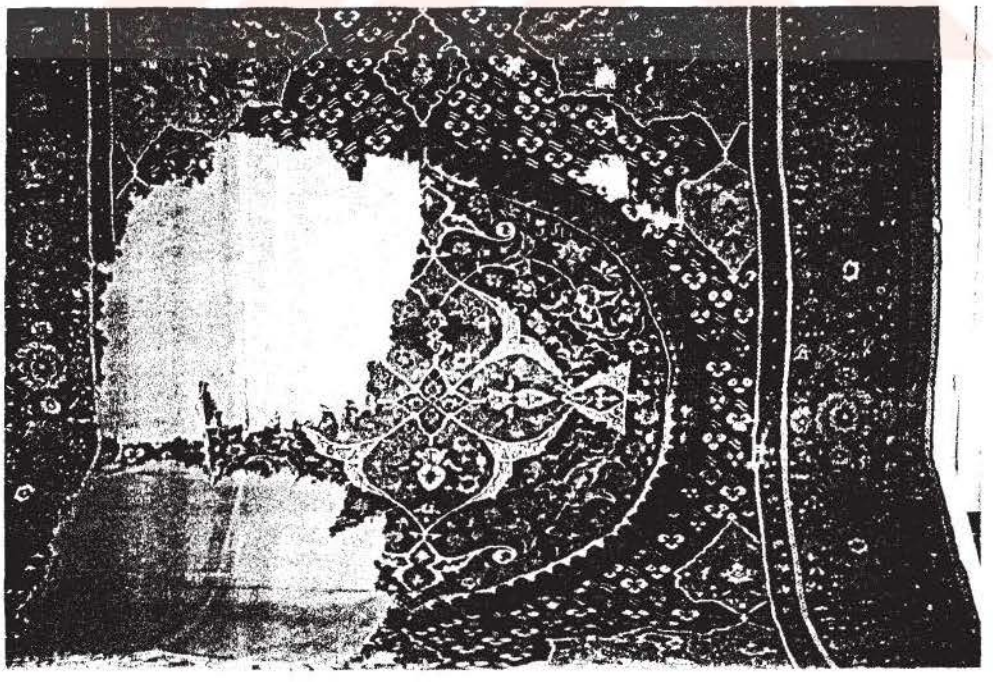
Resim 205 Üsküdar Atik Valide Camii

Resim 206 Azapkapı, Sokullu Camii

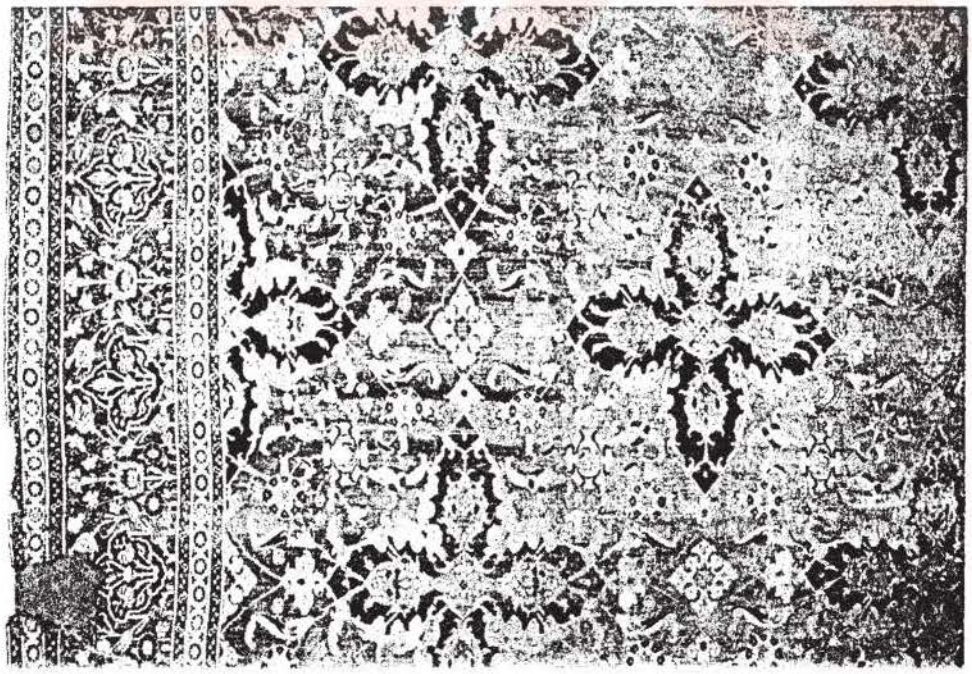
Resim 207 Topkapı, Takkeci İbrahim Ağa Camii, giriş bölümü

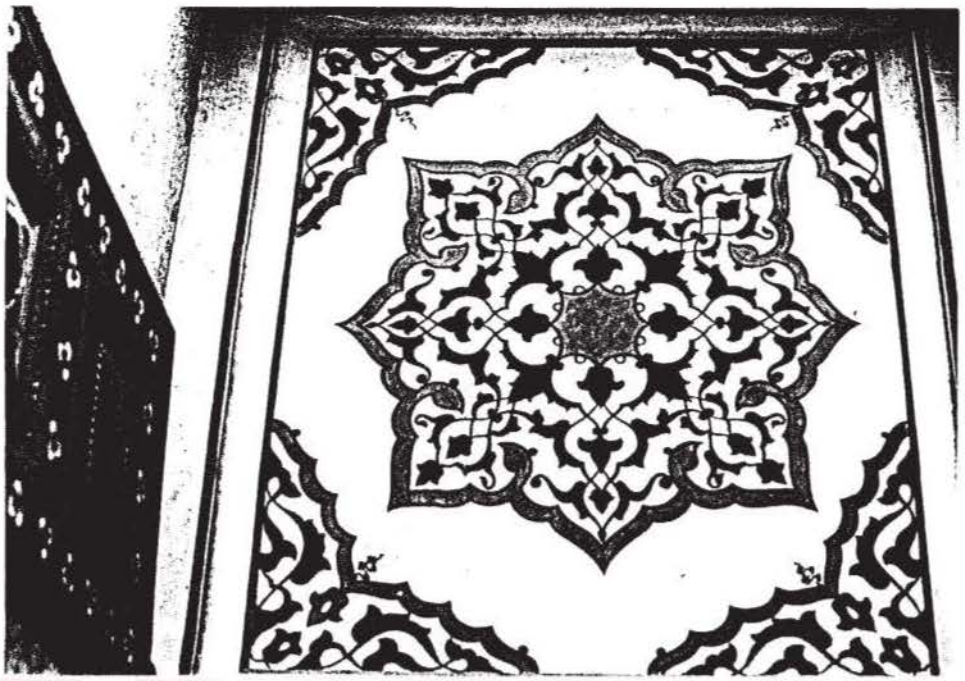
Resim 208 Madalyonlu Uşak Halısı, 16. yy. sonu İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

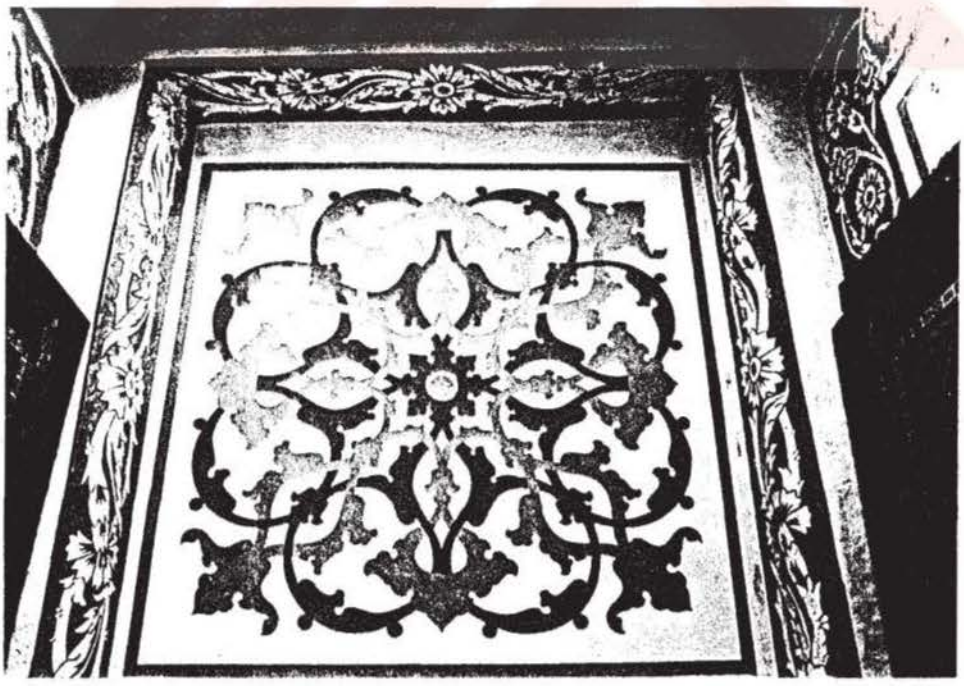
Resim 209 Madalyonlu Uşak Halısı, 16. yy. sonu İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

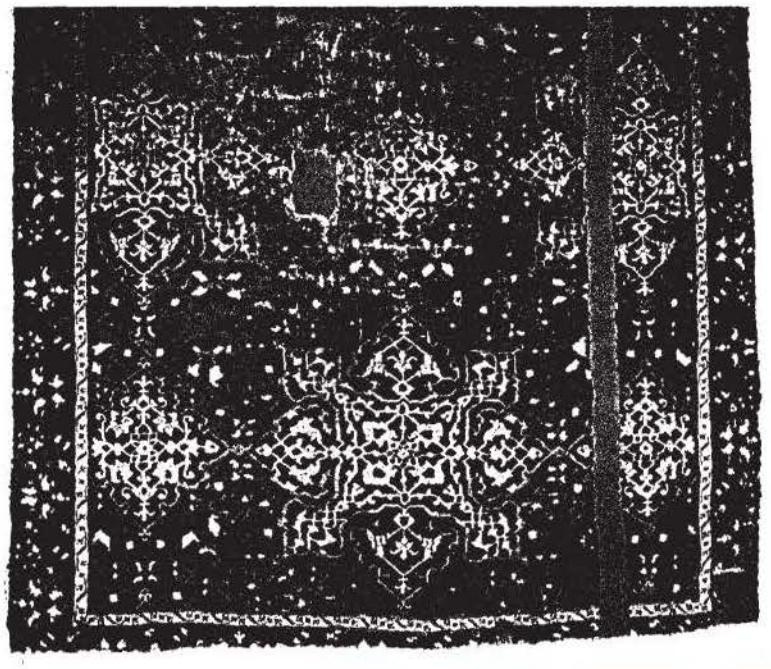
Resim 210 Osmanlı Saray Halısı, 16.yy. sonu 17. yy. başı İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim 211 Süleymaniye Camii, pencere tavanı

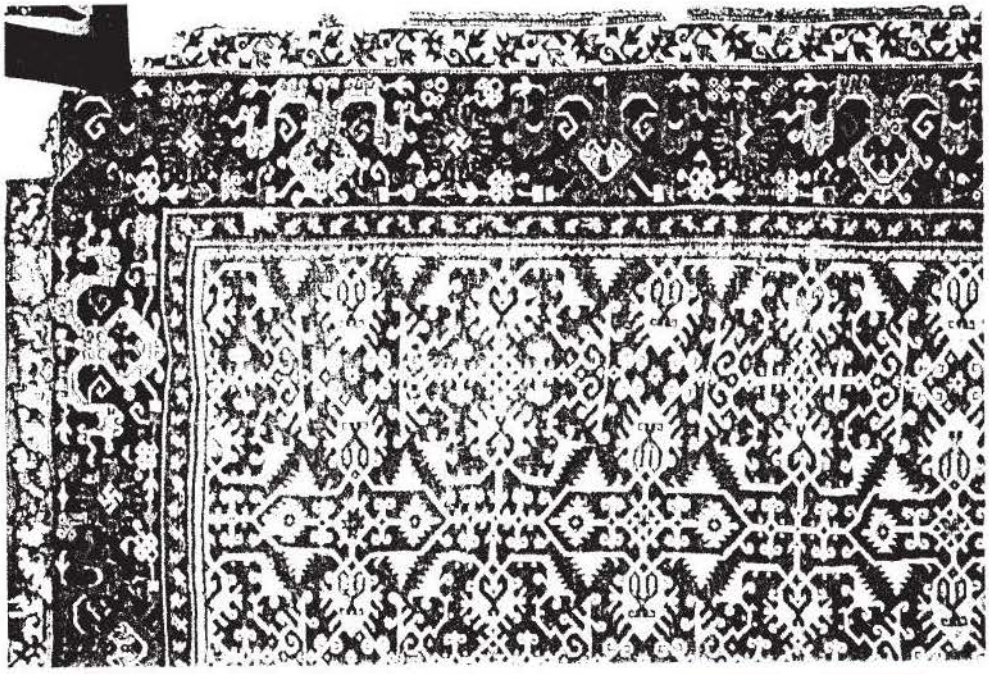
Resim 212 Sultan Ahmet Camii, pencere tavanı

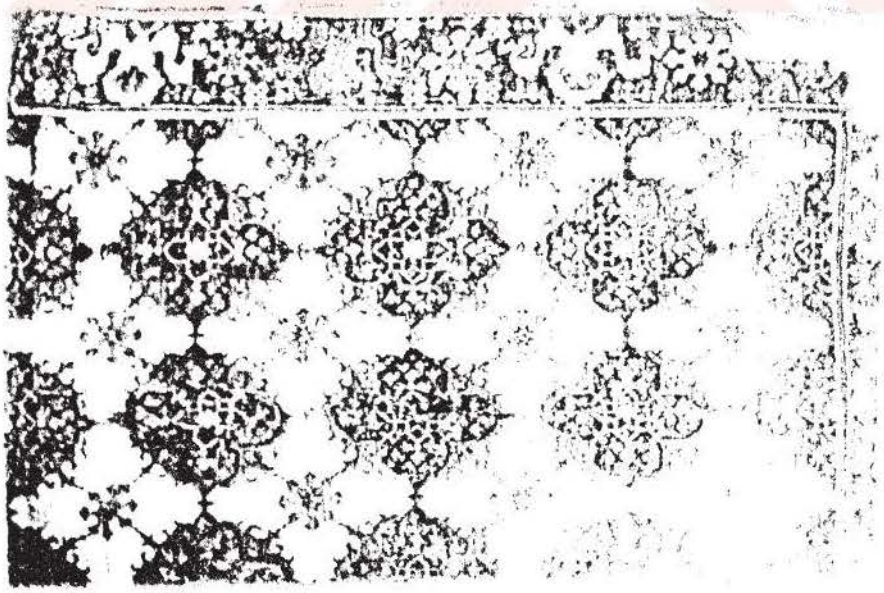
Resim 213 Yıldızlı Uşak Halısı 16. yy. İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

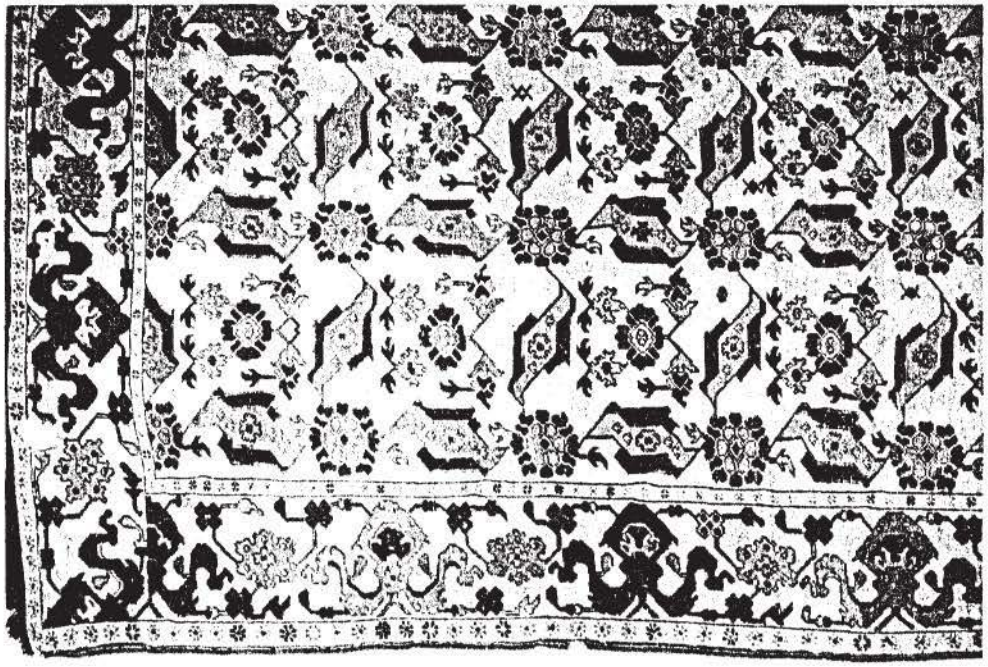
Resim 214 Yıldızlı Uşak Halısı, 17. yy. İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim 215 Uşak Halısı, 17. yy.

Resim 216 Uşak Halısı, 17. yy. sonu 2'nci İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

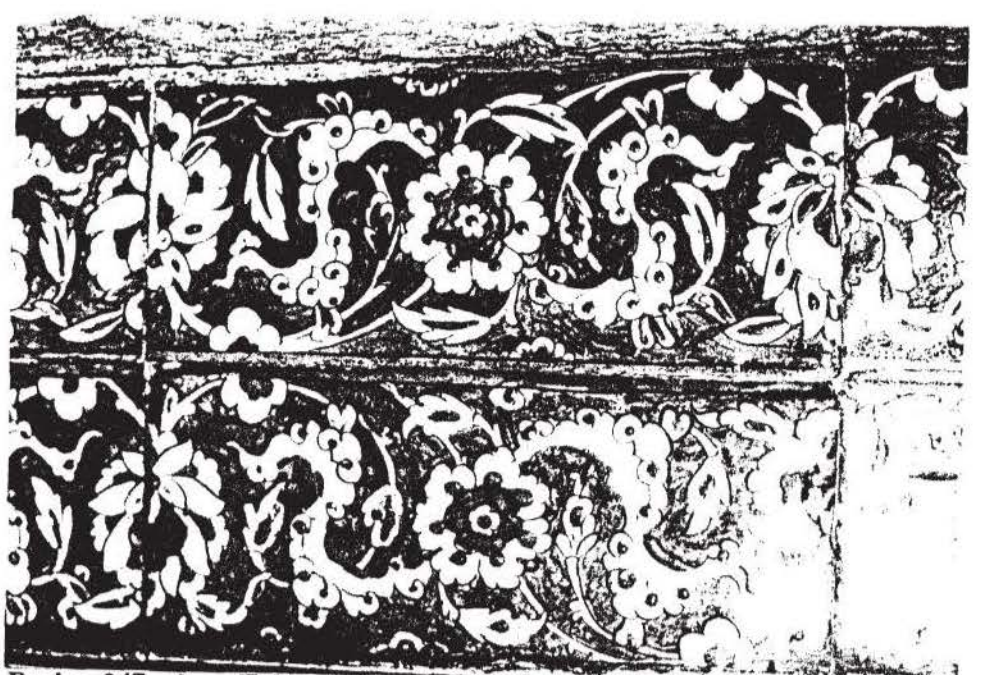

Resim 217 Uşak Halısı, 17. yy. sonu 2'nci İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim 218 *Saf Seccadesi (Uşak) 16. yy.* İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

Resim 247 a-b-c Takkeci Camii, çinilerinden bordür

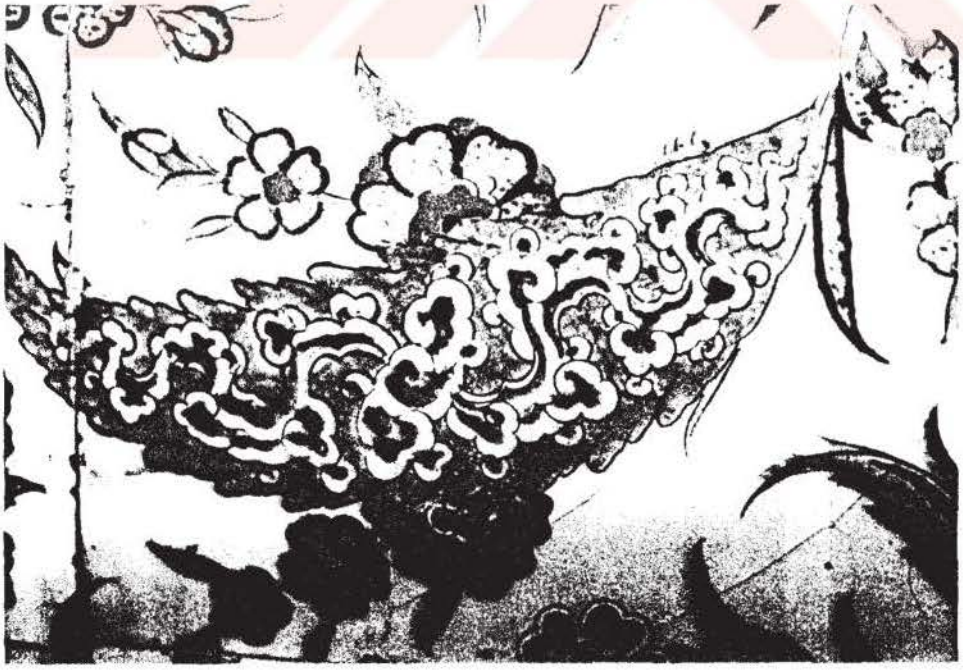
Resim 219 Takkeci Camii, çini pano

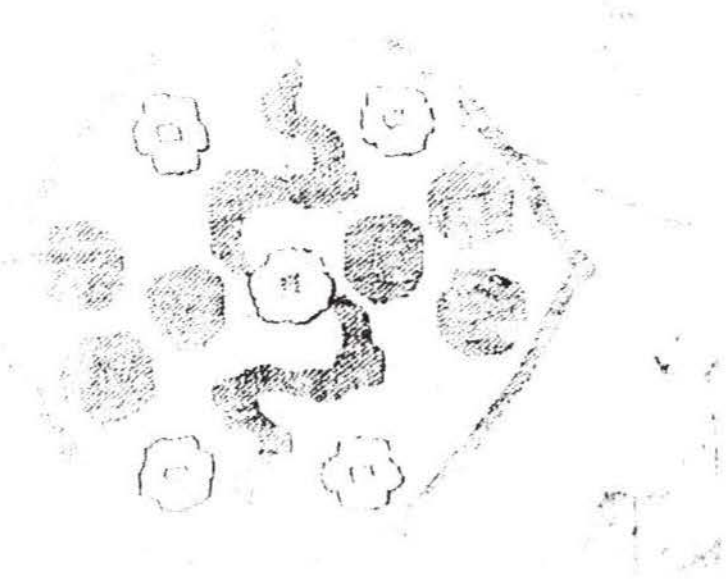
Resim 220 Duvar çinisi, 16. yy. 2'nci yarısı, İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

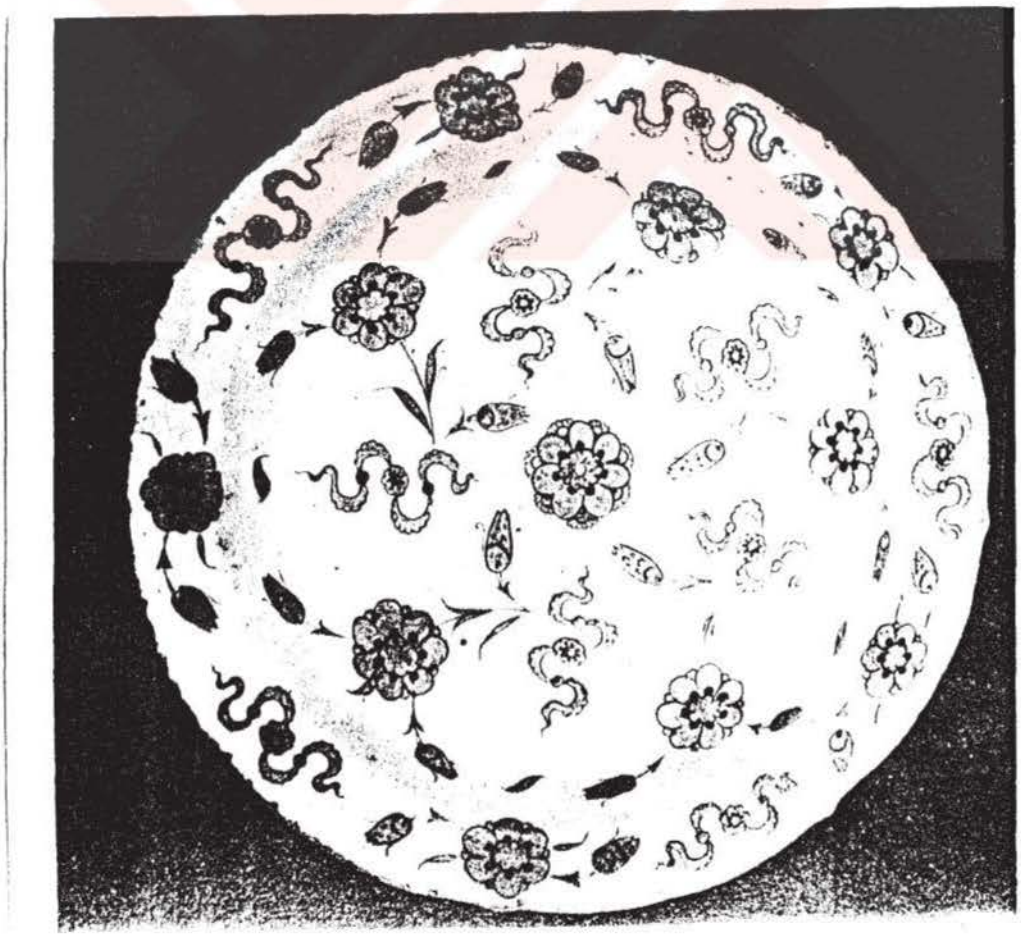
Resim 221-a Kadırga Sokullu Camii, çini pano

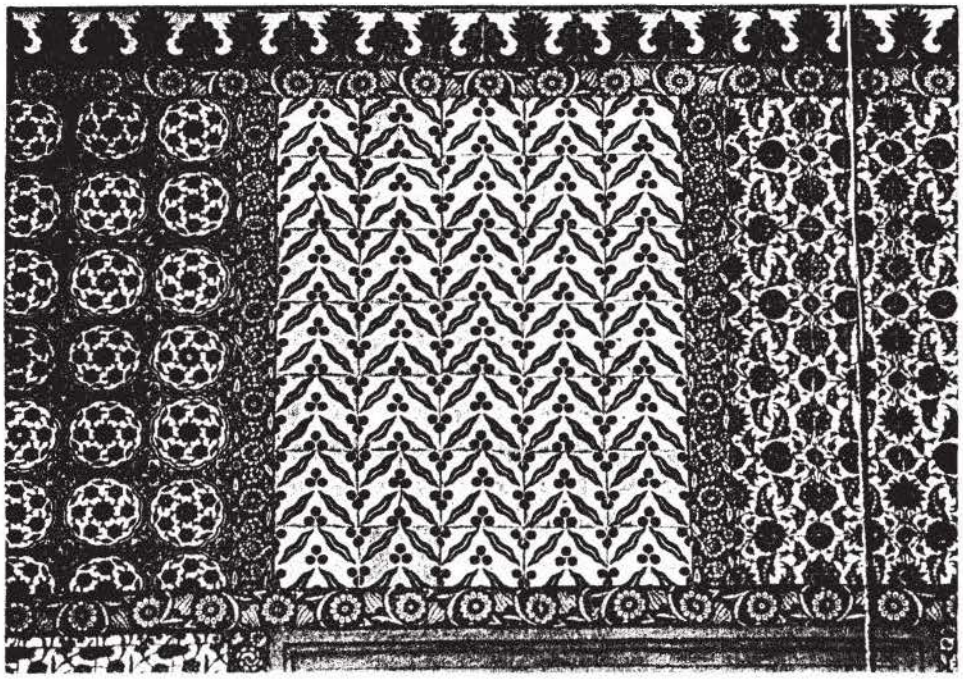
Resim 221-b Kadırga Sokullu Camii, çini pano

Resim 222 Çin bulutlu işleme örneği, detay, 16. yy.

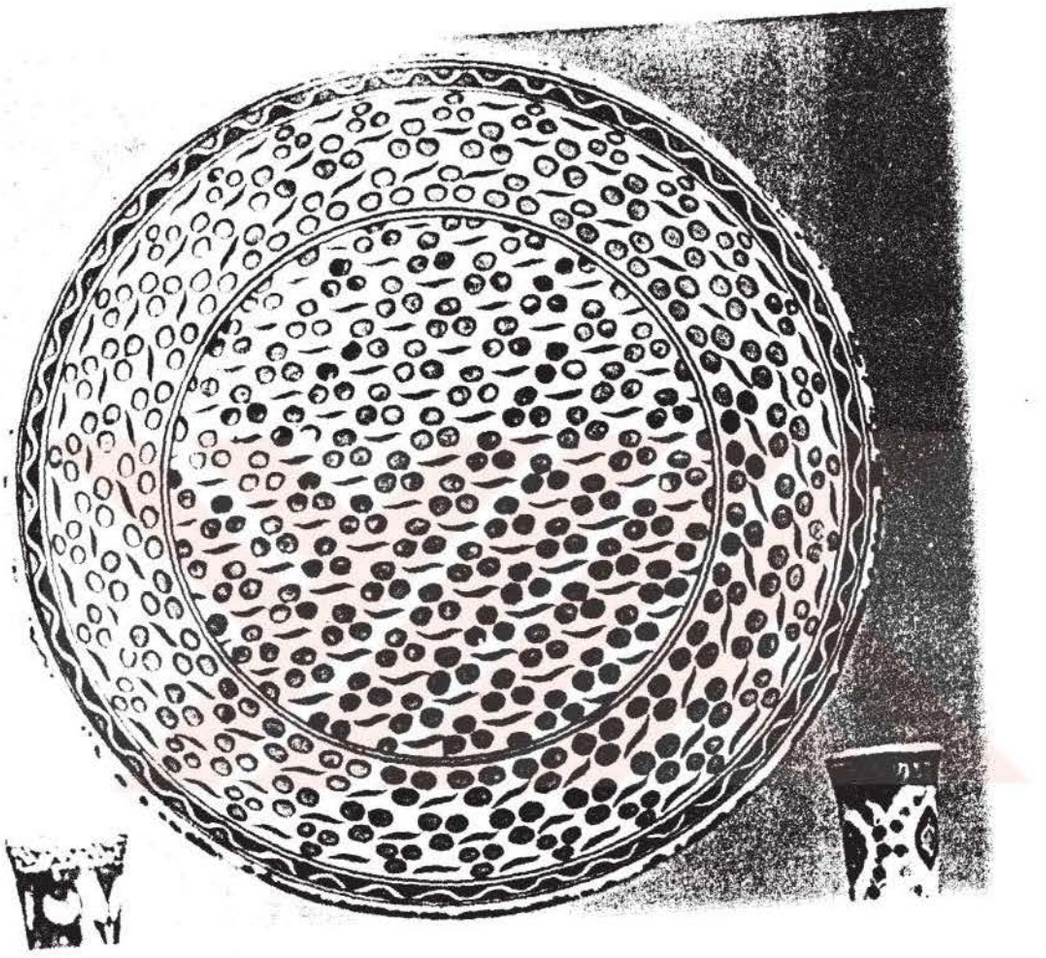
Resim 223 Yaprak dilimi kenarlı çukur tabak, 1530-1535

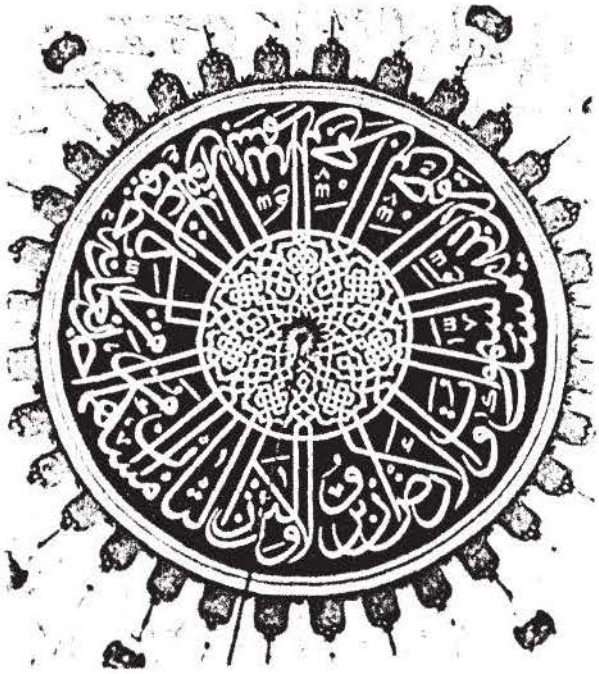
Resim 224 Sultan Ahmet Camii, çini

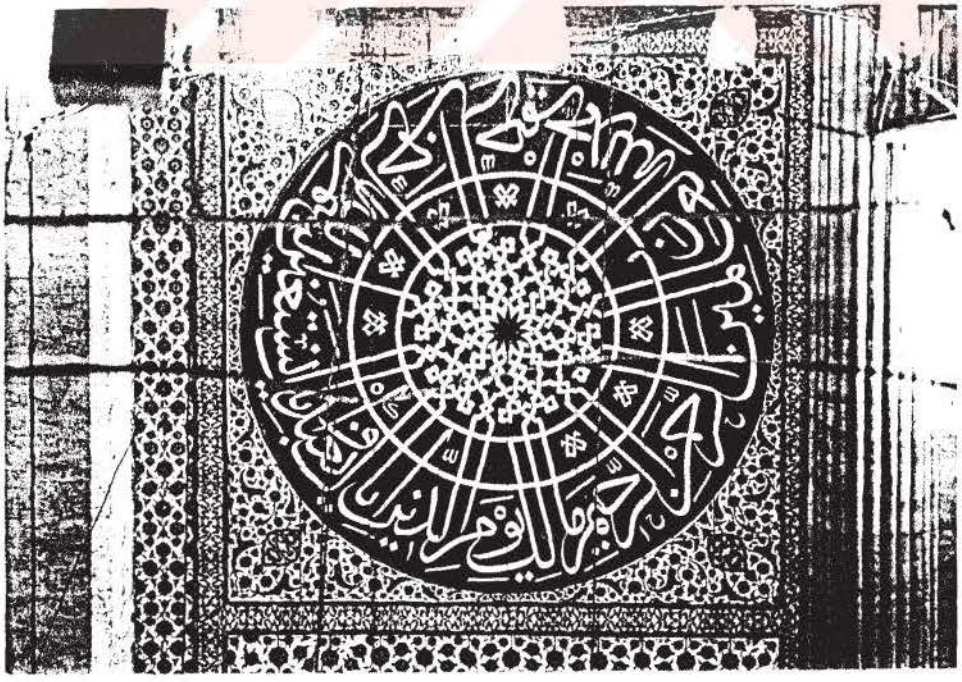
Resim 225 Süleymaniye Camii, hünkâr mahfeli pencere kapağı

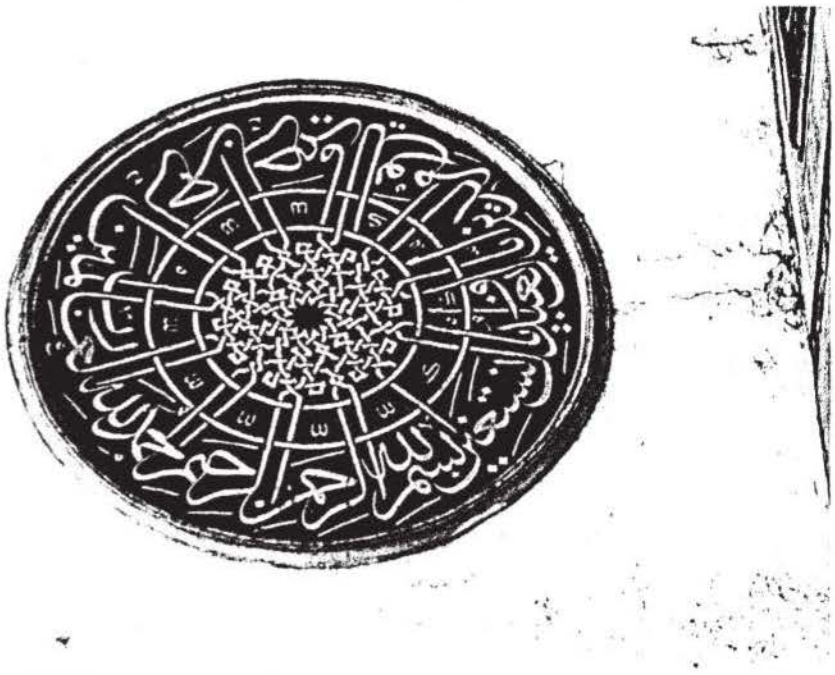
Resim 226 Kenarsız, çukur tabak, sadberk hanım müzesi, İst.

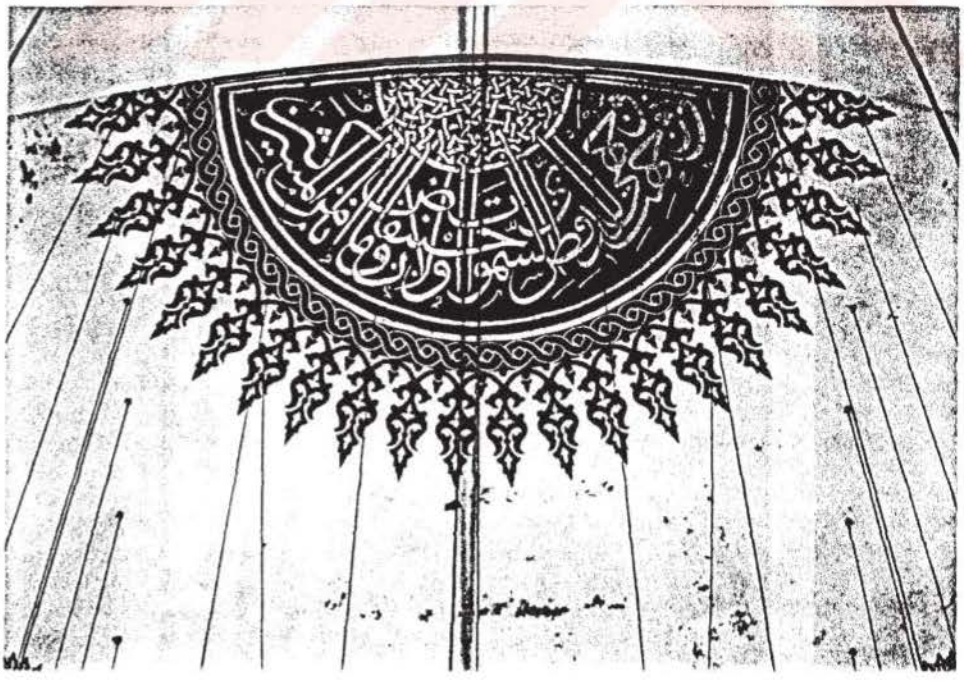
Resim 227 Süleymaniye Camii, kubbe

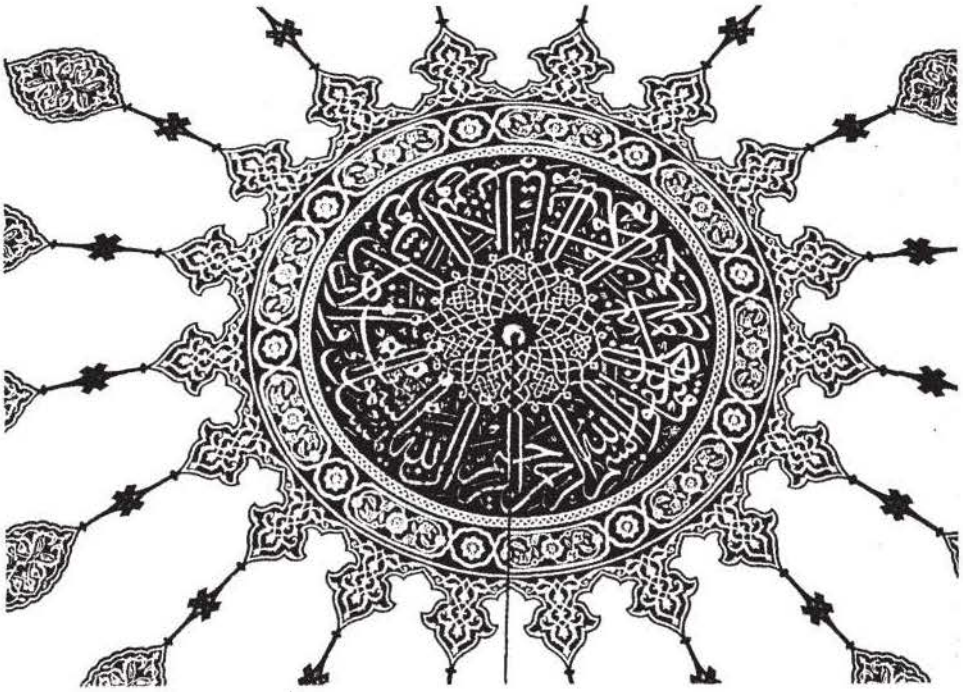
Resim 228 Süleymaniye Camii, mihrabın iki yanında rozetler

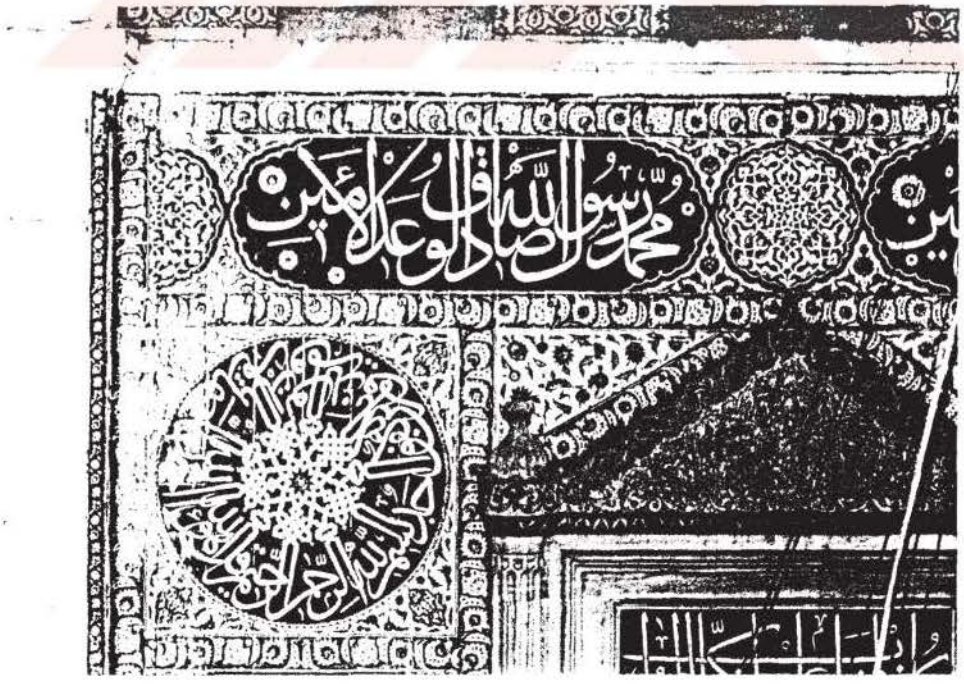
Resim 229 Süleymaniye Camii, fil ayakları üzerinde

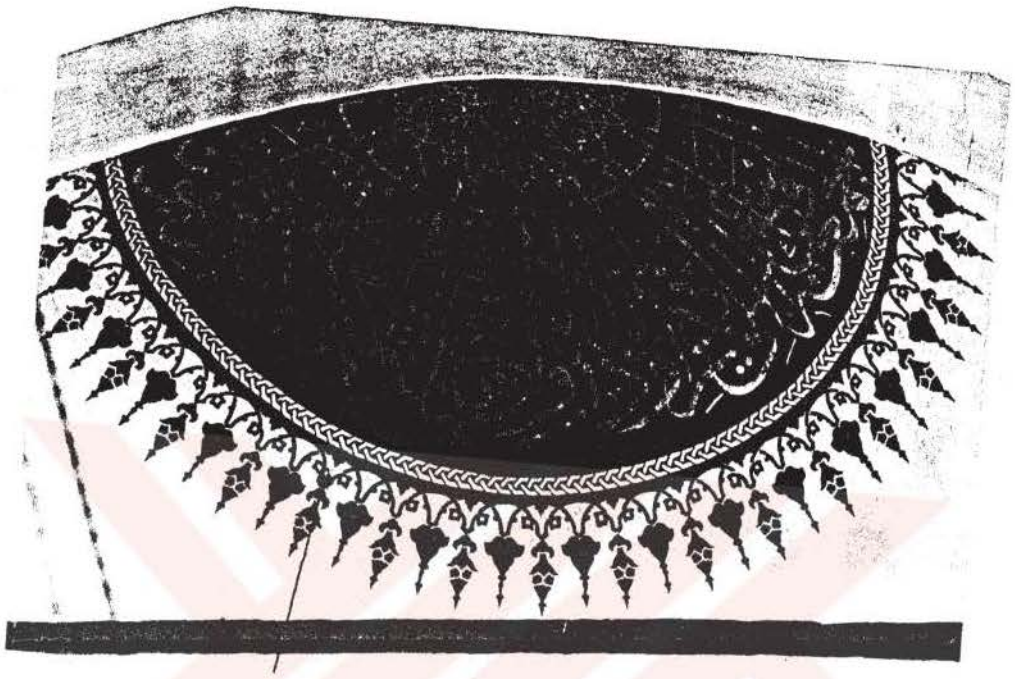
Resim 230 Süleymaniye Camii, yarım kubbe

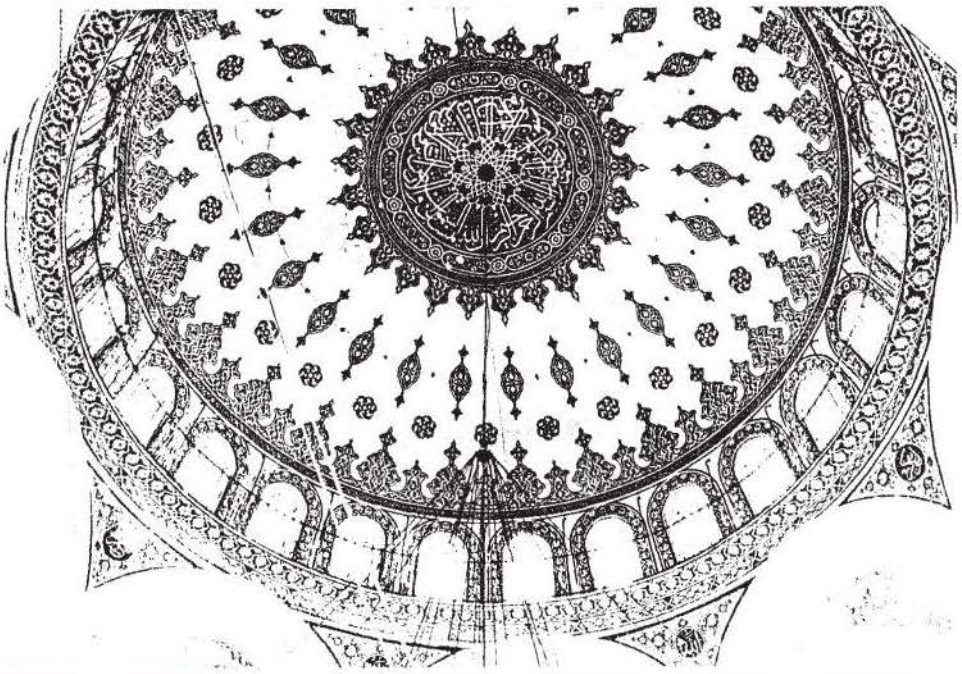
Resim 231 Kadırga Sokullu Camii, ana kubbede örgülü yazı

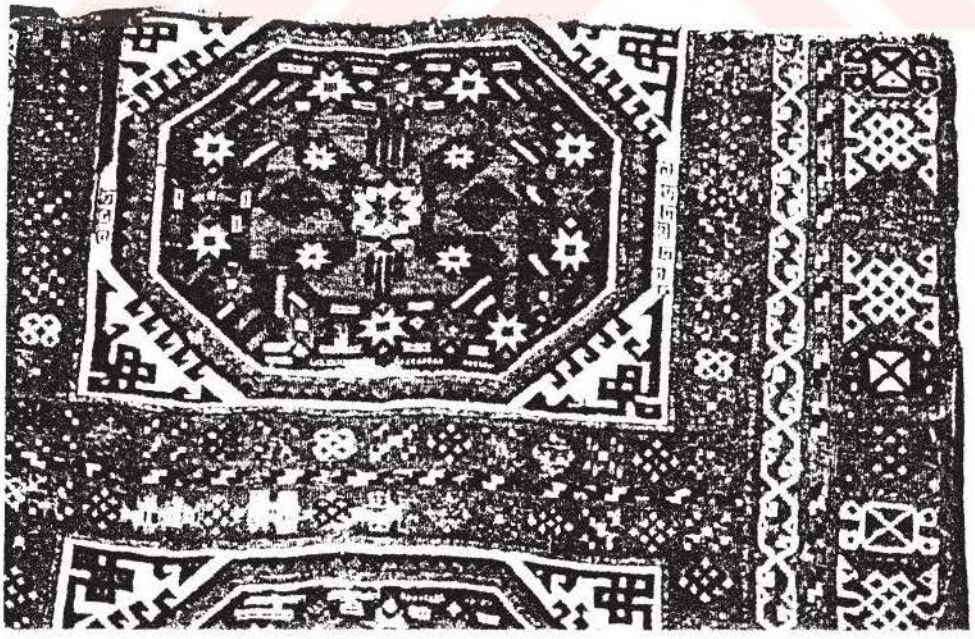
Resim 232 Kadırga Sokullu Camii, mihrabın iki yanında çini rozetler

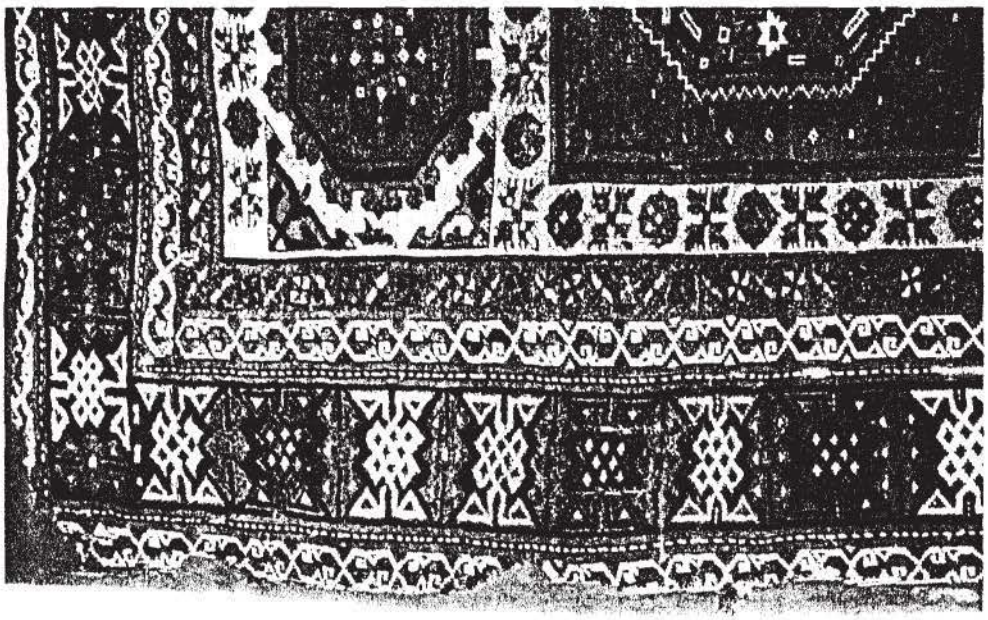
Resim 233 Kadırga Sokullu Camii, yarım kubbe

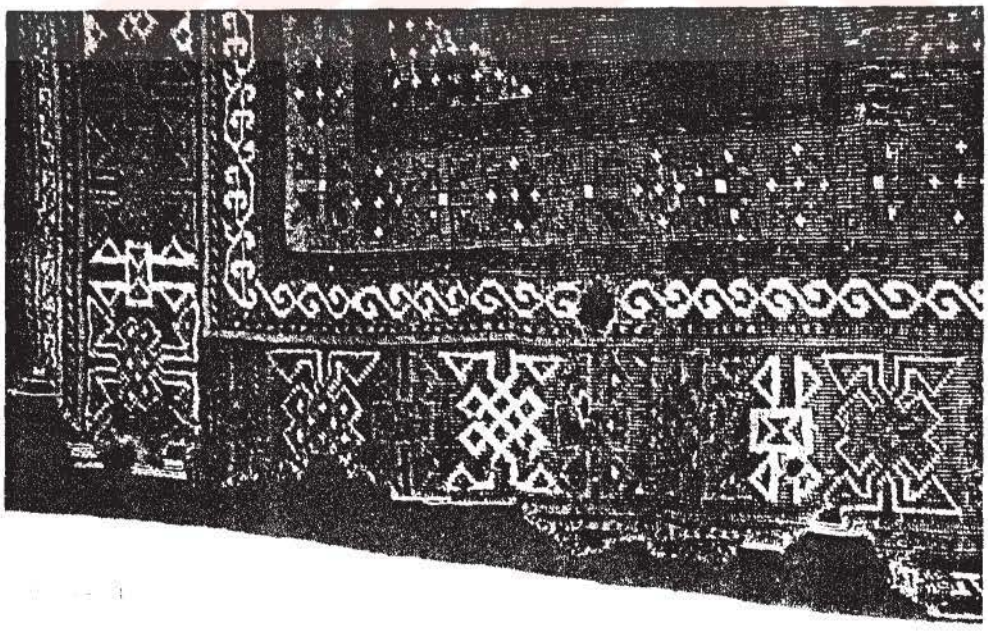
Resim 234 Azapkapı Sokullu Camii, ana kubbe

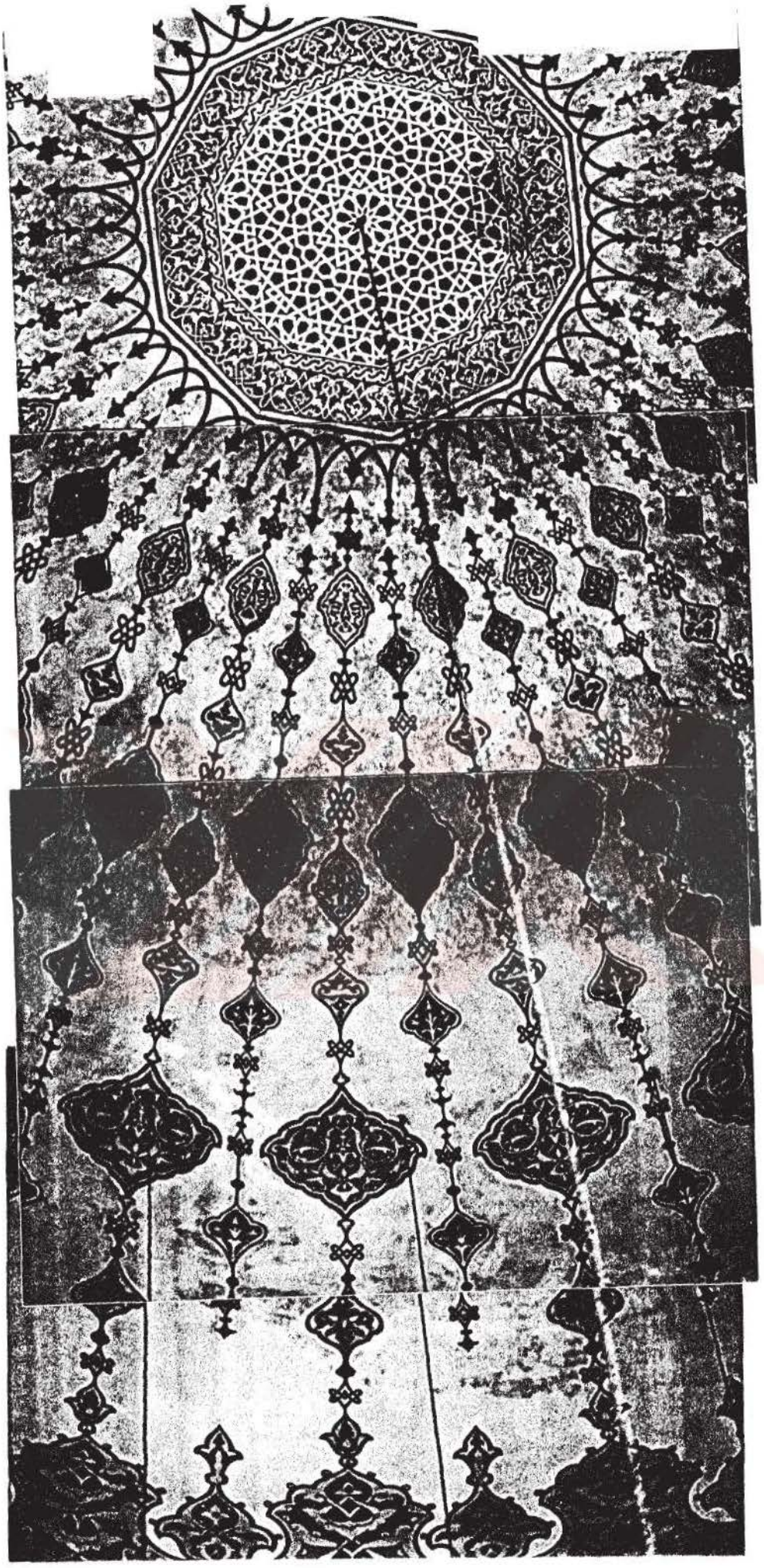
Resim 235 Holbein tipi halı, 16. yy. başı, İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

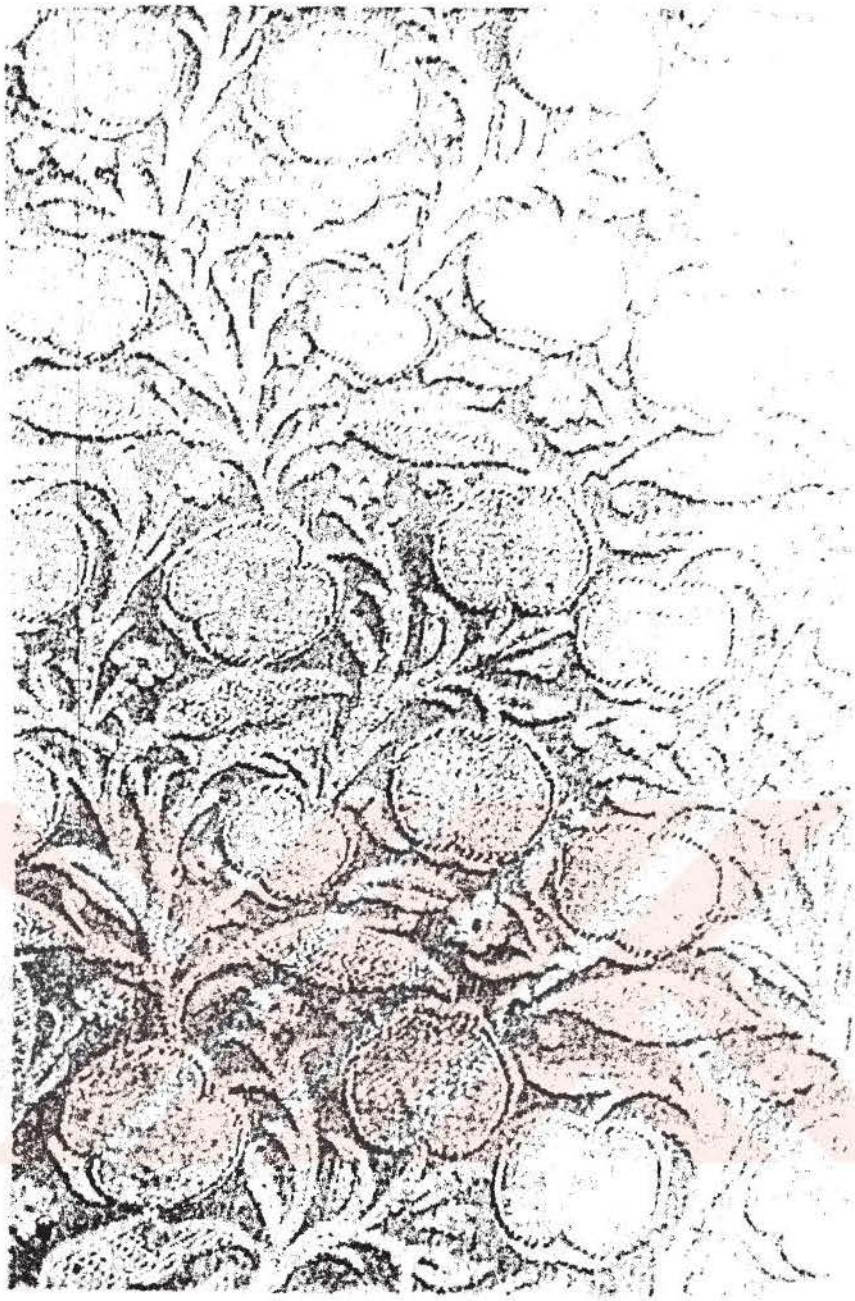
Resim 236 Holbein tipi halı, 16. yy. başı, İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

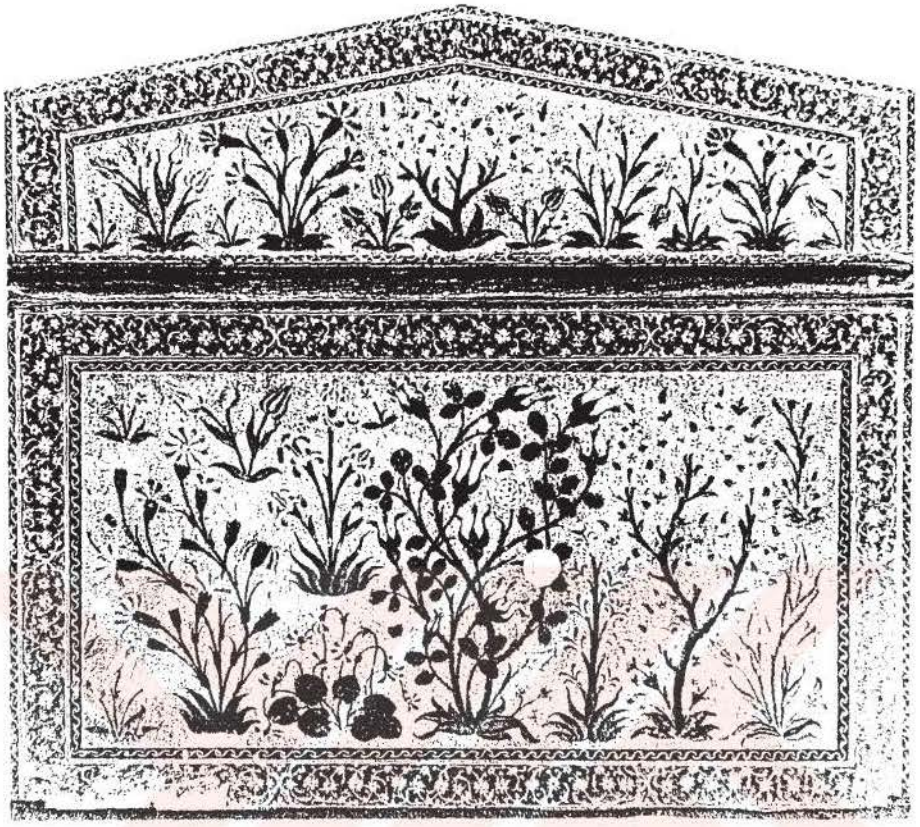
Resim 237 Holbein tipi halı, 16. yy. başı, İst. Türk ve İslam Eserleri Müzesi

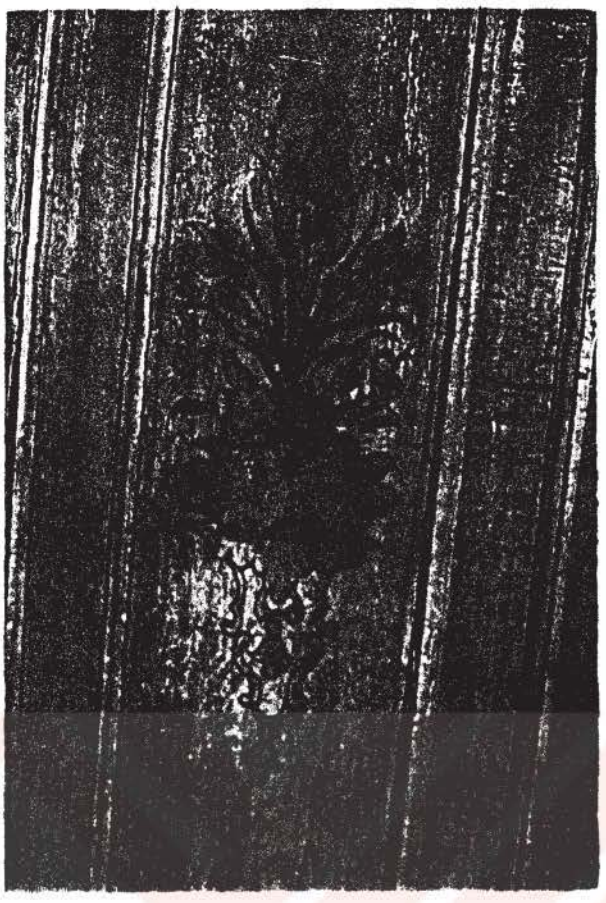
Resim 238 Süleymaniye Camii, üst kat kadınlar mahfeli kubbesi

Resim 239 Kemha Kaftan, elma ağaçlı, 16.yy. 2'nci yarısı

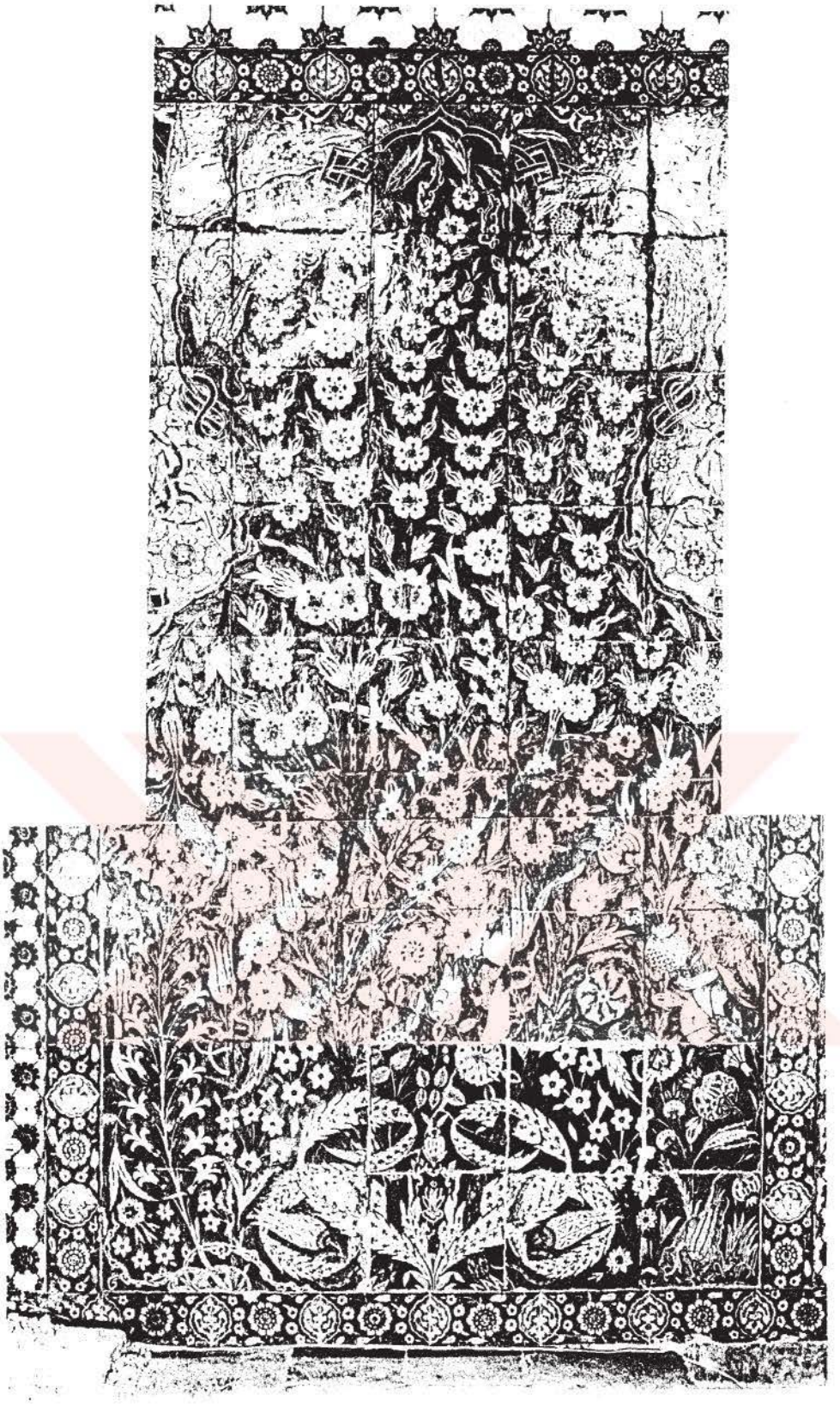
Resim 240 Lake kitap cildi kapak içi, Topkapı Sarayı Kütüphanesi

Resim 241 Edirnekâri dolap kapağı 18.yy.

Resim 242 Kılıç Ali Paşa Camii, çini pano

Resim 243 Rüstem Paşa Camii, çini pano

Resim 244 Kemha Kumaş, 17.yy. ilk yarısı

Resim 245 Kemha Kumaş, 17.yy. ilk yarısı

Resim 246 Sultan Ahmet Camii 17.yy.